T37

IONEL TEODOREANU

OPERE ALESE

VI

Ediție îngrijită, studiu introductiv și note de
NICOLAE CIOBANU

Y 6934

ÎN CASA BUNICILOR
ÎNTOARCEREA ÎN TIMP
MASA UMBRELOR

SCRIITORI ROMÂNI
EDITURA MINERVA
București, 1977

ÎN CASA BUNICILOR

ÎN CASA BUNICILOR

Ninge naiv.

Poate că, pe o fereastră aburită, un deget mic a desemnat o căsuţă cu o uşă, două ferestre şi hogeagul din care iese codiţa unui cîrlionţ de fum. Satul fulgilor e numai în ochii copiilor.

Geamul e o filă veche din cartea îngerilor.

Aşa începe iarna ; într-o dimineaţă albă, cu copaci moşnegi şi alţi copii.

BUNICUL A FOST, BUNICA ESTE

E teribilă casa bunicilor !

Uf ! de cîte ori trebuie să se ducă la bunici cu părinţii, copiii se uită chiorîş unul la altul, strîmbă din buze, dau din cap şi sînt ca zmeiele descălecate de pe vînturi şi arestate în dulap, cu cozile înfăşurate, sfoara depănată şi zbîrnîitoarea mută.

Mînile trebuie să fie curate şi dulci la pipăit, unghiile tăiate, părul pieptănat — dar nu cu mînile —, hainele periate, ghetele lustruite.

— Să nu vorbiţi tare şi neîntrebaţi, să nu rîdeţi prosteşte, să nu puneţi mîna pe lucruri, să nu v-atingeţi de pisici, să nu faceţi obrăznicii...

— Atunci ce să facem ?

— Să fiţi cuminţi.

Să nu, să nu, să nu. Asta-i casa bunicilor : zidurile între care nepoţii n-au voie să fie copii. E mai rău decît la biserică. Acolo măcar e lume multă, mare şi cam surdă, iar copiii — printre babe şi moşnegi — sînt ca în pădurea veche : îşi fac semne şi rîd pe furiş şi înfundate. Dar bunicii sînt doi, fiecare în cîte un fotoliu ; părinţii, doi, fiecare pe un scaun ; iar copiii, prizonieri între ochelarii bunicilor şi ochii părinţilor.

Bunicul a fost procuror general, adică generalul procurorilor.

Tata spune :

— Nimeni nu crîcnea în faţa tatei.

— Stăteau toţi smirnă ?

— Toţi.

— Chiar şi mata ?

— Chiar şi eu.

Teribil.

— Şi bunica ? urmează logic glasul inocent.

Tata vrea să se încrunte, dar zîmbeşte cu ochii mici.

— Mama ? se întrebă el. Straşnică femeie !

Rîde şi nu mai spune nimic.

Aşa e tata : cînd nu vrea să spuie ceva, îi vine să rîdă. Cu mama rîde des. Mama se supără, şi tata parcă e copilul mamei, ca şi ceilalţi.

Bunicul a fost şi primar şi decanul avocaţilor, bunicul a fost decorat de regele Carol : decoraţiile le ţine bunica în şifonieră şi portretul bunicului, din salon, pe tot pieptul fracului.

— Tată, bunicul e ca o poveste.

— De ce ?

— Fiindcă începe cu „a fost".

Tata zîmbeşte. Asta nu înseamnă întotdeauna că e vesel. Dar nici nu se supără.

Acum bunicul e alb şi zîmbeşte. Chiar şi primăvara el e tot ca un copăcel nins. Are ceas de aur cu muzicuţă, ochelari cu rame de aur — şi stă. Stă acasă toată ziua. E foarte bine să fii bunic.

Bunica a fost şi ea tînără, adică a fost mireasă cînd bunicul nu era bunic, cînd tata nu era tată, şi cînd copiii tatei

nu erau deloc. Numai gîndindu-se la tinereţa ei, mintea copiilor se înceţoşează de aţe de paianjeni mai colbăite decît cele din pod de pe cărţile cu litere chirilice.

Cînd o fi fost tînără şi bunica ?

Atît de încîlcită-i socoteala tinereţii ei, încît nepoţii se gîndesc la tinereţa bunicei ca la altceva, cum e de pildă portretul doamnei frumoase din salon, de lîngă portretul cu decoraţii al bunicului —, dar simt cîtă vechime e în fosta mireasă a bunicului.

Teribil !

Lumea spune bunicei „coana Elencu" şi bunicului „cuconu Alecu". Iar bunicii între ei îşi spun Alecu şi Elencu, şi nu-şi vorbesc cu „tu" ca tata şi ca mama, ci cu „mata", ca şi cum ar fi în vizită unul la altul.

Nepoţilor le vine să rîdă.

Dar : „Să nu..."

VIZITA

Pornesc spre casa bunicilor în trăsura comandată de tata. Se cunoaşte ! Un muscal numai de catifea, ca un mitropolit cu şapcă, obraji de duduie, bici galben ca de aur, roţi cu ochelari de cauciuc, perne moi, covoraş la picioare şi cai negri cu coamă şi cozi lungi de fată care s-a lăut. Dar sînt armăsari, fiindcă numai armăsarii pot fugi cu atîta străşnicie năzdrăvană. Unul dintre copii ar vrea să vadă luceferii de foc, care s-aprind în mers pe pieptul armăsarilor. Dar copiii stau pe scăunaş, cu spatele la muscal, nas în nas cu ochii mamei.

Mama e nervoasă. Pe genunchi are o cutie de bomboane legată cu şnur de aur. Cu toate că sînt în mănuşi, degetele mamei fac game pe capacul cutiei. Copiii ştiu ce înseamnă cînd mama face game fără pian. Deci stau cuminţi.

Tata fumează şi salută în dreapta şi în stînga. Toată lumea îl cunoaşte pe tata.

Au ajuns în Beilic. Dar trăsura nu intră în ogradă. Stă smerită la poartă, ca la mănăstire. Mama în frunte, cu foşnetul rochiei, umbreluţa şi cutia de bomboane ; tata după mama, cu scîrţîitul ghetelor, uitîndu-se la copaci ; copiii în

urmă, unul după altul, tîrşindu-şi paşii, cu capetele mereu întoarse după armăsarii de la poartă.

Dintăi intră cutia cu bomboane cu mînile mamei, apoi mama cu sărutările. Tata aruncă ţigara, îşi şterge buzele cu batista care miroasă frumos a apă de colonie, se descoperă şi intră sărutînd pe rînd mîna bunicilor. Bunicii îl sărută pe frunte. Tata nu mai e tata : e copilul bunicilor.

Copiii, şi mai mici, rămaşi parcă fără tată, aşteaptă pe treptele antretului să le vie rîndul la bunici. Treptele sînt de piatră vopsită albastru-deschis. Antretul e de lemn gălbui, cu ferestre.

Mîna bunicei e plină de inele cu pietre colorate şi ouşoare de mărgăritar. Miroasă ca turtele de Crăciun, a migdale şi apă de flori.

— Sărută, nepricopsitule, ca lumea. Aşa se sărută ?

Nepotul sărută din nou — apăsat şi cu „ţoc" — mîna care parcă are un ochi în palmă ca bolta bisericii. Mîna bunicei, chiar cînd o săruţi, o simţi urzicîndu-ţi urechea.

Mîna bunicului bate-n gălbui şi miroasă a frunză uscată de nuc.

Copiii ar vrea să fie în casa bunicilor ca la pomul de Crăciun. Dar e altfel.

În casa bunicilor totul e cuminte — ca în somn — şi nu se mişcă din loc, începînd cu nepoţii aşezaţi la rînd pe trei scaune prea înalte pentru ei.

Stau. Stau. Stau. Le vine să se strîmbe ca la fotograf. Dar : „Să nu..."

Tac. Tac. Tac. Le vine cîte un „oac" de broască, cîte un „ham" de cîne, cîte un „bîz" de muscă-bîzălău, cîte un „muu" de vacă. Dar : „Să nu..."

Şi nu fac nimic, nimic, nimic.

Degeră de urît.

Unul cască sincer : „Uăăă !".

— Caşti o gură cît o şură ! spune bunica. Are să-ţi intre muştele. Ia să văd : te speli bine pe dinţi ?

— De ce nu-ţi acoperi gura cînd îţi vine să caşti ? intervine mama, trimeţîndu-i o privire mai împungătoare decît acul de pălărie.

Ceilalţi nu mai cască, deşi simt cîte-o gură de peşteră cu balauri în fălcile încleştate.

În schimb, cel mai mic strănută.

— Moaşa-n pod, spune bunica. Da unde ţi-i batista ? N-are.

— Nu ţi-am spus, începe mama.

I-a spus, dar n-are.

— Iaca, ţi-o dau pe-a mea, spune bunicul. Suflă bine.

Mama nu admite batiste străine în mîna copiilor. Dar asta se va vedea acasă, la înapoiere, după ce trăsura cu doi armăsari îl va duce pe tata la club.

Bunica a făcut cafeaua, a umplut filigenele cu semilună, le întinde pe rînd, începînd cu bunicul, varsă ca din greşală puţină cafea în farfurioara tatei, şi spune, privindu-l pe subt ochelari :

— Ai să iei parale.

— Dea Domnul. Poate se sparge ghinionul !

— Tot nu te-ai lăsat ? îl cercetează bunica, cu glasul gros şi sprincenele îmbinate.

Tata rîde, mama oftează, bunica dă din cap a pagubă şi bea cafeaua răcorită în farfurioară, făcînd „sfrr" cu buzele, ca o vrabie cînd zboară de jos pe creangă.

— Da istora ce să le dau ? o întrebă pe mama, ştergîndu-şi cu batista musteţile de cafea.

— Nu-i mai răsfăţa, mamaie. Lasă că au de ajuns acasă.

Nepoţii îşi încrucişează privirile asupra cutiei de bomboane. Deşi bunica are ochi şi-n palmă — pentru nepoţi —, nu vede. Strînge cutia cu bomboane proaspete în dulap şi le dă din cutia cu bomboane vechi.

— Voi aveţi dinţi de lup, gîgîlicilor, nu ca mine, femeie bătrînă.

După cafea, tata se duce în odaia de alături. Nasul bunicei parcă se ascute adulmecînd urma tatei.

Trece cîtva timp cu miros de fum de tutun, şi tata se întoarce, ştergîndu-şi musteţile cu batista parfumată. Bunica îl priveşte, îşi duce şi ea batista la nas, ia de pe o poliţă cornetul de coajă de brad cu răşină, pune un cărbune din sobă, şi suflînd şi tot suflînd, se duce cu fumul albastru în cele patru colţuri ale odăii, cum ai face semnul crucii într-un loc spurcat de Necuratul.

Copiii sînt mîndri că tatăl lor a cutezat să fumeze în casa bunicilor.

— Tată, de cînd fumezi mata ? îl cercetează ei în taină.

Tata se uită la mama cu coada ochiului, zîmbeşte ca şi cum ar vrea să tacă, dar răspunde totuşi :

— Parcă de cînd m-am căsătorit . Nu ?

— Da, confirmă mama, ridicînd din umeri.

— Cum credeţi voi — continuă tata mult mai convins — că aş fi îndrăznit să fumez în casa părinţilor mei ? Nici acuma...

E teribilă casa bunicilor !

NASUL BUNICEI ŞI PĂCATELE NEPOŢILOR

Nepoţii au crescut şi cresc „văzînd cu ochii", spune mama, care trebuie să cumpere din ce în ce mai mulţi metri de stofă pentru uniformele lor. Ghinionul tatei tot nu s-a spart, cu toate că, în fiecare zi, după ce tata-şi bea cafeaua neagră, faţa de masă are pete de noroc...

Părinţii nu mai sînt atît de tineri : au băieţi mari, care le scot peri albi.

Dar bunicii au rămas aceiaşi. Numai că nasul bunicei s-a ascuţit şi mai tare şi parcă are lucirea unui acuşor la pîndă, drept în vîrf. Bunica e neam de grec. Nepoţii au aflat din Eminescu despre „grecotei cu nas subţire". În schimb, nasurile nepoţilor se îngroaşă patriotic.

Cînd vin copiii în vizită — tot cu părinţii —, bunica, după ce le spune nepricopsiţilor să nu-şi ia nasul la purtare şi să-i sărute mîna cum trebuie, îi iscodeşte pe rînd cu nasul ei subţire, aflînd, se vede, toate miroznele păcatului, căci se uită crîncen la ei, îmbinîndu-şi cu afurisenie sprîncenele stufoase.

Nepoţii sînt într-adevăr plini de păcate. Cînd se uită la ei, din fundul pămîntului, Scaraoţchi îşi linge buzele, şi trei fire din coadă i se zburlesc, cu număr.

Cel mic, care are păr de aur creţ şi graseiază rîzînd cu toată faţa — ca şi cum mereu l-ar bate soarele în ochi — e bătăuş, trage cu puşca în ciorile de pe crucea bisericii Sfîntul Ion Gură-de-Aur, dă cu praştia nu numai în vrăbii şi în gutuile Nănoaiei — care suferă de ficat —, dar şi-n ferestrele oamenilor răi, cum ar fi popa Ţuchi şi dascălul Ghiţă-Sughiţă, şi merge cu bicicleta — fără număr, ca şi uniforma —, cu mînile la spate, printre tramvaie şi trăsuri, scoţînd limba

şi făcînd schime necuviincioase birjarilor, sergenţilor şi oamenilor serioşi.

Cel mijlociu, cu păr buclat de culoarea castanelor sălbatece şi obrajii de măicuţă, fură ţigări din biuroul tatei, întîrzie dimineaţa la şcoală, are note proaste la matematică, ştiinţe naturale, chimie, germană şi religie, e îngîndurat ca o salcie ninsă, tăcut ca o oglindă din pod, şi nu face nimic : nici la şcoală, nici acasă. Cînd era mic, visa şi cînd era treaz ; acum doarme şi cînd nu doarme. Nuferi cresc, sau broaşte, în apele somnului lui ? Mai ales el nu ştie. Se simte ca un fum care se încolăceşte-n semn de întrebare, înainte de-a se destrăma.

Cît despre cel mare, să afumi cu tămîie şi să stropeşti cu aghiasmă înaintea şi pe urma lui. Trebuie dat la şcoala militară. Altfel nu mai merge. Joacă barbut în banca repetenţilor din fundul clasei, fumează cu ţigaretă de cireş — tabacherea i-a confiscat-o domnul pedagog Jenică Bantaş —, s-a fotografiat picior peste picior cu carare la mijloc şi monoclu cu şnur, vinde cărţile şcolare înainte de Crăciun, poartă pantaloni *cloche*, primeşte bilete parfumate, fredonează şansonete, face epigrame, are ticuri — închide ochii, scoate limba şi mişcă din urechi —, a fost surprins de profesorul de gimnastică uitîndu-se tocmai de sus, căţărat pe prăjină, cu binoclul mamei în ietacul domnului director...

Directorul l-a convocat pe tata la şcoală şi i-ar fi spus :

— Nu mai merge. E un rău. Ruşinea unei şcoli model...

Se vede că i-a mai spus ceva, fiindcă tata, după ce-a reprodus solemn vorbele directorului, a zîmbit cu faţa în şervet şi n-a mai spus nimic.

— Nu mai merge. Te dau la şcoala militară — a hotărît mama.

Dar a rămas tot la liceu.

Răi copii !

Ştie mama — şi pune la inimă —, ştie tata — şi tace —, ştiu profesorii, pedagogii, sergenţii, comisarii, popa Ţuchi, dascălul Ghiţă-Sughiţă, Nănoaia şi toate babele de la ferestrele oraşului.

Huieşte tîrgul.

Bieţii părinţi !

Dar bunicii ? Să afle bunicii !

Ar fi teribil !

ŞI IATĂ CĂ...

Într-o zi vine cu temperatură cel mai mic. Şi după el — sau de la el — şi cel mai mare.

Doctor, termometru, reţete, pază, grijă.

Al treilea, cel mijlociu, teafăr ca prin minune — parcă i-a fost lene să se-mbolnăvească — va fi expediat de mama la bunici.

Se pregăteşte de plecare cu inima mai grea decît picioarele de iarnă, cu ghete şi şoşoni. Un geamandan ticsit: ciorapi cîrpiţi, rufele vămuite de ochii mamei, săpun de glicerină, periuţă de dinţi nouă, două pijamale şi trei mandarine. În geantă: cărţile, caietele şi o cutie de bomboane trimisă de părinţi bunicilor. Iar în buzunar, două pachete de ţigări, furate de la tata.

Sania trage la scară. Viscoleşte. Blanşa se gudură din coadă.

E foarte solemn. Inima fotografiază tot.

Prin uşa întredeschisă, lumina din casă — de-acasă — e caldă şi bună ca un samovar aprins alături de cozonaci. Gheorghe aduce cu tărăboanţa lemne pentru foc.

Călătorul oftează. Rău e să fii sănătos.

Ninge din toate părţile cu spume de fum.

Cling-cling-cling.

— Şi să nu superi pe bunici — răsună din urmă glasul mamei, suprem ca şi crucea bisericii Sfîntul Ion Gură-de-Aur.

Pînă şi clopoţeii spun: să nu, să nu, să nu, cling-cling-cling.

ŞI S-A TOT DUS

Hii, căluţ, hii, un greier necăjit e şi mai greu decît un car cu fîn.

Noapte mare de iarnă. Casele nu se mai cunosc, străzile nu se mai văd. Ferestrele aprinse sînt de aur ca pînea scoasă din cuptor. Fulgii se uită unii la alţii, clipind, pînă cînd ameţesc în scrînciobul viforniţei.

Surghiunitul aprinde o ţigară, cu mare greu, dar o aprinde. N-a fumat niciodată pe stradă. Fulgii vor să-i stingă ţigara.

Îi goneşte ca pe ţînţari, suflîndu-le fum. Se lungeşte în sanie ca un boier mare, răsturnîndu-şi ceafa pe spetează. Nu-i mai pasă de nimic. I-atît de pesimist, c-a devenit eroic.

Cling-cling-cling.

Dar a uitat că merge la bunici. Dumnezeule! Se leapădă de ţigară. Prea tîrziu. Sania s-a şi oprit la poarta ogrăzii în care trăsurile nu intră.

Şi nasul bunicei...

Se zburleşte ninsoarea ca o pisică rea.

— Birjar, am uitat ceva acasă. Ce ne facem?

Birjarul, un scapet bătrîn, întoarce faţa de smalţ spart de creţuri zîmbitoare şi răspunde pe ruseşte:

— *Nazat, izvoşcic!*

Cling-cling-cling. Sania duce o gură căscată cît o şură — ar intra în ea nu numai muştele, dar şi ciorile — să treacă prin ea tot gerul şi ninsoarea iernii, numai să nu afle nasul bunicei...

Merg, merg, merg.

— Stai, birjar!

— Ce-i, coconaş?

— Mi-am adus aminte. N-am uitat nimic acasă.

Pohod na Sibir, izvoşcic.

LA CASTEL ÎN POARTĂ OARE CINE BATE?

— Eu sînt, bunicule, eu...

Soneria parcă s-a dus hăt-departe, ca o vorbă trecută din gură în gură, din stradă în stradă, pînă să ajungă tocmai în fundul cetăţii.

Apoi a nins mult şi bine asupra nepotului cu geamandanul, cu geanta şi cu inima, învechindu-i aşteptarea, moşnegindu-l.

Nu-i tîrziu — acasă nici nu s-ar fi pus la masă — dar parcă-i miezul nopţii. Ţipenie de om. În brazi, ciorile vorbesc răguşit într-un fel de ţigănească, făcîndu-şi semne negre.

Cînii nu mai latră. Ninsoarea fîlfîie şi tremură. Vîntul şi-ascute glasurile cînd de lup şi cînd de cucuvaie.

Mută, întunecată, ninsă şi oblonită, casa bunicilor e zmeiască.

1 6930

SECŢIA LITERATURA București

Dacă n-ar şti că înlăuntru sînt bunicii, surghiunitul ar lăsa geamandanul la uşă şi-ar fugi fără să mai privească în urmă. Dar, fiindcă ştie că-s bunicii, stă, şi-i pare rău că ştie.

Obloanele uşii se crapă pocnind şi scîrţîind ca un dulap care de ani şi ani nu a mai fost deschis. Cu scufă albă de pichet, apare capul bunicului.

— Da, bunicule, eu sînt.

Intră.

— Bagă de seamă să nu te tragă, răsună de dincolo glasul bunicei.

Nepotul începe, glăsuind zgribulit şi ponosit ca greierul în casa furnicii. Bunicul îl ascultă alb, dă din cap, ridică din sprincene, oftează şi iar dă din cap.

Miroasă a sobă caldă şi a fum albastru de răşină. Vine şi motanul, alintîndu-se pînă-n vîrful cozii de picioarele bunicului.

Bunicul obloneşte uşa. Peste cămeşa de noapte are halat lung de pichet cu picăţele roşii. Aşa aveau şi nepoţii cînd erau mici. Halatul a intrat la spălat şi i-a rămas prea strîmt la umeri. Faţa bunicului e mult mai turtită şi boţită decît ziua. Bunicul e ca o băbuţă cu musteaţă albă.

Fiindcă îl are înaintea ochilor numai pe bunic, nepotul povesteşte mai cu uşurinţă despre boala fraţilor şi hotărîrea mamei.

Soba de fier din antreţel are un fel de scufă, ca şi bunicul, o oală cu apă care fierbe, ţîrîind somnoros.

— Noi tocmai ne culcasem, spune bunicul. Dezbracă-te mata, drăguţă.

— Poftim ?! Şi unde-am să-l culc ? răsună aprig de dincolo, din nevăzute, glasul bunicei.

Bunicul oftează.

Glasul bunicei a venit ca buzduganul zmeului.

— Bunică, să nu mă dezbrac ?

— Cine ţi-a spus una ca asta, berechetule ? Doar n-ai să dormi cu paltonul !

— Dezbracă-te mata, drăguţă, vorbeşte în şoaptă bunicul, cu mîna la gură, fiindcă n-are dantura.

Nepotul se dezbracă obidit, aşa cum în poveste fata moşului dezghioacă păpuşoii babei.

Bunica se dă jos din pat — răsună, tare frămîntat, scîrţîitul telurilor — şi se îmbracă.

Acum e acum !

Vine, aruncînd o umbră care creşte pe inima nepotului. Apare. E legată cu tulpan. Numai nas, ochi şi sprincene.

— Ia să te văd.

Îl înhaţă de mînă, smuncindu-l subt lampă.

— Scoate limba... Alecule, dă-mi ochelarii.

Fostul procuror general aduce ochelarii. Motanul, după el.

— Cască.

— Pentru ce, bunică ?

— Fiindcă-ţi zic. Zi : aaa.

— Aaa.

— Mai tare !

— Uaaaa !

— Vă zghihuiţi toată ziulica. Parc-aveţi viermi în ceia ! Lasă că te satur eu... De ce nu mi-ai pupat mîna ?

Nepotul o sărută.

— Sărută şi mîna lui bunicu-tău !

Sărută.

— Pune paltonul în cuier !

Pune.

— Şi căciula !

Şi.

— Mi-ai feştelit antretul. Strînge şoşonii !

— Unde, bunică ?

— Unde ? Unde ? Unde se strîng şoşonii.

Unde s-or fi strîngînd şoşonii ? Ai bunicilor nu se văd. Nepotul se uită inocent şi la cuier. Apoi la bunica. Or fi avînd şoşonii o colivie sau o cuşcă în casa bunicilor ?

— Îi, da nu te mai codi atîta, mocoşitule. Pune mîna.

Pune.

— Ia o gazetă. Dă-i mata, Alecule, o gazetă.

În timp ce bunicul caută o gazetă, bunica ia de după sobă mătura şi faraşul şi adună omătul adus de nepot. Apoi şterge bine geamandanul cu o petică.

Bunicul aşteaptă cu gazeta în mînă ; nepotul, cu şoşonii.

Nimeni nu ştie ce se va întîmpla.

Bunica ia gazeta din mîna bunicului, smuncește şoşonii din mîna nepotului, pune gazeta desfăcută jos, şoşonii peste gazetă, şi bate palmele una într-alta, parcă scuturînd fărîmituri.

— Ai văzut ?

— Am văzut.

— Ş-acuma ce stai ca prostul ?

— Ce să fac, bunică ?

— Să-ţi duci calabalîcul în odaie, că doar n-are să ţi-l care bunicu-tău.

— Unde-l culci, Elencu ?

— N-ai grijă mata. Oi găsi eu unde să-l culc în casa asta. Mata mai bine culcă-te, că-i tare tîrziu.

Pornesc. Bunica în frunte, bunicul după bunica, motanul după bunic, nepotul după motan.

În ietacul bunicilor bate toaca un ceasornic de părete. Arde numai o lampă cu glob albastru de porţelan cu medalioane de trandafiri. Parcă abia s-au stins stelele pe cer şi noaptea începe să zîmbească aburit.

Bunicul se suie în pat. Motanul i se culcă la picioare. Se prăvăleşte un stup de jar în sobă, cu scîntei.

E tare tîrziu în casa bunicilor. Minutarele aurite ale ceasului din părete arată nouă.

Zîmbeşte ceasul ? bunicul ? nepotul ? soba ? sau lampa cu trandafiri ?

Cu somnul motanului la picioare, bunicul adoarme.

— Hait ! spune bunica nepotului, măturîndu-l cu palma.

ŞI L-A PUS BUNICA LA TREABĂ

Parcă a intrat fată în casă la bunica. Numai pestelca îi lipseşte, că încolo-i ca o „proastă de la ţară".

— Pune-un lemn în sobă.

Deprins cu mînile bunicei, lemnul se uită cu mirare la mînile nepotului. Soba rîde cu gura pînă la urechi, şi lemnul zîmbeşte cu jarul, înainte de-a izbucni în flăcări.

— Închide bine gura sobei ! se stropşeşte bunica.

L-a dus în odaia de lîngă ietac. E ultima odaie a casei din şirul celorlalte. Acolo a copilărit şi tata. Într-o parte, părete cu viscolul ; în cealaltă, uşa ietacului bunicilor ; şi, la mijloc, nepotul în capcană.

Chiar lîngă sobă, în jurul unei măsuţe rotunde, două fotolii cu pernuţe pe spetează şi taburete la picioare joacă tabinet.

În fund e un dulap zbîrcit de lemn mahoniu, cu o oglindă de ceaţă în luminiş. Subt piciorul şchiop, bunica i-a pus un călcîi de hîrtie.

Grozavă e însă canapeaua îmbrăcată cu iută întunecat roşie. E mare ca o corabie de pitici. Nepotul simte că are să fie bine pe canapea. E moale şi cufundătoare chiar la privit. Îi vine să caşte. Dar bunica nu-i dă răgaz.

— Scoate-ţi daravelele din ceia. Hait !

Nepotul deschide geamandanul.

Deasupra şi dintîi apar mandarinele ţinîndu-se de mînă. Trei mandarine, trei, la fel gătite, tustrele vesele şi sprintene, gata de rîs în soare.

— Sireacu el tată-tău, dă din cap bunica ; munceşte şi vă-ndoapă ca pe curcani. Şi voi, trîntorilor, căscaţi şi nu sînteţi buni la nimic. Dă-le-ncoace.

Bunica ia mandarinele. S-a isprăvit cu ele. Au fost odată trei scufiţe aurii...

— Am nişte bomboane pentru mata, bunică.

Bunica dă din cap a pagubă.

— Noroc că ţi-ai adus aminte. Da asta ce-i ?

A dat de pijamale.

— În loc de cămeşă de noapte.

— Auzi ! Da fustă n-ai, mă rog ?

— De ce, bunică ?

— În loc de pantaloni, îl îngînă bunica. Auzi dumneata bazaconie ! Să dormi cu surtuc şi pantaloni ! Vă răsfaaaaaţă ! De asta vă luaţi voi nasul la purtare !

Asta-i pentru mama.

— Măi-măi ! Bujmachii de piele ! Hm !

Papucii nepotului află că-s bujmachii : hm !

— Şi sopon de glicerină ! Asta-i de nasul tău ?

Săpunul trece la bunica, între mandarine.

— Ce stai cu mînile-n brîu ? Aştepţi să-ţi crească burduhan ?

— Ce să mai fac, bunică ?

— Tot n-ai învăţat ? Da cu şoşonii ce-ai făcut ?

— Mata ai făcut, bunică.

— Iaca măi, te-ai şi făcut cucoană mare ! Nu-i fi poftind să-ţi pun eu gogeamite ceia la loc ?

— Geamandanul ? Unde să-l pun, bunică ?

— Unde te taie capul ?

— Știu eu ? Poate să-l împing subt pat...

— Măi, că puturos mai ești ! se bate bunica cu palma peste obraz.

Apoi se-ncruntă și izbucnește răstit :

— Suie-l pe dulap, trîntorule !

Suie trîntorul.

Bunica deschide dulapul din care vine miros de livănțică și de camforă, rînduiește pe un raft zestrea nepotului, iar de pe altul adună cele trebuitoare somnului.

Înfață perna, zice bunica.

Înfață oghialul, zice bunica.

Dă ceia, zice bunica.

Fă ceia, zice bunica.

Unde ți-s ochii, zice bunica.

Nu s-aude decît glasul bunicei și suspinul alb cu miros de livănțică al albiturilor somnului.

— Na, c-ai făcut o treabă cît o nucă !

Și ce-a făcut nepotul desface și reface ea.

Va avea nepotul un culcuș de cocon domnesc. Oghialul e un șal turcesc căptușit cu fulgi.

— Asta-i de nasul tău ? oftează bunica. Mîndrețe de șal de la Țarigrad. Cinci galbeni l-a costat pe babaca. Pe unul ca tine n-aș da nici un pitac bortelit... Mă rog, și să nu-mi faci harababură. Te dezbraci cu binișorul, pui tăti cele la loc...

Bunica se oprește deodată, otărîtă.

— Nu cumva îi fi sforăind ?

— Dă, bunică, știu eu. Cred că nu.

— Să nu te-aud, că te-arunc în stradă.

Oftează adînc.

— Asta-mi mai lipsea ! Buclucuri la bătrînețe ! Ce stai ? Dezbracă-te !

Nepotul se codește.

— Ți-o fi rușine de bunică-ta ! Iaca măi ! Hai că mă duc.

— Noapte bună, bunică ! Sărut mîna.

— Sărută, nepricopsitule ! Mare păcat și-o făcut maică-ta cu mine.

Potrivește mucul candelii, face o cruce cu plecăciune din șale la icoană, și se duce în ietacul cu glob albastru.

Icoana bunicei e veche, afumat-castanie. Stă Isus la o fereastră stinsă.

Candela arde roșie ca o garoafă înflorită subt fereastra lui Isus.

CE E CU NEPOTUL ?

Nepotul s-a dezbrăcat fără să facă harababură, a stins lumina, și nu s-a culcat.

Parcă-i era somn ?

Atunci de ce nu se culcă ? Plănuiește ceva ? Așteaptă pe cineva ?

Nu, nu ! E foarte cuminte. A deschis ușița de alamă cu trei ochi a sobei, a tras fotoliul chiar la gura sobei, s-a așezat în fotoliu cu picioarele pe taburet, și nu face nimic. Stă în fotoliul bunicilor.

Știe că trebuie să se scoale și mai devreme decît acasă, fiindcă de la bunici pînă la școală e drum mai lung. Știe că dimineața e atît de somnoros încît în genele lui și minutarele adorm. Știe că prima oră e ora neagră a matematicei, și a doua e cea cu miros oțețit a chimiei. Știe că trebuie să plece prin viforniță, știe că nu-i acasă, știe că e în surghiun, știe că frații îi sînt bolnăvi, știe că mîne e școală, poimîne e școală, răspoimîne școală. Știe că timpul care vine e plin de ani și anii plini de-atîtea zile școlare, că duminicile, sărbătorile și vacanțele abia se văd. Știe că nu știe nimic la școală și se întreabă cum de n-a rămas repetent și cum de nu va rămînea. Știe și tot știe numai lucruri cu oftat, cu frig în spate și cu frunte încrețită...

Și totuși zîmbește la gura sobei.

Vine din jar — sobă adîncă — o lumină roșie care se deschide în odaie ca o coadă de păun trandafiriu.

Bunicii dorm.

Afară ninge.

Cît de alb. Bunici, ninsoare...

Motanul doarme la picioarele bunicului. Ceasul cu minutare aurii parcă merge de-a-ndăratele. Odată bunica era tînără, odată tata era copil, în casa asta, în odaia asta.

Odată și el va fi bunic.

Cum să nu zîmbești cînd îți vin astfel de gînduri ?

Nepotul aprinde o țigară în casa bunicilor. Apoi ia cornetul cu rășină, pune un cărbune și fumează cu o mînă, în timp ce cu cealaltă afumă.

Fumează în casa bunicilor !

Cum să nu zîmbească ?

Ce-or fi visînd bunicii ? Sforăie amîndoi.

Nepotul azvîrle țigara în sobă și pornește prin odaie cu cornetul de rășină, afumînd albastru. Și, deodată, vede în oglinda fumurie a dulapului un obraz cu zîmbet printre inele de fum. Ceva dulce ca o lebădă trece prin inima lui somnoroasă.

La primăvară, pomii vor înflori alb și trandafiriu. Îi simte cum vin spre el, ca un vals de fete pe care le va iubi.

Ce e cu nepotul ?

E tinerețea descoperită nu în dragoste, ci în oglinda timpului vechi din casa bunicilor.

Noapte bună, copiilor.

Noapte bună, bunicilor.

Noapte bună, noapte.

Noapte bună, somn.

Eu nu mai dorm.

Încep.

Bună dimineața, tinerețe.

BUNICII AU NEPOT CU FIRMAN DE LA MOTAN

Nepotul e ascultător ca o nepoată. Gura nu i s-aude. Chiar și motanul bunicului s-a alintat de piciorul lui, de la musteață pînă-n vîrful cozii, sfîrîind ca un titirez.

— Ai văzut, Elencule ? arătă bunicul zîmbind.

— Am văzut, zice bunica. Se scarpină trîntorii unul de altul.

Dimineața, nepotul se deșteaptă mai sprinten. Nu mai întîrzie la școală. De la școală, trece pe-acasă după vești și vine de-a dreptul la bunici.

— Să nu-mi umbli lelea pe uliți, haimana, i-a spus bunica. Ai bani de tramvai ?

Are. Și tata și mama i-au dat la despărțire.

Într-o zi a venit cu sania de la școală.

— Lene cu clopoței, i-a spus bunica. Numai ciubuc îți mai lipsește.

— Nu-i așa, bunică. Nu mai merg tramvaiele. S-au înzăpezit.

— Da picioare n-ai ? Bietu tatu-tău trage la jug, și voi...

Iar a doua zi :

— Na, hodorogule, să vii cu sania, că ti-i împotmoli și tu de năuc ce ești ! a spus bunica, dîndu-i o băncuță de argint din punguța ei de piele roșie.

Bunica nu știe că bunicul i-a dat de cu seară bani de sanie, într-ascuns.

*

Bunicii se scoală la patru dimineața. Bunicul tușește. Bunica zice :

— Nu-i fi răcit, Alecule ?

— Zici și mata, Elencu ! Asta-i tusa me.

Aprinde fiecare lampa cu *abat-jour* de mătasă verde de la căpătîi. Bunicul citește din nou gazeta pe care a citit-o și cu o zi înainte. Cu glas tare. Dar bunica nu-l ascultă de două ori. Ea se dă degrabă jos din pat și se iuțește la treabă. Dintăi aprinde focurile în sobe, cu surcelușe uscate și hîrtii pregătite de cu seară de Măriuca. Un străin din odaia de alături ar crede că Măriuca, „o proastă de la țară", e lîngă bunica. Nepotul însă a învățat să știe că bunica și cînd îi singură parc-ar fi cu cineva pe care-l ocărăște. Bunica e ca un ceasornic supărat.

După ce odăile s-au încălzit, bunica spune :

— Alecule, da mata nu te mai scoli ?

— Și dacă mă scol, ce să fac ?

— Să-ți iei linguriță cu miere, să-ți bei paharul cu apă, să te plimbi frumușel, spune bunica cu lînă-n glas, muindu-și sunetul convingător la substantivele „miere" și „apă".

Dar imediat blîndețea dă în clocot :

— Hai, Alecule ! comandă ea.

Și bunicul se scoală, ia linguriță cu miere de tei, bea un pahar cu apă nu prea rece și se plimbă frumușel. Parcă recită pe de rost vorbele bunicei.

Acasă, la patru dimineața, nepotul dormea dus.

Doarme și la bunici. Dar de la patru dimineața somnul nepotului începe să zîmbească. Îl vede pe bunicul. O aude

pe bunica, simte cum se aprind focurile, rumenind noaptea cu cîte-o gură de zori din fiecare sobă, şi-ncet cu-ncetul somnul nepotului e parcă transparent. E somn şi nu e somn. Ştie că doarme, dar nu doarme. Motanul bunicului îşi isprăveşte somnul pe canapeaua nepotului. Apoi vine uşurel ca o călugăriţă mirosul de pîne prăjită de bunica la gura sobei cu furculiţa cea lungă. Motanul pleacă mieunînd : e ceasul alb al laptelui din farfurioară.

— Scoală-ţi zic ! Doar n-ai să dormi pînă poimîni.

— Bună dimineaţa, bunică ! Sărut mîna.

— Cum poţi să vorbeşti cu bunică-ta nespălat ? Hait !

Deasupra ligheanului e o cromolitografie cu cadră de lemn negru: Trei fetiţe cu obraji dolofani şi rumeni — una cu ochi albaştri, alta cu ochi castanii, şi alta cu ochi negri — suflă cu balonaşe de săpun. În fiecare dimineaţă nepotul le trimite cîte-un balonaş de săpun, în globul căruia s-aprind curcubeie de aur. Şi-n fiecare dimineaţă cele trei fetiţe întineresc cu încă o dimineaţă.

Aşa începe ziua la bunici : cu noaptea la ferestre, foc în sobe şi lumini aprinse.

Seara, bunicii mănîncă la şase. Pe la şase fără cinci bunicul spune :

— Elencu, ştii ceva ? Hai să ne luăm de-o grijă.

— Hai, nu sta, se-ncruntă bunica la nepot ; i s-a făcut foame lui bunicu-tău.

Bunicul mănîncă mai nimic : un ou fiert — bunicii ştiu şi numele găinei, şi ceasul cînd, şi locul unde —, cîteva linguri de supă, şi un măr creţesc, sau lapte cu orez.

Nici la masă, bunica n-are astîmpăr. Mereu se scoală cu şervetul în mînă. Apoi către nepot :

— Unde mi-i şervetul ?

Ca şi cum nepotul i l-ar fi ascuns. Dar el e „cavaler" şi trebuie să i-l aducă.

— Şăzi, Elencule, şi mănîncă, o roagă bunicul.

— Ei, de asta-mi arde mie !

Totuşi, bunica mănîncă mai bine decît bunicul.

La şapte începe să fie tîrziu în casa bunicilor.

Bunicii joacă tabinet, în timp ce două bucăţele de zahăr, stropite cu melisă, aşteaptă într-o farfurioară. Într-o zi, bunica a greşit şi a pus trei bucăţele.

— Na şi ţie — s-a încruntat ea la nepot. Îţi place ?

— Dă... nu prea...

— Iaca, măi ! Nu-i fi vrînd să-ţi placă ? Astă-i doftorie pentru digestia omului, mormolocule ! Auzi ? Nu-i place. Parcă-i de nasul lui ? Abe o lepădat biberonul şi se cucoşeşte !

La opt, bunicii se pregătesc de culcare. Căpitanul corăbiei care pleacă pe apele somnului e bunica. Bunicul încearcă numai dacă uşile sînt încuiate, şi închide obloanele uşilor şi ferestrelor.

— Nu ţi-i ruşine să te uiţi la bunicu-tău cum face treabă şi tu stai ?

Dar bunicul nu vrea. Numai el singur închide obloanele.

— Lasă, Elencule...

Atîta spune.

Şi bunica nu mai spune nimic despre asta. Dar ochii ei spun nepotului : „Lasă, tu, lasă..."

Apoi se sting luminile şi se aprinde luna cu trandafiri a nopţilor din ietac. Motanul se culcă la picioarele bunicului. Nepotul sărută mîna bunicilor. Închide uşa. Deschide gura sobei. Aprinde o ţigară şi-i fericit ca şi cum tot ce-i fum şi abur în el şi-n jurul lui n-ar fi decît o carte de primăvară scrisă de el cu vorbe de caşmir, de rouă şi de toporaşi.

CE A SPUS BUNICA

— Ia poftim încoace !

Bunica a venit ca un nour cu grindină.

Bunicul umblă în biurou, la casa de fier.

Gura bunicei s-a ascuţit de tăcere ; ochii fulgeră, nasul împunge. Bate crivăţul dinspre bunica. Acolo-i nordul nepotului.

Dintăi l-a smucit de umăr ca pe o haimana ; apoi l-a apucat de ureche ca pe un nepot.

— Mă rog, ce-i asta ?

„Asta" e trăsnetul. „Asta" e trîmbiţa Judecăţii de apoi. „Asta-i..."

— Un pachet de ţigări, bunică, răspunde paloarea cu glas alb.

— Aşa ? De ţigări ?

— De ţigări, repetă aiurit nepotul, ca şi cum deodată ar fi devenit ecou în peştera năprasnică.

— Şi de unde, mă rog, ţigări în casa mea ?

— Ştiu eu, bunică ? Poate că le-a uitat tata.

Bunica tace ca un tun, astfel privindu-l.

— Tată-tău ?

— Tata, şopteşte nepotul blînd ca iedul în gura lupului.

— Tată-tău ?

Unghiile bunicei pun fiorul unui cercel în urechea nepotului.

— Ştiu eu, bunică ?!

— Ba ştii.

— Ştiu ? Eu ?!

— Ştii. Tu.

— Spune mata : ce ştiu ?

— Ba spune tu.

Tace ca un gheţar. Şi creşte.

Nepotul îngheaţă ca picurul unui uluc. Şi scade.

— Zi drept : fumezi buruiană. Îmi spurci casa. Îmi feştelești covoarele. Strici sănătatea lui bunicu-tău ! Zi : fumez.

— Fumez, bunică.

— Cine te-a învăţat ? Ticălosu de frate-tău ?

— Eu singur.

— Auzi ! Şi-ţi place ?

— Îmi place.

— Auzi ! Tată-tău ştie ?

— Nu.

— Nici maică-ta ?

— Nici.

— Numai bunică-ta, saraca. Ea să le poarte pe toate, Isuse Mîntuitorule !

Oftează, cu o înclinare din şale şi ochii spre cer.

Ce-are să se întîmple ?

Bunica tresare. S-aude în biroul bunicului zăngănit de chei.

— Na !

Ce ? O palmă ?

Palmă ? Vorbă ? Nu mai ştie. E năuc.

— Ia-ţi buruiana dracului, netrebnicule, că-mi frige mînile ! Am să dau o liturghie la biserică pentru sufletul tău.

Îi dă ţigările.

N-au fîlfîit îngeri, nu s-au ridicat lespezi, n-au căzut paznici în genunchi, acoperindu-şi cu palmele ochii răniţi de lumina cerului deschis —, dar e ca o Înviere.

Bunicul apare în fund.

Bunica îl împinge pe nepot — cu grabă şi cu scîrbă — spre odaia lui.

Dar vine după el, şi mai năprasnică, şuierîndu-i o şoaptă şerpească :

— Da să nu afle bunicu-tău, că-i prăpăd.

CE A SPUS BUNICUL

Ce-o fi avînd bunicul ? De vreo două seri se uită lung la nepot, cînd crede că nu-l vede nimeni, şi parcă mereu uită ceva în odaia nepotului. Abia se scoală de la tabinet şi, după ce-şi ia zaharul cu melisă şi, după ce nepotul îi sărută mîna spunîndu-i noapte bună, iar se întoarce în odaia nepotului.

Se uită în dreapta şi în stînga şi parcă vrea ceva, dar se codeşte.

— Ce faci acolo, Alecule ? îl întreabă de dincolo glasul cu ochelari al bunicei.

— Îmi caut ochelarii, Elencule.

— Nu-i mai căuta, că-s pe nasul matale. Zi că i-ai găsit şi pace.

Şi bunicul pleacă binişor, ca fumul luat de vînt, cu ochelarii pe nas.

E tare greu să te-ascunzi de bunica, mai ales cînd eşti ca bunicul.

Dar se vede că toate lucrurile nu-s numai aşa, dar şi altfel, chiar şi-n casa bunicilor.

Nu degeaba stă şi doarme şi s-alintă cînd e treaz motanul la picioarele bunicului.

Poate că i-o fi şoptit într-o noapte cel cu coadă şi cu „miau", la ureche : „Cucoane Alecule, seara ţi-i somn, dar cucoana Elencu e grozav de trează. Mata n-ai observat, cucoane Alecule, că numai după dejun... sfrrr... sfrrr... sfrrr..."

Adevăr grăit-a. După dejun, cucoana Elencu s-aşază bine în fotoliu — ca pentru drum lung, cu diligenţa —, îşi pune ochelarii, deschide o carte veche, cu litere chirilice, şi citeşte cu glas tare din *Vieţile sfinţilor*, în timp ce bunicul

se plimbă prin odaie, cu mîinile la spate și-un fel de huța-huța, în scîrțîitul bujmachiilor brodați de bunica.

Somnul bunicei vine numai din *Viețile sfinților*. Nu-l văd nici ochelarii bunicei. Numai odată-i cade cartea pe brațe, deschide gura, și doarme sfădindu-se cu aghioasele pe limba somnului.

— Drăguță... sîsss...

Bunicul e de fum și șoaptă ca o înserare de toamnă cu răsărit de lună, lîngă o biserică veche.

Somnul bunicei taie lemne în pădure, voinicește.

— Drăguță, știu, oftează bunicul dezmierdînd părul nepotului, ca și cum l-ar conscla de-o mare durere. Știu, drăguță, ai patima tutunului. Pacate omenești...

Se oprește. Trage cu urechea. Somnul bunicei i-o armată a somnului, în marș.

— ...Mie, drăguță, îmi pare tare rău pentru sănătatea matale. Da să nu te afle Elencu...

— Ce faci mata acolo, Alecule ?

Bunicul parcă a sughițat. I-au tresărit și ochelarii, strîmbîndu-se.

— Ce să facem ? Mai punem și noi țara la cale.

— Da, dumneavoastră, holteii —, cască lung bunica.

CORNETUL CU RĂȘINĂ

Afumă și bunica. În fiecare odaie e un cornet de coajă de rășină. Cînd afumă ea, bunica înhață cornetul, pune un cărbune, suflă c-un fel de mînie în nepricopsitul de cărbune, și suflă, și suflă, și merge, și merge, cînd în dreapta, cînd în stînga, aburind, fumegînd, încețoșînd, ca și cum ar fi zmeoaică într-o poveste, ca și cum ar căuta, ca și cum nu ar găsi, ca și cum cu fum ar fi venit și într-un nour se va duce, lucind departe, sîngeriu, ca și cărbunele aruncat din nou în sobă.

Dar bunicul cînd afumă e blajin ca un sfînt de argint.

El ia încetișor cornetul de brad, ca și cum s-ar teme să nu tulbure un somn într-însul. Simți că se face și mai mare tăcere în bunicul, ca în biserică, atunci cînd preotul deschide *Evanghelia*. Pune un cărbune mic ca o steluță. Îl descîntă ușurel, cu cea mai de taină suflare a buzelor. Și steluța se preface în luceafăr care strălucе în ieslele de fum albastru.

Astfel, bunicul merge prin odaie, afumînd. Se duce spre fereastră, apoi spre ușa din antret, se oprește în prag, apoi pornește spre odaia nepotului, apoi...

A fost la răsărit.

A fost la apus.

La miazăzi.

La miazănoapte.

E aplecat și alb bunicul, dar surîde cu ochi albaștri, ca și cum ceața de fum aromitor n-ar fi decît noaptea de taină cînd un copil cu ochi albaștri a colindat cu Steaua.

Sculați, sculați, boieri mari.
Florile dalbe...

— Bun miros, bunicule.

— Ei, drăguță, oftează bunicul ; eu îs de la munte, de la Brusturoasa. Am copilărit între brazi. Tare mi-i dor de ei...

Și bunicul rămîne alb și stins, ca o ferestruică ninsă, după ce-au plecat copiii cu Steaua.

MĂRIUCA

Bunicul îi spune Măriuca : așa o cheamă.

Bunica îi spune Marița : așa vrea bunica.

— Măriuco ! o cheamă nepotul.

— Te iei bine cu bunicu-tău, intervine bunica, aruncîndu-i o privire peste ochelari.

— Nu, bunică, dar așa o cheamă pe ea, și-i și mai frumos.

— Iaca, drace, de unde-o sărit priceputul ! Și de ce-i mai frumos, mă rog dumitale ?

— „Măriuca" e de la țară, bunică ; „Marița" e de la mahala.

— Și cucoana Marița Chiunoaia de unde-i, nepoate ? Și cucoana Marița Ciuntu de unde-i, nepoate ? Și cucoana Marița Șendrea de unde-i, nepoate ? Și cucoana Marița Hălăceanu de unde-i, nepoate ? Și cucoana Marița Chirniscaia de unde-i, nepoate ? Și cucoana Marița Bozian de unde-i, nepoate ? Și cucoana Marița Sacheti, de unde-i, nepoate ? Și cucoana Marița Măcădău de unde-i, nepoate ? Și cucoana Marița Turculeț de unde-i, nepoate ? Și cucoana Marița Ghețău de unde-i, nepoate ?

Ploua cu Mariţe, şi toate cucoane.

— Bunică, îndrăzneşte nepotul, nu-i păcat s-o pui pe Mariţa între atîtea cucoane mari ?

Bunicul zîmbeşte de profil, citindu-şi gazeta. Ce-ai făcut, bunicule ?

— Îţi merge gura ca o moară hodorogită, spune bunica, recăpătîndu-şi suflarea. Aşteaptă dintăi să-ţi crească musteaţa şi după aceea om vedea noi. Şi ia mă rog să-ţi cauţi de treabă şi să nu te mai amesteci în treburi femeieşti... Mariţo ! trîmbiţează scurt glasul bunicei.

Măriuca vine, zdupa-zdupa. Cînd merge parc-ar avea un sac în spate.

— Cum îţi spune ţie, fato ? o cercetează bunica.

— Hî-î, rîde „proasta", lăsîndu-şi galeş bărbia în guşă. E roşie ca o lună răsărită în păpuşoaie şi are tulpan tivit cu mărgele albastre.

Îşi încovrigă degetele de flăcău, unul într-altul, ş-o ia de la început.

— Nie, di la mămuca, îmi zîci Măriuca...

— Şi de la boieri cum îţi zice ? scurtează bunica.

— Mariţa, sărut mîna matale ş-a boierului.

— Şi cum ţi-i mai bine ? o iscodeşte bunica.

— Ei, nie ni-i bini ş-aşă, ş-aşă. Da ni-i mai drag di Măriuca, s-alintă ea cu faţa numai creţuri şi lumini, ca gîdilită de-o musteaţă.

Bunicul zîmbeşte de profil.

Nepotul se uită la bunic.

— Şi tu ce-ai încremenit ? Du-te, fată-hăi la treabă, că nu te-am poftit la cumătrie.

Zdupa-zdupa, zdupa-zdupa.

— Stric orzul pe gîşte ! cum spunea biata cucoana Mariţa Ciulei, oftează bunica cu demnitate, intrînd singură în salonul Mariţelor.

MOTANUL BUNICULUI

Dimineaţa, bunica-i dă în farfurioara lui — mă rog — lapte cu miez de pîne.

Adică bunica numai îi pregăteşte farfurioara.

— Mai pune, Elencule, zice bunicul.

— I-ajunge.

— Pune-i de la mine, Elencule. E bătrîn, săracu !

— Şi mata eşti tinerel, cucoane Alecule ?

Dacă n-o vede bunicul, bunica mai toarnă ş-un gîl-gîl de apă în laptele motanului.

Bunicul aşază farfurioara lîngă soba de fier din antreţel, pe muşama, bineînţeles, şi spune :

— Pîs-pîs-pîs...

— Miau...

Vine alb ca din lună. Clip-clip, clip-clip.

Stă şi se uită la bunic, nins c-un fulg alb pe rozul nasului.

Bunicul îi întoarce privirea, cu ochi albaştri, alb şi blînd ca un Dumnezeu al laptelui.

— Alecule, ţi se răceşte cafeaua, ofteză bunica, privindu-i c-o zburlire masivă de dulău.

*

La masă, motanul sta lîngă scaunul bunicului, ca în genunchi, privind cerul albastru de după ochelari.

Mult se mai uită-n jos bunicul !

— Ţi-a căzut şervetul, Alecule ?

Bunicul se uită-n farfurie, regăsind-o pentru el.

S-aud numai furculiţele şi cîte-un sughiţ cu alean, de-al Măriucăi.

— Miauu...

— Cîţ, împeliţatule ! Şi la masă mă asurzeşti ? Cîţ ! se mînie bunica.

Motanul se strînge sub scaunul bunicului.

— Scînceşte de foame, săracu ! îl apără fostul procuror general.

— Îi chiorăie burduhanul de huzur ! replică bunica. Am să-l înţărc eu. Na, satură-te ! — îi aruncă ea piatra unei bucăţi de friptură.

După ce şi-a mîncat-o, motanul mulţumeşte bunicului, îmbrăcîndu-i picioarele cu lînă toarsă din fuiorul lui.

Cînd e peşte la masă, motanul cade în mintea copiilor.

— Numai că nu mă trage de mînă, spune bunicul. Tare-i deştept.

— Tare-i neobrăzat, răspunde ecoul bunicei. Parcă o îmbătrînit la grajd, nu în casa noastră.

Furculița bunicului dă pește la doi : motanului și bunicului. Cînd se duce spre motan — mai pe furiș — mîna bunicului parcă strecoară un bilețel de dragoste, pe subt nasul bunicei.

— Bunătate de pește ! oftează bunica.

— Tare bun, Elencu, tare bun.

— Da mata de unde-i aflat ? se miră bunica.

Și după ce-a isprăvit de mîncat peștele, bunica aruncă oasele motanului.

— Vai de mine, Elencule, dacă se înecă ?

— L-om îngropa cu popă, Alecule.

— Așa glumește Elencu, o apără bunicul către nepot.

*

Dimineața, după ce toată noaptea a dormit la picioarele bunicului, și mai apoi încă puțin la picioarele nepotului, și încă puțin, cîte puțin în toate părțile, pe lîngă sobe, pe covor, pe canapele, cadelnițînd cu somn prin toată casa, motanul miaună la ușă.

— Se cere, zice bunicul, ridicîndu-se cu grabă.

— Ducă-se, zice bunica, lepădîndu-l în omăturile iernii care șterge urmele.

Bunicul îi deschide ușa.

— Pune-i șoșonii, Alecule, să nu răcească la picioare.

Bunicul îl așteaptă la ușă pînă ce-și isprăvește tabietul lui motănesc, cu ochii țintă pe fereastra aburită.

— Iaca vine, anunță ușurat bunicul.

Motanul n-are nevoie să sune. Bunicul îi deschide ușa.

— Alecule, cît îți dă pe lună ?

— Cine ?

— Cine ? Stăpînul matale cu coadă. Nu vezi cît îi de fudul ?

*

Într-o dimineață, la ceasul laptelui, răsună oarecum războinic glasul bunicei.

— L-am prins !

— Ce-ai prins, Elencu ?

— Pe dumnealui, pe dumnealui care-mi bate darabana în nuci.

Tobosarul nucilor bunicei e un șoricuț prins în capcana din camară. Sare între gratii că o fetiță cu mingea. Țup-țup, țup-țup. Nu știi bine dacă se joacă, sau se teme. I-atît de mic că pare un mărțișor la gîtul spaimei.

— Acuma-i acuma, zice bunica, devenind uriașă cu capcana în mînă.

Pune capcana alături de farfurioara cu lapte.

— Chemă-ți fiara, Alecule !

— Pîs-pîs, pîs-pîs...

Vine agale ca un boier în papuci.

Bunica se uită cu întrebare la mustețile motanului, dar numai ale bunicei se zburlesc.

Motanul se alintă de piciorul bunicului — ca și cum dintăi s-ar fi grăbit să dea o scrisoare la cutie —, vede laptele, vede capcana, nu clipește, ochii nu i s-aprind, coada n-are sfîrlă-n vîrf, ci se tîrîie ca o teacă fără sabie. Se uită cu ochii la capcană, se uită și prin ochelarii nărilor.

Parcă cearcă să-și aducă aminte un cîntecel din tinerețe, de pe vremea zaiafeturilor.

N-are să se scarpine cu laba-n cap ?

Șoricuțul pîlpîie cenușiu, cu ace-n ochi.

Dar motanul bunicului, după ce s-a uitat la amintirea cu codiță, s-a întors c-un fel de „nu cunosc, nu știu, nu-mi aparține" în expresia feței de lună veche, și s-a dus la farfurioara dimineților lui albe.

Clip-clip, clip-clip.

— Tare-i bun —, exclamă bunicul din toată inima.

— Papă-lapte ! spune cu năduf cucoana Elencu. Mariță, caută o pisică pentru șoarece !

CEAȘCA ROȘIE

La patru și un sfert după-amiază, bunica și nepotul, față în față la măsuța rotundă, beau cîte-un pahar de ceai.

— Rom vrei ?

— Dacă vrei mata, bunică.

— Iaca nu vreu.

— Bine. Cum crezi mata, bunică.

— Da-ți place ceaiul cu rom ?

— De plăcut, îmi place.

— Dă să ți-l aghesmuiesc, moară de vînt. Nu-i de nasul tău, da face bine la stomah.

Bunica soarbe cu zbîrnîitoare de zmeu mare ceaiul clocotit și după fiecare sorbitură face „haaa".

Ceaiul fumegă. Paharul frige. Nepotul clatină în pahar linguriţa cu iniţialele bunicei. Sună lin, cu cling subţire, o linguriţă de zestre într-un pahar de ceai, cînd la fereastră cad fulgi mari și ești în casa bunicilor.

— Faci muzică, politakia, zice bunica.

— Răcoresc ceaiul ; e prea fierbinte.

— Măi că viteaz mai ești, șoldane. Da eu de ce nu l-oi fi răcorind ?

— Știu eu ?!

— Tu nu știi nici cît a uitat puricele. Bea ceaiul fierbinte, că de asta-i ceai, și de asta-l bei.

Între timp, bunicul se plimbă prin odaie, bîndu-și laptele din ceașcă. O înghiţitură de lapte, face cîţiva paşi, parcă meditînd, se întoarce și iar mai bea puţin.

Ceașca e ovală și roșie. Și mai roșie, fiindcă laptele e alb, ca și bunicul. E plină și sprintenă. Parcă respiră adînc, după fugă abia oprită.

— Și matale-ţi place, zîmbește bunicul. Asta-i ceașca me. Am cumpărat-o eu odată cu fragi...

A fost la cules fragi ceașca bunicului.

Cînd va iubi întîia oară, inima nepotului își va aduce aminte de ceașca cu fragi din casa bunicilor, dacă fata va avea obraji rotunzi ca ceașca și zîmbet alb ca laptele.

POPA PĂDURE

— În Iordan botezîndu-te tu, Doamne...

S-a întunecat antretul, de mătăhălos ce-i popa Pădure, venit la bunici cu zi-mtăi.

Popa Pădure ar putea fi popă și la urși : la cei negri. Zbîrnîie ca furtuna glasul lui de bas, în stare să cutremure și o mitropolie.

Dascălul e un fel de ţîr holbat lîngă mîna popii. Și el are nasul roș.

Nu numai ochii și urechea au aflat năprasnic c-a venit popa Pădure, dar și nasul. Parcă s-au descărcat poloboace

cu vin în casa bunicilor, parcă au trecut recruţi în marș prin odăile motanului.

La picioarele cu cizme ale cuviosiei-sale s-au făcut două băltoace mari, și mai încolo alte două mai sfioase, căci și apele cerului știu că una-i popa Pădure, și alta dascălul Niculae Pupă-Lumînare.

Cînd aghesmuiește, popa Pădure parcă dă cu buzduganul în ceva cumplit ca și cuviosia-sa. Sar ţăndări pe fruntea bunicilor și-n ochii nepotului.

— Ai luat-o de dimineaţă, părinţele ! zice bunica, venind din camară cu două păhărele de rachiu.

— Ceasu cel bun, cucoană Elencule, zice părintele, dînd dușcă agheasma dimineţii harnice. Nepotu dumneavoastră — mai zice el cu foc. Să vă trăiască ! Bun rachiu. Mă ţine un junghi în șale, coană Elencule.

— Pune pahare, părinţele, îl îndeamnă bunica, luîndu-le pe cele deșertate.

— Îmi pune el Blăgeanu, oftează cuviosia-sa, cu ochii după sticla cu rachiu.

— Nu-i mai meșteră nevasta lui Blăgeanu, părinţele ? îl iscodește bunica, aruncîndu-i niște ochi.

— Ei, lume ră, coană Elencule. Te potrivești mata ? Da conu Alecu cum o mai duce cu sănătatea ?

După ce pleacă popa Pădure, ușa antretului rămîne deschisă, ușa ietacului se-nchide, iar Măriuca măturâ, șterge și freacă de zor, în timp ce bunica afumă cu rășină.

— Auzi haram...

Cu cine-o fi vorbind ?

Bunica simte privirea nepotului.

— Păgînule ! se oţărăște ea, de ce n-ai sărutat mîna sfinţiei-sale ?

DUMINICĂ

— Trai, nineacă, zice bunica de cu sîmbătă seară. Mîni ai să te umfli de lene.

Dar îl deșteaptă ca și luni, marţi, miercuri, joi, vineri și sîmbătă.

— Hait, scoală ! Du-te la hală cu bunicu-tău.

Duminică dis-de-dimineaţă bunicul tîrguieşte la hală. Numai viscolul l-ar putea opri, adică bunica. Dar afară ninge liniştit.

Bunica asistă la pregătirile de ducă.

— Încheie şoşonii lui bunicu-tău !

Bunicul are blană de niurcă.

— Ajută lui bunicu-tău să-şi puie blana !

Bunicul are fular de mătasă ecoseză, căciuliţă de lutră şi guler la fel.

— Măi, că frumos te-ai făcut ! îl admiră bunica. Cavaler gîndac, şapte la pitac ; asta-i pentru tine, măi terchea-berchea, se-ntoarce ea către nepot, examinîndu-l din cap pînă-n picioare. Trage căciula peste urechi, urechietule !

Afară-i aşteaptă cu panerul bărbatul bucătăresei, domnul Buţirchi, care-a fost mereu aprodul bunicului : pe vremuri vechi.

Domnul Buţirchi a îmbătrînit deschizînd uşi solemne, cu spinarea plecată. Bătrîneţa lui parcă e roasă de şoareci ca hîrţoagele arhivelor. Acum cară lemne la bunici, bea cafea, răsuceşte o ţigară, dă grăunţe la păsări, ştie cînd se ouă găinile şi tîrguieşte la hală singur în timpul săptămînii, iar duminică îl însoţeşte pe bunic.

E duminică. O duminică în fiecare fulg care cade pe căciuliţa de lutră a bunicului. Ninge vesel. Au venit Floriile iernii.

Bunicul şi nepotul apar zîmbind alături printre fulgi, ca bunicul şi nepotul într-o fotografie veche, de pe care sufli colbul îndesit.

Panerul lui Buţirchi e uşor şi vesel, ca şi cum ar fi zburat din el hulubii iernii, fulguind.

Merg pe uliţi de omăt.

— Bună dimineaţa, coane Alecule !

— Cu plecăciune, coane Alecule !

Numai oameni bătrîni.

Cei tineri trec tineri, fără să se uite la conu Alecu.

Dar conu Alecu se duce cu nepotul la hală.

Nişte copii se bat cu bulgări de omăt. Au glas de vrăbii şi mişcări de vrăbii. Mîni sau aripi ? Încă puţin şi zboară. Acolo iarna-i zurgalău. Parcă n-o vezi, ci o auzi chiar şi cu ochii.

La hală, precupeţii şi precupeţele îl cunosc de mult pe conu Alecu. Îl întreabă de coana Elencu, de sănătate, îi spun necazurile lor, îi cer sfaturi. Conu Alecu nu se tocmeşte, şi-i mulţumit mereu ca şi cum ar căpăta numai daruri de la negustori.

Panerul s-a umplut.

Conu Alecu îşi freacă mînile şi zîmbeşte :

— Ce oameni de ispravă !

Apoi către Buţirchi :

— Du-te mata acasă, că te aşteaptă Elencu.

— Noi nu mergem, bunicule ?

— Cu-ncetu, drăguţă, cu-ncetişorul...

Şi-l duce pe nepot la un negustor cu fes.

— Să trăieşti, coane Alecule ! de mult n-ai mai dat pe la Iancu... Nepoţelul matale ?

Bunicul dă din cap, şi pune mîna pe umărul nepotului.

— Să-ţi trăiască !

Pe masa negustorului fără dugheană, dar cu sobă — pe care se coc castanele —, stă halviţa tolănită ca o cucoană mare pe-o blană de urs alb, sclipesc rubinele iepurăşilor de caramel roş, se zburlesc numai zulufi bulgării de floricele îndulcite cu sirop, şi-s trase-n ţeapă cîte trei smochine cu glazură şi cîte cinci miezuri de nucă în pojghiţă de zahăr.

Nepotul nu mai are de ajuns vrîsta acestor bucurii. Dar dîndu-i-le, bunicul îi dă şi vrîsta lor naivă.

— Mata ai dinţi, drăguţă, spune bunicul oarecum scuzîndu-se, ca şi cum l-ar fi pus la treabă.

Aşteaptă coana Elencu.

Şi tot nu merg acasă.

— Slobod ? întrebă bunicul, ridicînd în sus bastonul cu baltag.

E un baston străvechi, de pe cînd drumurile Moldovei erau negre de tîlhari, şi bunicul, procuror tînăr, umbla după ei.

— Slobod, coane Alecule —, răspunde cel de sus, dintre aripile ninsorii.

Şi sania porneşte cu bunicul şi nepotul la plimbare.

E o duminică în fiecare fulg, şi un bunic ; e o duminică în fiecare zurgălău, şi un nepot.

Şi se tot duc, şi se tot duc, pînă cînd casele rămîn în urmă şi nu mai e nimic decît alb, alb şi tot alb.

La întoarcere, bunicul dă drumul săniei în fața bisericii. Apoi intră cu nepotul în biserică — e devreme, slujba nu s-a isprăvit —, aprinde o lumînare la icoana Maicii Domnului, se închină, sărută mîna de argint, și iesă cu nepotul, și mai alb decît a intrat, dînd de pomană cerșetorilor de la ușă.

Pe pragul casei se scutură unul pe altul de omăt.

Bunica le deschide ușa căldurii cu miros albastru de rășină. Oala cu apă țîrîie pe soba de fier. Bunica și-a pus rochie de matasă neagră, cu guleraș și mînecuțe de dantelă, și o broșă cu mărgăritare. În jurul șalelor e înfășurată cu șalul cenușiu. Se vede c-a făcut grijitură mare cu ferestrele deschise. Simți că aerul rece n-a plecat de mult din odăi. Dar e cald.

— Și pe unde mi-ați fost, mă rog ?

— Venim de la biserică, Elencule.

— Bine, coane Alecule, spune bunica. Bine-bine...

Bunicul își scoate botinele, își pune bujmachiii brodați, se întinde pe canapeaua din ietac și începe să citească gazeta cu glas tare.

Deodată tace. Gazeta cade.

Bunica se ridică din fotoliu, făcînd o strîmbătură — o dor șalele —, se duce spre bunic, alungă pe motan care s-a și suit, cu o pălmuță — hait — își scoate șalul și învelește somnul bunicului.

— Și tu ce stai ca peștele-n protap ?

— Ce să fac, bunică ?

— Cetește bunică-ta gazeta, că doar atîta carte îi fi știind tu și fără ochelarii mei.

*

Și-n sufragerie e duminică. Podelele sînt ceruite. Măriuca are pestelcă albă, ciuboțele cu scîrț și glanț, și mărgele roșii la gît. De obicei bunicii mănîncă pe mușama. Astăzi însă bunica a pus fața de masă cu broderii.

— Nu cumva să mi-o feștelești că te vîr în sobă, îl anunță pe nepot.

Bunicul însă a vărsat vin roș pe fața de masă.

— Pune sare, Alecule, repede, spune bunica. Vezi, dacă nu băgați de seamă !

O pățește și bunica, tot cu vin roș.

— Și mata, Elencule, zîmbește bunicul.

— Lasă, Alecule, că-i de noroc. Și de pătat tot era pătată dinainte.

— Bunică, să nu picur și eu din paharul meu ?

— Tuuu ? se uită lung bunica la nepot. Tu să nu te-amesteci în vorba oamenilor bătrîni. Nu-i de ajuns că-ți dau vin la masă ? Acuma vrei să-l și verși ?

De ce-o fi adus bunica la masă sticla cu rom ?

Răspunsul sosește cu Măriuca. Vine din bucătărie cu budinca. O pune pe masă, la tacîmul bunicei, și se pregătește de privit ca la panoramă.

— Dă-te mai încolo, fată-hăi, că-mi sufli în obraz.

Bunica toarnă rom pe budincă și-i dă foc. Flăcările dansează cu arome pe zahărul vanilat, topindu-l.

Din gura Măriucăi ar putea să scoată capul patru pui de vrabie.

Bunicul dă din cap cu veselie.

Bunica se uită încruntat și dă cu lingura printre flăcări, împărțind dreptate budincei de orez.

— Să-ți lingi buzele, spune bunicul după prima înghițitură răcorită cu suflarea.

— Și tu ce taci ? Îți place, măăăi ? Vorbește, se răstește bunica la nepot.

— E grozavă, bunică.

— Hm-hm-hm ! oftează hurducat bunica. Să spui și tu, măi, cînd ăi fi mare și ți-o da Dumnezeu un dram de minte : „Saraca bunică-mea, Dumnezeu s-o ierte, bună budincă mai făcea".

— Ia lasă, Elencule, spune bunicul.

— Mata mănîncă pentru mata, Alecule, și nu mai strica bunatate de budincă pe-o haită de motan.

NĂNOAIA

A venit Nănoaia — cea cu gutuile — în vizită la bunici.

Nănoaia e mai bătrînă decît bătrîneța. De aceea, sania Nănoaiei intră în ogradă, ca dricul, și trage la scară.

— Nănoaia, zice bunica către bunicul.

— Lasă că-ți mai ține de urît, Elencule, zice bunicul și se duce în biurou, închizînd ușa după el.

— Da tu unde-mi pleci, potaie ?

— Mă duc să-mi fac lecţiile, bunică.

— Ia, mă rog, nu-mi umbla cu tertipuri. Sai şi deschide Nănoaiei. Deprinde-te să te porţi ca lumea. Hait !

Trece timp pînă cînd servitoarea Nănoaiei s-o deie jos din sanie şi s-o urce pe scară.

— Iaca, am mai venit pe la tine, Elencule — zice Nănoaia.

Toc. Toc.

Toc. Toc.

Se pupă cu răsunet una pe alta, pe fiecare obraz.

Nepotul sărută mîna Nănoaiei, care e mai cu piele decît a moaştelor sfintei Paraschiva, şi vînoasă.

— Aista care-i ? zice Nănoaia, privindu-l cu ochi de curcă, spălăciţi, lăcrămoşi şi clipicioşi.

— Cel mijlociu, răspunde bunica.

— Aha, cel mare, zice Nănoaia. Da parcă era mai mare ? Ce-o păţit ?

Bunica dă din cap. Nu zîmbeşte.

— Ha ? zice Nănoaia.

Bunica o ia de mînă şi o conduce — ferind-o la prag — în ietac, aşezînd-o pe fotoliul ei, după ce i-a potrivit pernuţa la scobitura mijlocului. Suferă de ficat Nănoaia.

— Mersi. Şăd bini.

Îşi potriveşte sacul de catifea pe genunchi, ia din el o hîrtiuţă de mătasă, îşi scoate din fiecare ureche cîte-un ghemotoc de vată şi le înfăşoară în hîrtiuţă cu grijă ca pe nişte nestemate.

— Elencule, să-mi aduci aminte să nu uit vata. Da aista care-i ?

— Cel mijlociu.

— Ahaa ! Acuma ştiu. Cînd l-o făcut mă-sa, eu eram cu cărămidă caldă pentru maiu meu. Of ! tare mă mai duré ! Da cum învaţă ?

— Bine, zice bunica.

— Da nu-i ştrengar ?

— Nu, zice bunica.

— Da ce cată la tine ?

— Stă la bunicii lui.

— Da di ci ?

— S-au îmbolnăvit fraţii lui.

— Aşaa ! Şi di ci s-o îmbolnăvit numai ii ?

— Răceală.

— N-au astîmpăr, zice Nănoaia. Aista-i mai cuminte.

— Aşa-s copiii, zice bunica.

— Îi strică părinţii, zice Nănoaia. Iaca i-am prins zvîrlind cu chetre în gutuili meli.

— I-auzi ! zice bunica. Da matale ce să-ţi dau, coană Catincă ?

— Ce mi-i da, dă-mi, da moale şi bun să fie. Auzi, Elencu ?

— O cafeluţă ?

— Da, o ceaşcă mare, şi cu dulceaţă de caise, şi c-o linguriţă de rom, da di cel bun, Elencu, nu di cel cu zahar ars.

A dracului Nănoaia !

Bunica se duce la camară. Nepotul rămîne singur cu Nănoaia. Dar Nănoaia l-a uitat. Îşi ia ochelarii din sacul de catifea, mai scoase un colţun de lînă cu andrele în el şi se pune la împletit, murmurînd nu ştiu ce : nume ? numere ? rugăciuni ?

Cînd se întoarce bunica, Nănoaia n-a murit cu bărbia în piept : doarme galben.

Bunica numai se uită la ea, face cafeaua, o toarnă, acoperă c-o farfurioară filigeana Nănoaiei, îşi pune ochelarii şi deschide *Vieţile sfinţilor*.

— Şi tu de ce stai ? Adu-ţi buchile şi pune-te la învăţat !

Vorbeşte numai ceasul din părete.

Ninge. Ninge. Ninge.

Parcă nici n-ar fi Nănoaia, dacă n-ar fi atît de galben somnul ei.

De la o vreme se trezeşte. Îşi ia dulceaţa cu lăcomie, o rumegă cu toată faţa, bea cafeaua — o fi avînd rom ? şi de care ? — stă ce mai stă, îl descoperă pe nepot, şi-ncepe :

— Da aista care-i ?

Noroc că-i iarnă şi noaptea vine mai degrabă. Soseşte şi servitoarea Nănoaiei, cu sania.

La despărţire, nepotul sărută mîna Nănoaiei.

— Da parcă erai mai mare ?!

N-a uitat să-şi puie vata în urechi.

Toc. Toc.

Toc. Toc.

— Mersi. Tari bini am petrecut. Am să mai vin, Elencu.
După ce pleacă Nănoaia, bunica face o cruce mare.
— Fereşte-mă, Doamne...
Nepotul zîmbeşte.
Dar gîndul lui spune la fel : Fereşte-o, Doamne...

PASIENŢA BUNICULUI

Bunicul face o pasienţă pe canapea, cu motanul la spate.
Bunica-i prin casă. Aici. Dincolo. Vine. Pleacă. Face. Drege.
Nici un copil bolnav în pat cu jucăriile nu-i mai cuminte decît bunicul cu pasienţa şi motanul. Nu se grăbeşte. A pornit la drum lung, ca ţăranii cu carul cu boi. Îşi potriveşte cărţile una cîte una, le aşază frumos, cu grijă şi evlavie, stă, se uită, se socoate, pune o carte peste alta, iar poposeşte, se uită la ninsoare — pasienţa albă a ferestrelor —, se uită peste umăr să vadă ce face motanul — doarme — şi iar rămîne cu pasienţa. Uneori parcă se supără, abia, o supărare care nu-i un nour, ci un abur care trece peste faţa lui. Alteori, dă din cap, ca şi cum ar spune : „Te-am prins, hoţomane, aici mi te-ascundeai !“ Aşa vorbesc şi copiii cînd sînt singuri cu păpuşile lor.
Vine bunica. Îl vede pe bunic. Se uită la pasienţă, vultureşte.
— Nu aşa, Alecule. Nu vezi mata ce-ai făcut ?
Şi iute-iute, degetele bunicei descoperă, acoperă, potrivesc, aşază, rînduiesc, combină, dezleagă.
— De-acum te lăs, că nu-mi văd capul de treabă. Te-am descurcat.
Bunicul nu spune nimic. Dar se vede bine că amestecul bunicei i-a zăpăcit mintea şi bucuria de-a se juca liniştit.
O dată.
De două ori.
De trei ori.
— Mă rog, Elencule...
Bunicul s-a sculat cam roş la faţă. S-a ridicat şi motanul cu coada-n sus.

— Fă mata pasienţa.
— Lasă, Alecule, nu te supara mata, că mă duc.
Bunica pleacă. Bunicul rămîne.
— Tare-i iute Elencu ! o explică bunicul către nepot.
Dar nu-şi mai continuă pasienţa. Stă îngîndurat, trăgînd cu urechea la zgomotele — cam cu şfichi — pe care le face bunica în camară.
— Elencu !
Bunica, dintre zgomotele ei, nu răspunde.
— Elencu, ai să răceşti în camară.
Zgomotele continuă.
Bunicul oftează, se uită la motan, la nepot, la fulgi, stă ce mai stă şi se duce spre camară.
— Elencu —, începe bunicul de pe prag, cu dojană în glas.
Dar bunica nu-i dă timp să isprăvească.
— Mă rog, Alecule, fă mata gospodărie, că de pasienţă văd că te-ai săturat.

ŞPIŢERIA BUNICEI

Vine Măriuca cu broboada strîmbă şi-un sughiţ în piept.
— Coniţă, Ţaţa trage să moară.
Ţaţa-i bucătăreasa : nevasta lui Buţirchi.
Bunicul se ridică în picioare, gata să se clatine şi să cadă din nou în fotoliu.
Bunica nici nu se clinteşte.
— De unde-i vine ? întrebă bunica.
— I-o chicat vătămături.
— De unde-i vine ? repetă bunica, tăios.
— Sî vaitî di inimî, zice Măriuca, apăsîndu-şi mînile pe burtă.
— O mîncat mult curechi ? întrebă bunica.
— Zîci că numai o gustat, zîci Ţaţa, da nie ni-o ramas o ni-ca tătî.
— Adă un pahar cu apă ! porunceşte bunica.
Vine Măriuca cu paharul — zdupa-zdupa — de parc-ar aduce cofele de la fîntînă.

Între timp, bunica a descuiat dulapașul de lemn auriu, cu medalion pictat, de lîngă fereastră.

Nepotul vine încetișor la spatele bunicei care umblă în dulap.

Trei rafturi pline de sticle, sticluțe, șipuri, flacoane, flaconașe, ploscuțe albastre, verzi, trandafirii ; cutii, cutiuțe, pachete, pacheţele, gavanoșele...

Mare lucru nu-i de văzut. Dar mirosul dulăpașului e tulburător. Ca și mînile bunicei, miroasă a turte de migdale cu apă de flori și încă a ceva. A ce ? Nepotul caută, caută — parcă prin amintiri...

Bunica a găsit pacheţelul cu sare-amară.

— Hop și tu ca musca la arat —, zice ea, dînd cu ochii de nepot.

— Ce e în dulap, bunică ?

— Șpiţeria mea. Am de toate, amenință ea ; și pentru tine.

Ţața a înviat cu sare-amară.

Odată și Măriuca s-a văietat că moare, chemînd-o pe mămuca. Bunica iar a umblat la șpiţerie, și iar nepotul a fost ca musca la arat. N-a mai murit nici Măriuca.

Altă dată nepotul s-a plîns că-l supără un coș.

— Hai la șpiţerie, bubosule ! Îţi iesă pacatele. Închide ochii să te dreg.

I-a pus bunica ceva, cu vîrful unui dop de sticlă : o pecete rece, din ce în ce mai rece. Și coșul s-a uscat.

— Cum se cheamă, bunică, doctoria matale ?

Bunica nu i-a răspuns îndată. S-a uitat la nepot cu încruntare și adîncire, vrînd parcă să se încredinţeze dacă-i vrednic de un astfel de secret. Apoi a spus scurt :

— Afion.

Nepotul nu știe dacă „afion“ e numele unei doctorii, sau o glumă de-a bunicei. Dar a păstrat cuvîntul care-i va aduce aminte ca o vorbă magică, după ani și ani, de mirosul acela de turte de migdale cu apă de flori ; poate și de bomboane englezești, și de mai ce ? și de mai ce ? al șpiţeriei bunicei — miros pe care niciodată nu-l va regăsi printre parfumele pămîntului.

— I-auzi !

Bunicul s-a oprit cu gazeta în mijlocul ietacului.

Începe să citească din nou, cu glas și mai tare, articolul despre Vasile Alecsandri.

Bunicul și bunica l-au cunoscut pe „conu Vasile“. Vorbesc despre el numai cu preamărire.

— Auzi, Elencu ?

— Aud.

— Tinerelul de la gazetă îl ia foarte de sus pe Vasile Alecsandri. A fost — zice el —, i-a trecut vremea, nu mai este.

— Auzi, Elencu ?

— Aud.

Bunicul citește c-un tremur în glas. Nu poate isprăvi.

— Cum de rabdă pămîntul pe-un astfel de ticălos ?

— Stai binișor, Alecule —, îl potolește bunica. Ia să vă spun eu una. O știu de la babaca. Era pe vremea ceia un doctor mare la Iești, da foarte beţiv. Într-o noapte îl ia la un bolnav, chiar de la crîșmă. Se duce doctorul de voie, de nevoie și, cum dă cu ochii de bolnav, dă să-i ia pulsul. „Măi“, îi spune el, „n-ai nimica. Te-ai îmbătat ca un porc“. Și dă să plece. „Stai, domnule doctor“, îi spune omul, „că nici n-ai pus mîna pe mine. Ţi-ai luat pulsul dumitale...“ Așa-i și cu condeierul tău de la gazetă, Alecule. El îi prost, nu conu Vasile...

Bunicul respiră adînc și zîmbește împăcat.

— Deșteaptă mai ești mata, Elencule !

O FILĂ VECHE

Are bunica în ietac, chiar lîngă patul ei, un scrin cu trei saltare. Deasupra scrinului e icoana Maicii Domnului, cu candela mereu aprinsă.

Nepotul n-a văzut-o niciodată pe bunica umblînd în vreun saltar. În schimb, ea singură, cu mîna ei, îngrijește straiul de nuc al scrinului. Îl șterge de colb, îi lustruiește încuietorile și o dată pe săptămînă îi dă luciu proaspăt, frecîndu-l cu o petică plină de rumeguș de miez de nucă.

— Bunică, nu vrei să-ți ajut ?

Nu-i răspunde. Parcă nici nu l-a auzit de acolo unde-i ea, departe. Freacă bunica, dă și dă și dă, suflînd și dînd, pînă ce-i picură fruntea.

— Bunică, nu mai poți. Lasă-mă și pe mine.

Bunica își îndreaptă trupul, se uită la nepot, apoi la scrin, își scoate ochelarii, închide ochii și-și trece dosul palmei peste față, apăsat, ca țăranii după ce-au prășit în arșiță.

— Ce ții mata în scrin, bunică ?

Nu-i răspunde. Iar începe să-l lustruiască.

După ce-a isprăvit, se așază pe marginea patului.

Scrinul lucește ca o violină atunci scoasă din culcușul ei de catifea și piele de căprioară.

Ar vrea parcă să cînte lemnul scrinului.

Bunica potrivește mucul candelii și oftează.

Bunica face pîne la bucătărie.

Bunicul stă și tace.

Nepotul stă și tace.

Azi-noapte a fost senin de ger, cu un tăiuș de lună nouă. Ferestrele au ars alb, cu scîntei. Au scîrțîit în tăcerea străvezie, pașii — cui ? — pe omătul Căii Laptelui.

Ca să nu uite soba că afară-i ger, ietacul a făcut din motan nod alb la picioarele bunicului.

Dar dimineața s-a înnourat. Zborul ciorilor a desfrunzit parc-o pădure de mangal, pe cer, pe brazi și pe acoperișuri.

Ș-a început să ningă vechi.

Bunicul și nepotul se uită pe fereastră. Nu-i vînt deloc. Trece cîte-o cioară cu fustă neagră, rîșnind. E lene. Somn în fiecare fulg.

Bunicul își scoate verigheta de pe deget, o privește în lumină, citește inscripția, pune verigheta la loc pe deget, și iar se uită la fulgi. Dar astăzi mîinile bunicului și-au pierdut liniștea lor blajină. Așteaptă ceva ? Caută ceva ? Doresc ceva ? Bunicul nici nu citește gazeta, nici nu face o pasiență ferită de amestecul bunicei, nici nu umblă în casa de fier, nici nu dezmiardă blana motanului. Bunicul e și nu e în ietac la fereastra cu fulgi. Se uită și vede altceva decît ce vede nepotul. Mînile bunicului parcă s-ar hotărî să zboare. Se ridică pe genunchi, pornesc, cad, iar se ridică.

Bunicul se scoală, se duce la scrinul bunicei, care lucește castaniu, și stă ca în fața unei uși închise.

— Ce-i acolo, bunicule ?

— Jucăriile ei, cărțile ei, papucașii ei de lînă.

„Papucașii ei de lînă ?"

Doar bunicii n-au avut decît un copil : pe tata.

Nepotul își aduce aminte de Nănoaia, privindu-l pe bunic, și i se strînge altfel inima.

— Eu o pieptănam, spune bunicul. Avea păr dulce și mătăsos cum ai mata, drăguță.

— Cine, bunicule ?

— Fata noastră.

— Sora tatei ?

— Da, drăguță. Era mai mare decît băiețelul. Avea nouă ani. Iarna o duceam la fereastră și desena cu degetul ei căsuțe ca la țară...

Mînile bunicului piaptănă luciul lemnului mort.

Nepotul care seamănă la păr cu fata bunicilor simte că-i o oglindire a celor care nu-s.

Fereastra cu ninsoarea e o filă veche din cartea îngerilor.

MUSCA

Bunicul a ațipit pe canapeaua din ietac, cu motanul la picioare și gazeta pe covor, la căpătîi. Bunica l-a acoperit cu șalul cenușiu, și a vrut să alunge motanul c-o pălmuță, hait, dar s-a răzgîndit. Și motanul îi ține cald bunicului. Lasă-l, cucoană Elencule.

Bunicul e mai palid ca de obicei. Mai alb, nu mai palid. Cînd doarme ziua, parcă e de argint.

Și somnul bunicului e cuminte astăzi, ca și pasiența lui. Nu face mișcări, nu sforăie. Nu tresare. Abia i se aude respirația. Parcă începe să apară o lumină în somnul bunicului.

Bunica s-a așezat în fotoliul ei, ținînd în mîni *Viețile sfinților*. Citește cît citește și deodată stă, cu ochii dincolo de carte. Parcă ascultă somnul bunicului. Iar citește, iar stă, iar ascultă.

Dar deodată nu se mai aude nimic decît tăcerea.

Bunica tresare și se uită cu fruntea încrețită spre canapeaua bunicului.

Doarme.

Doarme ?

I-atît de alb şi-atît de stins, că nu mai ştii.

Şi deodată se aude : bîzzz...

O muscă.

O muscă în casa bunicilor ! Şi încă în toiul iernii.

Dar bunica nu ascultă decît tăcerea de icoană a bunicului.

Bîzzz...

Musca se aşază chiar pe nasul bunicului, cîntînd din drîmba ei.

Bunicul tresare.

Bunica respiră cu tot pieptul.

Musca zboară, rîzînd gîdilicios, şi intră în urechea bunicului.

Prin somn, bunicul o alungă cu un deget.

Dar musca nu se lasă. E o muscă între muşte, e cu vitejie muscă. Căldura sobei i-a redat temperamentul. Se afirmă deci, pe fruntea somnului bunicului, muşcă în numele muştelor : pecete.

Bunicul se strîmbă, deschide ochii, o vede, o aude, o urăşte, se scoală, pune mîna pe gazetă, dă, n-o nimereşte, îşi scoate papucul, îl ridică...

— Las-o, Alecule, mi-i drag s-o ascult.

— Zău, Elencule, nu te mai înţeleg, oftează bunicul încălţînd papucul cu care era să omoare o muscă.

Bunica nu-i răspunde, dar surîde, ca şi cum într-adevăr ar asculta o muzică.

HRUBA

Bunicii se coboară în sufragerie, fiindcă sufrageria e dedesubt. Prin faţa ferestruicilor ei trec numai picioarele celor de-afară, pînă la genunchi, fără de trup.

Din antretul de dindos pînă la coridorul sufrageriei, porneşte o scară cu balustradă de fier, care coteşte, răsucindu-se. Plafonul e boltit. Zidul gros. Treptele scîrţîie a vechi. Vorba răsună cavernos, pîndită de ecouri. Şi scara şi coridorul sufrageriei sînt bisericeşte întunecate. Parcă au fost sfinţi cu aureole pe acolo, acum posomoriţi de fum şi funingini.

Cînd pleacă la masă, bunicul îşi pune paltonul şi căciuliţa, bunica se acoperă cu şalul, iar nepotul aprinde lumînarea

anume pregătită în antret, cu chibriturile alături, făcînd lumină pentru pogorîrea bunicilor.

— Bagă de seamă, Alecule, să nu luneci, spune bunica. Prea o iei mata fuguţa la vale.

Nepotul, cu lumînarea îndreptată în urmă, vede cu aur zîmbetul bunicului şi ridicarea lui din umeri. Căci bunicul, şi la vale, tot ca brazii de pe munte vine, nins ; iar bunica, şi la deal, tot ca veveriţa vrea să fie.

Merg, merg, merg, treaptă cu treaptă, pas cu pas.

Au ajuns.

Faţă-n faţă cu flacăra lumînării răsare ca de os lepros uşa tainiţei din zid. Ce-o fi acolo ? Ca şi cum ai spune : cine-o fi acolo ?

Bunicii îl ajung. Se dă deci la o parte, stingînd lumînarea care fumegă, şi intră în sufragerie după bunici.

Dar secunda de întuneric în coridorul privit de uşa tainiţei cu orbite negre, în coridorul care miroasă a pîndă de guzgan şi a piatră sihastră, deşteaptă-n el vechimile copilăriei mici, de-acolo unde încă n-au plecat balaurii, strigoii, zmeii, iadul, vîrcolacii şi vampirii.

Zimţ de spaimă i-ar atinge inima, dacă îndată — cam pripit şi c-un fior în spate — n-ar intra după bunici, cu motanul — ptiu, Satană ! — strecurat printre picioare, fără „miau".

Ce-o fi acolo ?

Camara bunicilor e sus. Beciul e tocmai în fundul grădinii. De-afară se văd, la picioare, ferestrele sufrageriei scufundate în pămînt ; dar alt ochi de fereastră, deschizătură sau răsuflătoare nu s-arată.

De două ori pe zi, la dejun şi la masă, pîlpîie semne de-ntrebare, cu aur şi cu fumegări de lumînare stinsă, în sufletul nepotului.

N-are să ştie niciodată ce-i acolo, fiindcă cel şi mai mic din el se teme şi se roagă : „Nu întreba. Aşa-i mai bine. Altfel mă pierzi".

L-a ascultat pe cel mai mic şi n-a-ntrebat.

Ce-o fi acolo ?

...Acolo e clopotniţa de subt pămînt, în care numai amintirea va intra, sunînd ultima spaimă a copilăriei, lîngă bunicii ei, aduşi cu umbrele de-o flacără de lumînare, dintre umbre.

Cu ceai, cu lapte și cu rom — o linguriță — a trecut și ora ceaiului.

Bunica citește *Viețile sfinților ;* bunicul, gazeta ; nepotul, lecția la istorie.

— Ce-mi faci acolo tolănit ca un bei ?

— Învăț, bunică.

— Zici tu, fariseule !

— Lasă-l să învețe, Elencu !

Toți trei stau în ietacul bunicilor. Firește, și motanul. Dar motanul nu e al patrulea, ci tot al treilea, în numărul bunicului, deși-i pe canapea la picioarele nepotului.

Focul din sobă-i ca octombrie : numai de aur și de miere.

Fîlfîie foșnind gazeta bunicului.

Nepotul ridică ochii dintre regi și împărați, mitropoliți, papi, generali și sfetnici. Toți sînt supărați unii pe alții, zburliți de armate și noroade. Ș-acum toți au murit și stau cuminți cu osul lor încununat și miruit. Dar cartea de istorie îi supără din nou unii pe alții, în fraze lungi și încîlcite, cu zăngănit de ani.

— Uăăă !

— Nu știu pe unde-o fi intrînd învățătura, dar de ieșit are pe unde, zice bunica.

Nepotul duce un zîmbet regilor și împăraților, dar, după ce bunica nu-l mai vede, iar se uită la bunici.

— Măi cataoane, pe unde-ți umblă ochii ?

— Repet lecția, bunică.

— Cu ochii pe pereți ?

— Uite cartea, bunică.

— Hait !

Ochii bunicei se duc între sfinți.

Afară e senin. Soarele apune. Zarea asfințitului arde portocaliu, suflînd un trandafir pe ferestre, pe obraji și pe filele cărții de istorie.

Nepotul suspină. În cartea de istorie stau zeci de regi și împărați încrucișînd fierul războiului. În ietac sînt numai doi bunici și pacea lor cu pecetea motanului. A început să-i știe pe bunici. Pe fiecare-n parte, și pe-amîndoi laolaltă. Îi vede cum stau în cîte-un fotoliu, luminați de floarea ferestrelor, și simte că fiecare dintre ei e litera cu care-ncepe o poveste.

Bunicul...

Bunica...

Cînd va veni povestea ? Nu știe. Dar e-n el.

Bunicul e așa...

Bunica e așa...

Zîmbește. Mijește aur vechi în umbra ietacului.

Și lecția de istorie stă.

N-au decît s-aștepte regii și împărații.

Nu pot. Sînt cu bunicii.

Și tocmai mîni îl ascultă la istorie. Are un patru. Profesorul vrea să-l mai încerce înainte de a-l pecetlui subt cinci.

Parcă trec aburi prin lumină, îndulcind-o albăstriu. Ca și cum un alt bunic, și mai vechi decît acesta, vechi de cînd nu era nici lumea, mai străvechi decît lumina care-i bătrînețea lui, ar veni din ceruri afumînd cu brad, cu pașii albi ai lunii după el.

Dar lecția ?

Iar o ia de la început, cu fruntea încrețită.

Și deodată simte că din cer i-a strălucit aur pe gene.

Gene-n gene cu luceafărul.

Ietacul s-a întunecat.

— Aprinde lampa, spune bunica nepotului.

— Mai lasă, Elencule, așa se vede mai bine luceafărul.

— Vezi mata luceafărul, cucoane Alecule, da întreabă-l pe dumnealui de colo : vede lecția ?

— Am isprăvit-o, bunică.

Nepotul a mai luat un patru la istorie — patru sau trei : cam tot pe-acolo —, dar a păstrat luceafărul de-atunci, ca să-l aprindă-n candelă pentru bunici, din viitor înspre trecut.

DESAGUL CĂLĂTORULUI

De cînd e la bunici, nepotul trăiește pe altă lume. Se duce la școală, ca și cînd era acasă. Are note proaste, tot ca atunci. Cînd se întoarce de la școală, trece pe-acasă să vadă ce mai fac frații lui. N-are voie să intre în casă : boală molipsitoare. Stă la fereastră, cu Blanșa lîngă el, și de acolo schimbă semne cu mama. Frații și mama sînt subt sticlă. E ca la

panopticum. Fraţii slabi, mama şi mai trasă decît ei, fereastra plină de flacoane, sticle, portocale, mandarine, alămîi. Fraţii clipesc, scot limba şi fac schime. Apoi mama îi ia de după gît, ca pe două păpuşe cu resort, şi-i închide în cutie. Rămîne mama la fereastră. Îi trimite o sărutare, îi face semn să plece că îngheaţă stînd afară şi buzele ei mute spun: „Să nu...“

Mama nu ştie că bunicii...

Fiul pleacă zîmbind, ş-ajunge iar nepot la casa bunicilor.

Tata vine uneori la bunici, cu sania cu doi cai. Apare, sărută, dă — întotdeaunea dă — şi pleacă, risipind pe urma lui argint de zurgălăi.

Vrasăzică numai atîta e schimbat: în loc să fie fiu acasă, e nepot la bunici. Şcoala a rămas aceeaşi, catalogul la fel, oraşul tot aşa, părinţii asemenea, fraţii acuşi-acuşi îs sănătoşi.

Şi totuşi nu-i la fel.

Toate-i apar altminteri. E mult mai mic şi mult mai mare decît cel care-a venit să steie la bunici. În loc să fie tînăr, pierzîndu-şi copilăria, întinereşte cu copilăria-n el. Nu-i tulbure. E transparent. Atît de transparent încît bunicii nici nu-l văd, privind prin el numai nepotul cam bleguţ, care, cu toate că fumează, tot copil e.

Ninge naiv pe casa bunicilor.

Nepotul simte că acuşi începe viaţa: drumul printre alţii. Inima lui e grea ca un desag pe umăr, în care-şi va purta bunicii, iarna veche şi copilăria lui.

DIALOG

Fraţii s-au săturat să fie doi.

Mama s-a săturat să n-aibă trei.

E ultimul somn în casa bunicilor. Nepotul a scoborît geamandanul de pe dulap. Bunica i-a dat o petică, punîndu-l să-l şteargă de colb. Apoi l-a privegheat cum îşi adună calabalîcul.

— Mă rog, şi de ce-ai să te-apuci tu cînd îi fi mare?

— Ştiu eu, bunică?

— Te-i pomeni că te tocmeşti nepot la bunici, zice bunica, c-un zîmbet urzicat de harţag.

Nepotul zîmbeşte.

— Rîzi tu, rîzi, harapule, şi haramule, da bietu tatu-tău ce zice?

— Tata nu spune nimic.

— Munceşte, sireacu! Ce să spuie tatu-tău? Tu să spui. Toate să le facă tatu-tău?

— Am să mă mai gîndesc, bunică.

— Da pînă acuma ce-ai tot făcut?

— Ce-am făcut? Ce-am făcut? se socoteşte nepotul, încordîndu-şi fruntea ca la matematică.

— Ce tot dai din plisc ca cocostîrcul pe casă? N-ai făcut nimic.

— Cum, bunică? N-am învăţat la şcoală?

Braţele bunicei zboară. Îndură-te, Hristoase.

— Înveţi tu, pe dracu! Dormi în bancă. Parcă te văd.

— Citesc, îmi fac lecţiile, înşiră nepotul.

— Caşti, te freci la ochi, dai din buze, te duci, te întorci, te foieşti —, continuă bunica. Măi terchea-berchea, bunică-ta te-ntreabă ce faci cu scăfîrlia ta de cap, nu cu gogeamite picioarele tale de trîntor.

— Gîndesc, bunică.

— Iaca drace, de unde sare iepurile! Şi la ce te gîndeşti, mă rog?

— Ei, e greu de spus...

— Da vorba pentru ce-i făcută? S-o ţii ascunsă-n sîn ca busuiocul?

— Parcă mata, bunică, spui tot ce gîndeşti?

— Ba bine că nu! Nu-i crede că m-oi pierde cu firea pentru unul ca tine? Iaca-ţi spun verde: gîndesc că eşti un neisprăvit, un papă-lapte, un „da muieţi ţi-s posmagii?“. Iaca, dacă vrei să ştii.

— Lasă-l, Elencule, că-i mititel, vine şi bunicul cu motanul după el.

— Cum mititel? Ce vorbă-i aiasta? Eşti mititel? îl întreabă bunica, înşurubîndu-i o privire care ajunge pînă la păcatul tutunului.

— Nu mai sînt, bunică.

— Bine că spui macar, oftează bunica. Eşti mare, măăăăi! La vîrsta ta învîrteam lumea pe degete.

— Ş-acuma, Elencule, zîmbeşte bunicul.
— Lasă mata, Alecule, că nu-mi arde de şuguit.
Bunicul se retrage.
— Ei, ia spune, revine bunica.
— Ce să mai spun, bunică ?
— Ce nu mi-ai spus. De ce-ai să te apuci cînd îi fi mare ?
Nu uită bunica de unde-a plecat şi pace !
— Poate c-am să scriu, bunică.
— Să scrii ? Tu ? Ce să scrii, mă rog ?
— Cărţi.
— Iaca măi ! Cărţi ! Şi cu ce-ai să le umpli ?
Nepotul zîmbeşte şi se bate cu vîrful degetului pe frunte.
— Nu-ţi sună a gol, nepoate ?
— Mie nu, bunică.
— Şi ce-i, mă rog, acolo ?
— Mata, bunicul, motanul bunicului, casa bunicilor, vorbele bunicei cînd vroiau să intre în gîndurile nepotului, fără să bată la uşă...
Bunica ascultă, ascultă. Apoi priveşte departe, pe fereastră. Iar ninge alb în noapte. Vin fulgii Crăciunului.
— Mai ştii, oftează ea.
Se apropie de nepot.
Se privesc ochi în ochi, adînc. Se vede c-a zărit ceva bunica. Face o cruce mare spre icoana lui Isus, frîngîndu-se din şale :
— Dă, Doamne !
Apoi îşi trece, pentru întîia oară, degetele cu miros de floare de migdal prin părul nepotului, care seamănă cu părul fetei bunicilor, şi întreabă cu glas scăzut :
— Şi ce-ai să scrii, mă rog, despre bunică-ta ?

*

Ani şi morminte dorm între întrebare şi răspuns.
O nouă iarnă începe la fereastră, cu copaci moşnegi şi alţi copii.
„Şi ce-ai să scrii, mă rog, despre bunică-ta ?"
Ninge naiv.
Ce-am scris, bunică.

CURCUBEUL DIN SIPET

CASA CELOR TREI

Ușoară, mică și fragilă. Nu mai are nici oraș, nici stradă, nici loc pe pămînt. A fost. Palma o ia din amintire ca pe un melc găsit pe-o frunză înghețată.

Melc, melc, codobelc,
Scoate coarne boureşti...

Numai descîntecul cu buze de copil poate să-i mai aprindă focurile în sobe și să-i furișeze pe hornuri fumurile — „scoate coarne boureşti“ — care se uită fraged printre fulgii brumării să vadă cine vine ? cine vine ? — dacă vine — spre casa celor trei copii.

Trei.

Trei paturi, trei copii, trei cărți, trei lămpi de buzunar. Un întuneric cald cu trei fulgi de lumină pe trei perne fără somn.

Ninge. Fulgul spune : sst. Dacă asculți bine, toată ninsoarea — fulg cu fulg — e-un cor al șoaptei dalbe.

Sst. Sst. Sst.

Dar nu se aude nimic decît aurul focului și somnul motanului.

Degetele stau la pîndă pe trăgaciul lămpilor de buzunar. Dacă vine mama, lămpile se sting, pleoapele se închid, cărțile-s subt pernă și copiii dorm.

Ninge. Biserica e mai albă decît brazii puși de bunicul ; hulubăria e și mai albă decît biserica ; felinarul din ogradă are glugă și rîde cu ochi mici, privind ninsoarea ; Blanșa nu

mai latră, s-a făcut covrig în cuşcă ; omul de omăt se îngraşă mîncînd ninsoare ; şi acuşi-acuşi, miezul nopţii îşi va lăsa corbul pe crucea bisericii Sfîntul Ion Gură-de-Aur.

— De ce-i spune gură de aur ?

— Cui ?

— Lui Ion.

— Care ?

— Cel cu biserica : sfîntul.

— Întreabă-l.

— Pe cine ?

— Pe popă...

Sst. Sst. Sst.

Au fost stele... S-au dus. Gheorghe a închis poarta. E tare frumos să te gîndeşti : Gheorghe a închis poarta după stele... Gheorghe e omul Anicăi — zice ea. Anica e femeie, bucătăreasă şi spălătoreasă. Anica e galbenă ca lumînarea care urcă din fundul beciului cu sticle de vin în pestelcă. Cînd Gheorghe se îmbată, Anica îl bate şi plînge cu ochii roşi, iar Gheorghe zice : „Dă tu, dă, c-acuşi iesă dracu din Gheorghe", şi suduie. Dar astăzi Gheorghe a închis poarta după stele.

Ninge de ieri, de alaltăieri, de răsalaltăieri, de răs-răs-alaltăieri : hu-huuu...

— Sst !

— Tu ce citeşti ?

— *Dan, căpitan de plai,* de cel mai mare poet, Vasile Alecsandri. De ce spui : hu-huuu ?

— Nu. Citeam *Cuore sau inimă de copil* de Edmond de Amicis, cel mai mare...

— Nu se poate !... El spune : hu-huuu ?

— Spune... Ce, nu se poate ?

— Sst !

Vorbesc în şoaptă de taină cei mici care au paturile alături. Paturi de tablă cu plasă la margine, ca să nu cadă prin somn.

— Voi sînteţi proşti !

Vorbeşte cel mare, măscăriciul.

— De ce sîntem proşti ? întreabă indignarea cu două glasuri...

— Fiindcă sînteţi.

— Fiindcă ţi-am dat lampa noastră ca nişte proşti ? Bine ! Dă-o înapoi !

Cel mare are totdeauna nevoie de bani. Seamănă cu tata. Mama îi spune „sac fără fund", dar nu se poate supăra pe el, fiindcă o face să rîdă. Vine la el cu papucul, se încruntă, rîde, oftează şi se duce repede înapoi.

— Cum o faci tu să rîdă pe mama ? îl întreabă uneori cei mici.

— Treaba mea, le răspunde el, clipind repede şi ţuguindu-şi nasul de paiaţă cu resort.

Şi cei mici se uită la el, admirativi şi prepuielnici, ca la mînile scamatorului : — atenţie ! nimic nu se vede, nici în palmă, nici în manşetă...

— Ce-i cu lămpile de buzunar ?

— Vreţi voi să aveţi cîte-o lampă de buzunar ?...

Cei mici vor, dar se codesc. Miroase a vulpe.

— ...Electrică ! Apeşi şi s-aprinde. Apeşi şi se stinge. La comandă. Dacă o aprinzi în palmă, vezi sîngele cum curge...

— Taie ? întreabă ei...

— Nu, proştilor. Luminează şi în corpul omului. Cu ea vezi inima cum bate. E foarte frumos. Arde cinci ani în şir.

— Vrem, răspund cei mici.

— Atunci, aduceţi puşculiţele !

El — uliul — nu ştie unde-s puşculiţele celor mici.

Vin puşculiţele, grase ca prepeliţele, rotunde, grele şi atît de ghiftuite de economii, că nici nu mai zornăie.

El le cîntăreşte, se gîndeşte, se încoardă, se încruntă, se socoate, strîmbă din nas şi spune că tare nu ştie dacă e de ajuns pentru două lămpi care ard cinci ani în şir, dar că are să încerce.

Seara a venit cu trei lămpi de buzunar — l-a păcălit pe negustor — şi o săptămînă n-a mai avut nevoie de jupînul cu haine vechi, care măcar o dată pe lună pleacă de lîngă biserica Sfîntul Ion Gură-de-Aur cu altă pereche de pantaloni a tatei.

Şi totuşi „sacul fără fund" a amanetat şi lampa lui de buzunar celor mici care mai aveau o băncuţă de cincizeci de bani ascunsă în cutia lanternei magice.

Aşa că lampa de buzunar ei doi i-au împrumutat-o, ca să-l poată aştepta toţi trei, fără să ştie mama, pe Moş Crăciun.

— Fiindcă ți-am dat lampa noastră ca niște proști ? Bine ! Dă-o înapoi !

Le-o dă, blînd ca mielul. Iar miroase a vulpe. Ard, cam sperios, numai două lămpi de buzunar. Cei mici stau cu urechile ciulite spre patul celuilalt : ce-o fi făcînd ?

Ce face ? Rîde.

— Sst !

Rîde și mai tare.

— Taci odată că te-aude mama !

Rîde cu hohote, cum știe numai el. Rîsul îl saltă în genunchi, alb în cămeșa de noapte ca un gînsac care gîgîie, și rîde, și rîde, și rîde...

Lămpile se sting, cărțile dispar, inimile bat.

— Vrasăzică nu dormiți ?

A intrat mama, cu glasul cel strașnic. Vine și rîndul „papucului" ?

— De ce rîzi ?

— Ei mă fac să rîd.

Auzi !

Și rîde, păcătosul.

Dar rîde și mama.

Rîd și cei mici, cu capul în pernă, rîd, rîd — de ce rîd ? Motanul deschide ochii. Mama crapă ușa sobei. Ochii motanului sclipesc. Jarul e roș. Trei perechi de ghete așteaptă la gura sobei.

— De ce rîdeți ? Spuneți-mi și mie.

Cei mici arată cu degetul spre cel mare.

Cel mare arată cu degetul spre cei mici.

Și rîd cu toții, pînă cînd ostenesc.

— Acuma ajunge —, hotărăște mama, ștergîndu-și ochii.

Îi învelește din nou, pe fiecare, își aduce cartea din ietac, se așază pe o pernă la gura sobei și citește la lumina roșie a jarului.

De ce-au rîs ? ?

De ce ninge ?

De ce vine Moș Crăciun ?

Vine ?

Vine.

Sst. Sst. Sst.

Totul e alb. Și mai alb cu fiecare fulg.

Gîndul pleacă pe horn, cu fumul, uitîndu-se : cine vine ? cine vine ? dacă vine — spre casa celor trei... trei... trei iezi, cucuieți...

...Dar se deschid deodată porți de aur pe-o lumină orbitoare și somnul fuge gonit de-o trîmbiță.

Ce-i ?

Ce-i ?

Pe rînd, cel mare și cel mijlociu se ridică în picioare, frecîndu-și ochii.

Mama nu-i. În locul ei, la gura sobei, călare pe un cal cu tălpi de lemn, cel mic suflă în trîmbița adusă de Moș Crăciun. Pe fruntea lui e o lumină, în ochii lui lumină-i și buclele-i sînt pline de lumină.

De unde vine ?

Ce-a făcut ?

— Tu n-ai dormit ? îl întreabă ca pe un călător ceilalți.

— Nu.

— Și ce-ai văzut ?

Misterul arde în ochii lor.

Dar el, legănîndu-se pe calul de lemn, cu trîmbița într-o mînă, dă din cap și răspunde cu gravitate :

— Eu n-am să vă spun ce-am văzut.

Au trecut anii.

Acum, casa celor trei, ușoară, mică și fragilă, e aici, în palma mea, os de melc mort.

Din cei trei am rămas doi : unul cu rîsul, ca și atunci, altul cu visul.

Dar cel mai mic, care ne-a deșteptat în noaptea de Crăciun, cu o lumină în ochi și trîmbița în gură, e poate tot așa, dar pe-un covor al cerului.

„Și ce-ai văzut ?"

„Eu n-am să vă spun ce-am văzut."

POVESTEA CU MOȘUL

Boc-Boc.

Subt călcîi, pămîntul sună ca o toacă. E uscat, lemnos și foarte vechi : zbîrcit. Nu mai are nici iarbă, nici fluturi, nici furnici, nici greieri, nici gîze colorate. Decembrie a închis capacul sipetului. Gata, copii, de-acum poftiți la anul.

Îmbrobodită cu ciori, lumina descîntă răgușit.

Doamne-ajută, Doamne-ajută, spune biserica Sfîntul Ion Gură-de-Aur, cu șal vechi de var pe umeri, făcîndu-și cruce.

Toate pisicile s-au adunat la bucătărie. Țin sfat de iarnă la cuptor.

Blanșa s-a adunat în cușca ei și stă în fîn ca un iepure de casă.

Anica se vaietă că tare-o mai dor încheieturile și-i pungită la față. Sufletul Anicăi e o agrișă crudă pe care n-o lasă din gură.

Gheorghe sforăie în bucătărie, încălțat și-nvelit cu cojocul. S-a întors tîrziu din piață, cu părul căzut în ochi. A vrut să intre în ogradă cu poartă cu tot, dar poarta n-a vrut. De-acolo l-a luat Anica, mînîndu-l de la spate cu pumnul și genunchii.

Cînd a venit mama la bucătărie, Gheorghe era trîntit pe pat ca țăranii care vin cu carul de la tîrg, dumineca, pe drumul cu gropi.

— Nu ți-i rușine ? Om în toată firea.

— Scoală cînd îți vorbește conița ! l-a înghiontit Anica.

— Nu ești bun de nimica ! Piei din ochii mei ! i-a spus mama, dar somnul lui Gheorghe tot acolo a rămas.

— Acuma cine are să facă treabă ? Cine are să măture în ogradă ? Cine are să taie lemne ?

Anica bocea cu fața în pestelcă.

— Of ! Of ! Of ! 'Racan di mini și di viața me !

— Noi, au răspuns copiii.

Mama a ridicat din umeri și n-a mai vrut să știe de nimic.

Iar copiii și-au pus căciulițele și paltoanele, și-au luat merinde — cîte-un morcov crud și cîte-un măr — și au pornit să facă treabă.

Afară au simțit cu vîrful nasului că vine iarna. Parcă le-a pus pe nas degetul rece. Au ridicat capul în sus.

— E cumplit de frig. Mînia lui Dumnezeu, spune ca-n poveste cel mai Statu-Palmă dintre ei.

— Crapă pietrele, întărește celălalt.

— Le-ai văzut tu ?

— Nu. Da așa se spune.

— Vorbe, meditează cu înțelepciune cel mai mic.

Bob-boc.

— Auzi ?

Face și celălalt la fel.

Boc-boc.

Amîndoi bat cu călcîiul în pămîntul înghețat.

— Ce-i în pămînt ?

— Pămînt. Ce să fie ?

— Mai în fund ?

— Tot pămînt.

— Și mai în fund ?

— Fundu pămîntului.

— Și subt fundu pămîntului ?

— Dracu.

Boc-boc.

— Ești nebun ? Dacă iesă Dracu ?

Cel mic se uită cu sfială sfîrîită la pămînt — a fugă —, apoi se uită la biserică — și stă, apoi spre ferestrele casei și rîde cu ochi mici.

— Nu iesă.

— De ce ?

— Fiindcă-i frig. Stă la căldurică.

Strașnic frig. Au înghețat copiii. Gura s-a făcut prea mică pentru vorbe. O coase frigul pe de mărgini, îngustînd-o.

Se scutură cum fac rățuștele cînd ies din apă, clănțănesc din dinți — țac-țac — și suflă cît ce pot în pumnii adunați la gură. Ies mielușei de abur.

— Hai la treabă !

— Hai ș-om merge ! îi răspunde cel mai mic, săltînd pe umeri un suman fără ființă, și-ngroșîndu-și glasul ca pe subt musteață brumărie.

Hai ! Dar unde ? Căci niciodată nu-i mai mare ograda — mai mare și mai multă — decît atunci cînd ai pornit la treabă.

— Eu mătur, hotărăște unul.

— Tu tai lemne. Mătur eu, hotărăște celălalt.

— Nu mă țin.

— Atunci ce ne facem ?

— Hai la trîntă. Dacă te răpun, eu mătur.

— Nu se poate. Feștelim paltoanele și se supără mama.

— Atunci ce facem ?

— Tragem la sorți.

Unul cu mînile la spate.

Celălalt cu ochii în patru.

Cel mic a cîștigat ferestrăul : mulțumesc de cîștig !

Cel mare a cîștigat mătura : așa pagubă să tot ai !

Cel mare-i mare numai fiindcă cel mai mare nu-i acasă. Acela e moșneag, la școală, în clasa doua primară.

Se pregătesc de treabă deschizînd ușa hambarului de lemne. Acolo-i mătura, cracana, fierăstrăul, lemnele, toporul, tărăboanța de carat.

Pun mîna pe zăvor. Dar zăvorul, bocnă, nu se dă urnit din loc.

— Scoală, măi !

Zăvorul strînge fălcile, mîrîie și, în sfîrșit, cu opinteală și rugină, lunecă hodorogit.

Parcă s-a mai muiat frigul.

Cei doi apucă ușa. Trag. Hăis, băieți. Ușa se deschide anevoie, arcuind o dîră pe pămîntul înghețat, o dîră lustruită ca o șină.

Miroase-a lemne și a paie. Tot ce-i acolo-i greu și stă cu greutate pe pămînt.

Cotrobăiesc, apucă, ridică, trag, răstoarnă.

Ies la lumină, încărcați.

Se duc din nou. Iar vin. Paltoanele își vor aduce aminte de hambar.

— Nu ne suflecăm ? Așa face Gheorghe cînd s-apucă de trebăluit.

— El stupește-n palme și freacă.

— Asta-i grețos !

Își ia mătura și pleacă.

Și se duce tîrîind un măturoi zburlit, cu gît golaș și lung de struț, în timp ce cel mai mic — furnică — trage după el un lemn-lemnoi cu bosumflări de buturugă, mai greu decît somnul lui Gheorghe cu cojoc și cu rachiu.

Scrîș-scrîș, scrîș-scrîș...

Măturoiul trece pe la cușca Blanșei. Blanșa dă din coadă, dă din cap, clipește, dar nu iese de-acasă. E răcită. Are gîlci. Și-i lăcrămează nasul. Stă la căldură cu compresă la gît. Nici nu poate vorbi.

Măturoiul trece și pe la găini, curci și rățuște.

— V-ați ouat ?

— Oo-ooo, piu-piu, ga-ga. Bal-bal, bala-bala, glu-glu-glu...

Iar s-a supărat curcanul.

— Prostule !

Curcanul își pune pe nas fesul roș și-și dă poalele peste cap.

— Marș, porcule !

Îl împinge cu măturoiul.

Apoi se duce spre hulubi. Zboară unul. Zboară altul. Plup-plup-plup...

Zboară toți, albi de lumină, cu strune care cîntă-n zbor.

A măturat toată ograda. N-a mai rămas nimic. De-acuma poate să ningă.

Fierăstrăul s-a împotmolit.

— Tu cum o mai duci ? îl întreabă cel cu treaba isprăvită, proptindu-se în coada măturoiului.

— Mă uitam la tine. Ai făcut mult colb.

— Am isprăvit.

— Atunci hai la tăiat lemne !

Apucă unul de un capăt, altul de celălalt, și dă-i, dăă-i, scrîș-scrîș...

Ei vor, cu două mîni, din două părți.

Lemnul nu vrea. Parcă-i de cremene.

Mai mult îl scarpină decît îl taie.

Lemnul se gîdilă şi rîde ca un contrabas.

Arcuş dinţat.

Lemn rău.

Parcă lemnul are dinţi, şi fierăstrăul, păr de babă.

— Nu smunci !

— Eu smuncesc ? Tu smuncești.

S-au cocoşit deodată, ochi în ochi, gata de harţă, cu mînile pe-acelaşi fierăstrău hîit a lene şi lehamite.

Cum le-a venit, aşa s-a dus.

Căci multaşteptata la ferestre, iarna, a venit deodată în ogradă, între două nasuri ridicate-a ţîfnă, drept în dreptul genelor.

Un fulg, puiul dintăi al fulgilor, singurul care-a spart în ceruri coaja oului.

— Uite-l !

Degetele se întind să-l culeagă pe zburdilă Harap-Alb.

— Nu-i.

— Vin alţii. Uite-i !

Cîte unul, cîte altul.

Şi deodată-s mulţi.

Vin de departe. Se aşază pe acoperiş, pe crengi, în ogradă, pretutindeni. Parcă-şi dezjugă iarna bourenii albi, lăsîndu-i, blînzi şi mici, să stea şi să răsufle.

Văzduhu-i plin.

Ograda se umple.

E o mare lene şi un zîmbet ca de lună plină răsărită în ogradă şi fărîmiţată.

— Ninge !

— Ninge, copiii moşului !

A vorbit un glas.

Se-ntorc şi văd ce-au auzit.

Le-a răsărit în spate, fără să latre Blanşa, un moş cu barbă lungă şi cu plete albe.

Ca fumul a venit. Rîde la ei ca o lumină.

Are opinci vechi, cojoc peticit, căciulă roasă, şi-n mînă ţine un coş de papură din care îşi arată dinţii fierăstrăul, dar Moşul dintre fulgi e numai şi numai de argint şi are ochi albaştri.

Fulgii roiesc în jurul lui şi i se pun pe umeri.

Ninge din ce în ce mai des de cînd e Moşul în ogradă.

Copiii nu se pun în genunchi. Se uită la el de jos în sus — îs mici, Moşul e mare—şi-i rîd, ţinîndu-se de mînă.

— Da cine taie lemnele ? întrebă Moşul.

— Noi doi.

Moşul rîde şi dă din cap.

— Da Gheorghe unde-i ?

Copiii nu se miră că-l ştie pe Gheorghe. Pe toate le ştie.

— Doarme.

Moşul se gîndeşte. Gîndul lui vine de sus, ca lumina cerului, şi intră pe toate ferestrele. Acuma a ajuns la Gheorghe, în bucătărie.

— Iar s-o îmbătat !

Vai de Gheorghe ! Anica trebuie să se ducă la biserică, să aprindă o lumînare şi să vorbească cu preotul.

Moşul pune jos coşul de papură, rezemîndu-l de copac, scoate fierăstrăul — tare mai străluceşte —, îşi scoate cojocul, îşi freacă mînile — i le sărută fulgii Moşului — şi începe să taie.

Zbîrnîie lemnul. Hîrş-hîrş, hîrş-hîrş. Pe el cum să nu-l asculte ? În două s-a despicat.

Şi taie Moşul, şi taie, şi ninge, şi ninge. Toate încep să semene cu Moşul, fiind după chipul şi asemănarea lui.

Apoi Moşul stă şi răsuflă. Suflarea lui e o mănăstire de argint în care intră fulgii. Nu mai e.

Dar Moşul ?

Tot acolo e.

La stînga lui, lemnele tăiate stau morman, albind. Copiii le iau cu evlavie şi le pun în tărăboanţă. Pornesc cu tărăboanţa, împingînd-o amîndoi, şi descarcă lemnele la uşa bucătăriei, tot întorcînd capul înspre Moş. Tot acolo e. Stă şi taie. Cînd vin din nou la el, i-aduce fiecare cîte-un măr în mînă, după ce l-au lustruit frecîndu-l de palton.

Moşul lasă fierăstrăul şi le spune la fiecare :

— Mulţămesc frumos. Mulţămesc frumos. Am să le duc la copii.

Şi le pune în coşul de papură unde străluceşte rupt din soare un malai.

Mama se uită pe fereastră și-i vede pe copii, unul la dreapta, altul la stînga Moșului. Nu se miră. Deschide fereastra, ca primăvara cînd înflorește liliacul, și spune cu mare veselie :

— Bine-ai venit, moș Costache ! De mult n-ai mai fost pe la noi. Ai văzut cît de mari au crescut copiii ?

Moșul dă din cap cu bunatate. Parcă o binecuvîntează pe mama.

Și iar taie lemne.

— Hai, copii ! le spune mama. Lasați-l pe moș Costache !

Copiii se uită la el. Moșul dă din cap. Copiii îl ascultă și pleacă, mereu întorcînd capul.

Nu trece mult și capetele lor apar din casă la fereastră.

Moșu-i tot acolo.

În casă-i cald.

Afară ninge în jurul Moșului.

Copiii stau pe cîte un scaun cu patru perne. Numai așa pot ajunge la fereastră.

Nu s-aude nici un zgomot. Numai ceasul, numai sobele, numai inimile. Obrajii ard. Mînile frig.

Unde-i mama ?

Iat-o și pe mama în ogradă. Copiii nu se miră. Așa se cade : mama să se ducă la Mos.

Ce-are să se întîmple ?

Mama e mai mică decît Moșul. Dar Moșul face o plecăciune, ca să ajungă pînă la mama, ia paharul, face o cruce mare, uitîndu-se în sus cu ochii lui albaștri, bea, își șterge musteața cu dosul palmei și rămîne c-o bucată mare de pîne albă în mînă.

Mama pleacă.

— Ce-ați pățit de sînteți așa de cuminți ? îi întreabă mama, aducînd cu ea de-afară miros de omăt.

Copiii se uită unul la altul. Cum să nu fie cuminți ? Mama glumește. Parcă ea nu știe ?

— Uite, spune unul, arătînd cu degetul.

Moșul mănîncă pîne, mestecînd încet. Apoi ia miezul, îl fărîmițează și vorbește în sus, presurînd de jur în jur alți fulgi decît cei de omăt. Vrăbiile vin la Moș, caută pînea printre fulgi, o iau și zboară c-o steluță albă în cioc.

Ograda-i toată de argint. În cer ar lumina ca luna.

Boc-Boc.

Amîndoi și-aduc aminte ca prin vis.

Au vorbit de Dracul. Au bătut la ușa lui : boc-boc.

Dar a venit Moșul în ogradă, a luat-o-n palme și a adus-o-n cer.

Gene grele. Moșu-i fum, lumină, fum.

Dorm, cu bărbia rezemată chiar pe marginea ferestrei.

Căci poveștile se isprăvesc cu somn.

MIRACOLUL MIELULUI

1 martie

— Sculaţi, somnoroşilor, c-a venit primăvara ! îi deşteaptă glasul mamei.

Focul de curînd aprins sfîrîie în sobă.

Mama, aplecată asupra fiecărui pat, miroasă a aer de dimineaţă ca o fereastră deschisă ; se vede că a stat pe-afară, dînd vrăbiilor miez de pîne.

— Hai, că v-aşteaptă primăvara !

Copiii clipesc, cască, se întind. Sînt încă în somn. Dar glasul cu veste al mamei a pus cîte-o steluţă de bucurie în fiecare. Se dau jos din pat, îşi îmbracă halatele de pichet gros, cusute de mama la maşină, îşi pun papucii şi cască iarăşi, unul după altul, şi se întind cu capul pe spate şi somnul încă după gît, ca o glugă pe care abia au scos-o.

Mama le ţine calea la uşa sufrageriei, după care cîntă samovarul aprins. Îi priveşte zîmbind, cu mînile la spate.

— Acum tragem la sorţi.

Ce-o fi avînd mama la spate ?

Se uită unul la altul. Nu-i ziua nici unuia dintre ei. Nu-i Crăciun, nu-i Anul nou. Au fost, De-acum la anul or să fie. Atunci ce-i ? Afară se aude mare gălăgie de vrăbii. S-au strîns în nucul de la fereastră şi vorbesc ca o şcoală primară în recreaţie.

Nu ştiu ce e, dar face-a bine.

Se uită la mama, zîmbind c-un fel de viclenie, ca şi cum ei ar şti şi mama ar ghici.

Mama spune :

— Cine vrea degetul cel mic de la mîna stîngă ?

— Eu ! răspunde cel mai mic, întinzînd mîna.

Mîna mamei se iveşte cu degetele închise ca o trăsurică trasă de degetul cel mic de vîrful căruia atîrnă şiretul alb cu roş al unui mărţişor.

— Mărţişor ! Mărţişor ! cîntă cel mai mic, sărind într-un picior.

— Porcuşor, spune mama.

— E de argint, mamă ?

— Sigur. E marcat. Acuma e rîndul vostru. Cine vrea dreapta ?

— Eu ! spune cel mijlociu.

Capătă o răţuşcă, tot de argint marcat. Iar cel mare o broscuţă.

Dintăi, toţi trei se bucură cu mînile şi ochii. Şnurul e împletit din fire de mătasă albă şi roşie, cu canaf zburlit alb şi roş. Iar porcuşorul, broasca şi răţuşca sînt tot atît de mici. Mama le dă şi cutiuţele mărţişoarelor. Aşadar, fiecare lighioană are grajdul ei de carton lustruit, cu pătul de vată colorată.

Mama leagă de gîtul fiecăruia porcuşorul, broasca şi răţuşca şi alaiul vesel intră în sufragerie unde-i aşteaptă samovarul, laptele fierbinte şi cornurile despicate, unse cu unt şi miere.

Muşcă din cornuri, beau din ceşti, dar mereu îşi trag peste bărbie mărţişoarele, privindu-le.

— Tu porc, eu raţă şi el broască, spune unul.

— De argint, măi !

— Mamă, de ce se dau mărţişoare ?

— Aşa e obiceiul cînd începe primăvara.

— Vrasăzică de azi începe primăvara ?

— Sigur, e întăi martie.

— Şi s-a isprăvit cu iarna ?

Mama parcă suflă într-o păpădie, lung.

— Gata cu iarna.

— Bravo, mamă, chiar ne săturasem.

Se spală şi se îmbracă mult mai repede ca de obicei. Afară îi aşteaptă primăvara. Jos cu sobele, jos cu paltoanele, jos cu şoşonii, jos cu mănuşile. Trăiască porcuşorul, broasca şi răţuşca.

Gata să năvălească afară cu un „ura", se opresc la ușă. Glasul mamei i-a ajuns din urmă.

— Cum ieșiți afară fără paltoane ?

— E primăvară, mamă.

— Ia mă rog ! Repede paltoanele, căciulile, șoșonii și mănușile !

Mama a venit după ei, ținîndu-le calea, la ușa din cerdac.

— Voi nu vedeți ce-i afară ?

Degetul mamei arată pe fereastră. Copiii, unul lîngă altul, își turtesc nasurile de geamul rece și aburit, privind încotro arată degetul mamei.

Omătul n-a plecat din ogradă. Stă, trîntit la pămînt, cum a stat toată iarna, ca boii cînd vin carele cu lemne și coceni de la țară : hăis, boală !

— Bine, mamă, da nu ne-ai spus mata că a venit primăvara ?

— A venit ea în calendar, dar afară-i tot iarnă.

Buzele copiilor se lasă în jos, spinarea și picioarele se îngreoaie, se uită posomorîți unul la altul și, pe rînd, își ascund mărțișoarele subt cămeșă, pe piept.

— Ei, ce faceți ? Nu vă duceți afară ?

Nu se mai duc.

Copiii s-au supărat pe primăvară tocmai de ziua ei.

Mama cîntă la pian, în salon.

Copiii stau pe covor, cu spatele la ferestre, uitîndu-se la gura sobei.

Numai calendarul din părete, cu filele rupte de mama, arată : 1 martie.

De ce spui minciuni ?

Și, fără știrea mamei, fila calendarului e pedepsită de săbiile de aur ale flăcărilor din sobă.

*

2 martie

Copiilor le vine să ia calendarul din părete, să-l ducă la fereastră, să-i turtească nasul de sticla aburită și să-i spuie : „Na, vezi, lua-te-ar dracu !"

Și să-l aducă de urechi la cuiul lui, pișcîndu-l.

Omătul stă și se sluțește în ogradă, jigărit, afumat, leșinat, turtit, boțit.

Nici măcar nu-i omătul de astă-iarnă. Acela parcă venea din satele de la munte, acolo unde-i luna plină deasupra brazilor ca un buchet de lăcrămioare, vacile albe cu tălăngi, apa cu spume printre pietrele curate și mănăstirea albă într-un picior : ghici, ciupercă, ce-i ?

Omătul de astă-iarnă venea de sus cu fulgii, intra lin în ogradă și aducea ochi de bucurie copiilor care făceau, suflînd în pumni, omul de omăt mai mare peste fulgi și peste iarna din ogradă.

Dar omătul de la 2 martie e mai murdar decît hornarii. A și uitat că-i alb. E un omăt negricios ca bărbații care nu se rad și îmbătrînește cu alb. Nici nu-ți vine să pui mîna pe el. Îl vezi și te încrunți.

Îți vine să-l alungi cu piciorul.

Omăt răpănos ! Omăt spurcat ! Omătul dracului !

Gheorghe, dă-l afară cu mătura și cu lopata !

*

3 martie

Ce mai fac mărțișoarele ?

Stau rușinate pe pieptul copiilor. Nu mai îndrăznesc să iasă la lumină.

Ce lumină ?

Cîlț !

Zilele Babei !

Streșinile curg și deodată-i huiet hurducat, un fel de foșnet-trosnet pe acoperiș la vale. Ce-i ? Parcă s-a bălegat acoperișul cu tunet subt fereastră.

Alt omăt !

Adună Gheorghe cu lopata. Mătură Gheorghe. Urnește iarna Gheorghe.

Ograda-i plină de băltoace.

Ferestrele-s întunecate cenușiu, tînjind după o lampă.

Nu rîd decît vrăbiile. Lor ce le pasă ? Nici căciulă, nici paltoane, nici șoșoni, nici glasul mamei.

Fiecare nour e o babă. Ceru-i plin de babe și de ciori.

Copiii oftează ca moșnegii, pe lîngă sobe.

— Nu stați cu spatele la sobă !

— Da unde să stăm ?

— Faceți ceva !

— Ce să facem ?
— Jucaţi-vă !
— De-a ce ?
— Eu am să vă învăţ ? Doar sînteţi copii !
— De ce nu mai vine primăvara ? scîncesc ei cu năduf, silabisind cuvintele.

Le vine să caşte. Parcă-s bolnavi.

Li-i ciudă pe toate. Au harţag.

Dacă n-ar fi mama, ar face „au-auuu" ca lupii, şi-ar da cu piciorul cum zvîrle calul nărăvaş.

*

4 martie

Se deşteaptă ascultînd. Răsună zăpăceala vrăbiilor, ca o sfadă de coriste.

Sar la fereastră. O deschid. Ridică storul.

Şi parcă a intrat Anica pe fereastră, îmbrobodită pînă peste gură ca atuncea cînd o dor măselele.

Trag storul la loc.
— Măi, ştiţi una ? Hai să ne jucăm de-a spitalul.
— Cum de-a spitalul ?
— Să ne facem bolnavi şi să stăm în pat toată ziua.

*

5 martie

Peste noapte a fost vîntoasă mare. Au bolborosit acoperişurile. Uşile s-au încordat şi au scîrţîit.

Sobele au gemut şi s-au văietat în sus, parcă lungindu-se. Ferestrele s-au cutremurat toată noaptea, ca atunci cînd trage cu buhaiul în ajunul Anului nou.
— Luptă vîntul cu iarna, a meditat unul dintre copii, ridicîndu-se într-un cot, cu urechea îndreptată înspre cele tainice.
— Acuma se îneacă pe mare corăbiile.
— Se îneacă iarna.
— O duce vîntul cu el.
— Vîntul vine calare...
— O înşfacă de păr şi-o trage după el...

— Pînă la capătul pămîntului...
— Unde-i capătul pămîntului ?
— La Polul Nord.
— Şi ce-i acolo ?
— Bordeiul iernii.
— Are şi sobă ?
— Nu-i trebuie. Ea mănîncă balene şi se încălzeşte cu blană de urs alb.
— Oare ce gust are balena ?
— Untură de peşte, măi !
— Phe ! Şi vîntul ce face ?
— El umblă calare ca un împărat.

După atîta galop, dimineaţa e 5 martie.

Copiii sînt atît de nerăbdători că jupoaie storul de pe fereastră, ca învelitoarea unui pachet sosit din străinătate în care-ar trebui să fie prima zi de primăvară, aurie ca un pui de găină, învelită în paie de soare.
— Ce-i asta ?

Nu le vine să creadă.

Pămîntul e bocnă, cu ochiuri de sticlă.
— A îngheţat !
— Iar vine iarna !

Vrăbiile au amuţit.

Numai ciorile fac „cra-craa", de parcă ar rupe vreascuri pentru focurile care încep din nou.

*

6 martie

E frig. Îl vezi. Începe chiar de la fereastră, cu fereastra, ca o carte-n care-i frigul, azi, mîni, poimîni, tot mereu subt zero, ciorile, pămîntul, nourii, copacii îngheţaţi şi dimineţile aduse de Anica.
— Azi e baba ta, Anico.
— Ce baba ei ? E chiar ea.
— Acuşi o chem pe coniţa !
— Anico, tu te uiţi în oglindă ?
— Coniţă !
— Ce-i acolo ? întreabă mama de dincolo.

— Nimic, mamă. Am întrebat-o pe Anica ce babă și-a ales ?

— Ei și ?

— Și s-a supărat, mamă. Așa i se năzare ei !

*

7 martie

Bate vîntul, șuierînd a pagubă. Zboară hîrtii pe sus. Nu zmeie.

Copacilor li s-a urît s-aștepte afară, ca țăranilor veniți pentru procese, cînd tata întîrzie la club. Dau din crengi și stau, dar nu li-i a sta. Se sfătuiesc între ei și spun : „Nu mai vine. Ne pierdem vremea degeaba. Hai ș-om pleca."

Cerul e numai colb și împaienjenire.

Nu vine soarele cu rochia lui de aur. N-ar avea unde să stea decît în picioare.

Copiii și-au scos de la gît porcușorul, broasca și rățușca și le-au închis în cutiuțe.

*

8 martie

Bunicii sînt poftiți la dejun.

Mama pregătește lucruri bune la bucătărie. Copiii se îmbracă la oglindă cu hainele de Crăciun.

Bunicii vin cu tata într-o trăsură cu doi cai.

La dejun nu s-aude gura copiilor. Bunicii stau alături în capul mesei, de două ori albi. Așa e și mai iarnă.

După ce-au isprăvit masa, copiii sărută mîna bunicilor și se duc cu toții în salon. E pregătită masa de cărți, cea cu postav verde și bastonaș de cridă. Mama învîrtește rîșnița gramofonului, schimbă acul, pune o placă cu pecete roșie la mijloc și domnul Carusso, cel mai mare glas din lume, dă cu tunul drept în urechea copiilor.

Bunicii nu se supără și încuviințează din cap. Ei au vată în urechi.

Dar altceva-i interesează pe copii. Parcă dă să fie mai multă lumină de cînd au venit în salon. Trec ape de argint viu prin oglindă. Se sting. Iar încep. Iar fug.

Și deodată ferestrele albesc de fluturi. Parcă a înflorit aerul și s-a și scuturat.

— Ninge !

Cu veselie și fulgi mari de tot.

Copiii se îmbracă repede cu căciulițele și paltoanele, își pun șoșonii și ies în cerdac să-și vîre nasul în ninsoarea nouă.

Dar a venit încă un musafir. Scîrțîie un car cu boi la poartă. Copiii se reped și o deschid.

— I-acasă tataia, flăcăieșilor ?

— Acasă, moșule.

— Apoi, spuneți-i c-o venit Toader de la Hodora. Știe dumnealui. Hăis...

Carul intră adus de boi și de fulgii care joacă între coarnele boilor. Parcă-i un car de nuntă.

— Tată, a venit moș Toader de la Hodora, țipă copiii la ferestrele salonului.

Tata iesă din casă cu blana pe umeri.

— Bine-ai venit, moș Toader. Mîne avem proces. Ai adus pitaci ?

Moș Toader se scarpină cu oftat.

— Greu di pitaci, c-o fost iarnă pentru lupchi, nu pentru creștini. Da am adus eu ceva care nu se mai află la vremea aiasta...

Bunicii și mama s-au adunat la ferestrele salonului privind carul cu boi și fulgi.

Moș Toader umblă în car cu mîni pline de grijă și de taină.

A venit și Blanșa, dînd din coadă lîngă boi.

A venit și Gheorghe cu Anica.

Totul e alb : bunicii la ferestre, fulgii, boii, Blanșa...

Be-he-he...

Un mieluț !

Și el e alb. Fulg cu glas tremură printre fulgi. Abia se ține pe picioarele slăbuțe ca un fum de vreascuri.

Se uită-n sus de unde-s fulgii și spune : be-he-he...

Și deodată fulgii nu-s.

În locul lor e soarele în luminiș.

Be-he-he...

Vin razele de sus, cu zîmbet și cu bunătate și toate, rînd pe rînd și laolaltă, sînt aur nou de primăvară.

De subt fulgii care s-au topit, pămîntul își simte firele de iarbă și dimineața ghioceilor.

Așa începe primăvara : cu un mărțișor născut în iesle, ca și cel pe care-l cîntă-n fiecare iarnă la ferestrele Crăciunului copiii cu flori dalbe.

Acuma pot să iasă porcușorul, broasca și rățușca.

Anica rîde la copii.

— Iaca, aiasta-i baba me !

A glumit și Anica !

Jos paltoanele. E primăvară.

NUMAI DE N-AR PLOUA

— Numai de n-ar ploua, spune mama, cu ochii pe la toate cotiturile cerului.

Miroase puțin a ploaie, o simți cu nasul pe sus — dar a ploaie care s-a dus, nu a ploaie care vine. Nici n-a fost ploaie cu darabane pe acoperiș, glas în uluce și clăbuci în poloboace. Mai mult o ploiță. A venit într-un picior, cu cozile pe spate, a fugit prin grădini și s-a uitat înapoi, de după acoperișul bisericii, rîzînd c-un curcubeu mic.

— Așa are să fie și înghețata, mamă ?

— Cum ?

Copiii i-arată cu degetul curcubeul de pe streașina bisericii, dar mama își aduce aminte de ploaie și nu le mai răspunde. Respiră și ea lung, privind în sus, și dă din cap.

— Nu mai plouă, hotărăsc copiii, umplîndu-și palmele de soare.

Nimeni nu-și vede capul de treabă.

Copiii nu-și văd capul de treaba celorlalți. Mama se leapădă de ei și îi alungă.

— Vă țineți de mine ca muștele. Hai, plecați !

Pleacă, dar ceva mai încolo, privind cum face mama maioneza.

— Suge mult untdelemn, spune unul cu glas tare.

— Tot n-ați plecat ?

Pleacă și mai încolo.

— Nu pui și mustar ? spune altul, ca de pe un deal, către ciobanul de pe celălalt.

Mama lasă maioneza, își astupă urechile și oftează cu ochii închiși, ridicîndu-și fața în sus.

— Să nu vă mai văd !

Se duc la bucătărie.

Anica întinde foaie de strudel. Parcă umblă cu o rochie de mireasă. Dar Anica-i acră ca o soacră a miresei.

— Văleu di capu, di șălili șî di sufletu meu, cî multi mi-o fost dat sî trag ! Plecați, cî di nu strîg la conița !

Pleacă, dar apar la ferestrele deschise, suindu-se pe ieșitura zidului bucătăriei.

— Anica, da s-o cam rupt aluatul ! Nu-l coși la loc ? spune unul care are mîncărime la gură.

— Am sî-ți cos eu gura, ș-am sî ti spun coniței că-mi diochi bunatate de foaie ! Plecați de-acolo că v-alung cu melesteul !

Pleacă și de-acolo.

Iar la mama.

De-acolo înapoi la bucătărie.

De la bucătărie iar la mama.

— Numai de n-ar ploua, spune mama.

Tot miroasă puțin a ploaie. Parcă e-n aerul cu soare. Nu-ți vine să te-ncrunți. Îți vine să zîmbești.

— Nu plouă, mamă.

— De unde mai știi și tu ?

— Dacă-ți spun eu ! Ai să vezi...

— Hai, plecați !

Pleacă din toate părțile și vin din toate părțile, dar numai unde-i treabă, adică în casă și la bucătărie. Acolo se fac pregătirile pentru masa cea mare de diseară.

E ziua tatei. Are să fie ca-n povești la curtea lui Roșu-împărat. Toate bunătățile. Toți prietenii părinților. Așa de multă lume, încît nu va-ncăpea în casa cu patru odăițe, nici pe cerdacul celor trei copii. Pentru care, se va-ntinde-afară, în ogradă, masă mare.

Numai de n-ar ploua.

Tot miroasă a ploaie, deși cerul e numai soare și albastru pe toate zările.

Vorbele mamei — „numai de n-ar ploua“ — au intrat în nasul copiilor și nu mai pleacă de acolo. Le simt cu fiecare respirație.

La dejun, tata aduce coșuri cu sticle și pachete.

— Numai de n-ar ploua, spune mama.

Tata ridică din umeri.

— Prostii !

Tata e foarte sigur pe vorbele lui. Dar mama se supără. Se supără pe copii, bineînțeles, fiindcă tata e-n ziua lui. Tata tot pe copii se supără, fiindcă nu-i ziua lor.

Anica sparge o farfurie și se vaietă ca pentru o duzină.

Gheorghe duhnește a rachiu, cu toate că se jură pe Anica lui că de o săptămînă n-a mai pus așa ceva în gură.

Soba din bucătărie duduie ca-n toiul iernii.

— Nu miroasă a ars ? s-amestecă cel cu mîncărime la gură.

Anica fuge la bucătărie și se-ntoarce într-un suflet.

— Dacă mă potrivesc la copii, așa îmi trebuie ! zicea ea, și ochii ei îl trag în țeapă pe cel cu vorbele.

Mama-și îndreaptă nasul spre fereastră.

— Numai de n-ar ploua.

Toate ferestrele-s deschise. Afară e mai cald decît în casă, o căldură aurie ca o mandarină. S-au pus la ferestre perdele de vară, albe. Vîntul abia le umflă, parcă le cearcă numai, și se duce, lăsîndu-le să vie la loc.

Amiaza trece fără nour.

Dascălul bate toaca la biserică. O găină cotcodăcește cît o ține gura : s-a ouat. Ce vrea ? Aplauze ?

— Vai de mine ! și tot n-au venit, oftează mama.

Iaca vin. Patru chelneri comandați de tata, toți cu haine negre, ca niște profesori la împărțirea premiilor. Ei așază masa în ogradă. Mama le dă tacîmurile, farfuriile și șervetele cu număr și cu listă.

Acum copiii au ce face. Se țin numai de coada chelnerilor. Fiecare are chelnerul lui.

— Al meu e mai frumos, spune unul.

— Prostii, spune altul, întocmai ca tata. Un chelner nu poate să fie frumos. El e numai chelner.

Încep să vie torturile de la cofetărie. Tocmai la urmă sosește și înghețata.

Masa e împodobită cu flori. Chelnerii o păzesc. Nimeni n-are voie să se apropie. Cîțiva golani din mahala s-au cățărat pe gard. Privesc de-acolo ca de la galerie.

— Acuma hai și vă îmbrăcați !

Mama se gătește în ietac. Miroasă a fier de frizat și a hîrtie de calendar dogorîtă.

Cu cît se apropie seara — acuși se aprind stelele — vorbele mamei, „numai de n-ar ploua", sînt și mai vii în nasul lor.

Orișice zgomot, frunză, gîză pe fereastră, foșnet de perdele îi face să tresară.

*

Un cer de policandre aprinse arde deasupra mesei din ogradă.

Copiii au, ceva mai la o parte, masa lor : măsuță. Mai mult ascultă și privesc decît mănîncă.

Masa celor mari e mîndră ca vaporul pe care l-au văzut intrînd în portul Constanței, cu toate luminile aprinse.

Căpitanul mesei e tata. Stă în capul ei, glumește, rîde, fumează, îndemnîndu-i pe ceilalți. Negri, dar cu mănuși albe, chelnerii vin, aduc, s-apleacă, servesc, pleacă, răsar aici, dincolo, întreabă, toarnă, ridică. Parcă joacă o piesă de teatru.

Înghețata e tot atît de frumoasă ca și curcubeul, dar lingurița copiilor e melancolică. Nu mai pot.

— Hai, copii, duceți-vă la culcare ! le spune mama la ureche.

Oftează, spun bună seara și pleacă la culcare.

Se dezbracă, se pun în pat și așteaptă somnul.

Adorm pe rînd, cu zgomotul mesei de-afară în urechi.

Cel mijlociu simte somnul pe obraz, dar nu se lasă. Parcă a uitat ceva.

Ce ?

Adoarme c-o întrebare pe obraz.

Și se trezește clipind într-un fel de dimineață tainică ; albă și albastră totuși. Bate luna plină pe ferestrele deschise.

Sare din pat, se duce la fereastră, vede și-și aduce aminte.

Fereastra odăii copiilor nu dă în ogradă, ci în grădina de dindosul casei. Acolo-s tufele de lilieci cu luna plină.

Respiră lung, își trece mîna peste față și zîmbește. E tare bine la fereastra cu lună plină. Cînd e soare, dimineața, parcă-și simte trupul ; acuma parcă-și simte sufletul. Dar ar vrea să spuie cuiva de ce a mirosit toată ziua a ploiță dulce, după ce-a plecat cea cu curcubeul. N-are pe nimeni însă. Frații dorm buștean. Părinții au musafiri.

Ș-atunci își spune singur, cu semnul lunii și pe frunte și în ochi : „Măi, a înflorit liliacul..."

FURTUNA

Soarele e atît de lipicios, că parcă a mîncat el singur toată halvița lunii și nu s-a șters bine pe mîni. Ce sete trebuie să-i fie !? Dar n-a plouat de două săptămîni și au secat toate apele.

— Cum o fi Marea Neagră ?

— Nu-i. I-o bortă cu pești.

— De unde știi ?

— Am văzut-o în gazetă.

— Minciuni ! Tu nu știi să citești.

— N-am citit. I-am văzut fotografia.

Cel care ascultă stă la gînduri. Nu-i vine să creadă c-a văzut celălalt ce n-a văzut el, dar tot întreabă :

— Cum era ?

— Nu ți-am spus ? O bortă mare cu balene.

— Pești mari, meditează cel mic privindu-și picioarele desculțe cum stau cu ifos proptite în călcîie.

S-au instalat pe scara cerdacului, la umbra viței sălbatice, scoțîndu-și botinele și colțunii ca să le fie mai răcoare. Dar cu talpa goală simți și mai fierbinte scîndura cerdacului. Frige și la umbră. Umbra-i înfcinsă ca o plită.

Mama a pus cearșafuri ude la ferestre. Din casă se aude zornăitul mașinei de cusut. Mama pedalează cu picioarele. Mașina de cusut se-nfurie din ce în ce mai repede, c-un clanța-clanța, clanța-clanța, zur-zur-zur-zur-zur, și deodată stă. Așa s-a rupt subt ochelarii mamei.

Afară toate stau. Stau ca pendulele oprite.

Și muștele parc-au mîncat halviță. Vin și se-ncleie. Pac ! Răsună tare palma pe piciorul gol, dar musca a plecat nepălmuită.

Blanșa stă în cușcă. Ea asudă cu limba.

— De ce n-asudă și casa ?

— Hai să mergem în pivniță !

— Vă dau eu acuși pivniță, răsună pe fereastră glasul mamei.

Tac chitic. Zîmbesc. Așteaptă țăngănitul mașinei de cusut. Își lasă botinele și colțunii jos lîngă scară și, în vîrful picioarelor desculțe, pornesc spre pod.

Dar scara scîrțîie ca osia neunsă.

— Unde-ați pornit ? vorbește glasul mamei care parcă-i vede.

Se-ntorc. S-așază iar pe scară. Tac.

Pac ! Altă muscă.

— Tu ce-ai mînca ?

— Eu ? Înghețată.

— Eu harbuz.

— V-ați băut laptele ? intervine glasul mamei.

— S-a stricat laptele, mamă.

— Cine v-a spus una ca asta ?

— Anica.

— Poftiți-o pe Anica la mine.

— Anica nu spune, mamă.

— Aha ! Vă duc eu acuși de urechi la lapte.

— Hai, măi !

Se duc c-un fel de leșin și lehamite. Sticla cu lapte-i la ghețar. Laptele niciodată nu vrea să se strice. Iar sticla s-ar strica ea, plină, în mîinile copiilor, dac-ar fi orfani. Beau cu ciudă, își șterg mustețile și se întorc în cerdac îmbătrîniți cu cîte un pahar cu lapte.

— Cine bate toba la hotare ?

— Ai auzit ?

— Tu ai făcut.

— Ce vorbiți acolo ?

— Nu eu, mamă, a tunat în cer.

Cearșaful e dat la o parte. Capul mamei apare o clipă, cu ochelarii pe frunte. Clipește și fuge ca opărit de aerul de-afară.

Cerul bubuie din nou.

E și mai cald. Ai vrea să fii o teacă din care să ieși ca o sabie : și mai gol.

Trece deodată prin ogradă, dintr-un capăt pînă-n celălalt, un titirez de colb. Merge de-a răsucitelea, înșurubat cu vîrful în pămînt, și deodată nu-i.

Unde-i ?

S-a dus în sus, peste copaci, în cer.

Pe unde-i ?

Bate-o strună groasă, groasă ca de contrabas, un contrabas cît o pădure.

Se lasă o sprinceană neagră peste arșița de aur care arde încruntat ca ochiul ochitor la țeava puștii ridicate.

Și dintr-o dată-nnebunește aerul cu toate frunzele copacilor. Fîșîie lung ca și cum toate-ar fi locomotive gata de plecare.

Din auriu, văzduhu-i cenușiu. Din cenușiu, e vînăt. Și-acuși e negru.

Parcă se lasă peste soare miezul nopții.

Din cremene ies fulgere.

O cremene cît munții care se ciocnesc în capete.

Suie în goană caii sfîntului Ilie, scoțînd scîntei din cremenea lovită cu copita.

Biciul pac. Biciul trosc. Cad stînci de-a berbeleacul. Buldubuc-bîldîbîc. Se rostogolesc butoaie. Se răstoarnă podurile cerului cu saci de colb.

Plouă cu colb.

Ninge cu colb.

Nu. Viscolește.

Colb și numai colb și frunze verzi în colb.

Geamurile se-nchid, pocnind. S-au spart ? Poate că da.

Anica-i numai fustă-n vînt, lua-o-ar vîntul. Gheorghe după ea, pe la uluce, poloboace și ferestre.

— Măi, hai în pod !

Zboară în pod. Nu-i știe nimeni.

Urgie.

Din pod e ca din barcă, sus, pe creasta valului.

Desculți ca marinarii, își suflecă și mînicele. Părul le crește-n vînt ca o pădure. Îs mici. Dar au uitat. Au devenit uriași. Uitată e și frica. Sînt nalți cît casa, peste toți copacii.

Corabia înoată prin furtună.

Căpitane, la comandă.

Cine-i căpitanul ? Amîndoi. Căpitanul are patru brațe, două capete, patru picioare. Dă comenzi, țipă, se-ncruntă, trage și apucă, vede tot c-un ochi de vultur — patru ochi — și nu se dă bătut.

Cerul e strîmb, întunecat și parcă curge plin de zdrențe. Cu fiecare fulger pînzele catargelor s-aprind și-s flăcări.

Nu-i nimic. Toată lumea pe punte. Corabia merge-nainte. Trăsnește.

Căpitanul a închis deodată patru ochi și a clipit cu două inimi, iepurește.

— Mai stăm ?

Mai stau, dar cu spinarea ghemuită.

Și tot nu plouă.

S-aud țipete, glasuri disperate. Asta jos, între femei.

Căpitanul însă nu ascultă decît glasul datoriei. Stă surd, la postul de comandă, încordîndu-și pieptul, cu nările în vînt și coamă ca de leu.

Rage căpitanul.

Cerul tună : mai departe, bolovănindu-și glasurile de sfîrșit de lume, hăt încolo.

Vîntul mînă pe tot cerul turmele de bivoli.

Se tot duce, duce, duce.

Și, deodată, hop și soarele cu zurgălai de aur la opinci.

— Unde-i, măi, furtuna ?

— Am învins-o.

Se scoboară țanțoși din înaltul podului, călcînd cu fală, și mai curcani decît curcanii.

— Unde-ați fost ? țipă mama, Anica, copacii, găinile, curcile.

Numai Gheorghe și Blanșa dau din coadă.

— Sus, în pod.

— Și ce-ați căutat acolo ?

— Apă de ploaie.

— Poftiți la mine să vă dau rețeta apei de ploaie !

*

Seara, tata intră în casă vesel.

— Grozavă furtună ! M-am gîndit la voi.

— Grozavă, spune mama, uitîndu-se la un colț al odăii și la celălalt, unde eroii își ispășesc epopeea.

— N-a plouat nici pe la noi ?
— Să-ţi spună dumnealor.
— Cum îi, copii, cu ploaia ? Hai, veniţi la tata !
Nu mai e nevoie să răspundă.
Tata rîde, întîmpinîndu-i cu un curcubeu de pace, căci pe obrajii strănepoţilor lui Noe ploaia plînge încă, sărăţică, după toate cîte-au fost şi n-au să mai fie.

REINE-CLAUDE

Acolo soarele se numea iulie, şi moşia cu vînători şi domnişoare de lîngă Prut, Medeleni.

Margueritte, Madeleine, Alice, Henriette, Valentine...

Aceste nume cîntă la pian — Schumann, Chopin —, stau albe în hamac, se dau în scrînciob — flăcări de matasă —, spun noaptea stelelor pe nume, se plimbă cînd e lună plină şi uită cărţi deschise prin livadă.

Puştile pleacă la vînătoare. Tolbe de piele. Cizme, glasuri, nume şi porunci.

„Hector ! Ali ! Stop ! Elsa ! Schip ! Ben !"

Ham-ham...

Urechile tresar, ochii lucesc, cozile, ascuţite deodată, bat.

De-atîta larmă de glasuri, urechile ţiuie varatic ; de-atîta iulie, ochii se-nchid, încreţindu-se ; şi faţa sufletului rîde într-altă vrîstă a luminii.

Aşa începe o vacanţă de vară a copilăriei, c-un iulie la Medeleni. Apoi e august cu miros de cantalup, ş-apoi septembrie cu alte frunze şi cu struguri.

Totul nu ţine mai mult decît o clipire oprită cu zîmbet în soare mare. [...]

Copilul de la Medeleni e tuns chilug şi-i îmbrăcat de vară cu o bluză rusească. Toţi îşi trec palma peste capul lui rotund şi aspru şi rîd de el, spunînd că-i pui de rus, că are ochi de japonez, mîni de tătar. L-au poreclit Ivan. El tace şi ascultă. E singur, fără de părinţi şi fraţi, numai cu moşu Puiu. A venit la Medeleni c-un automobil înalt şi roş, cocoţat pe

patru roți umflate. Țăranii își făceau cruce, văzîndu-l că merge singur, fără cai și fără boi, la deal ca la vale, la vale ca la deal, mînat parcă de Necuratul, supărat pe toată lumea, făcînd „mac-mac" ca rățile, și „bää" ca vaca.

Ivan cel Mic e singurul copil de la moșie. I-au spus de-acasă : „Ai să fii cuminte și ascultător". Așa e, cum i-au spus. Va sta acolo tocmai pînă prin septembrie. Vai-vai ! Ce-are să facă singur ? Se duce prin odăi, le vede și se satură de ele. Acolo-i umbră pentru somn și storurile trase. Se duce în cerdac. Acolo-i iulie. Răsună muștele. Rîd toate : „bîz-bîz-bîzzz"... Și-l gîdilă pe zimții căpățînii lui tunsă chilug. La grajd nu-i voie. Copita e mai grea ca pumnul. Hai la droșcărie. Acolo stau trăsurile, bihuncile, docarele cu roata lor oprită și biciul fără de birjar. Ivan se suie pe capră, ia biciul și pleacă la plimbare, stînd pe loc.

Bun. Acolo-i foarte bine. Deasupra e acoperișul de trestie subt care și-au făcut cuib rîndunelele. Vin, intră, spun ceva și pleacă ascuțit. Ce-or fi făcînd cu paiele ? Ivan face ca ele. Smulge un băț de trestie din streașină și, fiindcă rîndunelele rîd sus și nu-l învață ce să facă, pleacă prin livadă. Vede merii, perii, caișii, cireșii — cu clei — și cu coajă care miroasă a ciubuc nou, alți meri, alți peri și, tocmai în fundul livezii, acolo unde cerul e cu cerul, ca un țăran cu sapa, un copac ticsit de frunze, fără nici un fruct. Ce face acolo ? Stă, fără de vară. A venit numai cu frunzele.

În fiecare zi, din măr în măr, din păr în păr, gustînd un clei de la cireși, trăgînd un băț de trestie prin bîzîitul ierburilor, Ivan ajunge pînă la hotarul cerului unde-i copacul fără fruct. Ivan își lasă trestia, se suie în copac și stă pe-o cracă printre frunze.

Acolo îl găsesc cei mari.

— Ce faci acolo, Ivan ?

— Stau, răspunde el înecat în căciula de cazac a frunzelor.

Și nimeni nu știe de ce stă Ivan în singurul pom fără fruct din livada Medelenilor.

*

Cît îi Prutul de lung, e numai iulie pe malurile apei lui. Malurile sînt crăpate de secetă și fac miros de cuptor încins, iar apa n-ai crede că umblă. Galbenă ca lutul, stă s-o

calci cu pasul. Numai cînd ești în ea simți cum îi merg opincile și cum te trag cu ele mai încolo.

De la moșie, vînătorii vin călări la Prut, chiuind și întrecîndu-se unii pe alții. Intră-n Prut, călări, cu cînii după ei.

Cînilor de vînătoare nu le pasă decît de stăpînii lor. Ei își aduc puricii prin casă, și cucoana Victorina — care-i franțușcă — se supără pe franțuzește, graseind, dar îi trece repede. Cucoana Victorina are fața creață de rîs și fiecare „r" în vorba ei amestecată — trei vorbe franțuzești, trei românești — e un zbîrnîit de sonerie înfundată. Ea e stăpîna bună a Medelenilor. Se supără pe toți, îi îngrijește, îi răsfață. Deși-i din Franța, e cea mai de la Medeleni.

Cînd vînătorii se duc călări la scăldat, cînii vin galop după ei și trec printre dulăii satului, cu coada-n sus ca sabia la zece mai. Toți știu să-noate. Intră la comandă, mestecă apa cu picioarele și umblă pedalînd prin apă cu botul turtit și ochi de malac, ca niște prostălăi. Cum ajung la mal, se scutură, se vîntură, stropind hainele domnișoarelor, și se afumă de nisip, zburdînd, lătrînd la apă. Cînii de vînătoare sînt foarte copilăroși.

Băieții care le dau pe domnișoare în scrînciob și care stau cu ele pe bănci și le fac umbră alături, cînd e lună, vin la Prut cu bihuncile : tot un fel de bănci cu roți, pe care stau cu domnișoarele.

Cei mai în vrîstă, domnii și cucoanele, vin cu trăsura și docarul.

Vine lume multă de la moșie, dar numai spre asfințit, după ce s-a isprăvit cu somnul și mai cu seamă cu digestia. Ivan nu știe bine ce-i „digestia". Ea vine tot atît de regulat ca și factorul poștal, și aduce cîte ceva la toți. Bine. Dar ce are digestia cu scăldatul în Prut ? Digestia însă nu se duce prin sat. Acolo, copiii se scaldă de dimineață pînă seara.

Cînd soarele s-ascunde după cuiburile cocostîrcilor, cei de la moșie se duc la Prut trecînd prin sat cu-atîta colb că fiecare întorsătură de roată e ca o moară de făină din care toți ies morari și morărițe pînă-n vîrful genelor.

Dar asta-i treaba Prutului : să-i spele.

Cînd te dezbraci pe rogojină, apa de-alături miroasă a ploaie de vară strînsă în putina cu broaște și cu fund mîlit. Nu-i bună de băut : oac, oac ! Dar cine nu bea apă din Prut

cînd se scaldă cu alai ? De voie, de nevoie, toţi înghit cîte-o duşcă, se supără, bolborosesc şi rîd, frecîndu-şi ochii şi oftînd.

Apa nu-i rece, dar îţi despleteşte fierbinţeala şi ţi-o piaptănă cu o răcoare dulce. Faci plisc şi plosc cu palma, calci cu stropi şi îngenunchi : să pară astfel apa mai adîncă. O mînă te înşfacă de ceafă şi te „botează în Iordan". Ţipi. Sufli. Gîl-gîl-gîl. Şi nu te-ai înecat. [...]

Îţi vii în fire c-un fior în spate. Dar eşti chiar lîngă mal. Ceilalţi ce fac ? Unii înoată într-un fel de zbor, alţii se bat cu apă, alţii cîntă.

Cînd ies domnişoarele din apă, strîngîndu-şi pieptul în braţe, băieţii se întorc cu spatele, lăsînd Moldova singură cu domnişoarele. [...]

Cam pe la mijlocul Prutului e Bulboana. Bulboana e numele apei care se supără pe oameni şi stă gîndindu-se cum să-i înghită. Acolo apa se răsuceşte în fustele ei, buzată, vîlvoietă şi bolborosită, gata să facă hap. Unul dintre vînători — cel care-şi face armata la cavalerie — a dat luptă mare cu bulboana. A înotat voinicește pînă la buza ei, s-a uitat la domnişoare, săltîndu-se din apă, şi-a intrat ca sabia pînă la fund.

Domnişoarele ţipau pe mal, cu părul ud, că se îneacă Alecu. Dar Alecu a ieşit cu un somn în braţe. Nu somn de dormit. Gogeamite peşte — el era bulboana — cu gură căpcăună, ochi broscălăi şi musteaţă de chinez bătrîn. L-au mîncat cu maioneză la dejun, lăsîndu-i numai capul cu ochi albi. [...]

La întoarcere satul miroasă a fum, a baligă şi a păpuşoi copt. Vacile se uită lung şi chiar întorc capul să vadă ce-i.

De departe, casa Medelenilor e albă ca un cocostîrc atunci lăsat din zbor cu aripile-ntinse.

Îndată-i ceasul lămpilor. S-aprind ca stelele. Unele vin şi pe cerdac, pentru fluturii de noapte. Acelea au glob de sticlă, rotund ca bluza domnişoarelor cu talia subţire.

Toţi o-ntreabă pe cucoana Victorina :

— Ce-avem la masă ?

— Pe drrracul ! graseiază ea.

Înainte de masă, vin tăblălile cu sticle, păhăruţe şi mezeluri.

În salon cîntă Alecu la pian. În jurul lui se strîng mai ales domnii şi-l ascultă plecînd urechea şi făcînd cu ochiul.

Domnişoarele nu se cuvine să asculte cîntecele lui Alecu. Ele se plimbă prin cerdac aşteptînd stelele şi luna.

Luna vine numai pentru domnişoare.

Ele se uită-n sus. Luna se uită-n jos.

Fratele lui Alecu, cel care pictează, a spus că luna se uită la trandafirii de sub fereastra ei.

Ivan n-a văzut nici fereastra, nici trandafirii şi a rămas cu ochi de peşte pe uscat.

— Ce-i, broscoiule ? l-a întrebat cineva, frecîndu-l cu palma în creştetul capului.

— Mă uit şi eu, a răspuns el, turtindu-şi capul între umeri.

— Şi ce vezi ?

— Nu văd nimic.

Lumea a făcut haz şi Ivan n-a priceput nimic din cele ce se petrec deasupra lui.

După aceea merg la masă cu lămpile în mînă. Sufrageria e albă şi lungă — lungă ca farfuriile pentru peşte, dar încă şi mai lungă — şi nu de porţelan.

Cînii de vînătoare se ascund pe subt masă. Cucoana Victorina se supără şi-i dă afară. Dar ei vin cu felul al doilea, pe lîngă fustele servitoarelor.

Lui Ivan îi plac racii fierţi fiindcă seamănă cu dracii de la intrarea bisericii din sat. Dar nu-i vine să-i mănînce fiindcă au miros rău. Cum pot domnişoarele să mănînce raci fierţi cu mînile lor albe de pian şi flori ?

Masa ţine mult, şi lui Ivan, de pe la mijlocul mesei, începe să-i fie somn. Capul lui tuns stă aplecat ca floarea-soarelui în asfinţit. Mai mult aude decît vede, ca la teatru, cînd l-au dus părinţii la concert în sala roşie.

Clipeşte : ce-i asta ? S-a trezit la teatru între glasuri ? Nu. E harbuzul. Uriaşul harbuz verde care pîrîie ca doagele butoiului în care-i închis zmeul şi se deschide cu ochi negri printre jaruri.

Ce se mai întîmplă şi după harbuz e greu să ştie Ivan care doarme.

După harbuzul roş, răsare soarele de dimineaţă şi-ncepe altă zi, cu vînători, cu cîni, glasuri şi domnişoare, cu iulie şi numai iulie din livadă pînă-n apa Prutului cu maluri răscoapte.

Iulie, august, septembrie.

Trei luni.

Trei degete. Ivan le-a ridicat în sus.

Al patrulea deget înseamnă : acasă.

Degetul acela e tot în septembrie, dar ceva mai încolo.

Ivan nu-i nici vesel, dar nici trist.

E mîndru în ultimul copac din livada Medelenilor.

Nimeni nu știe secretul lui Ivan. A început în iulie, verde. Tot verde-a fost și-n august, dar s-a rotunjit c-un abur argintiu. Iar în septembrie s-a aurit.

Nu-i nici caisă. Nu-i nici prună. Nu-i nici stea.

E fruct rotund și auriu cu pieliță subțire și miros de miere. Și e unul, unul singur, între toate crengile și toate frunzele. E și un fruct și o măria-sa. Și e secretul lui Ivan care zîmbește fructului păzit o vară-ntreagă : iulie, august și septembrie.

E o vacanță de poveste cu un fruct de taină și de aur, pe care nici o pasăre măiastră n-a putut să-l fure.

Ivan e sus, înconjurat de frunze.

Jos, prin livadă, se plimbă domnișoarele și cu băieții, unii braț la braț, alții alături numai. Nu mai rîd, nu mai glumesc. Oftează, tac în doi, culeg cîte o frunză, se strîng de mînă și se uită lung unul la altul, cîte doi.

Ivan de sus îi vede. E deasupra lor.

Și, deodată, ca prin somn, fără de vînt, fructul din pomul lui Ivan se clatină și cade.

Cade și inima cu el.

Subt pom, o domnișoară cu un cavaler.

El se apleacă, vede, ia, ridică și oferă fructul domnișoarei.

— *Reine-Claude*, spune cu muzică și aur glasul domnișoarei, ridicînd fructul în soare.

Mușcă delicat din fruct.

— Nu s-a făcut decît o singură renclodă, spune cavalerul. Pentru cine ?

Domnișoara îi întinde jumătatea. El o ia — ce face ? O înghite.

„*Reine-Claude*", murmură Ivan, singur în pom, cu lacrimi pe obraz.

CĂLĂREȚUL DOMNIȚEI

Acestea s-au întîmplat într-un timp uitat în somn, cînd zilele se năşteau în fiecare dimineaţă din ochii copiilor, aşa cum zburau pe ferestre şi balonaşele de săpun din buzele lor.

Pe-atunci pămîntul avea draci roşi în „chivniţa" iadului, cum stau chipăruşii de toamnă pe scările beciului ; cerul avea îngeri albi ca puful din pod pentru umplut pernele somnului ; luna era soră bună cu soarele, şi, ca fraţii, trăiau certaţi ; şi multe, foarte multe altele, peste care stăpînea Dumnezeu deasupra cerului, sclipitor ca un om de omăt rămas aşa de la începutul lumii.

— Şi cine l-a făcut ?

— El singur.

Aşa a început Dumnezeu în mintea copiilor : el singur.

Dar mai aproape decît Dumnezeu, în fiecare zi a acelei vacanţe de vară petrecută la moşie, era Domniţa.

Domniţa e singură ca luna. N-are părinţi, nici fraţi, nici bărbat, nici copii. E albă şi singură. Dacă luna ar veni într-o noapte pe pămînt, să fie altceva şi-n altă parte decît în cer, întocmai ca Domniţa ar fi.

Domniţa e mai mare peste toţi. Chiar şi ţăranii bunici, cei cu plete de Crăciun, se apleacă în faţa ei şi-i sărută mîna ca Maicii Domnului.

Biserica din sat îl trimite pe părintele Neculai la Domniţa, de cîte ori are nevoie de piatră, var, sau alte lucruri albe.

Tot Domniţa a făcut straie de argint sfinţilor din biserică.

Domniţa e îmbrăcată numai cu rochii întunecate, dar din mînile ei pornesc atîtea lucruri albe spre satul dintre munţi, că poate şi luna tot ea o pune pe cer. Dar copiii adorm prea devreme ca să poată şti ce fac şi pe unde-s mînile Domniţei la ceasul cu lună pe vîrf de munte.

Şi munţii cu vulturii şi nourii tot ai Domniţei sînt. Ea spune : „munţii mei, satul meu, ţăranii mei, pămîntul meu" — pînă-n iad ? — „pădurile mele" — cu urşi, cerbi şi căprioare —, „rîul meu" — curge prin fundul parcului, aducînd Domniţei păstrăvi de la el de-acasă —, „livezile mele, stupii mei"...

Domniţa spune şi „casa mea". Dar nu-i tocmai aşa. Casa Domniţei e atît de mare şi înaltă, că şi biserica satului, dacă s-ar pleca numai puţin, lăsîndu-şi ciorile, ar putea intra pe uşa de dinfaţă, unde se opresc trăsurile.

Domniţei i-s foarte dragi copiii altora : şi cei din sat, şi cei de la oraş. Cînd îi aude rîzînd, îi strălucesc ochii, iar dacă-i vede cu lacrimi, stă de vorbă cu ei pînă cînd uită c-au plîns.

Cînd cei de la oraş au venit la moşia ei să stea pînă la toamnă, Domniţa le-a spus la ureche :

— La toamnă am să trimit mamei nişte obraji rotunzi şi rumeni ca merele.

Toate se întîmplă acolo cum spune Domniţa : şi în sat, şi în livadă, şi în pădure, şi în cer. Cînd a venit septembrie, obrajii copiilor s-au uitat în oglindă şi au văzut merele Domniţei.

În ietacul Domniţei, unde copiii n-au intrat decît din întîmplare — cum se întîmplă şi în poveste —, mai frumos decît toate e portretul călăreţului. Nu-i îmbrăcat chiar ca Făt-Frumos, dar e tînăr şi viteaz în şa şi calul parcă nechează şi în rama de argint.

— Unde-i acuma ? întreabă unul dintre copii, cel care n-are niciodată răbdare să aştepte sfîrşitul poveştii.

— S-a dus, răspunde Domniţa.

— Departe ?

— Foarte departe.

— Şi cînd vine ?

Domniţa parcă n-a auzit. E şi mai albă.

Şi niciodată călăreţul nu s-a oprit dinfaţă, la uşa casei Domniţei, deşi copiii l-au aşteptat în fiecare zi.

*

Dar tocmai acum începe întîmplarea cea minunată.

Nimeni n-a ştiut cînd a venit circul. Numai Domniţa le-a spus copiilor :

— Mîine o să vedeţi circul !

Copiii l-au visat toată noaptea.

Dimineaţa au venit cîţiva nori cu ochi negri, dar Domniţa le-a făcut semn să poftească altă dată, şi ei au ascultat. A rămas numai cerul.

Rîndunelele tocmai se pregăteau să plece. Îşi lustruiau aripele şi se sfătuiau subţirel. Au mai rămas numai ca să vadă şi ele reprezentaţia de gală a circului. Ochii copiilor au stat în şir cuminte cu rîndunelele.

Servitorii au aşezat fotolii de pluş roş, chiar în faţa casei. Subt al Domniţei, fata din casă a pus un covoraş.

Domnul primar — care-şi drege glasul cu palma la gură —, domnul învăţător — care se uită la copii şi cîntă din fluier — şi părintele Neculai, care-i mai alb decît biserica, stau cu cinste în jurul Domniţei. Servitorii s-au adunat pe de margini, mai încolo. Copiii stau pe nişte scăunaşe mici, la picioarele Domniţei. Iar satul s-a strîns lîngă poartă, pe două rînduri : în faţă, copiii mărunţei şi înfloriţi în ochi ca satele de Paşti, iar peste ei, în spate, oamenii şi femeile, cu căciuli, sumane şi musteţi straşnice. Şi tocmai în fund, munţii cu numele lor mari s-au ridicat în picioare, cu brazii pe umeri şi veveriţele pe brazi.

Toţi aceştia sînt ai Domniţei.

Domniţa e în mijlocul tuturor, aşteptînd să înceapă reprezentaţia marelui circ „Peppino".

*

Dintîi a venit cu pas de gumă familia piramidei. Tata — cumplit om —, mama — şi ea are piept mare —, doi fraţi, două surori şi Îngerul. Toţi sînt îmbrăcaţi în negru, ca şi cum ar fi ascunşi cu pielea goală în umbrele lor ; numai Îngerul e în roz, cu aripioare.

Îngerul e de vîrsta copiilor, dar fiind înger nu rîde. Are bucle aurii, frizate, ochi albaştri, nas cîrn, gutunărit, şi aripioare străvezii ca libelulele.

Şi, deodată, cît ai bate din palme de trei-patru ori, toţi s-au clădit din zbor pe umerii, pe ceafa şi pe braţele tatei — care s-a bulbucat de muşchi —, cu Îngerul în cer, plutind cu braţele în sus.

E cel mai frumos ! Bravo !

Femeile din sat îl mănîncă din ochi pe Înger. Dacă Îngerul ar fi de zahăr, n-ar mai fi.

Dar copiii nu se uită decît la voinicul-voinicilor, cel care-i mai Sfarmă-toate decît Sfarmă-Piatră din poveste.

— Cel mai voinic om din lume. Zmău, bre ! spune unul.

— Oare poate ridica şi munţii ? întreabă altul.

*

După aceea, oamenii circului au adus, abia urnindu-le, boambele de fier.

— Oare-s mai grele decît şase brazi ?

— Sigur, ele-s de fier !

„Zmăul" s-a încins cu o piele de leopard, şi-a pus manşete de piele cu cătărămi la încheietura braţelor, s-a bătut peste piept, s-a umflat de cîteva ori, săltîndu-şi muşchii, ca un cutremur de pămînt, şi-a făcut o cruce, a spus o vorbă — are iarba fiarelor ? — şi-a început să ridice boambele. Cînd le-a împins în cer — fără boi — pe cele mari, satul a spus „ăăă" şi a rămas cu gura căscată.

Numai un flăcău spătos — cel zgîriat de urşi între laţele pieptului — a săltat din umeri şi a mormăit cu glas :

— Bre-bre, da voinic îi talianu ! Ia să mă încerc şi eu !

Dar „talianu", după ce s-a chibzuit, nu i-a dat încuviinţare să se ucidă cu boambele lui. Femeile din sat au dat din cap, dar moşnegii au rîs pe subt musteaţă.

Cînd a venit însă căluţul năzdrăvan, ţăranii au început să se scarpine în cap, iar femeile să-şi facă semnul crucii, trăgînd cu coada ochiului la părintele Neculai. Dar părintele Neculai moţăie alb ca un brad nins.

Domnul Peppino, cu pelerina pe umeri, îi pune întrebări, iar căluţul năzdrăvan bate răspunsul cu copita.

— Doamne fereşte ! grăieşte cu copita !

— Una ca aiasta nu s-o mai văzut !

— Mă rog, da poftеşte-l să răspundă dacă jupîn Moişî amestecă ginu cu apî chioarî ?

Căluţul răspunde cu copita, ca dascălul Iliuţă cu toaca, da-da-da-da, dînd şi din capul lui zburlit de atîta învăţătură şi ştiinţă.

— Ai văzut, măi ? Tăti li ştii ?

— Da ci ? O băut el un kil la Moişî ? rîde Moişă, scărpinîndu-şi barba de vulpe, cu ochi chiori sub sticla ochelarilor.

— Da am băut şi l-am plătit noi ! tună gros flăcăii.

Şi se face mare rîs în ograda Domniţei.

A mai vrut să întrebe un ursuz cu cojoc afumat şi căutătură cruntă dacă i-i credincioasă nevasta, dar Domniţa a spus că de ajuns l-au trudit cu întrebări, şi căluţul năzdrăvan a venit să mănînce zahăr din mîna Domniţei.

*

Domnul Peppino şi-a înstrunat glasul, anunţînd-o cu fală pe *Miss* Lenţa, călăreaţa „*per force*, care n-are rivală pe continentele cu oameni şi cu fiare, în ţinutul harapilor şi chiar în ţara de foc a pieilor roşii".

Miss Lenţa e ca cele de prin crîşme, cînd copiii pleacă la gară să prindă un tren de noapte.

Miss Lenţa saltă într-un picior pe trupul calului cu spată lată, cu copite late şi cu şa ca o lopată, trimeţînd o sărutare şi spunînd o vorbă răguşită.

Miss Lenţa cade pe şa şi iar s-avîntă într-un picior de mătasă roză şi atlaz cu sticlării.

Miss Lenţa are cercei cu străluciri şi rîde mereu, cu dinţi de păpuşoi răscopt, în dreapta şi în stînga, în sus şi în jos.

Miss Lenţa sparge şi străpunge cercuri de hîrtie, făcînd hop la galop.

Miss Lenţa suflă cu tot pieptul, se răsuceşte, încalecă de-a-ndoaselea şi pleacă trimeţînd bezele.

Toţi flăcăii îşi dau coate şi-şi caută fir de musteaţă pentru răsucit.

Domnul primar bate cu ceatlăul în pămînt.

Dar *Miss* Lenţa n-a plăcut copiilor.

Acuma-i acuma !

Alle hop !

Vine August ţuguiatul, făinosul şi buzatul, August-tumbă, August-hlizitură, August cel Prost peste deştepţi.

— Ha-ha-ha-ha !

I-acolo, ca o căpăţînă ţuguiată de zahăr.

— Bată-l mama lui de caraghios ! spune glasul satului.

E îmbrăcat cu alb şi puncte negre.

Vine. Cade. Se ridică. Se împiedică de-o gîză. Se sfădeşte c-un fir de iarbă.

Vrea să vie. Cade. Toate muştele îi pun piedică şi nu-l lasă.

Tare-i supărat pe toate !

Se rostogoleşte ca un zar zvîrlit.

Vine de-a berbeleacul.

Sare ca lăcusta.

Stă.

A încremenit.

Faţă de halviţă, gură buzată pînă la urechi, nas ţuguiat şi cu fes roş.

Rîde ca un sac spart de făină.

Îi gros.

Îi slab.

Se umflă.

Na ! că s-a dezumflat !

Ţiuie ca trîmbiţa înfundată.

S-apasă pe burtă şi cîntă ca armonica.

Se trage de nas şi-i iesă limba.

Se trage de limbă şi face : zang !

S-a spart ?

Nu. S-a răzgîndit. Gura s-a lipit singură la loc. Numai ochii lipiţi cu pap s-au descleiat.

Acum parcă-şi smulge de sub tichie un fir lung, lung — de unde iesă ? — care nu se mai isprăveşte, îl înnoadă, îl pune în batistă, iar batista o uită în buzunar.

Şi iaca, deodată, ca scos din minţi, vine onagrul din Tibet, calul sălbatec care zvîrle şi muşcă.

— Nimeni nu mişcă ! răcneşte domnul Peppino, scoţînd pistolul. Onagrul din Tibet a scăpat fără botniţă !

Toţi se cutremură... Copiii se strîng la picioarele Domniţei. Domniţa şi-a trecut mîna peste capetele lor, şi copiii se simt ca subt ochiul cu raze de pe bolta bisericii.

Toţi văd fiara din Tibet. Numai August cel Prost îi luptă cu cine-l trage de picioare — cine ? — nu vede şi n-aude.

Onagrul vine glonţ la August, îl muşcă de fundul pantalonilor, şi trage, trage — August ţipă şi se vaietă — şi trage, şi trage, mergînd de-a-ndăratelea c-o străşnicie de zimbru.

Ce-i asta ?

August cel Prost e tot acolo, şi onagrul din Tibet e hăt, departe, tot trăgînd din August cel Prost.

Rîs mare la poalele munţilor, căci August avea în fundul pantalonilor un val de pînză subţire, mai lung decît fumul satului la ceasul mămăligii. Nu se mai isprăveşte.

August încalecă pe onagrul din Tibet şi se strîmbă de rîs, cu degetele deasupra capului fiarei.

Ş-abia atunci rîsul din valea munţilor vede că onagrul are urechi de măgar.

*

Soţia domnului Peppino face „bum" cu pumnul într o tobă supărată.

Domnul Peppino ridică mîna poruncind tăcere adîncă.

Copiii cearcă să alunge rîsul din ochi şi de pe gene şi, încă strănutînd de rîs, clipesc şi-aşteaptă.

Vine călăreţul Chicoş din pusta sălbatecă. E cu totul altceva decît *Miss* Lenţa.

Calul e negru cu lucire. Călăreţul alb ca dimineaţa, tînăr, sprinten şi cu ochi întunecaţi. Cînd chiuie, răsună munţii şi-i răspund haiducii. În mîna lui de fier, harapnicul pocneşte ca o puşcă.

Una cu galopul calului — galop cu spume pe zăbală —, îşi apleacă faţa, ascunzîndu-şi-o în coama neagră.

Sare din galop, din galop se suie, cade drept în vîrful cizmelor cu pinteni de argint, sare peste cal, îl lasă, îl prinde, îl ajunge, i se agaţă de coamă, se lasă dus ca snopul, într-un nor alb de colb, iar e călare, se îndoaie, se răstoarnă, întinzîndu-şi braţele în lături : cruce pe galopul mai încins.

Trece cu noaptea. Se întunecă. Parcă-i o pasăre căzută drept în coama calului care nechează, trîmbiţînd viteaz în munţi. Munţii răspund cu trîmbiţi. Stelele s-aprind.

Şi deodată stă, de stîncă, fulgerat.

Calul tresare strîns în pinteni şi saltă cu copitele din faţă drept în sus.

Calul tremură ca un iar încins.

Călărețul neclintit în șa, drept, de argint, ca și cel cu lancea, care a răpus balaurul pe zidul bisericii.

Apoi calul pornește pas cu pas, cadelnițînd, cu mers înalt, adus din cer, arcuindu-și pașii.

Se duce spre Domnița.

Stă. S-apleacă. Și se culcă blînd.

Și călărețul a descălecat.

Rămîne c-un genunchi la pămînt în fața Domniței și o salută ca un fecior de împărat, subt flamurile cu stele ale cerului de noapte.

*

Apoi circul s-a dus. Pe urma lui au venit, cenușii, nourii și ploile.

Copiii s-au întors la oraș.

— Tu știi cine era ? a întrebat odată, cu capul pe pernă, după stinsul luminilor, un copil pe celălalt.

— Sigur că știu. Cel din portret.

— De unde știi ?

— Fiindcă, după ce-a plecat circul, Domnița se uita pe fereastră.

I-adevărat că circul plecase odată cu vara și cu rîndunelele și că Domnița rămînea de multe ori la ferestrele toamnei, parcă ascultînd un trap care se duce, nu unul care se apropie.

FRUNZE

Toamna-și adună frunzele. Nu-i vînt. Cad singure. Destin.

Pe subt stele au trecut aripi cu glasuri călătoare.

Cad stele pe tot cerul, lung, în noapte.

Lumina lunii pline și-a adus Crăciunul la ferestre. Scîrțîie greierii ca un omăt de ger, călcat mărunt de copilași cu Steaua. Urechile și-au pierdut tăcerea. Pleoapele și-au pierdut noaptea. Sufletul și-a pierdut somnul.

Trupul nu-și mai găsește locul în culcuș. Tîmplele caută odihna cînd pe-o parte, cînd pe alta. Fruntea se încrețește. O mînă acoperă ochii. Dar luna plină a nesomnului străfulgeră în suflet ca și-n noapte.

Miroase a frunză veche.

Gîndul pornește ca un cîne bolnav să-și caute iarba de leac a somnului cel bun.

*

— Nu cumva să puneți mîna pe ceasornicul de nisip, le-a spus mama, suită în picioare pe scaun, agățînd ceasul deasupra dulapului, în belciugul de sus.

Copiii n-au cum să ajungă acolo. Sînt mici. Ca să ajungă pînă la ceasornic ar trebui să mai aștepte cîțiva ani sau să aducă de afară scara podului, pe care se urcă și pisicile.

Se uită la ceas de jos în sus, ca la o mănăstire de pe vîrful muntelui.

Celelalte ceasuri fac tic-tac, tic-tac, ca și cum fiecare ar avea un dascăl și o toacă. Ceasul de nisip n-are și nu face

nimic. Stă drept în sus, într-un fel de dulăpior de lemn, ca o păpușă de sticlă cu talie subțire, rochie cărămizie și bluză de aer.

— Măi, cum merge ceasul de nisip ?

— Curge, explică cel mai mare.

— Da ce-i cu apă ?

— Cu nisip, deșteptule ! E ceas.

— Atuncea unde i-s minutele ?

— N-are decît secunde.

— Unde ?

— În nisip.

— Și ce fac ?

— Stau în nisip.

— Atuncea nu-s secunde, dacă stau pe loc.

— Ba da. Tu cînd dormi nu ești ?

— Ba nu. Secundele merg tot timpul.

— Curg, prostule ! Uite-așa !

Cel mare se duce la părete, face o mătanie ajungînd cu palmele pînă pe podele, saltă picioarele cum zvîrle calul, o dată, și-nc-o dată, lipește tălpile de părete și rămîne așa, cu capul în jos, devenind din ce în ce mai roș la față.

— Ce faci acolo ? țipă mama.

— Le-arăt cum curge ceasul de nisip.

Cei mici rîd, dar mama se supără și „ceasul de nisip", frînt pe genunchii mamei, cu fața în jos, se vaietă „ai-ai-ai", făcînd cu ochiul către frați, în timp ce papucul bate toaca pe popoul lui.

— Tu culcă-te îndată ! se stropșește mama.

— Îmbrăcat ?

— Te-mbrac eu cu papucul ! Voi dezbrăcați-vă și așteptați în pat !

Toți trei încep să se dezbrace pe-ntrecute. Ghetele cad c-un boca-boca. Hainele zboară. Hop în pat. Din pat, c-o voltă, drept pe covoraș, de-acolo iar în pat. Răsună casa la galop.

Și nucu-i cu răsunet la fereastră. Cad nucile din nuc drept pe spinarea văruită a pivniței.

Ușa sufrageriei e deschisă. Masa-i împinsă la părete ; pe mușamaua din sufragerie, drept în mijloc, pe șase scaune de la bucătărie puse cîte două-n șir, stă aburind cada de tablă comandată la tinichigiu.

In antretul de dindos, se urcă pe scăriță, bocănind, trec peste prag, stau și iar se duc cizmele lui Gheorghe. Anica e desculță. Dă, Doamne, să o calce pe picioare cizmele lui Gheorghe. Ce-ar mai guița Anica ! Gheorghe aduce oalele cu apă clocotită. Din antreței le ia Anica. Le aduce cu fereală în sufragerie. Varsă apa clocotită în cadă — fîsîie cropul ca gînsacii — și iar se duce la Gheorghe cu oalele deșarte.

În jurul căzii cănile cu apă rece tremură de frig.

Doctorul a spus mamei să-i întărească pe cei mici, făcîndu-le băi de frunză de nuc, fiindcă nu s-au putut duce la mare. Nici nu le pasă de Marea Neagră. Nuci au în grădină ; cadă, în sufragerie ; apă clocotită, în cazan. Au adunat singuri frunzele, zgîriindu-și genunchii, înnegrindu-și degetele. Ce-are să fie după baie !

— Măi, verzi ne facem.

— Ca Verde-împărat.

— Ca broaștele.

— N-are să ne mai cunoască nimeni.

Sînt convinși că vor ieși verzi și-s foarte mîndri c-or să samene cu nucii, broasca, frunza, iarba și lăcusta.

Azi fac cea dintăi baie pe care o așteaptă de o săptămînă. Casa parcă se dă huța-n scrînciob, răsturnîndu-și obiceiurile. Au mîncat mult mai devreme. Tata a lăsat răspuns că nu vine la masă, dar le-a trimis două cartoane : unul cu prăjituri, altul cu înghețată.

Mama și-a legat părul cu tulpan, îmbrăcînd un halat peste rochie.

— Mamă, ai uitat galoșii, nu tace cel mare.

Mama i-a privit urechile.

Afară-i cald, fiindcă-i noapte de august cînd stelele se joacă de-a albinele, și nucile de-a căluții, bătînd o fugă cu copita pe spinarea pivniței ; dar în sufragerie e și mai cald, ca de ziua cozonacilor.

— Gata, copii ?

— Mamă, da Anica nu pleacă de-acolo ? întreabă cel mai mic.

— Și cini are s-ajute coniței la scăldătoare ?

— Nu-i treaba ta.

— Ia să nu v-aud gura. Dezbrăcați-vă !

Oftează, scot cămeșa și-s în pielea goală.

— Anica, întoarce capul !

Îndrăcită, Anica îl urzica cu ochii.

Gol în brațele mamei ca viermele din miezul mărului, cel mic scoate limba, împungînd-o pe Anica. Cel din pat face la fel.

— Coniță, mă strîmbă : pi mini, fimei bătrînî !

— Și tu, femeie bătrînă, îți pui mintea cu niște plozi... Huștiuliuc !

Ploc !

Ploc !

Copiii intră în apa caldă zîmbind, ochi în ochi, cu gura pînă la urechi, ca harapii oglingioarelor cu mărgele.

A pățit-o Anica !

Apa-i acoperită de frunze de nuc, mari cît palma care le-a cules, să pui cîte-un buratec pe fiecare.

— Oac-oac !

— Oac-oac !

— Mamă, trece mult pînă ne facem verzi ?

— Iaca ci li treci prin cap ? sare Anica.

— Tu ești galbenă...

— ...ca alămîia, o rîd copiii dintre frunze, bălăcindu-se.

Stau de-a picioarele, față în față, cel mic cu apa pînă la bărbie, cel mijlociu cu apa pîn' la gît. Cu apa înfrunzită.

Mama le pune mîna ei, răcorită în apă rece, pe frunte.

Cel mic are păr de aur. Ochii mamei rîd, privindu-l.

Ceasornicul de nisip, întors de mama și așezat pe părete într-un cui, a și-nceput să curgă subțirel prin gîtuitura sticlei. Parcă suflă fum roșietic de sus în jos, cu buzele strînse a șuier.

Cel mic însă o vede numai pe Anica.

— Mamă, vreau să văd și eu ceasornicul de nisip.

Și dă să iasă din scutul frunzelor.

— Astîmpără-te, că vezi tu acuși !

Anicăi nu-i pare rău.

Piciorul celui mic numai o dată face pleosc. Sar stropi și-n ochii celui mijlociu, dar și-n ochii Anicăi.

— Coniță, m-o chiorît !

— Ia astîmpărați-vă cu toții !

Mama a nădușit de-atîta abur. Îi cresc musteți de promoroacă. Și le șterge cu batista, dar cresc altele.

— Mai toarnă apă caldă, spune mama, citind în termometru.

— Să nu ne opărească, mamă. Toarnă mata, cu mîna matale.

Anica-i fulgeră, strîngîndu-și buzele. Mereu, Anica-i mai urîtă decît era. Oare Gheorghe o visează noaptea ? Saracu Gheorghe ! De asta bea rachiu.

Mama toarnă apa numai după ce-o mestecă, răcorind-o pe cea clocotită și încercînd-o cu degetul, cum face și cu șerbetul.

Miroase din ce în ce mai tare și mai jilav a frunză de nuc.

— Mamă, nu ne frige ?

Degetul mamei vine lîngă termometru, ca și cum s-ar teme să nu mintă.

— Nu vă frige, fricoșilor !

— Eu simt că asud.

— Bine că nu înghețI ! sare de colo și Anica.

— Mamă, Anica face curent.

— Eu ? ci fac ?

— Tu sufli frig.

— Cu ci ?

— Cu ochii. Nu spune Gheorghe că îngheață cînd te uiți la el ?

— Lasî cî-i arăt eu lui Gheorghe !

— Iar ați început, spune mama, uitîndu-se la Anica. Bravo ! Mama ține cu copiii.

— Mamă, asud teribil.

— Și eu, mamă. Parcă mă topesc.

— Așa e bine. Intră zeamă de frunză în pori.

— Ce pori, mamă ?

— Niște borticele mici din piele.

— Cum, mamă, pielea noastră-i bortelită ?

— Sigur.

— Atunci de ce nu curge sîngele ?

— Sîngele e închis în tuburi.

— Avem și tuburi, mamă ? întreabă ei cu scîrbă.

— Tuburi ? Spun așa. Vine și vinișoare.

— Aha, se dumiresc copiii, respirînd mai ușurați. Și porii de ce nu se văd ?

— Fiindcă-s mici de tot.

Nisipul cărămiziu e pe sfîrşite. N-a mai rămas decît un moţ cît nasul curcanului cînd atîrnă.

— Una, două, trei, patru, începe să numere cel mic.

— Mamă, la zece sîntem verzi ? întreabă celălalt.

— Gata !

Copiii se ridică odată din baia de frunze. Nu-s verzi. Îs albi ca miezul de nucă nouă.

— Ce-i asta, mamă ? Ne-am albit.

Dar mama n-are timp de vorbă. Îi culege pe rînd în prosopul gros şi zburlit. Îi înfăşoară, îi bate cu palma, îi usucă, îi face vălătuc, îi duce, îi desfăşoară, le pune cămeşa de noapte, îi acoperă cu plapuma pînă la gît, le bate uşurel cu palma perna nou înfăţată care-i ninsă de răcoare, îi sărută pe vîrful nasului...

Între timp Anica varsă cada în căldări — ajutată de Gheorghe — văietîndu-se de şale şi de Gheorghe ; bodogăneşte, oftează, hodorogeşte, răstoarnă scaunele, face, drege, scoate, cară, iesă, vine, şterge, freacă, stoarce.

— Săru' mîna, coniţă !

— Da nouă nu ne spui nimic ?

— Noapte bună ! croncăneşte cioara galbenă.

— Sărut mînuşiţele la flăcăieşii mei ! le spune Gheorghe, făcînd cu ochiul spre Anica.

— De-acum dormiţi, copii !

Mama închide uşa sufrageriei, stinge lumina, trage storul acoperind stelele, face o cruce asupra paturilor.

Şi umbra miroasă a frunză de nuc.

— Mamă, scînceşte cel mic, de ce-ai pus numai frunză în baia noastră ?

— Ce vroiai să mai pun ?

— Nuci, mamă.

Mama pleacă rîzînd.

Şi-ndată arde numai candela deasupra somnului.

*

Acum ard patru.

Ochiul le vede printre stele.

Una pentru Gheorghe. Alta pentru Anica. Alta pentru tata.

Şi alta pentru copilul cu păr de aur.

Insomnia aprinde o ţigară la fereastră, stă, fumează, s-apleacă asupra nopţii, ascultă călătoriile din cer, cele cu glasuri şi cu aripi din înalt şi nevăzut, respiră amintirea frunzelor de nuc ş-ascultă frunza altei toamne căzînd uscată la fereastră.

„Mamă, de ce-ai pus numai frunză în baia noastră ?"

OCTAVE

TEZĂ LA ROMÂNĂ

Nițoasă, deasă, fumurie și-ncîlcită, ninsoarea se gudură la ferestrele clasei a patra ca un dulău ciobănesc. O știu toți elevii acolo, la fereastră, gata de joacă, dar o lasă să-i aștepte, fiindcă azi au teză la română.

Profesorul de română pune pelerina numai cînd plouă. Altfel, și iarna umblă în surtuc, fumînd cu țigaretă lungă și polobocită de cireș. Moș Surtuc are-o pălărie neagră, mare cît un cuib de corb. La față seamănă cu un motan stufos de bătrînețe și cu țăcălie albă-galbenă.

Pe catedră nu fumează, dar prizează.

— Hap-țiu !

— Să vă fie de bine ! zic băncile din față, cele mai soprane.

— Hap-țiu !

— La mai mare ! zic băncile de la mijloc, cu glas mai băiețesc.

— Hap-țiu !

— Hap-țiu ! îl îngînă fundurile clasei unde-s drojdiile răgușite cu ifose de bas.

Moș Surtuc scoate batista — basma de popă sau de precupeață —, suflă, zguduie, răsuflă și oftează.

— Să vă fie de bine ! cîntă toate glasurile corului.

— Măăă ! mîrîie moșul. V-am tocmit lăutari la nasul meu ? Hap-țiu ! Dracu să vă ia ! M-ați deochiat.

E scriitor. Elevii au aflat. Îl roagă să le citească din scrierile lui.

— Iar n-aţi învăţat, bufneşte el ca soba cu hogeagul astupat, numai zburlire de musteţi, sprincene şi cîlţ sur.

— Ba da, am învăţat! piuie-n cor sopranii cu piculina lor de pichire. Da ne place să vă ascultăm pe dumneavoastră!

Scoate din buzunar un caieţel, pune pe nasul lui scurtuţ, grăsuţ, cîrnuţ — de mops cu astm — ochelarii, îşi potriveşte distanţa dintre caieţel şi ochelari, ducînd şi aducînd mîna bunducă şi cumplit păroasă, şi începe încruntat.

Are multe glasuri subt musteaţă, cum sînt cuţitele de vînătoare cu felurimi de lame laolaltă într-un pîntec de os.

Moşnegii lui din Pipirigul Neamţului vorbesc cu glas de contrabas şi bombănesc ca toba mare. Călugării au ochi şi guri de peşteră cu urşi cînd se aude zmeura cu fustă roşie desculţă-n munţi. Iar văduvele se alintă ca vioarele cînd miaună mironosit lîngă picioarele violoncelelor.

Băncile clipesc, se ghiontesc, chihotesc, rîd, hohotesc, gem şi plîng de rîs. Moşul se uită parcă de pe munte, ca o lună răsărită-n cîlţ de aburi, la forfota din văi.

Oralul la română e o recreaţie cu uşa-nchisă.

În schimb, teza-i pîrjol. Nu poate nimeni copia. Verbul „a copia" e îngropat în cimitirul substantivului „teză", cu-atîtea văduve cîţi elevi sînt. Gramatica e un cer din care cad cuvintele cu aripi, moarte, şi elevii care rîd la lecţie, corigenţi. La teză, moşul vine cu gramatica. Toate tezele se întorc rănite cu cerneală roşie. Nota şapte e o decoraţie dată de mîna regelui. Nota trei e uniforma zdrenţuită a mai tuturor celor întorşi de la război.

Iată de ce, cu toate că vacanţa e aproape — ultima zi de şcoală —, cu toate că ninsoarea a venit mai repede decît Crăciunul, gudurîndu-se nitoasă la ferestre, elevii clasei a patra se gargarisesc cu regule gramaticale.

Răsună coridorul şcolii. Vine. Calcă voinicește. Cresc stejari în jurul lui.

Iată-l: mare-n uşă ca un car cu fîn pe poartă.

Intră. Trece, negru, prin dreptul tablei negre, fără să vadă pe nimeni, se duce la catedră şi se aşază şi mai negru în dreptul ferestrelor albe.

Nu prizează. Nu strănută. Nu scoate batista.

În bănci, mînile sînt reci, capul scorburos, picioarele grele. Condeiele-şi aşteaptă răstignirea cu jalea albelor caiete la picioare.

Moşul se gîndeşte. Nici măcar nu se scarpină.

De obicei dă teze scurte, algebrice: „Aveţi douăzeci de minute".

Nu admite lungimi: la gramatică. Cel mult o pagină. Enunţă subiectul tezei, uneori îl scrie pe tablă, îşi scoate ceasul burduhănos, îl pune pe catedră şi se uită la elevi ca un doctor cînd ia pulsul. Nu s-aude decît tic-tacul ceasului şi agonia de greieri a peniţelor.

De data aceasta însă Moşul se uită pe fereastră.

Toţi elevii ştiu că ninge, dar primejdia de pe catedră a oblonit cu noapte, cu pămînt şi scîndură toate ferestrele vacanţei.

— Veţi scrie despre iarnă.

Nu le vine să creadă. E ca şi cum ferestrele cu fulgi ar fi o glumă de întîi april.

Moşul îi vede, îi măsoară bine şi zîmbeşte cum zîmbesc părinţii şi bunicii în ajunul Crăciunului.

— Fiecare scrie ce vrea despre iarnă. Compoziţie liberă. Aveţi toată ora la dispoziţie.

Apoi se duce la fereastră, îşi scoate tabachera, prizează şi strănută.

— La mai mare!

— Hap-ţiu!

A început vacanţa.

Pe toate caietele e o veselie de ogrăzi de-acasă, ninse, cînd se-ntorc copiii de la şcoală.

Asta nu mai e teză la română. E omul de omăt, e bătaia cu bulgări, e săniuţa, e datul pe gheaţă în călcîie, e Steaua, e tata, mama, bunicii, copilăria — e vacanţa de Crăciun. Teză la vacanţa de Crăciun. Elevii au plecat acasă şi de-acasă visează că dau teză la română cu Moş Crăciun.

Miroase a cerneală veselă. Au pornit toate condeiele la trap şi la galop. Se-ntrec. Hii, condei!

Numai unul stă.

Cum să-nceapă? Cum? Cum? Cum? Ning semnele de întrebare. Timpul trece ca o sanie fugărită de lupi. Cum să-nceapă? A pornit la vînătoare de fulgi. Mai anevoie decît

Biblioteca Fac. de Ist. şi Fil. Română
SECŢIA
LITERATURA
Bucureşti

după fluturi. Fulgul e unul și o mie în aceeași clipă. Uite-l. Nu-i. Întinzi mîna. Cade. Nu-i. E altul.

Scrie : „Teză la Română.

Cling, cling, cling.“

Și intră-n iarnă ca o sanie : cling-cling.

Dar poți să-ncepi așa o teză la română ?

Trage cu ochiul la vecin. Pe teza de alături, iarna începe așa : „Iarna este anotimpul pe care l-a descris în versuri nemuritoare marele nostru poet V. Alecsandri, în...“

Și colegul scrie, scrie, scrie. Na, c-a și întors fila. Bravo lui !

Cling, cling, cling. Îi vine să-și clatine capul ca o fată cu cei dintîi cercei.

Moșneagul scrie și el la fereastră, cu spatele spre elevi.

Elevul se întoarce spre banca din urmă. Strecoară o șoaptă mai subțire decît o fițuică.

— Vidrașcu, spune, tu cum ai început ?

Vidrașcu, roșcovanul, se oprește zbîrnîind de energie, întoarce două file de caiet înnegrite și citește confidențial, urgent, secret, personal : „Iarna este anotimpul preferat a copiilor...“

— *Al*, nu *a*, măi !

— Îmi faci și observații ? Șterge-te pe bot, băiete !

Și dispare ca o vulpe-n iarna lui.

Nehotărîtul se uită prin casă. Toți scriu în friguri, cei mai mulți cu limba scoasă. Desigur că mai toți au început cu : „Iarna este...“ Subiect, predicat. Așa e și corect. Începi prin a defini subiectul compoziției.

Ce e iarna ?

Cling, cling, cling.

E în ureche : cling, cling, cling. Nu mai gîndește. Ascultă, vede, iar ascultă. Tumult. Fulgi, fulgi, fulgi prin care fuge — cling, cling, cling.

Închide ochii. Ninge. Nu mai e nimic. Ce-a fost a fost odată și s-a șters. Acum e stepă de omăt. Inima bate liber. Patru copite-n trap spulberă omătul. Nările-n vînt. Coama flutură. Copitele zboară. Omătul e un nour, dedesubt, departe ; fum rămas în urmă, abur împaienjenit.

Mai sus.

S-aprind scîntei de argint. Trec scame. Se destramă lînă.

Și mai sus.

E alb ca-ntr-o cetate de mărgean din fundul mării ; alb ca-ntr-o pădure de fuioare ; alb ca-n fosforescența unei mări de lapte ; alb ca-ntr-o moară unde luna e morar și îngerii făină ; alb de rochița rîndunelii cu albine de mărgăritar ; alb ca-ntr-o fluturare de batiste ale stelelor din Calea Lactelui ; alb de oglinzi la balul picăturilor de rouă îmbrăcate în mireasă...

Alb.

Gîndul nu-i nins. E ca fulgul : ninge.

Alb. Alb. Alb.

Mai sus. Mai sus mereu, din alb în alb, din fulgi în fulgi, cu inima-n galop de zbor și-n urmă c-un cling, cling.

Ninge altfel. Un suflet e în fiecare fulg, o transparență spre luminile de sus.

Și sus de tot, în creștetul ninsorilor, al stelelor și-al policandrelor de brumă, în bolta bolților de aureole, în strălucirea de omăt nenins spre care vine un abur de tămîie din cădelniță : cling, cling...

Zbrrr...

E clopoțelul recreației.

— Dați tezele !

Le-au dat cu cinste.

*

Se-ntreabă după ani și ani fostul elev din banca cincea : Ce e iarna ?

Iarna e o filă albă pe care un condei a scris „cling, cling, cling“ și dedesubt a iscălit : „Teodoreanu Hipolit Ion“.

Iar profesorul de română a scris cu cerneală roșie : „1“.

Și a iscălit : „Calistrat Hogaș“.

ÎNTOARCEREA ÎN TIMP

LĂMPILE VIEȚII

NU VREAU SĂ UIT NIMIC

Pana mea trudește deseori învecinat cu vîsla lui Caron, luntrașul apei morților. El duce. Eu duc.

Încerc să nu mor, dîndu-mi bătaia inimii, din nou, copilăriei, tinereții și acelora care s-au oglindit, chiar și o clipă numai, în ființa mea de abur, umbră și lumină.

De aceea, noaptea mă despart de drumul vieții înspre viitor, veghind la masa mea de lucru, aplecat asupra timpului. Alt văz și alt auz încep odată cu lumina lămpii, în afund de noapte și singurătate. Tot ce-a fost odinioară iarăși e, cum bate din adînc de mare clopotul cetății scufundate, cum cade din înalt de noapte steaua ce luci.

„Tăceți odată! ne spunea mama din ietacul ei. Nu pot să dorm de răul vostru!"

Alături de ietacul ei era odaia noastră, a copiilor. Trei paturi mici și trei copii asemenea. Rîdeam pînă la lacrimi și sughiț. Porunca mamei ne stîrnea și mai dihai. Venea papucul. Adormeam pecetluiți în părțile rotunde.

Trei eram. Astăzi — nici unul. Cel mai mic, cu părul ca un fruct de aur, doarme somnul vecilor. Ceilalți doi sîntem atît de alții față de ce-am fost, încît sîntem tot trei în amintire, fără să mai fim nici unul. Trei fără de unul, doi fără de trei, și totuși trei în nicăieriul amintirii.

„Tăceți odată! Că nu pot să dorm de răul vostru!"

Astăzi eu nu pot să dorm. Ascult și văd în timp ceea ce-n spațiu nu mai e. Alt văz și alt auz.

Dorm casele, orașele și satele.

Noapte bună tuturora, pe pămînt şi-n ceruri.

E ceasul întoarcerii în timp.

Sînt singur cu gîndul şi lampa. O lampă de aramă cu picior înalt şi glugă. Subt ea sînt cărţile prietene, hîrtiile, ibricul cu cafea şi calendarul.

Aceasta-i lampa anului o mie nouă sute patruzeci şi unu. In faţa ei e negru, viitorul.

Dar una cîte una, din lumina ei de-acum, s-aprind, trăindu-şi clipa, lămpile trecute. Şi unde-i lampă e şi un obraz de viaţă. Apare şi dispare după cum s-aprinde şi se stinge lampa lui.

Căci lampa n-are numai umbra şi culoarea aripei de fluture, ameţită de lumina ei. Au fost odată, în popasul ei de aur, frunţi, obraji, gene şi mîni şi buze cu tăcerea, cu surîsul şi cu vorba lor.

Noi vom trezi cu taină tot ce doarme somnul din năframa Veronicăi în lumina lămpilor de-a pururi stinse.

I

LAMPA MAMEI

După ce copiii şi-au făcut baia, ieşind din clăbuceala şi zavera ei cu trup trandafiriu şi tot viteji, începe rugăciunea :

— „Tatăl nostru, carele eşti în ceruri..."

— Mamă, se întoarce unul dinspre cer ; unde-i tata ? La club ?

— Aşa-ţi spui rugăciunea ? Unde ţi-s gîndurile ?

— În cap.

Ceilalţi doi se leapădă şi ei de rugăciune ca de o căciulă a altuia, întorcînd capete stîrnite.

Mama îl urecheşte — oarecum simbolic — pe cel-cu-gîndurile-în-cap şi răsuceşte fiecare căpăţînă înspre „Tatăl nostru, carele eşti în ceruri, sfinţească-se numele tău, *fie* împărăţia ta..."

Iar intervine mama.

— V-am spus de o mie de ori : „*vie* împărăţia ta".

— De ce, mamă ? Nu e mai bine să fie decît să vie ? Mie mai tare-mi place să fie a mea cutia cu bomboane, decît să vie la moş Aşteaptă... Eh ! oftează el ca o biată văduvă nevoiaşă.

Papucul mamei se ridică, avîntînd sufletele copiilor — „şi nu ne duce pre noi în ispită" — pînă la „amin".

Apoi şi apoi, după toate acestea şi încă multe altele care scot peri albi bietei mame, copiii sînt îmbodoliţi pentru noapte, fiecare în patul lui cu reţea de sîrmă, mama îi sărută pe frunte sau pe vîrful nasului — nuanţe — şi le porunceşte :

— Acuma dormiți pînă nu mă supăr !

— Nu putem, mamă ! scîncesc ei ca în fața lingurei cu untură de pește.

Dar mama stinge lumina, lăsînd asupra lor capacul întunericului.

— Mamă, ne e frică !

— Dar eu unde-s ?

— Nu te vedem !

Atunci mama aduce din odaia ei o lampă care seamănă cu Scufița Roșie din povestea cu Lupul. Abia i se vede obrazul de lunită subt scufa de matasă trandafirie. Și e atît de mai nimica încît și copiii sînt mai-marii ei.

Mama o așază pe măsuță. Apoi își trage un scăunel lîngă măsuță și deschide o carte.

Inima copiilor toarce ca motanul bunicilor. Sînt atît de încîntați încît pe fiecare pernă capetele lor încep să facă gușă.

— „A fost odată ca niciodată..."

Copiii ascultă. Dar asta n-ar fi mare-ce. Copiii văd însă tot ce spune mama dintr-„a fost odată", ca și cum ar sta la o lanternă magică. Roș-împărat și Verde-împărat cu ale lor lungi bărbi ninse și toarse, Balaurul cu ale lui cumplite foc-și-pară limbi, teribil paloșul lui Făt-Frumos și dulce părul Cosînzenei s-adună între gene mici, sclipind pe globul moale răsucit al somnului.

Clipesc.

Și iar clipesc ca flacăra comorilor.

Somnul începe c-o lumină care e poveste. Numele ei e mama.

Noapte bună.

II

LAMPA TATEI

„Cel mai", „cea mai" sînt vorbele fără de care copiii ar rămîne ştirbi la minte.

Copacul care creşte la fereastra lor — şi n-o întunecă — e cel mai mare „copăcoi" din lume. E-hei !

Cînele care se gudură pe pragul odăii lor — nici de pisică nu se sperie — e cel mai voinicos dintre dulăi ! O-ho ! Poftească ursul şi cu leul, domnii dumnealor !

Mama e cea mai frumoasă dintre cucoanele de pe pămînt şi din cer.

Dar tata ?

Tata-i mărunţel şi subţirel. Tata n-are sabie. Tata nu merge călare. Tata nu trage cu puşca. Tata rîde ca un copil cînd se supără mama. Tata n-are glas de tunet, tata n-are decoraţii, tata n-are multe şi totuşi tata e cel mai al copiilor. Inima lor e mai rotundă-n veselie ca cireaşa coaptă lîngă el, dar mintea lor e tare amărîtă şi nedumerită că nu i-a găsit un „cel mai".

*

Într-o zi, tata a venit acasă mai devreme, cu trăsura cu doi cai, iar în urmă a intrat pe poartă o căruţă c-un văleu-ce-mai-minunăţie-de-birou.

— O ocazie ! a spus tata, frecîndu-şi mînile.

Mama a oftat şi a ridicat ochii spre cer. Căci tata mai are două birouri : unul în odaia de lucru şi altul în pod.

Ce balamuc și ce mai mare dragul de harababură !

Scoate biroul vechi din odaia de lucru cît ai bate din palme. Căci tatei nu-i place s-aștepte. Copiii îl înțeleg cu mare-ce-deșteptăciunea-lor, căci și ei sînt grăbiți de nu se mai află, la bucurii și la schimbări.

Pune biroul nou în locul celui vechi. Oameni cu botfori și mirosuri tari în casa mamei ! Bocăneli, trosnituri, urme pe podelele ceruite, casa întoarsă pe dos. Parc-a venit circul în casă !

— Și cu cel vechi ce facem ? a întrebat mama atît de dulce, încît copiii s-au gîndit la castraveții din oțet, de care nici n-au voie să s-atingă. Podu-i plin !

— Îl potrivim în odaia copiilor. Să aibă și ei casă pentru jucării.

Frumoasă vorbă ! Tare le place lor cînd spune tata cîte una.

— Unde mai încape ceva în odăița lor ?

— Lasă-l la noi ! au început copiii.

— Nu vezi că-l vor ? a hotărît tata. Hai să-l ducem !

Deci așa a fost. Biroul a intrat cu botfori și cu hîrșcîieli, binevoind să-ncapă între paturile, trei la număr, din bîrlogul celor mici.

Ura ! Ura ! Ura !

Pernele s-au ciulit a zbor.

Nici nu s-a isprăvit bine tot, că iată a venit Migrena mamei. Pe dumneaei n-o vede nimeni decît mama. Nu sună, nu bate la ușă ; intră și, de-a dreptul, la mama.

— Mamă, tot n-a plecat ?

— Cine ?

— Migrena matale, mamă.

Mama se încruntă și nu le răspunde.

Așadar, mamei i-a venit migrena odată cu biroul tatei. Mama s-a dus în ietac și s-a întins pe pat, iar tata a rămas cu noul birou, înconjurat de gura cît șura a copiilor.

— Ce-i faci, tată ?

— Îl dichisesc, măi băieți !

Grozave vorbe are tata !

Clienții au început să se adune pe cerdac și în antret. Foiesc ca racii în paner. Căci tata e avocat. Adică scoate pe oameni de la pușcărie : așa le-a explicat copiilor bucătăreasa. Copiii au hotărît că pușcăria e un fel de fîntînă în care cad

oamenii, iar tata îi scoate de-acolo. Dar nu pricep ei de ce vin oamenii la tata acasă înainte de-a fi căzut. E tare încîlcită socoteala asta. Las' să fie !

Secretarul tatei, domnu Marino, scoate capul prin crăpătura ușei.

— Ce dorești ? întreabă tata.

— Așteaptă clienții...

— N-am timp. Mîne dimineață, îl mătură tata cu mîna pe domnul Marino.

Apoi tata clipește cam ghiduș. Copiii rîd, rînjindu-se la ușa domnilor clienți. Și începe „dichiseala" biroului. Îl potrivește tata mai încoace, mai încolo — vai de mama lor podele ceruite ! — îl descuie, scoate din saltar o lampă-gîțulină.

— Ce-i asta, tată ?

— Lampă nouă.

— Mama știe ?

Tata rîde ca după o poznă.

Amarnic e tata ! Copiii uită că-s cuminți alături de el.

— Închideți ochii ! poruncește tata. Întindeți mînile !

Stau tustrei ca orbii la biserica Duminicii. Și deodată țup ! din mînă pe covor, una ca alta, trei broscuțe cu resort ; țup-țup ! ș-acolo pînă pe subt canapea. De-a bușilea ca ele după ele.

Tata pune hîrțoage în saltare, așază cărți, le mai răstoarnă. Apoi și el se joacă cu broscuțele copiilor, făcînd ca ele : țup-țup-țup. Copiii după el, la fel. Vai de genunchii mamei !

Așa-i găsește servitoarea care a venit să-i poftească la masă. Cînd pisica nu-i acasă, șoarecii joacă pe masă ! Țup !

Mama-i tot cu migrena. S-a culcat, stingînd lumina din ietac. Copiii stau la masă numai cu tata. Aduce tata niște sticle cu „băutură veselă", spintecă tata niște cutii cu conserve, mai taie tata niște ghiuden, niște salam.

— Conașule, duduia nu le dă voie.

— Ia tacă-ți gura ! se zborșesc toți trei, mustăcioși de mînie, înfulecînd de zor.

Tata rîde și le dă de toate. Le dă și cîte un fund de păhărel. Îl beau cu „uf" și se uită otrăviți de vitejie la ochii bulbucați ai servitoarei.

După ospăț cine să-i culce ? Tata.

— Hai, copii, la aghioase ! Care e mai iute ?

Într-o clipă sînt în pat. Nici baie, nici spălat pe dinți, nici „Tatăl nostru...“ Carele e la birou. Apoi tata se duce pînă dincolo de unde vine cu un coș aproape ca de Moș Crăciun.

— Vă meremetisesc biroul !

Alt grozav cuvînt ! Le scoate tata ca din hocus-pocus.

Iaca s-a ivit o lampă cu picior și clopot de porțelan verde.

— Sună, tată ?

— Să n-o spargeți, că pe mine se supără mama !

Dă, Doamne, să nu spargem lampa tatei !

Călimara e o frunză de metal gălbui pe care stă o pasăre clonțoasă cu puicanii ei.

— Ce fel de cerneală are, tată ?

— Albastră.

— De ce nu-i roșie ?

— Hai s-o facem roșie, încuviințează tata.

Se duce, o varsă, o spală și o umple — mai mare dragul — cu cerneală roșie ca pomușoara.

Iaca a venit și sugătoarea pîntecoasă care merge la păscut cerneală, uța-uța, legănîndu-se.

Hop ș-o scrumelniță de-a tatei în, ca să zicem, chip de botină răpănoasă. Prin botul ei crăpat iesă un vîrf de șoricuț, iar pe la spate, unde stă urechea, vine cu zburleală și codoiul bîrligat un zmău de motănoi.

— Se sparge, tată ?

— Voi cum credeți ?

Rîd,

Și tata rîde.

Apoi tata stinge lampa de sus, aprinzînd-o pe cea cu clopot verde.

— Tată, nu pleci ? îl încearcă ei.

— Cum să plec ? Am treabă.

Nu-i poveste, dar e foarte bine. Șase ochi privesc un tată care stă la birou. Așa nu l-au văzut niciodată. Descuie sertarele, scoate cutii cu tutun, le desface și împrăștie tutunul pe-un ziar.

— Ce faci, tată ?

— Pritocesc tutunul.

Grozav cuvînt !

Grozav tutun ! E galben ca apusul soarelui pe turlele bisericii Sfîntul Ion Gură-de-Aur. Și vine un miros, parcă de fîn și parcă de turtă dulce pipărată.

Copiilor le vine să strănute.

Hap !

Iar hap !

Hap-țiu !

— Ați răcit ! răsună glasul mamei din ietac. Ce faceți acolo ?

— N-ai nici o grijă ! Stau cuminți cu mine, răspunde tata pentru ei.

Și scoate tata o cutie cu drajele !

Cîte trei la fiecare. Trei migdale cu obraji dulci de zahar.

Mai scoate tata și trei pachețele cu ciocolată.

Noroc că nu s-au mai spălat pe dinți !

Mai scoate tata și cîte un creion colorat. Și cîte o gumă de ras cu elefant pe ea.

Nu cumva e Moș Crăciun acolo ?

Cum să fie tata moș ?

— Tot n-au adormit copiii ? întreabă mama din ietac.

— De cînd dorm ! răspunde tata subt privirea celor șase ochi de iepuri.

Lampa luminează numai fruntea și zîmbetul tatei celor trei copii. Și capra cu trei iezi tot trei avea.

Copiii pot s-adoarmă. Au aflat : tata e cel mai bun...

Noapte bună, bunătate.

III

LAMPA BUNICILOR

Casa bunicilor e în aceeași ogradă, față-n față cu casa copiilor. Dar n-ajungi cu una, cu două pînă la, hăt, casa bunicilor. Numai zilele de mare sărbătoare, cînd foaia calendarului schimbă culoarea, îi duc acolo pe nepoții îmbrăcați cu haine nouă, pieptănați, ferchezuiți, cu tălpi nefețelite și cuminți cum numai somnul e.

În casa bunicilor tata a fost copil.

— Și unde a rămas ? întreabă cei întrebăcioși cum nu se mai află.

— N-a rămas nicăieri ! spune mama. Unde să rămîie ?

— La bunici.

— Nimeni nu rămîne copil.

— Nici chiar noi ?

— Nu mai vorbiți prostii. Copiii cuminți cresc și devin oameni mari.

Zice mama, cine-o crede n-are decît să creadă !

Mai cu seamă unul dintre cei întrebăcioși stă și pîndește la fereastră. De acolo vede tot ce se întîmplă cam pe la ferestrele casei bunicilor. Bunicii joacă o concină la măsuța lor rotundă. Cînd cîștigă bunicul, bunica trîntește cărțile și se face foc și pară pe Sevastița, servitoarea bunicilor. Cînd pierde bunicul, bunica o lasă uitată pe Sevastița, dar îl învață pe bunic cum și ce fel e treaba jocului. Dă bunica din mîni și-i merge gura ca limba ceasului.

Dimineața, bunicul își cetește ziarul — *Universul* — la fereastră. Stă cu el în mînă pînă ce adoarme. Ziarul îi cade pe genunchi, dar bunicul și prin somn parcă tot cetește, alb ca și cum atuncea l-ar fi nins.

Cînd Sevastița spală și șterge ferestrele, bunica n-o slăbește o clipă. „O hărnicesc la treabă", zice bunica, „că la lene se hărnicește singură".

Uneori trece și motanul pe la fereastră, uitîndu-se la vrăbii cum privesc copiii la tablaua cu halviță. Bunica îl lasă ce-l lasă și-l mătură de-acolo c-o pălmoacă. Motanul e al bunicului. Vrăbiile sînt ale bunicei. Deschide bunica fereastra și le dă miez de pîne. Au mare noroc că-s vrăbii ! Dac-ar fi rațe, cum le-ar mai mînca bunica ! Și motanul are noroc că-i al bunicului !

Cum se înserează, casa bunicilor se închide ca palatul din poveste. Nimeni nu mai intră, nimeni nu mai iesă. Totu-i ferecat și stins. Numai în ietacul bunicilor se aprinde lampa cu glob albastru. Lumină ca aceea nu e nicăieri pe lume. Parcă-i noapte amestecată cu dimineață, îngeri și omăt.

Acolo tata a fost copil.

Unde-i ?

Cine ?

Tata ?

Nu. Copilul din casa bunicilor, înainte de-a veni tata — tată cu musteți — în casa copiilor.

Acestălalt, copilul tatei, stă și se tot întreabă privind lampa cu glob albastru din ietacul bunicilor. Ar fi în stare să vegheze o noapte întreagă numai să afle — ca-n poveste — cine fură fructul cel de aur ? unde-l duce ? unde-l ține ?

Dar în fiecare noapte lampa bunicilor se stinge, iar nepotul adoarme.

Noapte bună, fruct de aur al copilăriei.

IV

LAMPA UNEI NOPȚI DE VARĂ

S-a întîmplat aceasta undeva la o moșie. Cînd? Tare de mult, în anii duși, pînă pe-aproape de-mpaienjenire.

Unde? Undeva. Căci nici moșia nu mai are nume-n amintire, nici stăpînii ei, care-s subt cruce poate.

Numai o noapte a rămas păstrată-n suflet, și o lampă. Cel care-o vede și aprinde acum era pe atuncea cel mai mic din jurul mesei din sufragerie, codașul celorlalte vîrste, ordonanța tuturor băieților mai mari.

Masa s-a isprăvit cu un harbuz uriaș ca un apus de soare pe-o plecare de cocori. Apoi s-au risipit cu toții prin cerdac, salon și prin livadă.

Fetele erau ca liliacul înflorit, cu bluze albe și cu tinerețe.

În jurul lor, cu lavaliere și musteață răsucită, cavalerii.

Vară! Vară! Numai stele și renclode coapte!

În noaptea mare, Calea Laptelui era claviatura pianului deschis de Vară pentru o sonată de Beethoven.

Numai unul dintre comeseni a rămas fără de rost. Nici tînăr, nici bătrîn și nici copil. Deci singur ca o stea.

S-a dus prin întunericul albastru în odaia lui, s-a dezbrăcat cu mîna celor porniți să se înece și a vrut să doarmă și să uite că e fără soț.

A aținit cu inima amară ca pelinul pus subt pernă să alunge puricii. Într-un tîrziu l-a deșteptat un zvon de glasuri, cîntece și foșnete.

S-a dus la geam și a văzut o lampă cu glob roz pe treptele cerdacului, iar la lumina ei — mai dulce ca a zorilor pe

floarea piersicului — fete și băieți dansînd un vals, cînd în lumină — cîte o clipă de culoarea celui mai suav mărgean — și cînd în umbra de culoarea toporașilor a nopții parfumată de renclode.

Cunună desuetă a valsului de-atunci, noapte bună ție, noapte bună tinerilor tăi.

V

LAMPA FLORIILOR

Unul dintre copii, ajuns licean, se plimbă singur. Tinereţa-i dulce ca o fată despletită lîngă el, obraz lîngă obraz. Nu-i plac nici teatrele, nici străzile cu lume. I-i drag să fie singur, ca în cîntecul *Călugărul din vechiul schit*, pe uliţele cele mai pustii. Se lasă dus în voia paşilor, descoperit, c-un abur ca de zîmbet pe obraji.

Cînd înfloreşte liliacul care e mai tînăr decît toate fetele, umblă din casă-n casă după tufele de floare, respirîndu-le cu capul răsturnat pe spate. Ce beţie !

Şi zarzării îl duc de mînă, şi salcîmii, şi mălinii, merii, piersicii şi teii, numai pe uliţele primăverii lor.

Uită de casă, uită de lecţii, uită de masă, uită de toate. E îndrăgostit. De cine ? Dar de nimeni ! Tinereţa e o dragoste fără de alt nimic. Miroase sufletul a floare. Chiar şi albinele s-ar înşela. Dacă-l întreabă cineva „ce e cu tine ?", se roşeşte ca o fată. Cel cu întrebarea crede că-i îndrăgostit. Are dreptate. Numai că altminteri nici o fată nu e în bătaia inimii.

Dar iată că-ntr-o noapte s-a ivit.

A văzut acela, cum mergea el cu salcîmii, la lumina unei lămpi cu gaz, o fată. Nu era nici tînără şi nici frumoasă altfel decît alte multe altele cu gene grele, cozi pe spate şi obraji cuminţi şi albi.

În noapte s-au oprit salcîmii ca o îngerime şi-au îngenuncheat.

Puteau să-nceapă versurile, harfele şi stelele. Se deschisese iarăşi *Cartea psalmilor*.

Nopţi de-a rîndul s-a oprit acolo, la fereastra cea de aur a fecioarei preacurate.

Noapte bună, fată fără nume a tinereţii în genunchi.

VI

LAMPA COVORULUI ZBURĂTOR

„Ce e de făcut ? Tare-i adormit băiatul dumneavoastră", spun profesorii de la liceu tatei și mamei, înadins chemați la cancelarie.

Tata glumește, dar mama își face sînge rău și e adînc îngrijorată de sănătatea veșnicului somnoros, care e palid, cu privirea mioapă de distrată ce-i, absent, fără surîs și parcă în surghiun printre ai lui.

Tot felul de medicamente — hapuri și pilule și siropuri, vinuri tonice, alimentare rațională. El înghite tot, dar ca butoiul Danaidelor.

Gura n-o deschide nici acasă, nici la școală. Îl pîndește repetența.

„Poate că nu-i bolnav, poate că-i bleg, încet la minte, tont. N-ar fi mai bine să-l retragă de la școală ? Oricum — ș-așa, ș-așa — tot rău s-alege" oftează mama, amărîtă fără seamăn.

Lui însuși i-i lehamite de el. Și-ar pune o pancartă, chiar pe frunte, scrisă caligrafic : „Nu sunați degeaba. Sînt plecat."

La școală, între camarazi de vîrstă și de bancă, nu le-aude decît zgomotul și stă cu fruntea plumbuită printre ei, el singur numai repetent al tinereții. Profesorii cu drept cuvînt binevoiesc să vadă-n el rușinea clasei ș-a părinților : model de neurmat, pe școală.

Cînd vine acasă, de la ușă îl ia mama în primire, îndopîndu-l cu fosfați și calciu, îndrumări, programe și porunci. Deschide gura, și-i vine căscatul. Deschide cartea, și-l apucă

jalea. Matematică, chimie, geografie, luni, marți, miercuri, joi — nici o duminică în carte, iar în săptămînă, numai una : și aceea stînd la umbra zilei luni, cumplita ei vecină.

Și totuși, somnorosul, jalnicul, neîmpăcatul, obiditul — sinucigaș fără voința faptei, de nu știu cîte ori pe zi —, are în toate zilele orgii de fericire. Încep îndată ce s-au stins luminile. Numai atunci, cu o zvîcnire năzdrăvană în adîncul inimii, aprinde lampa lui de buzunar, iar de subt pernă scoate Cartea.

E singur ca și Robinson Crusoe. Patu-i cald. Toți dorm. E-atît de fericit că încă nu deschide cartea. Ce fericire poate fi mai mare decît pragul ei pe care-ntîrzii ?

Apoi deschide cartea. Numai aripi. Zborul a-nceput.

Cum se numește cartea ? Oricum ! Oricum ! Nu are nici o importanță cine a scris-o, cum a scris-o !

Romanul în fascicole cu „va urma", sau aventurile lui Sherlock Holmes, *Mușchetarii, Catacombele Parisului, Contele de Monte-Cristo, Genoveva de Brabant, Barbara Ubric,* sau romanele lui George Ohnet — orice, orice ! De-a valma, Eminescu și Vasile Pop, Balzac și Paul Féval, Duiliu Zamfirescu — sulfina din *Viața la țară* —, Arsène Lupin, Coșbuc și Dickens, Pelladan și Sadoveanu, Bucura Dumbravă, Claude Farrère și Anton Pann, Turgheniev, samovarul romantismului rusesc...

Orice ! Orice ! Covorul zburător e numai unul, nu în carte, ci în vîrstă. Cartea îl desface numai, la lumina lămpii, întru magică plutire.

Noapte bună zborului de-atunci.

VII

LAMPA PROREI

Încetul cu încetul toţi au adormit : părinţii, fraţii, servitorii.

Nu s-aude nici un zgomot. Totu-i stins.

Dar sufletul nu doarme. Pînze de corăbii au pornit cu vîntul înspre stelele îndepărtate. Pînze, ceruri, clipocit de ape, zări afunde.

Dintr-un pat o umbră se ridică. Uşa se deschide şi închide fără zgomot.

Pe biroul din odaia tatei se aprinde lampa luminînd dosare, note, cărţi de drept, scrumelniţi pline, teancuri de reviste şi ziare. Dar în locul tatei — care-i numai salt al frunţii într-un nor de fum, lampa vede un obraz atît de tînăr că lumina ei surîde ca o fată.

Timpul pleacă pe corăbii. Mările se clatină, adînci şi verzi, ca-n vremea valului homeric.

Thalassa !

Dar înspre zori, tot fără zgomot, se deschide uşa.

Tata !

— Ce faci, măi băiete ?

— Nu mă spune ! Versuri !

Tata zîmbeşte cu visare, dînd fum de ţigară spre fereastra zorilor.

— Şi eu făceam la vîrsta ta ! Să nu mă spui !

Noapte bună, întîlnire a tatălui cu fiul printre pînze de corăbii argonaute.

VIII

LĂMPILE NECUNOSCUTE

„Cel mijlociu e cam sălbatec !“ spune mama despre fiul ei cel mijlociu care-i student.

Cel mare-i veselia altora : de asta e mereu al tuturor. E viu ca tumba. Alle hop ! Ţîşneşte cu resort în trup şi-n vorbă. Gluma e sonoritatea lui.

Cel mic e-n fruntea celor tineri, ca răscoala. Flutură şi arde înspre viitor, grăbindu-se spre moartea lui.

Numai cel mijlociu fuge de oameni, cu toate că la faţă e ca fetele de măritat : oval, cuminte, dulce. E numai bun să fie „fata mamii“, însoţind-o pe la vizite.

Dar nu e nici al mamei, nici al nimănui. Fuge de viaţă.

Oare ?

Atunci de ce, în fiecare seară, stă ca un îndrăgostit cu ochii la ferestrele tot altor case ? E ceasul cel de stea al lămpilor. Fereastra fiecărei case are umbre chinezeşti. Vezi, dar n-auzi.

O mînă se întinde, ia o carte şi dispare. Cartea cui ? Dar mîna ?

O fată-şi simte părul greu — sau sufletul — la masa ei de lucru. Încet îşi lasă capul pe speteaza scaunului. Fîntînă fragedă, ce s-oglindeşte-n tine ?

O servitoare face patul în ietac. Al cui ?

Totu-i fragment fugar, mişcare nemplinită, filă ruptă, carte presimţită.

Nu mai mult. Mereu o altă casă cu ferestrele în noaptea marei întrebări.

Noapte bună, vechi abecedar cu poze.

IX

LAMPA TÎLHARULUI

Au fost odată trei într-o odaie de demult ; acum doi au rămas. Cel mic, înmormîntat cu goarna militară, doarme în pămîntul Franței. Mormîntul lui de-acolo a întunecat viața părinților. Așa începe bătrînețea : cu moartea tinereții.

Cel mare unde nu-i? Numai acasă, nu. A și plecat din cuib.

Numai cel mijlociu stă ca o candelă rămasă într-același loc. Trec zilele, trec lunile, trec anii. Tot acolo e, nehotărît și resemnat. E foarte tînăr în oglinzi, dar nu și-n faptă. Stă între cărți și-ntre caiete, ca zidit. Timpul trece, el rămîne.

În fiecare zi se duce la bunici și stă acolo între ei, cuminte ca oglinda din ietacul lor. Căci el, ca și oglinda, oglindește numai, într-un fel de somn al vieții lui.

Casa copilăriei a rămas pustie.

Au plecat din ea, ducîndu-se în altă casă. O vede-n fiecare zi, cînd vine la bunici, și înspre seară, cînd se-ntoarce iar acasă. Acolo, ca un ban rămas în pușculiță, viața fratelui cel mic începe iarăși să răsune. Cel care aude singur sunetul acesta, măsurîndu-și viața cu o moarte, cu pustiul unei case și vechimea amintirii, își pare bătrîn. Stă la bunici, ca unul de-ai lor, ținîndu-le tovărășie cu tăcerea.

Dar într-o zi bunicul n-a mai fost. S-a stins în patul lui, cu lumînări la cap. Luatu-l-au pre el ca rob al Domnului și dusu-l-au pre el la loc de veci, lăsînd în casă abur de tămîie, gol pe scaun, gol în pat și gol la masă. Ceasornicul, pe care numai mîna lui l-a învîrtit o viață-ntreagă, s-a oprit.

Doi morți : un frate ș-un bunic. Și două cruci : copilăria și bunicii ei.

Nu se mai duce la bunici. Se duce la o văduvă bătrînă. Bunica tace parcă ascultînd pași care pleacă sau s-apropie. Adoarme în fotoliu. Uneori tresare. Cărțile concinei stau grămadă lîngă ochelarii ochilor ce s-au închis.

Bunica a surzit ca și vecina ei, Nănoaia. Vede greu. Nu se mai mișcă din fotoliu. Stă în casa ei ca un mitropolit în scaunul îngropăciunii.

*

Într-o seară de primăvară, nepotul a rămas pînă la ceasul lămpilor. În ietacul bunicilor slujnica a aprins lampa cu glob albastru înflorit cu trandafiri, pe care, cînd era copil, o tot privea de la fereastra casei de peste drum — acum pustie — întrebîndu-se : cine fură fructul cel de aur ? unde-l duce ? unde-l ține ?

— Bunică, mă primești să dorm la mata ?

Bunica a dat din cap fără mirare : poate că nici n-a înțeles.

Numai bunica a dormit.

Nepotul s-a dus în odaia bunicului, aprinzînd lampa de pe masa lui de lucru, așezîndu-se chiar în fotoliul cu capete de lei, pe care a stat bunicul.

Casa copilăriei e stinsă.

Casa bunicilor e stinsă.

Dar noaptea de primăvară e luminoasă ca aureola sfinților.

Și din pămîntul mormintelor, din creangă și din inimă se-nalță florile de liliac.

Abia într-un tîrziu de noapte, drumul a-nceput pe ulița copilăriei, apropiindu-se de Medeleni.

Cine fură fructul cel de aur ?

Noapte bună, chinuitul meu tîlhar.

X

LAMPA MAREI INSOMNII

Ardea de-a lungul nopților ieșene, totdeauna, la fereastra unei case cam dărăpănate, tăinuită de-o livadă, o lampă. Cel de-acolo nu putea s-adoarmă. Venea să-l vadă Anna Karenina, care acolo nu era o amintire, ci prezență vie, abatele Jérôme Coignard, Voltaire, William Jammes, Thomas Hardy, Maupassant, Schopenhauer, Marcel Proust, Balzac, Sadoveanu, Beethoven.

Acolo l-am văzut pe Eminescu.

De ce taci, cînd fermecată
Inima spre tine-ntorn ?
Mai suna-vei, dulce corn,
Pentru mine vreodată ?...

Eminescu nu intra. Se oprea la fereastră, cu teii și luna, subt ramura înflorită a stelelor. Umbra lui Creangă era pe aproape.

Ionel Teodoreanu bătea la fereastră, venind cu manuscrisul *Medelenilor*, mult după miezul nopții.

— Bună dimineața !

Zîmbea în dimineața neagră a nopților lui. Avea ochi adînci în orbite scobite, coamă alburie, barbă de profet, obraz sculptat în ceară, frunte de mag.

Veghea mereu, fumînd, acoperit adeseori — parcă romantic — cu o pelerină neagră căptușită cu matasă argintiu ferfenițată.

— Ce-ai mai scris, domnule Teodoreanu ?

— Mult !

— Ia să vedem.

Începea lectura.

Domnul Teodoreanu cetea cu pasiune, zburlit și tumultuos, cald încă de nou-născutele cuvinte.

Dar ochii celuilalt nu urmăreau cuvintele, ci numai viața. Deci tot ce era de prisos verbal — oricît de ritmic și frumos — trebuia să piară. Sărea de pe scaun, unde pînă atunci stătuse ca un Negru-împărat, cu brațele spre cer, gesticulînd ca într-un bazar oriental :

— Nu se poate, domnule Teodoreanu ! Nu admit una ca asta pentru Olguța noastră !

Îmi apăram textul : puiul meu.

O apăra pe Olguța — „Olguța noastră" —, neadmițînd pentru ea anumite pasagii, ca și cum aș fi îmbrăcat-o cu o rochie rău croită sau din cale-afară de lungă. Începea cearta : teribilă ca între părinți și copii. Deodată se oprea iluminat.

— Domnule Teodoreanu, hai să ne judece Tolstoi !

Care Tolstoi îi dădea invariabil cîștig de cauză, căci stilul lui Tolstoi nu e decît transparență, atît de limpede că parcă nu-i.

— Ei, ce mai zici, domnule Ionel ?

— Fac apel la Lily.

— V-aștept pe amîndoi.

În noaptea următoare, tot după miezul nopții, domnul Ionel venea cu doamna lui : Lily.

Altă lectură, altă ceartă : în trei.

— Doamnă Lily, nu-i ține partea. Ai să-l nenorocești, doamnă Lily !

Iar doamna Lily, mică și aprigă :

— Nu ești sensibil la frumuseță !

— *Eu* nu-s sensibil la frumuseță ? Doamnă Lily, de ce nu ești domn, să te provoc la duel ?! Ascultă...

Și cu fața spre fereastra zorilor spunea din Eminescu pînă la umezirea ochilor.

*

Dar odată și odată doamna Lily și domnul Ionel au stat pe scaune ca doi judecători, iar celălalt — neînduplecatul — a venit la judecata lor c-un manuscris : *Adela*.

— Asta nu se poate ! a sărit mai-mica-nu-se-poate-doamnă. E literatură !

A sărit şi celălalt, ca un întocmai Ionel, şi cearta a-nceput superbă, juvenilă.

— Să ne judece Tolstoi ! a hotărît deodată domnul Ionel-al-Medelenilor, pe la ceasul cocoşilor.

Şi Tolstoi n-a dat dreptate autorului *Adelei,* care s-a dat bătut.

*

Veghea mereu, captiv în bibliotecă.

Trăise în oraşul teilor de aur Eminescu : dogele melancoliei.

Trăise în oraşul mîndru al Moldovei un boier al sufletului : V. Alecsandri.

Acum numai statui şi amintiri. Statuie şi Miron Costin, statuie şi Ştefan cel Mare şi Asachi şi Kogălniceanu. Junimea generosului tumult al frunţii moldovene — amintire.

Numai trecut şi numai somn şi numai aţe de paianjen.

Doar unul singur nu dormea ; numai acela, pentru toţi, înfăşurat numai în nopţi şi-n aur pur de lampă fără somn.

S-a stins, iubite domnule Ibrăileanu.

Noapte bună, tîrg al umbrei lui.

LAMPA DIN URMĂ

Această lampă arde pe masa mea de lucru în anul una mie nouă sute patruzeci şi unu.

Celelalte lămpi s-au stins.

Ş-aceasta se va stinge, care arde pe biroul tatei : stins şi el.

Şi altă lampă va începe, dincolo şi mai presus de mine.

Căci ultima noastră lampă — „Tatăl nostru, carele eşti în ceruri" — e candela.

MELANCOLIE

Cimitirul amintirilor ieşene a sporit cu încă o cruce subt care odihneşte robul lui Dumnezeu, Gheorghe.

Viaţa ne-a pus adeseori alături pe Topîrceanu şi pe mine : fie în casa lui Demostene Botez, unde se adunau săptămînal colaboratorii *Însemnărilor literare ;* fie la redacţia *Vieţii româneşti,* loc de zilnică întîlnire a grupului redacţional ; fie la mănăstirea Agapia, rămasă în munţii şi trecutul Moldovei ; fie în casa cu lumini şi umbre adînci — ca în tablourile lui Rembrandt — a profesorului Ibrăileanu ; fie, mai de curînd, în sala marelui colegiu universitar, unde cei din ţara zimbrului şi-au afirmat dorinţa unui descălecat din vis solitar în faptă unanimă ; fie, în sfîrşit, de-atîtea şi de-atîtea ori, pe uliţele Iaşului, atît de resemnat intime în paragină, că parcă toate, mai mult în timpul dus decît în spaţiul tînăr, nu-s decît drum al amintirii —, şi totuşi prieteni n-am fost.

Anii au trecut, fără să ne despartă şi nici să ne apropie, deşi nu rareori ne-au învecinat. Îi spuneam : domnule Topîrceanu. Îmi spunea : domnule Teodoreanu. Vocativul simplificator al amiciţiei n-a încălzit niciodată dialogul nostru, oricît de cordial ar fi pornit şi s-ar fi desfăşurat. Cred că ne stimam reciproc, în măsura accesibilă oamenilor lucizi. Nici unul, nici altul n-am făcut politică, nevrînd şi neputînd ceda nimic din autonomia noastră spectativă. Sporturile lui Topîrceanu erau vînătoarea şi boxul ; şi eu le am pe ale mele. În fond, amîndoi urmăream în sport un păgînism estetic, o presimţire de mitologie.

Venit de aiurea la Iași, Topîrceanu a tot rămas, deși cei pentru care devenise ieșan s-au călătorit treptat : unii în moartea lor, alții spre Bucureștiul suprapus vieții prezentului. Nici eu nu m-am grăbit să plec din orașul meu natal, cu toate că Iașul pleca de lîngă mine, îngreuindu-mă cu prea multe amintiri. Și Topîrceanu și eu admiram pînă la evlavie pe Eminescu, inhalînd adînc aroma de nuc amar a solitarului întru splendoare și destin. Și Topîrceanu și eu știam să distingem munții de carton și tărîță ai literaturii românești de cei adevărați, răsăriți masivi și năprasnici din măruntaiele pămîntului. Știam de asemeni amîndoi că Sadoveanu și Arghezi, ca scriitori, sînt din cale-afară mari ca să încapă în prezent și că abia atunci altarul lor va fi înconjurat numai de strane cînd le va-ncepe viitorul și cînd ființa lor va odihni subt lespedea obștescului sfîrșit.

Știam multe, fără să ni le spunem anume, bănuind însă că le știm și unul și altul. Îi prețuiam talentul limpede, riguroasa artă literară și epigramatica inteligență. Nici el nu-mi deprecia tumultul liric. Poate că arderile mele sînt mai zbuciumate ; ale lui desigur că erau mai clare. Dar și unul și altul am trăit subt semnul focului.

Atunci ce morbid amestec de indolență și discreție ne-a interzis elanul simultan al reciprocității împărtășite ? Nu știu. Poate că mereu, și unul și altul am amînat pactul prieteniei, socotind că avem timp, că nu trebuie să ne grăbim, că într-o zi...

Căci în Iașul Moldovei nimic și nimeni în afară de moarte nu-și știe ceasul. Un mare prieten al meu, ieșan firește, a purtat în buzunarul hainei o scrisoare urgentă mai bine de un an, pînă cînd într-o zi, devenită concret al remușcării obsesive, a trimis-o cu haină cu tot în podul cu vechituri. Iar altul, călugărit din tinerețe între biblioteci, a spus o vorbă în care simți mai curînd timpul copacilor seculari decît anii numărați ai omului. Venise într-o zi să-l vadă un prieten din copilărie, trecător prin Iași. I-a găsit cu mare-ce ascunzișul casei, a sunat, a așteptat mult și bine și a văzut într-un tîrziu ivindu-se, cu cap rotund și alb zburlit de strămoș al motanilor, pe cel dorit.

— Ce vrei, bre ? l-a întîmpinat acela dintr-o mare depărtare a minții.

— Măi Alecule, nu mă mai cunoști ? Am venit să te văd, măi...

— Îî, bre, n-am timp acuma. Lucrez. Vină altădată.

— Cînd ?

Moșneagul-învățat s-a adunat în gîndul lui, socotind cît mai avea de lucru ca să-și isprăvească vasta lucrare întreprinsă de mulți ani, și a răspuns :

— Dă, bre, așa peste vreo zece-cinsprezece ani...

Așa că Topîrceanu și cu mine n-am fost niciodată prieteni, socotind că avem timp și pentru asta, cîndva... Abia camarazi. În ultimii ani, după moartea profesorului Ibrăileanu, ne-am văzut din ce în ce mai rar și mai în treacăt. Știam desigur că Topîrceanu e în Iași. Dar nu-l căutam. Nici el pe mine. Cînd ne întîlneam, ne salutam cu regăsire, și uneori ne-am surprins reciproc întorcînd capul unul după altul. Se vede că și-n el și-n mine erau semne de întrebare atrase de-ale celuilalt. Treceam totuși mai departe.

*

Într-o zi am aflat din ziare că Topîrceanu e bolnav. Abia atuncea mi-am adus aminte că nu-l mai întîlnisem cam de mult. Dar mi-am trăit mai departe viața, încredințat că într-o zi iar ne vom întîlni, trecînd unul pe lîngă altul. Ziua aceea însă n-a mai venit. I-a luat locul alta, solemnă ca primele măsuri din a cincea simfonie a lui Beethoven.

Glasul lui Lesnea m-a vestit la telefon :

— Coane Ionel, a murit Topîrceanu !

— Ce spui ?

— Da, a murit Topîrceanu !

Și abia în ziua morții lui m-am învrednicit să-i trec pragul casei. Două odăițe modeste, cu înfățișare studențească, amintind vremea lui Mimi Pinson. La fereastra deschisă a moarte, înflorea ca prin somn un liliac de culoarea umbrei înspre stea a înnoptărilor de primăvară. Arome de ierburi încruzeau parfumul de miere nouă al soarelui.

Cîteva babe se apropiau tîrșindu-și papucii, să vadă „mortul".

„Mortul" era Topîrceanu. O lumînare îi ardea la căpătîi. Abia se despărțise de viață. Capu-i odihnea pe perna ultimului somn sau a supremei insomnii. O culoare de frunză rămasă dintr-o toamnă de demult. Trăsăturile ascuțite afir-

mau încă o inteligență voltairiană. Un ochi, incomplect închis, privea fix, postum. Cărțile pe care le cetise și le adnotase erau încă vii în jurul lui, purtîndu-i întipărirea, mirate că nu vor mai foșni ca înainte. Cîteva gulere aduse de la spălătorie așteptau — îl așteptau — pe-o mobilă, albe și strălucitoare, în odaia plină de soare și de moarte. Răsuna tic-tacul ceasornicului care-i măsura timpul — acum oprit — ca o copită credincioasă alături de călărețul răsturnat.

De afară venea tulburător de tînăr, ca amintirea fetelor moarte, parfumul liliacului de mai :

...Pe-atunci înflorea liliacul
Și noaptea cădea parfumată
Umplînd de miresme ceardacul
Și-avea arhivarul o fată...

Condeiul, călimara, creioanele ascuțite, caietele — și în miilocul odăii, încrucișate pe piept, mînile mortului.

...De-acum străină, mîna ta
Îți va ședea deoparte,
Ca un condei, pe undeva,
Alăturea de-o carte.
Și ochii tăi, de gura ta,
Vor trece mai departe
Decît un nufăr de o stea...

Așa spune Arghezi.

Trist. Tare trist.

Niciodată-niciodată mînile acestea galbene nu vor putea strînge mîna oprită în preajma lor cu semnul crucii.

Și abia atunci am fost prietenul lui Topîrceanu : cînd nu mai era decît robul lui Dumnezeu, Gheorghe.

POPASUL PRINTRE OAMENI

Luați aminte. Vorbește Mihail Sadoveanu :

„Soarele bătea pieziș în hanul Ancuței, scînteind în geamurile zăbrelite. Lăutarii se sculaseră din cotloanele lor și-și sticleau dinții ; Ancuța cea sprîncenată aţîța iar focul în cuvrul vechi de spuză ; noi, gospodarii și cărăușii din Țara-de-Sus, ne uitam numai cu coada ochiului la oalele goale înșirate pe lîngă proțapuri. Dar scripcile și cobzele încă n-aveau cătare. Și nici comisul Ioniță de la Drăgănești nu-și începu povestea pe care o așteptam. Căci pe șleahul Romanului se vedea venind un călăreț învăluit în lumină și în pulberi. Calu-i pag, cu grumazul încordat și cu coama fluturînd, în buiestru iute, luneca spre noi.

Înspre munți erau pîcle neclintite ; Moldova curgea lin într-o liniște ca din veacuri ; și cîmpurile erau goale și drumurile pustii în patru zări ; iar călărețul pe cal pag parcă venea spre noi de demult, de pe depărtate tărîmuri. Și cum ajunse drept la han coti, căci aici îi erau sorții să se oprească —, își scoase pălăria de pîslă neagră și ne pofti la toți bună ziua și noroc bun..."

Acest călăreț al tainei se numește Neculai Isac, căpitan de mazîli.

Dar eu voi spune despre altul, Mihail Sadoveanu, care, asemeni aceluia, își scoase pălăria de pîslă neagră și ne pofti la toți bună ziua...

*

Cu douăzeci de ani în urmă, prietenul Demostene Botez m-a invitat la el acasă unde *Însemnările literare* își improvizaseră o redacție intimă.

— Vrea să te cunoască domnul Ibrăileanu.

— Știe că exist ? am întrebat oarecum sarcastic.

Sarcasmul tocmai față de ceea ce-i măgulitor este o datorie îndeplinită cu stricteță de veleitarii literaturii, printre care mă număram și eu în acel an al trecutului.

— Probabil, mi-a răspuns Demostene, de vreme ce vrea să te cunoască.

— Și cine are să mai fie ?

— Redactorii : Sadoveanu și Topîrceanu.

N-aș putea spune dacă am ricanat. Dar cam aceasta era reacția nevîrstnicului Ionel Teodoreanu față de celebritățile în viață ale epocii premergătoare războiului. Viitorul începea agresiv majuscul cu mine și cu generația mea ; ceilalți erau trecutul, bătrînozaurii. Și mai cu seamă Sadoveanu personifica pentru mine birul și — de ce să n-o spun ? — superstiția acestui trecut.

Ingratitudine ? Desigur, din belșug. Dar care generație nu caută să se elibereze prin insurectă tăgadă și superbă desconsiderare de subt puterea zeilor ei ?

Prea de multă vreme îl admira pe Sadoveanu o țară întreagă, cumpărîndu-i opera cu evlavie, preamărindu-i numele, dînd ființei lui o înălțare de biserică peste viețile contemporanilor. Încă din școlile primare auzisem despre acest „mare scriitor român". Apoi îl cetisem — îndată după basme și haiduci — noaptea, în patul somnului impus, la veche lumina lumînării, lăsîndu-l să-mi fure inima nouă, el fiind numele mîndru al întîilor mele insomnii. Pe măsură ce creșteam, an cu an, alte volume ale aceluiași torențial Sadoveanu îl sporeau copleșitor în mintea mea și în prețuirea celor mai vîrstnici din juru-mi : bunici, părinți, profesori, oaspeți ai casei noastre. Așa că, de la o vreme, evidența calitativă a lui Sadoveanu a fost întîiul fenomen care mi-a organizat spiritul de contradicție față de mine însumi, față de realitatea obiectivă și față de judecata admirativă a celor din preajma mea.

M-am hotărît să nu-l mai slăvesc pe Sadoveanu. Am decretat că cei care cred în proeminența lui sînt retrograzi. Deci nu l-am mai cetit. Și mi-am întors sufletul spre literatura străină : franceză, germană, engleză, rusească, italiană, acolo ducîndu-mi ceea ce-i refuzam lui.

Sadoveanu ? Ee ! Cine-l mai cetește pe Sadoveanu ? S-a demodat ca rochia de mireasă a bunicii. Cel mult e bun pentru duducile romantioase. S-a trecut vremea lui. Amin.

Cîțiva ani intensi, între care și ai războiului, m-am despărțit de Sadoveanu cu lepădare, izgonindu-l în acel pod cețos al sufletului, unde păstrăm vechimile copilăriei.

Și iată că trebuia să mă întîlnesc cu Sadoveanu la redacția *Însemnărilor literare*. Cu străvechiul și părăginitul Sadoveanu !

*

Poate o amiază de primăvară, poate una de toamnă, nu mai țin minte. Dar totuna era. Căci aurea soarele ca teiul înflorit deasupra Iașului copilăriei mele — dragul — mai mult cald decît fierbinte, dînd vieții parfum de faguri dăruiți de fete. Ferestrele caselor erau deschise, cu somnul pisicilor sau obrazul cosînzenelor pe pervazul lor fericit. Îmi venea să spun bună dimineața la toți și la toate, căci dimineața începea în sufletul meu, cu soare fraged pe pămîntul tinereților duse și al celor abia deșteptate, încă mătăsoase de somn. Trăiam acel ceas viteaz și naiv al tinereții, cînd îți simți viitorul pe umăr ca un șoim de vînătoare.

Destinul eram eu. Deci am intrat fără sfială în odaia *Însemnărilor literare*.

Profesorul Ibrăileanu, cu pelerina pe umeri, fuma atît de îmbelșugat și de înșuvițat încît parcă fumega într-un orizont vulcanic, amăgitor apropiat cu ocheanul. Totul în el era îmbinare de noapte neagră și lumină de lună, de palori întunecate și umbre ivorii, din care răsăreau ochii lui homerici de buhnă a Minervei în veșnică insomnie.

Topîrceanu, într-un fel de uniformă de licean fantezist, cu șuviță potrivită pe frunte — napoleonian — și tocuri înalte, ședea mereu strîmb, cam într-un picior, cu capul cam înclinat, c-un ochi cam închis, ca o stăncuță ageră, iscoditoare și prepuelnică, gata să salte cam alături — cîrîind epigramatic — și iar să cam revie.

Demostene Botez, cu profilul lui elegiac, părea patetic cînd tăcea — umanizînd o salcie pletoasă, iremediabil deprimată —, iar cînd deschidea gura, vedeai că-i plin de bonomie și de voie bună, ca o vadană veselă.

Vorba s-a legat degrabă, sprintenă, curgătoare. Căci arta profesorului Ibrăileanu era de a face pe fiecare nou-venit să se simtă la el acasă. M-am simțit deîndată în așa măsură printre binevoitori *ai mei*, încît la invitația zîmbitoare de-a ceti, am și scos manuscrisul din buzunar, dînd glas, fără emoție, *Jucăriilor pentru Lily*. Emoția m-a copleșit însă după succes. Îmi ardea sufletul ca obrajii fetelor după întîiul bal.

Oglindă-oglingioara mea, cine-i mai ca mine ?

Cam așa gîndeam, îmbătat de întîia victorie literară care-mi acorda loc de cinste în paginile unei reviste, vămuită de înțelepciunea și gustul profesorului Ibrăileanu și de acerbul criticism al necruțătorului Topîrceanu.

Pe Sadoveanu îl uitasem.

•

Au lătrat deodată cînii, a trecut o coșcogeamite umbră prin dreptul ferestrei, s-a deschis ușa din față, au răsunat pași grei prin antret, au scîrțîit podelele ca la mutat cînd trec dulapurile moștenite de la bunici și a apărut pe prag, umplîndu-l, un om cu trup strașnic și cu față rotundă, spînă și bine rumenită. Și-a scos pălăria de pîslă neagră și „ne-a poftit la toți bună ziua"...

Apoi s-a așezat pe un scaun, și-a potrivit părul, și-a dres glasul vecin cu leii și a început să tacă. A tăcut și iar a tăcut și încă a tăcut mult și bine, cu de cînd lumea știu fac dealurile și ogoarele, fără să le întrebe nimeni unde și-au lăsat gura.

— Ce mai faci Sadoveanu ? l-a cercetat profesorul Ibrăileanu.

A pregetat oleacă. Apoi a grăit convins, cadelnițînd din cap :

— Bine.

— Coane Mihai, ce se mai aude pe-acasă ? l-a iscodit Topîrceanu, privindu-l ascuțit, cam dintr-un ochi.

Iar pauză meditativă. Și din nou, solemn :

— Bine.

— Da via cum îți mai merge, coane Mihai ? a încercat și Demostene să-l urnească înspre vorbă.

S-a gîndit la vie, ș-apoi iarăși a răspuns, venind de-acolo :

— Bine.

„Hu-huuu" a făcut un huhurez în gîndul meu, dar am tăcut și eu — bine — luptînd cu zîmbetul.

Stătea acolo „marele nostru Sadoveanu" între oameni sclipitor de vii, cu buzele cetluite, cu mînile ancorate pe genunchi, cu fața rotundă și placidă ca o lună rurală pe culmea dealului — tăcut, pasiv, indiferent ca cele neînsuflețite, zăvorît în el.

— Frumoasă zi, coane Mihai ! a mai exclamat nu știu cine.

— ...Da, a consimțit să răspundă după un răstimp, dar din vîrful buzelor, cum ai lepăda un scrum netrebnic.

Și iar a tăcut — falnic.

Stătea între noi, dar acolo, dincolo adică, într-ale cine știe care ale lui, ca Polul Nord între ghețari, răspîndind tăcere și îngheț.

Nu mi-a fost drag. Brrr ! Dimpotrivă ! Și într-un fel mi-a părut bine că omul de opera căruia mă lepădasem nu-mi dădea nici părere de rău, nici căință.

L-am uitat acolo, pe scaunul lui, ascultîndu-i pe ceilalți care și-au reluat firul vorbei. Lecturi de manuscrise făcute de Topîrceanu c-un glas oarecum anatomic, avînd darul să învedereze vulnerabilitățile textului, imperfecțiunile gramaticale, impuritățile estetice, influențele neasimilate ; apoi discuții ascuțit concise între profesorul Ibrăileanu și Topîrceanu, la care participa marginal și Demostene Botez.

Mă uitam uneori cu coada ochiului la omul tăcerii boreale, întrebîndu-mă ce-o fi căutînd printre acești meridionali !

A trecut mult timp astfel. Lumina și-a schimbat straiele la fereastră, îmbrăcîndu-le pe cele fumuriu-vinete, care-s din preajma stelelor. Se făcuse o oprire în glasurile volubile pînă atunci. Prin fumul îndesit, glasul profesorului Ibrăileanu s-a îndreptat familiar, dar și c-un fel de sfială :

— Sadoveanu, ne-ai adus ceva ?

Fără să-i facă cinstea răspunsului vorbit, Sadoveanu și-a tras scaunul mai lîngă fereastră, a scos niște fițuici dintr-un adînc de buzunar cu chei și cine știe cîte altele, și-a sunat

glasul într-o mîrîială de urs care adulmecă pasul desculț al zmeurei și s-a pornit la spus.

Și dintr-o dată s-a umplut odaia fumului cu miros de frunză nouă. Cînta cucul în transparențele luminii, înverzeau pădurile, sclipind de glasuri, se sfiau căprioarele cu parfum de toporași în nara umedă, sunau apele, fraged, lin păleau tălăngile și toate erau cu rouă, cu mirare și cu Dumnezeu în rai de lume nouă.

Niciodată n-am simțit mai aproape de inimă obrazul și suflarea eternei primăveri, decît în acel ceas de îngenunchere deplină a trufiei tinerești, ascultînd glasul care-mi suna parcă nu în ureche, ci în amintire, ca fluierul marelui Pan.

— Ei, ce spui, domnule Teodoreanu ? m-a întrebat la plecare, pe drum, profesorul Ibrăileanu, privindu-mă tumultuos.

Am ridicat din umeri, nevolnic.

Profesorul Ibrăileanu zîmbea cu fum și suflet.

— Ne acoperă pe toți ! a oftat el din adînc.

Și brațele lui, izbucnind din pelerină, arătară cerul care ne învăluia de la începutul lumii.

*

Au trecut douăzeci de ani de atunci, de-a lungul cărora Sadoveanu mi-a făcut cinstea să-mi acorde treptat, cu vămi și popasuri, prietenia lui. Îmi spune Ionel ; îi spun coane Mihai.

L-am văzut și auzit tăcînd : uneori cu maiestate de stejar, alteori cu pîndă, alteori cu îndîrjire, alteori cu vast dispreț și alteori cu milostenia icoanelor atoateștiutoare.

L-am văzut la pescuit și la prins raci, pe malul apelor lui, cetindu-le tăcerile, cuprinzîndu-le transparențele, luîndu-le glasurile.

L-am văzut cu pușca de vînătoare printre cozile și urechile cînilor, ducîndu-se, chemat de pădurile nopților de sînziene.

L-am văzut ascultînd glasuri în cer, care lui îi vorbeau altfel decît nouă ; l-am văzut la poalele munților Moldovei, cu sufletul tot atît de mîndru în cer ca și Ceahlăul lor ; l-am văzut în noaptea ieșană, solemn ca o urnă antică, umplîndu-se în veac de lumina milenară a lunii.

L-am văzut pe puntea de sus a vaporului care ne ducea noaptea, cu valul vînăt al Mării Negre, stînd între vînturi și subt stea ca un menhir. O doamnă frumoasă i-a tulburat frivol împărtășania, întrebîndu-l :

— Vă inspirați, maestre ?

A măsurat-o cu toată Marea Neagră în ochii lui mici, dar i-a răspuns moldovenește, c-un aer de imensă cocuță botoasă :

— Nu. Șăd.

L-am văzut la Constantinopol, în dugheana lui Ibrahim Lala Irami, negustorul persian, învingînd prin pasivitate. „Tîrguia" niște podoabe. Ibrahim a cerut un preț. Conu Mihai, îmbrăcat într-o pelerină amplă ca frunzișul unui castan, i-a oferit, cred, a suta parte din prețul cerut. Ibrahim, cu ochi vrednici de pana lui Hafiz, a întors capul încoronat de ofensă.

Văzînd acestea, conu Mihai s-a așezat pe scaunul din fața tejghelei, s-a statornicit în trup, ș-a început să tacă.

Tăcea persianul, așteptînd ; dar conu Mihai părea că tace fără să aștepte nimic. Și s-a încins o tăcere astrală, pentru vecia vecilor.

Ștefana Velisar și cu mine care-l însoțeam pitici pe conu Mihai, trecînd drept puiandrii lui, ne-am apucat de mînă și am fugit de lîngă balaurii tăcerii. Am cutreierat dughenile bazarului, pe îndelete, bine știind că n-avem pricină de grabă și într-un tîrziu — hăt, tîrziu — ne-am pornit să-l aflăm pe conu Mihai. Tot acolo era, așa cum îl lăsasem, ca un deal în așteptarea stejarilor.

Și-am stat și noi, mărunți în graba noastră de viețuitoare cu picioare-n loc de rădăcini, și am răbdat pînă cînd persianul, simțind se vede că ghiaurul de acolo nu vine și se duce ca tot omul, ci stă ca muntele, de veci, c-o mînă crispată de draci a împins marfa spre conu Mihai, dîndu-i-o oricum, numai să plece : jertfă și lehamete. Ducă-se...

La plecare, conu Mihai, adresîndu-se părinteșe Ștefanei Velisar, a spus c-un solz de zîmbet în lucirea ochilor :

— Vezi mata, duduie Lily, toate ies cum trebuie... Numai să ai răbdare.

Dar unde și cum nu l-am văzut pe conu Mihai ?

L-am văzut culegînd cu mîna alba adormire a unei crengi de liliac, ș-apoi zîmbindu-i ca unui copil al său, și l-am văzut

spunînd „aiasta e o mișălie!" despre o faptă a unor fîrtați pe care-i simțeai mici ca alunele în marele lui pumn mînios ; l-am văzut în frac cu decorații, impunător cu strășnicie, mare boier al harului, și l-am văzut printre țărani, de-al lor și prin tăcerea cu urechi și prin vorbirea cumpătată.

L-am văzut la masa intimă, între copiii lui, adevărat tată biblic, vrednic să spuie rugăciunea pentru toți, el care-i pînea cea de toate zilele.

L-am văzut mîncînd la crîșmă pastramă, castravete, țîr, ridiche vesel sunătoare în dinții teferi, ciocnind cu voie bună pahar după pahar, înfierbîntîndu-se cu duh și snoavă, dar cu mare cuviință.

L-am auzit cîntînd vechimi ale românului, pe care struna lăutarilor albiți nu le știa, culese de urechea lui cea năzdrăvană.

L-am văzut mîncînd pe iarbă verde, sus la Pipirigul Neamțului praj cu caș proaspăt — rumen, zdravăn, „rumân verde" în poiană verde.

L-am văzut dănțuind — credeți-mă — c-o agerime de călușar și chiot aprig.

L-am văzut făcînd șotii, la Sfînta Sofia de la Constantinopol. Stătea de mult, neclintit, în fața unei columne de marmură verde. Parcă o împărtășea. Ștefana Velisar și cu mine i-am respectat singurătatea întru el, îndepărtîndu-ne. Dar iată că îl auzim deodată că ne cheamă :

— Ia uite mata, duduie Lily, ce-am descoperit !

Și ne arată o inscripție cu cerneală, iar dedesubt iscălitura lui Vasile Alecsandri. Noi, nătărăii, ne-am emoționat. Ștefana Velisar începe să interpreteze scrisul mărunțel de pe columnă, descoperindu-i calități complexe care depășeau simplicitatea lui Alecsandri. M-am amestecat și eu cu ale mele ionelisme. Conu Mihai ne-a lăsat să ne deșertăm sacul vorbelor. Apoi, cu milostenie mehenghe :

— Da mata nu vezi, duduie Lily, că eu am scris blăstămăția aiasta ? Haa...

Atunci i-am auzit, în catedrala Sfintei Sofii, rîsul hăulitor de puternic, începînd c-un „haa" care-i căsca zmeiește gura, îndeobște mică pentru vorbă și tăcere.

I-am auzit și glasul de mînie : înfrunta odată o mulțime îndîrjită împotrivă-i. El singur pe o scenă a trecutului moldovenesc ; ei toți, strînși ciotcă, îl lătrau din galerii. Dar el

ședea și nu pleca, străfulgerat de faruri, ca o stemă a Moldovei : zimbrul. Și vorba lui, ca buzduganul lui Ștefan cel Mare, i-a răpus pre ei.

Și l-am văzut privindu-și ochi în ochi superba glorie. Trei-patru ani după război. Revista *Gîndirea* organizase o șezătoare la Cernăuți. Participa și Sadoveanu. Dintîi a vorbit Pamfil Șeicaru, zburlit la cap, vorbă și gest. Apoi a glăsuit un Ionel, desigur Teodoreanu, altul decît acel care se-ntoarce-n timp, reascultîndu-și anii duși. Și, în sfîrșit, a apărut și Sadoveanu cu o cărte. Mulțimea bucovineană s-a ridicat în picioare, cu aur pe obraz ca-n ceasul unei învieri, începînd să aplaude și să aclame. Nu un minut, nu două, multe, multe... Cel luminat pe scenă nu mai era un om ; era un steag al cerului, desfășurat în sufletele românimii de acolo.

*

L-am văzut în toate felurile, la bucurie și la jale — inima lui și-a strîns aripa pe multe morminte —, aclamat și huiduit, adulat și hulit, înconjurat de capete plecate, ca o *Evanghelie* deschisă, și singur printre pietre : nu nestimate, căci i le dădeau alții, pe-ale lor, în schimbul alor lui.

Aș putea deci spune, în cor cu cei mulți care pretind că-i cunosc opera și cred că i-au pătruns sufletul, că-l știu pe conu Mihai.

Dar eu unul n-am să mă încumet să spun „una ca aiasta".

Nu-l știu nici eu, nici tu, nici el.

Nimeni nu-l știe.

„...Căci pe șleahul Romanului se vedea venind un călăreț, învăluit în lumină și în pulberi. Calu-i pag, cu grumazul încordat și cu coama fluturînd, în buiestru iute, luneca spre noi.

Înspre munți erau pîcle neclintite ; Moldova curgea lin într-o singurătate și-ntr-o liniște ca din veacuri ; și cîmpiile erau goale și drumurile pustii în patru zări ; iar călărețul pe cal pag parcă venea spre noi de demult, de pe depărtate tărîmuri.

Și cum ajunse drept la han coti, căci aici îi erau sorții să se oprească —, își scoase pălăria de pîslă neagră și ne pofti la toți bună ziua și noroc bun..."

*

Şi de ce o fi tăcînd atîta marele drumeţ ?
Să-i deschidem iară Cartea, lăsînd-o să ne spuie :

„Am îndrăznit şi eu să ridic glasul într-un tîrziu, ş-am întrebat :

— Mai este în fiinţă fîntîna cu cei patru plopi ?

— Nu mai este... a răspuns încet moş Leonte, cetitorul în zodii. S-a dărîmat ca toate ale lumii...

Cu toate acestea, căpitanul de mazîli o vedea. Sta împovărat în locul lui, neclintit şi cu capul plecat. Obrazul drept, boţit spre ochiul stors, parcă era încleştat şi pecetluit pe totdeauna într-o durere. Iar ochiul cel viu, mare şi neguros, privea ţintă în jos, în neagra fîntînă a trecutului..."

Sol al tainei, venit spre noi de demult, de pe depărtate tărîmuri, Sadoveanu, în popasul lui printre oameni, priveşte ceea ce nouă nu ni se arată, în neagra fîntînă a trecutului, peste care trece uneori, tot nevăzut ochiului nostru, un veşnic cocostîrc albastru.

UN BOIER MOLDOVEAN

Cînd am intrat întîiaşi dată, avocat învăţăcel, în vechiul Palat al Justiţiei din Iaşi, am rămas împietrit la uşă ; ş-acuma fruntea mea îşi regăseşte cutele de-atunci.

Dar ce se întîmplase, pentru numele lui Dumnezeu ? Mă amăgeau văzul şi auzul ? Ori îmi pierdusem oraşul de mătasă veche la uşa părăginitei clădiri roznoveneşti din faţa Mitropoliei ?

Venisem doar pe uliţile veneţian lenite ale celui mai timid oraş în care totu-i şoaptă, în uitarea de-a fi glas. Venisem domol, cuprins ca întotdeauna în învăluirea de cristal care face din Iaşi un glob închis ca şi bulgărul transparent în care aceeaşi ninsoare răsturnată cade pe aceiaşi doi moşnegi.

Dacă nu mă înşel începuse şi toamna. Se călătoreau păsările în înalt peste oraşul în care totul rămîne în urmă, începînd cu ceasornicele. Mă opream din timp în timp, rezemat de un zaplaz ostenit — săracul —, petrecîndu-le din ochi aeriana bejenie. În faţă, la dreapta sau la stînga, după cum treceam pe o uliţă sau pe alta, întîlneam blajinul şi alungitul profil al albăstrimii dealurilor.

Eram în Iaşul pe care îl ştiam de mic copil, de-a pururi scufundat în amintire.

Şi deodată, trecînd peste un simplu prag, mă aflam între alţi oameni, ieşeni totuşi, trăind o altă viaţă, în Iaşi cu toate acestea.

Păreau cuprinşi mai toţi de un cutremur de pămînt, într-o dementă sinagogă. Goneau înfrigurati pe coridoare, con-

gestionați și zăpăciți, gesticulau mînioși, privindu-se cu ochi haini, și toți strigau unii la alții, deși între timpanele lor nu se interpuneau depărtări cîmpenești.

De ce atîta năduf, atîta zbucium și atîta țîfnă ? Și de ce și pentru cine iureșul acela de vorbe pe toate coridoarele întunecoase, întețit în răstimpuri de cel care izbucnea din sălile de ședință ?

Am vrut să vorbesc unui coleg cu tîmple sure, om blajin, pe care îl știam din casa bunicilor. M-am apropiat de el.

— A ! Te-ai înscris în barou ! Bravo !... Stăm de vorbă altădată. Sînt extenuat. Nu-mi văd capul de treabă ! Oh ! ce infern !

Toți nu-și vedeau „capul de treabă", învîrtindu-se descumpăniți în îmbulzeala sălilor. Oamenii cei mai afabili erau de neatins. Mai mult de două vorbe, hăcuite de gesturi enervate, nu izbuteam să schimb cu nimeni.

Palatul Justiției huruia ca o hîrbuită mașină de treier, învălmășind năprasnic pleava vorbelor.

Eram extenuat. Așadar, acesta era decorul profesiei mele ! Acesta era ritmul profesiei mele ! Broască în iazul broaștelor, sau avocat în Palatul Justiției, totuna.

Am ieșit afară.

— Ai pierdut procesul ? mă întîmpină un coleg urgent, care intra, interpretînd profesional sleirea mea de învins.

Afară, în fața dealurilor, printre țăranii culcați la pămînt, îmi venea să mă tot duc spre cer cu pașii din poveste pînă ce-l voi întîlni pe Dumnezeu, spunîndu-i lui : „Tatăl nostru carele ești în ceruri, ca să-mi cîștig pînea de toate zilele trebuie numaidecît să-mi pierd în fiecare zi sufletul ?"

*

Și pe cînd ședeam așa cu o geantă de pacoste subt braț, întorcînd spatele profesiei și viitorului, l-am văzut intrînd pe Matei Cantacuzino. Era același Matei Cantacuzino cu trup înalt și uscățiv de ctitor bizantin, frunte prelungă și zîmbet arhaic, pe care îl vedeam în unele dimineți intrînd pe ușa universității sau plimbîndu-se cu mînile la spate pe subt teii Copoului.

Un aprod îl salută plecat, frîngîndu-se ; îi răspunse, scoțîndu-și cu gest larg pălăria neagră cu fund rotund și boruri late. M-am luat după el. Saluturi în dreapta și-n stînga.

Aplecări de capete și de spinări. Grupurile se despicau, amuțind în fața-i. Trecerea lui dura un fel de alee calmă prin zbuciumul de-acolo. Îl urmăream ca purtătorul pulpanei unei mantii lungi. Alți tineri avocați îl întovărășiră de departe. Cînd a intrat în sala curții de apel un alai întreg de tineri îl urma.

Procesul începu.

— Aveți cuvîntul...

De pe cealaltă bancă un avocat săltă, declarînd suav :

— Onorată curte, avem un incident...

— Poftim.

În concepția legii, „incidentul" este un mijloc de apărare, nu mai mult și nici altăceva. În practica avocățească însă incidentul a devenit un scop, o pasiune, o obligație statornică, blazonul nobleței profesionale, o virtuozitate suverană.

Un automobilist, vorbind despre automobilul său, spune cu orgoliu : „Face 140 kilometri pe oră".

Un avocat spune cu același gen de orgoliu : „Am ridicat cincisprezece incidente".

Cu cît incidentele sînt mai numeroase, cu atît avocatul e considerat mai erudit și mai destoinic. N-are nici o importanță dacă sînt întemeiate, utile, dacă au fost primite sau respinse. Simplul fapt că le-ai găsit și dezvoltat e o dovadă a vocațiunii pentru lupta judiciară. Fiecare vin românesc își are sifonul ; și-l are și avocatura.

În timp ce avocatul părții adverse își dezvolta primul incident din iminenta serie, Matei Cantacuzino își strînse hîrtiile în geantă, își luă pălăria și paltonul și, ridicîndu-se cu expresia caracteristică celora care opresc o birjă, vorbi c-un zîmbet afabil :

— Mă iartă, domnule confrate, că *interrup* o discuție atît de instructivă. Fii te rog bun și anunță-mă cînd vei avea poftă să te judeci. La revedere !

În uimirea generală, se îndreaptă spre ușă.

Dar președintele curții interveni la timp.

— Domnule avocat, curtea, deliberînd, respinge incidentul ridicat acum... cît și pe cele viitoare. Ia notă, domnule grefier ! Domnul Cantacuzino are cuvîntul.

După avizul unanim, procesul era complicat : dedalian. Teancuri de jurisprudențe — contradictorii, firește —, întăreau acest diagnostic. Avocații protagoniști și cei din asis-

tență pronosticau numărul de ore — imens — în care procesul putea fi parcurs de pledoarii.

Ciudat ! Procesul era simplu. Pe măsură ce Matei Cantacuzino vorbea, problema se limpezea ca o colină proiectată pe lumina cerului.

Vorbitorul făcea gesturi puține și potolite. Întindea palmele, paralel, adunîndu-le, depărtîndu-le, ca și cum între ele ar fi fost, nevăzut altora, capul unui înger adormit, pe care-l alinta încet, să nu-l deștepte.

Alteori, două degete prelungi ale mînii drepte întovărășeau enunțarea unui principiu, cu o plutire ovală, ca și cum ar fi lunecat pe nobila curbă a unei coapse eline.

Alteori mîna dreaptă avea gestul larg, nostalgic parcă, pe care-l spune versul : „Vezi, rîndunelele se duc...“

Capul alb se înclina uneori pe-o parte, amintind tîmpla vioarei lui Enescu. Alteori se înălța drept, dominat de frunte, cu port trufaș, care făcea cuvintele rostite să se coboare parcă pe treptele de marmoră ale unui palat spre cei de jos, impunîndu-le ascultare cu frunțile plecate.

Dar pe fața acestui om care gîndea, ale cărui vorbe erau încrustate, fiecare în parte, cu substanțială cugetare juridică și umană, plutea mereu un zîmbet blajin, oleacă ironic uneori, sclipind subt îmbinarea sprincenelor stufoase peste orbitele afunde. Era o luptă în acest om, lupta aprigă și gingașă dintre gîndul neîmblînzit și vorba care vrea să-l răpească, întreg și viu, aducîndu-l altora ofrandă. Și totuși era un zîmbet pe fața lui, vecin cu albinele livezii.

Și cei care-l ascultau aveau același zîmbet pe fețele meditative — dintru al lui împărtășit — zîmbet care le dădea un fel de înrudire parcă : muzicală.

Astfel, lectura paginilor lui Anatole France a deșteptat același zîmbet — fugar, dar neuitat — pe mulțimea chipurilor felurite aplecate asupra lor.

După ce Matei Cantacuzino a isprăvit, s-a suspendat ședința. Judecătorii s-au retras, ceilalți au rămas tăcuți. Nimeni nu cuteza să vorbească tare, să gesticuleze. O imperioasă nevoie de armonie purifica mișcările și glasurile, temperînd vulgarele izbucniri care urmează tăcerilor prelungite.

Cineva șopti : „*C'est un charmeur !*“

Mi-am amintit de o vorbă de-a lui Emile Faguet despre grațioasa doamnă Récamier. Spunea : „Trăia în antichitate o

zeiță, Circeia, care avea puterea să prefacă pe oameni în porci. Doamna Récamier izbutea să-i facă dimpotrivă.“

Și Matei Cantacuzino.

Înapoindu-mă spre casă căutam să definesc farmecul acestui bătrîn. Linia dealurilor ieșene îmi întovărășește din nou privirile.

Da, da, același farmec izvorît direct din înaltă simplicitate. Același ritm care înnobila zările Iașului cu albastre ondulări de dealuri în azur se prelungea și în gîndirea lui Matei Cantacuzino, însuflețind-o măsurat, situînd-o în largi perspective aeriene, iluminînd-o cu acel zîmbet blînd, moldovenesc, pe dealurile ieșene ca și pe fața lui.

*

De atunci l-am auzit de multe ori. Era același în toate procesele. Purtîndu-și cugetarea ca pe un crin cu prelungă tulpină printre acei care-o purtau ca pe-o bîtă, ca pe-o flașnetă sau ca pe un pachet de cărți măsluite.

Încetul cu încetul anii au început să-l apese, aplecîndu-i făptura înălțată, fără să i-o înfrîngă.

Portul capului, în anii din urmă, era altul : aplecat, cu un fel de atentă încordare, ca la auzul unei tainice, grave și îndepărtate apropieri. Își presimțea sfîrșitul și-l aștepta, îndepărtîndu-se tot mai mult de oameni, rămînînd tot mai mult între florile grădinii sale și printre teii eminescianului Copou.

Îl vedeam uneori oprit în loc, privind nu cerul, ci pămîntul. Îngrozitoare melancolie, cînd simți că pămîntul pe care ai călcat o viață întreagă e o ușă solemnă, în curînd deschisă pentru intrarea de veci : unde ?

Se simțea ostenit.

Nu de mult se judeca un proces de neînsemnată importanță juridică, celebru însă prin numărul milioanelor în litigiu și al avocaților. Matei Cantacuzino trebuia să vorbească la urmă. Pledoariile curgeau torențiale. Sala era plină de spectatorii veniți, cu drept cuvînt, să vadă gratuit opereta judiciară. După ce pleda un avocat îți puneai următoarea întrebare : Ce-o să mai poată spune următorul, cînd nici primul n-a avut ce spune ?

Dar problema se rezolva de la sine, fiindcă următorul arăta îndată că predecesorul abia „jalonase“ chestiunea pe

care el urma să o „tatoneze", rămînînd ca următorul să o „atace", următorul următorului să o „documenteze", triurmătorul acestuia să o „aprofundeze" şi ceilalţi abia să o limpezească, fără s-o poată „elucida" complect într-o singură şedinţă.

Am ieşit afară la aer şi lumină. Curînd după mine a venit şi Matei Cantacuzino.

— Am îmbătrînit, măi băiete ! Mi-e dor de grădina mea. Nu-mi mai place profesia. E prea limbută. *Cela m'écœure !*

*

Vestea morţei lui Matei Cantacuzino mi-a adus-o vîntul. Nu ca în baladele populare. Mai puţin frumos. O foaie de ziar purtată de vînt pe o plajă a Mării Negre, unde mă aflam.

Necrologul amintea cu milostenie — ştiţi : *„de mortuis, nihil..."* despre inconsecvenţele politice ale defunctului, dînd parte dreaptă şi statorniciei calităţilor.

Mă gîndeam : şi Marea Neagră e inconsecventă, dar e mare vastă, apă vie. Fantezia vînturilor pe o mare sau într-un suflet nu e oare o continuă renaştere, nu e însuşi semnul vieţii ?

Atunci ?

Dar în politică...

Şi am zîmbit mării nestatornice. Ce bine e să nu fii om politic, ci om pur şi simplu. Şi ce greu e să fii om pur şi simplu de la începutul pînă la sfîrşitul vieţii, după ce ai fost şi om politic.

Desigur, Matei Cantacuzino n-a fost fără cusur — politic — dar a rămas, ca om, fără prihană.

E greu însă ca acest omagiu să i-l aducă un ziar.

De aceea am luat foaia tipărită care-mi adusese vestea morţei lui şi am dat-o vîntului să o ducă valului.

Tot acolo, ascultînd cum bate vasta inimă a mării, mi-am închipuit Învierea. Chemarea înaltă a trîmbiţelor, împădurirea de subt lespezi a pămîntului-mormînt, cerul înnourat de îngerii cu alb tumult, spart la mijloc de Dumnezeul fulgerelor, stelelor şi soarelui.

Începe Judecata de apoi. Vine şi rîndul oamenilor politici. Ce-au făcut ? Au vorbit. Deci să învie vorbele vieţii lor. Vor răsuna dintîi vorbele copilăriei, apoi ale tinereţii : sonore şi impetuoase în faţa vieţii, dulci în faţa dragostei. Ş-apoi vor-

bele anilor maturi : kilometrii flecari ai discursurilor, identici unii cu alţii, avînd ucigătoarea consecvenţă a banalităţii şi a platitudinei.

Pleoapele copilăroase ale îngerilor se zbat. Unii strănută, alţii cască, alţii dorm. Urîtul pămîntesc înalţă-n cer potoape de lehamete.

Dar Dumnezeu ascultă, căci vorbele discursurilor înviate respectă canoanele cerului, predicînd virtutea şi frăţia, mila, jertfa şi devotamentul. Ascultă şi cei care le-au rostit, amintindu-şi că unele dintre ele au rămas săpate pe bronzul statuilor, altele aşternute şi păstrate în cărţile Istoriei —, zîmbind cu supremă trufie de cîte ori aplauzele care le-nsoţeau odinioară răsună şi în faţa cerului.

S-a isprăvit ? Deloc.

Să învie şoaptele !

Oroare ! Pe măsura învierii lor, îngerii pălesc, Dumnezeu se-ncruntă. Tot ce-au spus vorbele şoaptele dezmint.

Vorbele predicau : „Să ne jertfim cu toţii pînă la ultima picătură de sînge pentru binele obştesc."

Şoaptele ricanau : „Muncească şi căznească-se turma pentru huzurul celor deştepţi."

Etc...

Ce-au făcut oamenii politici ? Au ucis adevărul cu vorba şi l-au hrănit pe Satan cu şoapta.

Zorii vieţii lor de-apoi răsar din iad. Bună dimineaţa !

Iată, vine şi rîndul robului lui Dumnezeu Matei.

Crunt, Domnul dă poruncă :

— Şoaptele !

Tăcere. Îngerii pleacă urechea. Dar nici piscurile ninse nu înalţă înspre cer tăcere mai fecioară.

— Vorbele !

Şi-ar răsuna atuncea, nestatornice ca marea şi ca vîntul, dar topindu-se într-una singură şi tot mai amplă armonie, vorbele unei vieţi fără şoapte.

Şi, desigur, corul heruvimilor va glăsui şi se va îmbina cu treptata înălţare a acelor vorbe — cîntec, cînd vor răsuna delaolaltă.

*

Niciodată-niciodată teii Copoului, în drumul lor spre cer, nu vor mai întâlni umbra celui găsit și luminat numai de lampa întoarcerii în timp.

Viața lui a trecut printre copacii, oamenii și zidurile vechi ale Iașului ca o lebădă purtătoare de Lohengrin, topindu-se albăstruie în valurile zărilor cu dealuri line unde trupul lui e îngropat.

Și veșnica lui plecare dintre vii e un nou adaos la melancoliile care alcătuiesc ultima și inviolabila vistierie a orașului mort.

SLUGILE NOASTRE

IUBITE CETITOR

La drept vorbind, tare-s triste sărbătorile Crăciunului. Vine şi răsare steaua la fereastră. O aduc copiii vechiului colind :

Sculaţi, sculaţi, boieri mari,
Florile dalbe...

Dacă-i mai fi de-o şchioapă, poate că te-ai bucura. Copilăria-i ca argintul : sună la atingeri înspre cîntec. Dar nu eşti decît om mare. Şi inima ta, ascultînd, se învecinează cu moartea unei bucurii. De cum începe să ningă, eşti mereu alături de o moarte. Tot ce vine pentru alţii cu omătul a fost şi pentru tine, dar a fost odată.

Nasul care se turteşte pe-o fereastră aburită, degetul care înscrie o căsuţă, o codiţă bîrligată sau un alt contur naiv, ochii care rîd, clipind în fulgi, sau gura care umblă după ei, gustîndu-i sînt altăceva decît ce eşti, decît ce ai.

Omul de omăt pe care îl clădesc copiii ca vrăbiile într-o larmă de cristal a fost şi-al tău, dar nu mai e.

Nici săniuţa care duce un copil la vale : ea cu dungi de fum, el cu obraji de rodie.

Nici pofta de mîncare, după ce-ai venit din iarnă ars de geruri şi de flămînzeală.

Nici somnul, copleşirea somnului de-atunci.

Nici aşteptarea Moşului Crăciun. Moşul eşti tu pentru copiii tăi, dar parcă şi-n oglinzi începe să-ţi apară ca de abur preajma lui, fără de jucării, cu dungi amare pe obraji şi cenuşie umbră.

Nici cartea de poveşti. Acolo numai pentru cei care-s copii mai e poveste în „a fost odată" : pentru tine-i moarte.

Tot ce se-ntîmplă de Crăciun te duce înspre timpul scufundat. Firul acestei sărbători e de argint şi aur numai pentru cei de-o şchioapă ; pentru tine-i negru.

Vin stelele şi-ţi cîntă la fereastră :

Sculaţi, sculaţi, boieri mari,
Florile dalbe...

Dar lîngă tine, umăr lîngă umăr, se adună şi bunicii şi părinţii după care n-au rămas decît portretele din ramă şi mormintele pe care ning aceiaşi fulgi de la fereastra stelelor şi a copiilor de-acum.

Auzi o sanie. Copiii te privesc, stîrniţi. Sania lor abia începe ; o doresc. Sania ta e fum în iernile de altădată, ca şi tinereţa. Unde-i fata de atunci, cu care te-ai plimbat în sanie, simţind în fulgii viscoliţi pe-o sărutare mai fierbinte primăvară decît în boschetele de liliac ?

Iubite cetitor, mereu întinzi o mînă înspre bucurie, cum vine Crăciunul. Dai bani, dai jucării, dai nuci, dai cărţi cu poze, mandarine, portocale şi curmale — dai mereu. Dar ce primeşti în schimb ? Numai cenuşă, numai umbre.

Eu pentru tine vreau să fac un pom : acesta.

E vechi străvechiul brad : zi-i sufletul.

Ard luminări în el : sînt amintirile.

Dar chipurile care atîrnă în locul pozelor cu îngeri ce-s ? sînt slugile, iubite cetitor, slugile noastre. Cele de ieri, de-alaltăieri şi de odinioară. Cele care ne-au spus zile şi ani de-a rîndul : Bună dimineaţa, bună seara, sărut-mîna, să creşti mare, la mulţi ani cu sănătate şi noroc. Acestea-s chipurile luminate-n pomul de Crăciun : acesta.

Pentru tine, cetitorule.

Şi pentru mine.

BABETA

Cînd o cheamă să o cinstească în sufragerie, tata-i spune :

— Măi băboiule ! Ia vin să-ţi cetesc o moliftă !

Ea rîde, săltînd din burtă, cu faţă de cogeamite motan gata să toarcă.

— Babeto, ce-avem azi la masă ? o întreabă copiii fometoşi.

— Pune-ţi pofta-n cui şi rabdă !

Pentru nimic în lume n-ar destăinui ce pregăteşte.

Mama se plînge cu jumătate gură că tare mai e risipitoare.

— Fie, că face ! spune tata cu toată gura, din adînc.

— Fie ! oftează mama şi mai din adînc.

Untul se „topeşte", dar ce iesă din mînile Babetei lunecă pe gît pînă-n inimă.

Spune tata, după ce-o miruieşte c-un pahar de-al lui, cu „buruiană beţivă" :

— Măi băboiule, să-mi faci nişte sarmale ca acelea ! Am musafiri simpatici.

— Ţ-oi face, spune Babeta, că eşti om bun.

Ea singură aduce farfuria cu sarmale, împodobită cu pestelcă albă şi tulpan la fel, tivit cu mărgeluţe sinelii.

— Mamă-hai, de ce nu mă laşi pe mine ? o cearcă fata din casă.

— Hop şi tu, Nastratine ! Da cine le-o fi făcut ? se zmeieşte Babeta. Tu eşti ca ţiganu din poveste : viteazu răpune balaurul şi ţiganul hop cu limbile la praznic !

În bucătăria Babetei e ca în poveste : focul arde cu soare-n el, pe pereții văruiți strălucesc arămuri, cuțite și satîre ; vin pisicile și cînii, „miau" și „ham", întîlnesc și cîte o rață, cîte o gîscă, cîte o puică cucuietă, iar subt pat cotcodăcește o găină.

„Menajerie, nu bucătărie !" spune mama.

Între toate acestea bodogănește Babeta. Cît butoiul, fața încrețită cum e miezul cel de nucă veche și sprincene coțofene. Mai are și spic de musteață.

— Babeto, de unde ai musteață ? o necăjesc copiii.

— De la tănîni-meu ! se fudulește ea. Măi spînilor ! le zice.

— Grozav e de bine să fii bucătăreasă ! zic ei, spînii.

— Grozav de grozăvie ! oftează cea cu musteți. Cînd v-or da tuleile și-ți avea burduhan, bucătărese să vă faceți !

— Ne-nveți mata ?

— Iaca pe cine-oi învăța !? Hai plecați, bondarilor, la trebulița voastră.

Dar ei nu se dau duși. Au mare tragere de inimă să-și vîre nasul tocmai unde nu le fierbe oala. Se înființează la bucătărie dis-de-dimineață, de cum sar din pat.

— Ați și venit, pacatele mele cele grele ! Și eu nu-mi văd capul de treabă !

— Cum vine asta : să nu-ți vezi capul ? clipesc ei somnoroși.

— Iaca nu mi-l văd și pace !

— Da noi ni-l vedem ?

— Da voi aveți cap de văzut ?

— Atunci cu ce întrebăm ?

— Cu morișca voastră de gură !

— Unde-i ?

— Voi știți, că doară nu m-am tocmit morar la gura voastră !

— Astup-o, Babeto !

Ea nu răspunde. Își caută de treabă, începînd să despice carnea de os, sfîrtecînd-o cu satîrul.

Fioros ! Pisicile ard din ochi, dînd mieunat ; cînii se ivesc pe pragul bucătăriei, cu smerenie călugărească, dar cu ochi bețivăniți.

— Babeto, urîtă treabă mai faci ! Nu răspunde. Aruncă pisicilor ghemotoace de carne crudă ; nu-i uită nici pe cîni. Dar pentru copii n-are nimic : nici măcar urechi de auzit.

— Babeto, de ce nu te faci calău ?

— Zădărîți-o voi pe Babă, c-acuși vă face chisăliță !

— Vă-leu ! exclamă ei, dînd înapoi.

Dar iar o năpădesc.

— Și ce faci cu căpățina noastră ?

— Răsol.

— Și ce-i pui în gură ?

— Morcov.

— Hai Babeto, dă-ne morcov !

Morcov crud de la Babeta !

Așa ceva nu mai găsești decît dac-ai putea să cumperi morcovii din rai răscumpărîndu-ți copilăria.

*

Cînd Babeta se duce la piață după tîrguieli, se gătește cu bariz, cercei de aur cu piruzea și polcuță înflorită.

Copiii o pîndesc.

— Unde ti-i fi ducînd, Babeto ?

— După cavaleri !

— Da noi nu sîntem cavaleri ?

— Cavaleri gîndac, șapte la pitac ! Cînd se întoarce, încărcată de bunătăți ca și capra din povestea cu trei iezi cucuieți, poarta-i închisă ca pentru cumătrul Lup, cu zăvorul tras. Copiii sînt în copacul de la poartă. Baba știe. Dintîi se supără pe poartă și-i cetește o moliftă. Copiii rîd mai tare decît vrăbiile. Astfel — ci-că — sînt descoperiți.

— Tălharilor și haiducilor, vă faceți rîs de-o biată babă !

— Ce-ai adus din tîrg ?

— O frigare pentru unii ca voi.

— Plătește vamă, că altfel nu-ți deschidem.

— Așaa ! acuși mă supăr, îmi ieu lumea-n cap și vă las să muriți de foame.

— Milă și pomană pentru niște bieți copii lepădați în cuibul ciorii !

Atunci Babeta se înduplecă și scoate cornețele cu alune, pistil de caise, zahar de gheață, roșcove și chiar cîte o bucată de halviță, ademenindu-i întru acestea de pe cracă.

— Deschideți poarta măriei-sale Babeta !

Babeta intră ca o împărătească. Cînii, rațele, curcile, găinile, pichirile și copiii vin buluc după ea, făcîndu-i alai.

— Babeto, de ce nu ne ești bunică ?

— Iaca vorbă cît un bostan ! Voi sînteți cogeamite boieri.

— Ei și ?

— Ei iaca ! Hai plecați odată, că m-ați năucit ! Plecați vă spun, c-acuși v-alung cu măturoiul !

— Așa-i, dacă sîntem cogeamite boieri ! oftează dumnealor copiii.

*

Stă Babeta și tăclăgește la portiță cu moș-Sergentul.

— Cînd eram eu tînără... se strășnicește Babeta către cel cu tesacă.

Hop și copiii.

— Cînd ai fost tînără, Babeto ?

— Iaca mi-o venit deștepții ! Măi căpățînoșilor, băboiul vostru a fost și copchil, dacă vreți să știți !

Copiii rămîn cu gura căscată.

Una ca asta nu le prea vine să creadă.

*

De Sînta Maria vin la Babeta nepoții ei : cîrd, droaie. Îi pupă mîna ca la stareță și se pun pe stat și trai-nineacă. Babeta îi îndoapă cu de toate, îi vede ghiftuiți și-i crește inima ca soarele pe față, uitîndu-se la ei.

După ce-au sughițat și rîgîit de-atîta belșug în burduhan, se scoală cu mare ce anevoie, se dreg pe două picioare, sărută mîna care i-a presurat și cu pitaci și se tot duc — ducă-se.

Babeta rămîne singură la portiță, ca soarele în apus după ce s-a scuturat frunza. Dar îndată o năpădesc „liftele" ei.

— Babeto, de ce nu-ți sărutăm și noi mîna ?

— Vreți să vă trag de urechi ?

— Poftim, poftim...

Babeta îi sărută pe frunte.

*

— Pui-pui, pui-pui-pui...

Iesă Babeta în ogradă, aruncînd grăunțe la păsări.

Vin pui-puii, cot-cot-cot-găinile, mac-mac-rățuștile, mac-mac-rățoii, piu-piu-curcuțele și cu chiop-chiop-curcanul-zdup,

vin pichirile și cu pichiroiul, vin cloștele ooo-ooo, cocoșii fîrlifuși, vin cînii, vin pisicile. Apoi, după ce-au albit cerul cu aripi ca mănușile tatei cînd își pune fracul, s-abat și hulubii cu u-u în gușă la picioarele Babetei.

Copiii, mări, văd acestea. Babeta e un fel de doamnă Dumnezeu.

Într-o noapte, unul dintre copii a văzut-o pe Babeta dînd grăunțe îngerilor.

— Nu te cred, mincinosule ! se încruntă frații, cu prepus.

— Pe onoarea mea ! Întreab-o !

*

— Babeto, noi am să murim ?

— Cine v-o spus prostii de aieste ?

— Nu. Întrebăm din capul nostru. Așa !

— Ia nu mai întrebați prostii ! Eu am să mor, dacă vreți să știți.

— Ai să te duci la Dumnezeu ?

— Mă tocmesc bucătăreasă la Cel-de-sus.

— I-hai !

— Ci v-o apucat ?

— Ce-ai să-i faci de mîncare ?

— Ci mi-o porunci.

— Cozonaci da ?

— Măi terchea-berchea, nu mă năuciți !

— Sarmale da ?

— Limba voastră am să i-o fac cu sos de patlagele roșii !

— Babeto, are să ne pară rău !

— Cred bine ! Fără limbă...

— Nu fără limbă ! Fără de tine, Babeto !

*

— Babeto, care-i numele tău ?

— Iaca ! Te-o trimes de la poliție ?

— Spune, Babeto !

— Măi, că galeș te mai uiți ! Ca vadana la mireasă !

— Spune, Babeto !

— Spune, Babeto, spune, Babeto, iaca spun : Maria Cărăușu, dacă vrei să știi.

— Îl ții pentru duminică, Babeto ?

— Ce să țin ?

— Numele tău cel frumos : Maria Cărăuşu.
— Da nu-l mai ţin pentru nimica ! Ce să fac cu el ?
— Dă-ni-l nouă, Babeto !
— Şi voi ce să faceţi cu el ?
— Să ne fudulim !
— Da voi n-aveţi nume ?
— Avem noi... da ce are-a face cu alde Maria Cărăuşu !

*

— Babeto, cînd oi fi mare, eu n-am să mă fac boier.
— Zici tu ! Parcă poţi !
— Să-mi sară ochii pe plită dacă spun minciuni.
— Şi ce-ai să te faci, mă rog ?
— Moş !
Babeta se pune pe rîs mare.
— Pacatele mele ! Femeie bătrînă, am căzut în mintea copchiilor ! Bine, moşule. Şi ce-ai să faci ?
— Am să mă joc cu copiii. Ca tine, Babeto.
— Ei, ia nu te mai potrivi la babe !

*

Ograda-i plină de găini. Dar iată, tata mai aduce încă patru : tot una şi una.
— Băboiule, să-mi faci o supă grozavă !
— Patru biete găini ţ-o trebuit pentru o ceaşcă de supă ?
— Trei pentru tine, şi abia una pentru o biată supă.
— Bine, om vedea ! oftează Babeta dînd din cap.
Dar tata, cum spune, aşa uită. Cînd vede ceva i se face „un fleac de poftă" şi cumpără ca pentru guri de balaur.
— De ce atîta risipă ? îl dojeneşte mama.
— Să fie ! zice tata, că banii tot se duc...
Aşa şi cu supa de găină. Uită de ea o zi, două, trei, o săptămînă. Dar îşi aduce într-o zi cumplit aminte şi vine c-o falcă-n cer şi una-n pămînt.
— Băboiule, unde mi-i supa ?
— N-am găini ! îl retează Baba încruntată ca o Vidmă. Dacă vrei şi vrei, îţi fac de vacă.
— Cum n-ai găini ? E plină ograda.
— O fi el cum o fi ograda, da Baba n-are inimă de tăiat găini. Vrei supă, cumpără-ţi găină jumulită de jîdani !

Tata vine cu o găină ca soarele gata curăţită.
— Poftim ! Îţi place ?
— Îmi place că eşti bun şi crezi la inima altuia ! se îndulceşte Babeta. Să vezi ce supă-ţi fac ! Ca aurul !
— Al dracului Băboiul ! zice tata.

*

Cînd vine noaptea cozonacilor, bucătăria e închisă ca odaia din poveste a lui Barbă-Albastră. Nimeni nu intră decît Babeta şi cu mama, sacii cu făină, gavanoasele cu marmelade, migdale şi stafide, cum şi lostopanele de ciocolată. Cînd se deschide uşa bucătăriei cîte o clipă, vine un miros că şi copacii şi-ar linge buzele.
— Ce fac, măi, acolo ? se întreabă copiii.
— Scoate Babeta cozonaci.
Copiii ştiu, tot de la Babeta, că primăvara scoate pui de aur de la cloşcă.
Dimineaţa, masa din sufragerie e acoperită de măriile-lor cozonacii boierilor, nalţi şi burduhănoşi, cu comanac plin de migdale. Iar Babeta se înfăţişează cu trei mici de tot şi calzi cozonăcei pentru trei mici de tot şi somnoroşi copii.
— Cine i-a făcut, Babeto ?
— Cine să-i facă ? Eu, Baba.
— Zici ! Parcă noi sîntem proşti să te credem ?! Nee !
— Da cine să-i fi făcut, pacatele mele ?
Copiii arată cu degetul spre cozonacii părinţi şi nu se lasă păcăliţi de vorbe !

*

Copiii au crescut în uniforme de liceu şi în pacate potrivite. Zile de-a rîndul nu mai dau pe la Babeta.
Dar iată că nitam-nisam se iveşte cîte unul la bucătărie. Babeta, niznai, îşi caută de treabă.
— Babeto... începe acela dulce ca vulpea pornită la cules caş din clonţul cioarei.
— Nu te-aud !
— Babetă-hăi !
— Te-ai pus să mă surzeşti ?
— Am o nevoie, Babetă dragă.
— Aha, mare Dumnezeule ! Are Baba noroc de nevoi, că de copii mai greu ! Şi ce nevoie te-o pălit ?

— Să-mi împrumuți niște franci...
— Da duduia unde-i ?
— Sst ! Să nu te-audă ! Îmi dai, Babeto ?
— Ț-oi da, oftează Babeta, că doar îmi ești stăpîn.

*

— Vînzar... civooo...

Trece jupîn Meșulem, chior de un ochi, c-un crac de pantalon pe umăr și c-o pălărie ca o cioară moartă și c-un nas în care-ncap încă vreo patru și cu mare ce minunăție de urechi. Trece și iar trece și tot trece și tot nu trece.

— Vînzar... civoo...

Știe el bine jupîn Meșulem unde-i casă cu liceeni. Cum s-ar zice, dă tîrcoale.

Dar cum iese un licean la poartă, ca vrăjit, cu nu știu ce pe subt tunică, Meșulem nu vede, n-aude, nu știe și pleacă.

— Hei, Meșulem ! Faci pe surdu ?
— Nu fac, da sînt ! Parcă ci-i rușine ?
— Poate că nici nu vezi, Meșulem ?
— Nu văd nimic ! Da ci te-ai umflat așa, parcă ai țîță la burtă ?

De subt tunică apar pantalonii tatei.

Jupîn Meșulem îi privește cu ochi de faliment și-i respinge biblic.

— Ai înnebunit, jupîne ? Poate că nu-ți plac ?
— Mie să-mi placă ? Ciii ? Mă-nsor cu ei ? La mușterii să placă !
— Ei și ?
— Cu duuungi ! zice Meșulem ca și cum ar spune „cu rîie".
— Lasă fleacurile ! Cît dai ?
— Întreabă-mă cît ieu pe-o pacoste de pantaloni, ca să-ți spun cît dau.
— Dai sau nu dai ?

Stă Meșulem creț de nehotărîre, parcă orb în soare, bătut numai de pacoste și ponos. Apoi oftează din cap pînă-n picioare, vîră mîna-n buzunarul jiletcei și scoate o băncuță, lucind-o în soare ca pe-un diamant.

— Dă palma, bre, și pantalonii ! Așa un tîmpit ca Meșulem n-ai să mai găsești ! Poți și să mă scuipi ! Poftim !

Hop și Babeta.

— Ia pleacă, jupîne !

Înhață pantalonii din mîna lui Meșulem.

— Ce te superi, coană Marie ?
— Nu mă supăr, da cumpăr.
— Pantaloooni ! Cu duuungi ? Și ce-ai să faci cu ei ?
— Ia ce să fac ? I-oi pune la loc în dulapul boierului, vede-te-aș în tahrihîm, jupîne !
— Vînzar... civooo...
— Halal de tine ! zice Babeta, după ce abia se mai aude jupînul. Vinzi pantalonii boierului meu ? Cît îți trebuie ?
— Doi lei.
— Ț-o fi trebuind el și cinci ! Da jupînu cît ț-o dat ?
— O băncuță.
— Poftim o băncuță, oftează ea cu jale. Măi-măi-măi, saracă lume, și pe Babă ai s-o vinzi la haine-vechi !

*

Dumnealor liceenii vin de la școală cu pantaloni *cloche* și șăpcile pe-o ureche.

— Iar duhniți a titiun ! le spune Babeta, adulmecîndu-i c-un singur nas pe cîteșitrei deodată.

Și îndată ia două lămîi, le taie și aruncă fiecăruia cîte o jumătate.

Trei copii cu păcat, trei jumătăți cu zeamă acră. Dumnealor sug destoinic lămîile, înainte de-a da ochii cu nasul mamei. După ce-au isprăvit, trece fiecare pe la Babeta, suflîndu-i în nas cum arunci o scrisoare la cutie.

— Și pe asta cui o lăsați ? îi întoarce Babeta de la ușă, arătîndu-le răstit a patra jumătate de lămîie.
— Pentru ceaiul matale, Babeto.
— Lasă că m-ați acrit de ajuns.
— Dați-i zahar, băieți ! spun ei, și îi aruncă din vîrful degetelor cîte o sărutare.

Chipul Babetei se îndulcește a zîmbet, iar bărbia face gușă.

*

Liceenii, după ce-au trecut ca vai de lume prin opt clase, au ajuns studenți într-o ureche. Cînd vin acasă de la haia-bucuri, înspre dimineață, bat cu taină la fereastra Babetei.

— Care eşti acolo ?
— Trei crai de la răsărit.
— Şi ce vrei de la mine ?
— Cheia.

Babeta apare cu păr de scrum şi ochii numai fulgere.

— Vă faceţi rîs de somnul bătrîneţilor mele ! Satanelor !

— Somn bun, Babeto ! pleacă ei căscînd, după ce-au luat cheia.

— Şi ce mai vreţi ? nu-i lasă ea din urmă.

— Nimic.

— Nimic ? Cum nimic ? scrîşneşte ea cu afurisenie. Hai să vă fac cafele, flaimucilor ! Că doar nu m-oi fi trezit degeaba din somn !

*

S-a apucat unul să scrie bazaconii şi parascovenii. Stă degeaba, nu învaţă, nu se ţine nici de haiabucuri şi tot scrie-scrie-scrie, parcă ploua prin uluc în pana lui, cerînd mamei cafea neagră : mare, tare şi amară.

— Unde ai s-ajungi ! Ori scrii fără cafea, ori lasă-te de scris !

Acela, ticălosul, nici de scris nu s-a lăsat, nici de cafea : e pătimaş de amîndouă. Dar îi face Babeta cafea, dintr-a ei. I-o aduce la fereastră, prin ogradă, ascunsă în cogeamite căldare.

— Na !

— Să trăieşti, Babeto ! Sărut mîna. Dar Babeta se uită la obrazul lui palid şi la părul lui zburlit şi nu se dă dusă.

— Şi, mă rog, ia să-mi spui odată : pentru ce-ţi trebuie atîta otravă ?

— Scriu o carte.

— Scrii o carte ! Iaca măi ! Şi cum i-o fi zicînd ?

— *La Medeleni.*

— Minciuni de-a tăli ! Că, să mă ierte Dumnezeu, de mic erai mincinos ca o muiere !

— Da, Babeto. Minciuni „de-a meli" muiereşti ! C-aşa m-o făcut Dumnezeu de mic !

— Şi ce faci cu otrava ta de carte ?

— O vînd în piaţă.

— Iaca măi ! Şi care-i acela care ţ-o cumpără ? Că doar n-o fi chiorul de Meşulem !

— Mulţi, Babeto, măcar o mie !

— Ce tot spui ? Cum ai să vinzi o hîrţoagă la *o mie* de oameni ?

— Iaca o vînd. Am eu meşteşug !

— Saracii de ei oamenii ! Se găsesc ei o mie de proşti să deie bani buni pentru minciunile unuia ca tine !

— Babeto, dar dacă te pun şi pe mata în carte ?

— Aşa mai zic şi eu ! se luminează ea. Mă duc să mă pozez la fotograf... Ei ! da să mă fi văzut în tinereţile mele !... Nu cumva să-mi uiţi cerceii !

*

Cel cu Medelenii s-a logodit tocmai la Bucureşti. Vine în tîrgul Ieşului cu vestea şi inelul. Hop şi la Babeta, cam într-un picior.

— Ia te uită ! zice el, întinzînd mîna cu semnul inimii.

— Văd, nu mă chiorî ! zice ea. Tare te mai grozăveşti ! Lasă că te-oi vedea eu la jug !... Şi-i frumoasă, mă rog ?

— Ca pentru mine !

— Puşchè pe limbă ! Că doar n-o fi ca mama pădurii !... Mă rog, şi-i place cafeaua ?

— O-ho !

— Să-ţi trăiască. Am să-i fac şi dumneaei !

*

Au venit alţi copii, doi deodată, gemeni, în casa celor trei de odinioară. Babeta le înnoadă funde roşii. Apoi dă din cap.

— Aiştia zic şi eu, or să-mi fie dragi !

— Noi nu ţi-am fost ?

— Haram de ce mi-aţi fost unii ca voi ! Care alţii m-o mîncat de vie ? Noroc că mi-o mai ramas de suflet o aschie de inimă.

*

— Tare eşti tinerel ! oftează Babeta, aducînd cafeaua celui cu doi gemeni, care stă şi tot aşteaptă iarba de leac a clienţilor.

S-a apucat, de cînd e tată, de avocatură. Dar nu vrea să-l ştie nimeni. Cu literatura treacă-meargă, dar avocatura stă în loc. Noul tată e tot copil la părinţi.

— Ce nu-ţi leşi şi tu oleacă de barbă, de musteaţă ? Cum vrei să te creadă oamenii cînd eşti aşa de tinerel ? îl sfătuieşte şi îndeamnă Babeta, văzînd că nu-i leţcaie de client.

— Nu-mi las nici barbă, nici musteaţă, zice el ursuz. Am să mă las de avocatură.

— Ia nu mai spune vorbe proaste ! se tare supără Babeta.

Şi într-o zi, iată, Babeta îi aduce o cafea, fără să-i fi cerut.

— Ţi-am găsit un muşteriu !

Babeta e din mahalaua Ciurchilor, vestită pentru bătăuşii ei.

— Măi, zice Babeta, să-l aperi cu toată gura, că-i ciurchean de-a meu, nu cu jumătate, cum ţi-e feleşagul !

L-a apărat c-o gură cît o şură, izbutind să-l scoată basma curată.

— Am auzit ! zice Babeta. Eşti bun de gură ! Da în pungă t-o venit ceva ?

— Ceva ? oftează el. Nu iesă nici o supă de găină din cît mi-a „venit" !

— N-ai învăţat nimic de la jupîn Meşulem ! Tare eşti tinerel !

Dar i s-a dus buhul în mahalaua Ciurchi Numai beţivi şi bătăuşi răsar la „domul avocat". Astfel a avut cinstea să apere la curtea cu juri pe Răţoi, spaima mahalalelor. După proces vine acasă în trăsură cu doi cai : deprindere de-a tatei, regăsită cu întîiul onorar mai răsărit. Toţi îl aşteaptă. Nici nu bănuiesc ce le aduce !

— Babeto, deschide ferestrele !

— Ce ? vrei să intri pe fereastră ? Doamne iartă-mă !

— Deschide-ţi spun şi nu-ntreba. Şi unde se porneşte din trăsură o adevărată grindină de portocale. A prefăcut un onorar întreg în portocale. Cad prin odăi, rostogolindu-se, pe divanuri şi în poala Babei.

Pînă ce-a golit poclitul. Deci se poate coborî triumfător.

— Dă drumul muscalului, zice Babeta, că doar n-am să-l culc la mine.

— Auleu, Babeto, îşi aduce el aminte, lovindu-se cu palma peste frunte. N-am cu ce să-l plătesc.

— Brava ţie ! Cît îţi trebuie ?

Şi iar l-a împrumutat Babeta.

— Mă rog, pacatele mele, şi ce-ai să faci cu-atîtea portocale ?

— Face Babeta dulceaţă !

Saracă Babă nibună ! Mai bine te-ar face pe tine om cuminte ! Tare eşti tinerel !

*

Stăpînii s-au mutat : unii în morminte, ceilalţi la Bucureşti.

Numai Babeta a rămas la Iaşi, într-un azil de bătrîni.

Odată, unul dintre copiii de odinioară a venit hăt, tocmai de la Bucureşti, să-i facă vizită. I-a adus de toate ce-i sînt dragi, după datina lui Moş Crăciun.

Babeta e foarte bătrînă. Vede prin ceaţă. Tot ce-a fost flacără în jurul ei acum e fum.

— Cine-ţi face pîrjoale ?

— O bucătăreasă.

— Ştie ?

— Numai Babeta ştie !

Babeta oftează cu jale.

La plecare, după ce călătorul i-a spus „rămîi cu bine, Babeto", Babeta l-a dezmierdat pe frunte şi l-a întrebat încet de tot, să n-o audă babele azilului :

— N-ai nevoie de bani ?

MARIŢA

O cheamă Mariţa, dar dac-o-ntrebi cum se numeşte, zice : „Ţuca !" rămînînd cu dinţii ca halviţa.

E mereu hlizită, cu ochi de ou răscopt şi păr ca de mangal mirositor a gaz şi a untură, uneori ş-a busuioc. Cum dă cu ochii de-o unsoare — unt topit sau proaspăt, grăsime de porc, vaselină, alifie, cremă de obraz sau glicerină — îşi unge părul ca să-i dea lucire.

E neasemuit de cochetă, dar numai pînă la gît. Mereu descoperă o floare roşie, fie-n grădină, fie-n pod la jucării, pentru întunecimea ei de păr. Are cercei cu piatră „de foc", se pudrează ori cu făină, ori cu din cutia mamei, îşi face sprîncenele cu chibrit ars, obrajii cu praf de cărămidă, iar la gît are mereu podoabe : ba mărgele, ba funde roşii de la cutiile cu bomboane, ba tot felul de altele care lucesc. Dar încolo, de la gît în jos, e ca un ţuhal de cărbuni. Parcă-i îmbrăcată în petici de şters botinele clienţilor tatei, iar picioarele ei nu se sfiesc de neagră goliciunea lor cu tălpi crăpate.

—Ţuco, iar ţ-ai pus colţunii ! o rîd copiii, uitîndu-se la picioarele ei afumate.

— Colţunii de la mămuca ! zice ea hlizit.

Aşa-s de înnoptate picioarele ei !

Cînd se uită la bărbaţi, cu mînca-te-aş, parcă-i mereu gata să le facă din ochi şi îndată îşi dezmiardă bărbia în piept.

— Eşti sfioasă, Ţuco ! zic copiii.

— D-apui da, cum să nu fiu, c-aşa-s de la mămuca ! zice ea, legănîndu-se ca barca.

Nimic nu-i place mai mult decît spălatul ferestrelor. Nu mai isprăveşte frecîndu-le şi oglindindu-se în ele. Între timp cîntă şi jale şi „amoriu".

— Mariţo ! răsună glasul mamei. Ţuca împinge un „offf" în cîntec şi răspunde :

— Eu, 'ducă dragă !

— Mă doare capul de atîta cîntat ! Mai taci puţin !

Oftează Ţuca în sinea sînului ei şi-şi adoarme cîntec cîntecelul cu un fel de „nani-nani. 'cetişor".

Apoi stă, uitîndu-se pieziş ca pasărea dintr-o ciripire.

— Tot m-auzi, 'ducă dragă ?

— Taci odată !

— Iaca n-oi mai răsuna !

Îşi lasă treaba baltă şi se duce la portiţă. Şi iar începe să cînte : din rărunchi.

— Mariţooo ! o ajunge glasul mamei, peste nouă mări şi ţări.

Vine Ţuca, zdupa-zdupa, într-un sufleţel.

— 'Racan de mine, că m-ai vîrît în toţi spărieţii !

— Ai 'nebunit ? Cînţi la poartă ?! Şi treaba ce face ?

— Da mai las-o şi mataluţă, 'ducuţă dragă, că te-ai oftigit de-atîta cusut la maşină ! Ia să-ţi facă Ţuca o cîntare.

Mama o alungă. Apoi stă ce mai stă şi, lăsînd în plata domnului maşina de cusut, se duce la pian.

A avut dreptate Ţuca !

*

Văleu ! Văleu ! Văleu !

Uite la Ţuca !

Vine Ţuca duminică seara de la plimbare, cu pălăria ca un coşuleţ cu zarzavaturi, cu rochie de foc bengal — matasă roşie —, cu umbreluţă tivită cu dantele, cu colţuni, cu călcîie de catalige la pantofi şi pe deasupra cu mănuşi de aţă pînă la jumătatea degetelor.

— Ţuco !

— Iaca eu ! Poate nu mă prinde ?

Stă în faţa portiţei, cu şold galeş strîmb, priponită în cortel.

— Te-ai fotografiat, Ţuco ?

— He-hei ! Am mîncat şi seminţe ! Să mă fi văzut !
— Şi de ce ţi-ai pus mănuşi, Ţuco ?
— Vorba cîntecului, zice Ţuca :

Ce porţi, leleo, chelbea-n cap ?
Dacă-i moda, ce să fac ?

*

Tare-i supărată mama !

Pătimesc odăile din pricina Mariţei. N-are capul la treabă şi pace. Colbul stă de-un deget pe te miri ce — chiar şi pe pian ; subt paturile copiilor s-adună ghemotoace de hîrtie, duşumelele n-au luciu, aţele de paianjen cresc ca barba babelor cu negi... Mai mare jalea !

— Mariţo, unde ţi-i capul ?
— Iar te mînii, 'ducă dragă !
— Cum să nu mă mînii, dacă toate-s de izbelişte. Ori îţi vezi de treabă, ori pleci din casa mea. Vie-ţi minţile-n cap !
— Of-of-of ! suspină Ţuca. Mai bine nu mă făcè mămuca ! S-ajung eu să supăr bunatate de stăpînă pentru care şi-n foc m-aş vîrî ! Of-of-of...

Şi deodată se înseninează hlizit.

— 'Ducă draga me, ştii una ? Hai să-ţi descînt de inimă ră !

*

Nu mai merge ! Ţuca-i o „ră", a „di celea" ! A venit moş Sergentul la mama şi i-a făcut vorbire :

— Săru-mîna, coniţă, eu cu Mariţa nu mai pot dovedi !
— Cum asta ? s-a încruntat mama, măturîndu-i pe copii c-un semn din ochi, gene şi sprincene, care înseamnă : Ia marş de acolo, că v-arăt eu vouă !

Dar, bineînţeles, copiii au plecat din ochii mamei, rămînînd ascunşi tot lîngă uşă, cu urechile deschise ca zorelele.

— Ia spune ! l-a îndemnat mama pe moş Sergentul.
— D-apui cum, coniţă, în fiecare noapte alt handralău ! Şi numai meletari ! Apoi pentru una ca aiasta nici un regiment nu-i de ajuns, pacatele mele, că-s om umblat şi multe am văzut, da ! aşa patimă de muiere n-am mai întîlnit ! Aduce oameni străini în casa boierilor ! Or fi şi dezertori ! Parcă ce ?

Li-i scris pe chipiu ! Eu, coniţă, nu mai garantez de avutul boierilor. Mi-am făcut raportul şi-am plecat cu tot respectul...

Auzind acestea, mama foc şi pară s-a făcut şi a chemat-o pe Mariţa.

— Ştiu tot !
— Ce să ştii, 'ducă draga me ?
— Cum îţi petreci tu nopţile, Mariţo ! Ruşine să-ţi fie !
— M-o pîrît dumnealor ! o sughiţat Ţuca a plîns.

Apoi o suspinat de nu ştiu cîte ori.

— Vrasăzică aşa e, a vorbit mama. Bravo ţie, fată de la ţară ! În fiecare noapte alt soldat...
— D-apoi dă, 'ducă dragă, nie toţi ni-s dragi ! Da ei, blăstămaţii, cum m-apucă, cum mă lasă. Nu se prinde nici unu ! Pacatu lor să hie, păcătoşii ! Adică ce ? Să-i hie Ţucăi mai rău ca vădanelor fiindcă nu stă nici unul mai mult decît o noapte ?
— Bine, Mariţo, a oftat mama. Tu fă cum ştii, dar la mine nu mai stai !

Deci şi-a luat Mariţa calabalîcul, a tocmit un căruţaş şi s-a pregătit de ducă.

Dar înainte de-a pleca s-a înfăţişat la mama :

— Săru-mîna, 'duca me dragă. Vorba cîntecului :

Eu mă duc, mă prăpădesc
Ca un cîntec bătrînesc.

Mama, miloasă la suflet, s-a întunecat a părere de rău.

Ochii Mariţei au lucit a zîmbet în vînăt-albul lor de ou răscopt.

— Nu-ţi face inimă ră, 'ducă dragă. Eu îs ţigancă de felul meu, mi-i drag să şăd oleacă, da-ndată mă mănîncă drumul. Săru-mîna pentru aşternut şi pentru bunătate.

Şi s-a dus.

— Saraca ! a oftat mama la dejun.
— Saraca ! a oftat şi tata.

Şi copiii : în gîndul lor.

Dar nici nu isprăvise tata de băut cafeaua, că mama a şi descoperit că-i lipsea o rochie de matasă.

— Ce să-i fac ? a întrebat mama.
— Să-i pui cruce ! a rîs tata.

COCOȘ

Cînd au văzut-o la masă, cei trei liceeni au bufnit de rîs cu nasul în șervet, ca și cum odată s-ar fi fript tustrei.

O fată-hăi cu părul galben, ochii spălăciți albaștri, mici pe cît rotunzi, obraz de păsărghie toantă și trup la optsprezece ani ca al Barbarei Ubric la șaizeci.

De ce i-au spus Cocoș ei știu, dar așa i-au spus și astfel i-a rămas.

— Cocoș, ce-avem la masă ?

— Ii... ista... Nu știu, mă-c să-ntreb.

Se duce, scobită-n față, coșcovită-n dos, și vorbește singură în gura mare :

— Iaca m-o întrebat 'nealor ce-avem la masă ? Eu le-am zis 'nealor : Nu știu. Mă-c să-ntreb.

Se-ntoarce.

— Ei, Cocoș, ce-avem la masă ?

— Ista... cum îi spune... Dacă am uitat !...

Cocoș e într-un veșnic monolog cotcodăcit. Gîndurile ei se nasc din gît în gură ca sughițul.

— Iaca mi-o spus conița : ești o proastă ! Eu i-am zis 'neaei : da di ci să hiu proastă ? Hî !

Și rîde scurt, rămînînd cu pliscul despicat și limba moartă. Cum vede o oglindă se duce, nas în nas cu ea, și rîde „hî", apoi se uită ca găina la linia de cridă și clipește-a somn.

— Ce faci acolo ? o ajunge glasul care vede al mamei.

— Ce să fac ? Iî... Nu știu...

Și parcă-i vine să întrebe pe un altul ce făcea ? Căci ea nu știe. Apoi începe :

— Iaca mi-o spus conița...

*

Au venit mai devreme de la liceu. Dau buzna în odaie la trai-nineacă și nu le vine să-și creadă ochilor. În mijlocul odăii, la oglindă, Cocoș îmbrăcat în uniforma de mare ținută a lui Ionelu.

— Ai înnebunit, Cocoș ?

Cocoș repetă ca ecoul :

— Ai înnebunit, Cocoș ? și rămîne-n uniformă ca o pasăre în laț, fără scăpare.

— Dezbracă uniforma, Cocoș păcătos !

E atît de uluită și supusă încît începe să-și dezbrace uniforma, uitînd că-i numai cu pielea subt uniformă.

Băieții se întorc cu spatele, zîmbind.

Numai de n-ar intra mama !

Stau ce stau, așteptînd să se isprăvească metamorfoza lui Cocoș. Dar nu s-aude nimic.

— Cocoș, n-ai isprăvit ?

— Ce să isprăvesc ?

— Să te-mbraci, Cocoș.

Uitase. Goală pușcă, se privea în oglindă nemaiștiind ce trebuie să facă între fustă și-ntre uniformă.

*

A trimis-o mama să puie o scrisoare la cutie.

Minutarul orelor s-a învîrtit o dată.

Mama a sunat. A venit Babeta.

— Tot nu s-a-ntors ?

— Da unde-ai trimes-o ? întreabă Babeta.

— Să puie o scrisoare la cutie.

— M-dă ! icnește Babeta. Copchila aiasta nu-i în tăti mințile !

Minutarul orelor s-a mai răsucit o dată pe ocolul cadranului.

S-apropie ora dejunului și Cocoș tot nu s-arată.

— Babeto, spune mama la bucătărie, ia vezi pe unde-i...

Pornește Babeta în papuci, ca un stejar cu pestelcă și tulpan. Nu trece mult și se întoarce cu Cocoș după ea.

— Unde mi-ai stat atîta ? o fulgeră mama.

— Unde-am stat ? se miră Cocoş.

— Unde-o stat !? mîrîie Babeta cu mare scîrbă. O văzut nişte copchii cu zmăul şi o rămas cu gura cascată !

Mama oftează spre icoane. Mare Dumnezeule !...

— Scrisoarea ai pus-o la cutie ?

— Care scrisoare ?

— Nu cumva mi-ai pierdut scrisoarea ?

— Vin, fată-hăi, să-ţi găsesc scrisoarea ! îi porunceşte Babeta cu milostenie, apucînd s-o pipăie.

Şi-i găseşte scrisoarea în sîn.

— Ce-i, mamă ? întreabă c-un început de zîmbet liceenii întorşi de la şcoală, văzînd sfîrşitul scenei.

— Am trimis-o să puie o scrisoare la cutie, răspunde mama cu braţele spre cer.

— Aha ! rîd ei de-a binelea. Şi a pus-o la cutia lui Cocoş !

— Tot îi bine că n-a mîncat-o ! adaugă Babeta.

*

Într-o zi băieţii au descoperit că linguriţa cu dulceaţă, care le-o trimite mama în fiecare seară, e prea lînsă. S-au vorbit, s-au sfătuit, au stat la pîndă şi l-au văzut pe Cocoş astfel făcînd : Linguriţa cu dulceaţă, de obicei cu şerbet, intră pîntecos de plină în gura Cocoşului, apoi iesă mai potolit plină, ca după o cură de slăbit. Şi tot aşa, intrînd şi ieşind, forma şerbetului capătă ovalul uscăţiv al sîmburelui de migdală.

Aha !

— Te-am prins, Cocoş, mînile sus !

Cu mînile precum s-a spus, Cocoş s-a făcut roşie cum e creasta celui cu pinteni şi a rămas cu gura deschisă — cot-codac — de păsărească spaimă.

Băieţii au chibzuit — şop-şop-şop — hotărînd *s-o* judece *pre el* : Cocoşul-fată-hăi ! Deci, au încuiat uşa cu cheia, s-au aşezat pe trei scaune în faţa mesei, au deschis o carte mare — un atlas de geografie — şi au pus-o pre Cocoş la teascul întrebării, pînă ce au stors din ea tot adevărul.

Cel dintîi judecător, Păstorelu pe nume, a spus :

— Cocoş, te condamn să bei un pahar cu apă !

— Iaca, a spus Cocoş, te-o condamnat să bei un pahar cu apă.

Şi l-a băut.

Al doilea judecător, Ionelu pe nume, a spus :

— Cocoş, te condamn să bei încă un pahar cu apă !

A recitat Cocoş sentinţa şi a băut din nou.

Al treilea judecător, Puiuţu pe nume, a spus :

— Cocoş, te condamn să mai bei un pahar cu apă !

L-a băut şi pe acesta.

Iar Păstorelu — măscăriciu — a spus, consultîndu-i din ochi pe ceilalţi :

— O condamnăm să bea şi cana ?

Cocoş s-a uitat la cogeamite cană de tablă şi a pîlpîit a fugă ; apoi s-a îngreunat a îngenunchere.

Dar Păstorelu a spus nobil :

— Hai să te iertăm de cană. Du-te şi să nu mai faci !

S-a dus Cocoş, cu trei pahare de apă în ea şi cu spaima cănii. Chiar de la uşă a început :

— Iaca m-o prins 'nealor la dulceaţă...

*

Spune tot.

Dar într-o zi a început Cocoş să se umfle pe mocnite şi s-a tot umflat cîteva luni, tăcînd chitic.

Cot-cot, Cocoş !

Ai devenit găină !

GHEORGHE IERNILĂ

Iernilă e pacostea mamei Catinca. Săptămîni de-a rîndul nu-l vede nimeni. Mama Catinca, spălătoreasa, își zolește albiturile în balie, cu țigara lipită de buză, mai stă ce stă, se mai uită la cer, suspină cu năduf și stoarce cămeșile cum ai răsuci gîtul vrăjmașului.

— Unde-i fi tu, Iernilă păcătosule, arde-te-ar para iadului ! Lasă că mi-i veni tu odată !

— Ce tot suspini, mamă Catincă ? o ispitește poznaș fata din casă.

— Te-am poftit la colivă, fată-hăi ?

— Lasă că știu eu, mamă Catincă, ți s-o făcut dor de moș !

— De unde l-ai scos moș ? se zborșește Catinca.

— Da ce-i tinerel ?

— Cum o fi, n-o fi, nu-i de patlagica ta de nas ! Lipsești din ochii mei, haită !

Numai iaca, tocmai cînd nimeni nu s-așteaptă, vine și moș Iernilă: Dintîi îl simt cînii. Niciodată n-au ei coadă mai cu morișcă decît atunci cînd îl întîmpină.

Apoi îl simte altfel mama Catinca. Vinul lui moș Iernilă vine strîmb la nasul ei, cîrnindu-i-l. Iesă la poartă mama Catinca, tîrșindu-și papucii, cu mînile în șold și pestelca răsucită. În ochii mamei Catinca s-ar putea marina, cît ține o clipeală, măcar un chiup de castraveți.

Iernilă vorbește cu îngerii. Pașii lui se încalecă, brațele lui bălăbănesc, părul lui de ceață fumegă.

— Ai venit, beţîvule și păcătosule ! Uite-n ce hal de nehal ești ! Rîd și cînii de tine, potloagă bătrînă, beșleagă, hoitule !

Și dă-i și dă-i, și cu vorba și cu palma și cu cotul și cu genunchiul în spate.

Îl treieră Catinca pe Iernilă.

— Muiere-ndrăcită, mormăie moș Iernilă, dibuindu-și cărările spre patul din spălătorie.

Mama aude și spune cu sprincenele lăsate pe neguri :

— A venit Iernilă !...

Tata adie spre zîmbire. Se șterge cu șervetul — meremetul tatei cînd ascunde tainele gurii — și spune către servitoare :

— Du-i un rachiu lui Iernilă din partea boierilor !

— Încurajează-l ! oftează mama.

— Rachiul *drege*, explică tata.

Mama ridică din umeri.

— Nu trece mult și iaca se înfățișează Iernilă, cu paharul de rachiu în mînă — cum de nu l-a vărsat ? — pe pragul sufrageriei.

— Sanatate și noroc la împarații și la prințișorii mei ! Ura ! Zi, măi fato, ci taci ? Ura !

Dă dușcă rachiul în prăpastia vinului, și holerca devine bunătate pe fața lui. La zîmbirea dinspre suflet a lui Iernilă și îngerii s-ar aduna. Văzîndu-l astfel la obraz, nici mama nu se poate supăra. Zîmbește și ea, îndemnîndu-l cu vorba :

— Hai, Iernilă, acum du-te și te culcă !

Zîmbește și tata înspre mama.

Zîmbesc și copiii.

Zîmbește și servitoarea.

Parcă s-a aprins o lampă pentru cartea cu povești.

— Vă rog să mă lăsați în pace ! se supără mama cu demnitate în ibricul de cafea.

*

Cînd îl mai lasă vinul, Iernilă e grădinar. I-s dragi florile. Și ele vin cu toată înflorirea spre Iernilă.

Cît îl ține, e tare priceput la flori și nu se află mai harnic. Boierii îi dau bani, masă și casă și chiar îl pricopsesc

cu cîte o haină, scoasă din cine ştie care sipet şi din cine ştie care pod. Numai jupîn Meşulem ar putea ghici, cu ochiul chior.

Face ce face Iernilă şi mereu poartă redingotă verzulie. Pălărie are cîte o zi, iar cîte o lună, două, n-are. Fiecare crac din pantalonul lui Iernilă ar putea să fie horn strîmbat de vînturi. Ghete are-n-are : prăvălite, cum e călcătura de beţiv, glodoase ca galoşii popii, descheiate, ponosite, colbăite. Şi-i slab Iernilă şi puţin la trup că parcă-i din surcele şi din vreascuri întocmit.

Dacă l-ai pune într-un cireş, ai crede că-i o sperietoare de păsări ; dar, cînd ar afla vrăbiile despre cine-i vorba, ar veni din toată lumea la cireşul lui Iernilă.

— Măi-măi-măi, le-ar spune lor Iernilă şi din vin şi din cireş, cine-mi sînteţi voi de vă grămădiţi la mine ?

— Vrăbiile ! Vrăbiile ! Vrăbiile ! ar răspunde vrăbiile.

C-aşa e moş Iernilă : în cireşul inimii, cel plin de inimioarele cireşelor, Iernilă e bunicul vrăbiilor.

Şi al îngerilor ar putea să fie, dacă l-ar tocmi în cer mare-boierul-raiului.

*

Uneori Iernilă sună la uşa de dinfaţă.

— Ia vedeţi cine-i, îi trimite mama pe copii, crezînd că vine cineva în vizită.

Cînd colo, iată-l pe Iernilă, în redingotă de statuie înverzită, cu musteaţă boierească răsucită şi cu mîna dreaptă tăinuită după spate.

Copiii îl întîmpină ca pe irozi.

— Cine-i acolo ? întreabă mama.

— Moş Iernilă ! răspunde corul lor vesel.

— Ai căpchiet, Iernilă ! spune mama. Suni la uşa boierilor ?

Dar Iernilă suie scara ca un cine-ştie-ce-cutare-împărat, se ploconeşte în faţa mamei şi-i întinde frumuseţă de buchet.

— Mamă, nu-i spui mersi ? o întreabă copiii : pedepsiţi de cîte ori nu fac aşa.

— Mersi ! oftează mama.

Al dracului Iernilă.

*

Vinul lui moş Iernilă nu-i uită pe copii.

— Iaca, iezii moşului !

Numai el ştie să spuie cu dulceaţă vorbe de poveste. Şi-ndată le întinde palma unde-s trei : trei nuci, trei mere, trei caise, trei de cîte două ori cireşe.

Îl vede cîteodată mama pe fereastră. Repede îi cheamă.

— Cum vă vine să puneţi în gură fructe din mîna lui Iernilă ? Imediat să faceţi gargară !

Copiii fac ce spune mama şi nu-i spun nimic.

Nici ei nu-şi spun nimica între ei. Dar bine ştiu în sinea lor de taină că ce-i din mîna lui Iernilă vine de la Dumnezeu în numele Tatălui, al Fiului ş-al Sfîntului Duh. Amin.

*

Miroasă dulce tîrgul Ieşului a frunzuliţă nouă şi a floare de liliac.

Tot ce-i pe pămînt stă la soare.

Şi cerul stă la soare, mare şi albastru, cu toţi îngerii în sîn.

Pe banca de la poartă, moş Iernilă, moş Sergentul şi moş Caterincă. Alături de ei, lîngă zaplazul înroşit de vacile-domnului, stă caterinca, odihnindu-şi glasul, papagalul şi piciorul.

Toate stau. Numai copiii, nu. Ei n-au astîmpăr. Vin şi văd. Lumina-ncepe în ochii lor.

— Iaca şi iezii moşului ! zice Iernilă către doi-moşnegii lui. Cruci şi dumnezăi, tare mi-i bine-n suflet !

Şi unde se ridică Iernilă, face cu ochiul la tustrei copiii, pune mîna lui pe manivela caterincei şi începe.

Cîntec ca acela, altă primăvară n-a avut.

Ş-acuma, îngerii, ascunşi în cer, oftează şi-şi aduc aminte.

*

E ziua cea dintîi a Paştelui, după noaptea clopotelor şi a lumînărilor.

Părinţii dorm, ca după Înviere.

Au răsărit atîţia cozonaci, că şi lumina primăverii tot a cozonac miroase.

Singuri, într-așa de mare sărbătoare, copiii tare n-au ce face. De ce nu-s vrăbii sau furnici ? Numai așa ar căpăta și ei o treabă, după placul aripei sau după rostul hărniciei de furnică.

Haide, nici o sfîntă Vineri nu le iesă-n cale ? nici un Scaraoțchi ? nici un Flămînzilă sau Lungilă ?

Iaca moș Iernilă !

Vine cu tot vinu-n spate, ca un sac cît un dulap. Vai de el, săracul moș Iernilă !

Pasul și sughițul !

Nu cade chiar, dar nici departe nu-i.

Îi vede din luminăția nopții lui.

— I-hai ! Ce-am mai băut !

Și-i rîde soarele pe fața nopții.

Ferește-l, Doamne, de Catinca !

— Unde mi-i baba ? zice moș Iernilă cu sughiț în piept. Vreu să ciocnesc un ou cu baba me.

Copiii oftează de atîta primejdie cu balaur, și-s mici și zăpăciți ca în povestea care duce pe copii în casa Zmăului.

— Hristos a înviat, moș Iernilă ! zic ei din valea lor spre el, cel de pe munte.

— Adevărat a în... în... Unde-i baba me ?

Și iar mai face un pas, ferească-l sfîntul de mai mulți, c-acuși îl simte baba lui, care-l așteaptă fără ouă, să-l ciomăgească cu ciomagul.

— Moș Iernilă, spune unul.

— Iaca eu !

— Moș Iernilă...

Dar nu știe care vorbă să i-o spuie, numai să-l oprească.

Și deodată cel mai mic scîncește și-l apucă plînsul.

— Care-i acela care plînge ? zice moș Iernilă întinzînd urechea tocmai din hăt-depărtarea vinului.

Mai-marii celui mic i-l arată cu degetul și vorba.

— Moș Iernilă, spune-i o poveste să nu mai plîngă !

— Poveste ! sughiță opintit Iernilă. Iaca am să-i spun poveste.

Și se lasă dus de dumnealor copiii spre loc bun de poveste. Astfel, după mare-ce-drum-lung-și-greu, ajung cam peste nouă mări și țări, în fundul fundului grădinei, la loc de verdeață și odihnă, unde nu-i nici întristare, nici suspin și nici mamă-Catincă-babă-zgripțuroaică.

Îl așază ei pe moș Iernilă pe o iarbă de matasă și de floare.

— Iiii ! se-ntinde moș Iernilă în truditele lui oase, tare bine fiindu-i.

Și adoarme, luminat de cerul Paștelui.

Nu le-a spus poveste. Dar poveste-a fost.

*

Catinca are numai patima cafelii ș-a tutunului. Cînd spală albiturile în balie, parcă se luptă cu vrăjmașii ei. Suspină, icnește, zolește, freacă și trîntește și nu-i tace gura : pe-nfundate. Fața ei e pungită de desimea zbîrciturilor. Te trec fiorii numai cînd te uiți. Și-i negru-galbenă ca alamîia din alt an. Dar spală iscusit și calcă meșter. Nici aripile îngerilor preacuminți nu sînt mai albe decît rufele aduse de Catinca.

Mereu o doare capul din pricina cazanului de rufe și a mangalului mașinei de călcat. Se leagă pe frunte cu basma în care pune felii de cartof. La ceafă ține hrean.

„Numai morcovul în gură-i mai lipsește" gîndesc copiii.

Catinca toarnă zeamă de lămîie în cafea, bea cu rînjet străpezit, aprinde țigara și face treabă toată ziulica, acră și vrednică.

Cum dă cu ochii de Iernilă, își varsă smoala.

— Viespe, zice el, pune și tu un chil de vin în fierea ta ! Să te mai îndulcești la bunătate !

— Arde-te-ar para focului, mișălnicule ! Așa vorbești tu cu muierea ta, porc bătrîn !?

— Iaca te las cu bine și mă tot duc.

— Cu lumînare să te văd !

Anii nu-l schimbă pe Iernilă dintre îngeri, dar au mînat-o pe Catinca spre clondirul iadului. A început Catinca să duhnească a rachiu.

Nasul mamei, care pe toate le știe — că doar nu degeaba-i ursită la trei copii păcătoși — a aflat și mirul Catincăi.

— Și tu, Catinca !?

— Vorbe ! a răspuns Catinca oțărîtă și s-a dus la treaba ei, tîrîndu-și vechiul suflet și papucii.

Dar odată și odată, după ce-a lipsit Iernilă vreme de corabie plecată, cînd s-a-nfățișat pe trei cărări, Catinca n-a putut să-l „treiere". Lipită de rachiu pe scaun, cu foc în

ochi și gura strîmbă, s-a zgîit la el, numai cutremur de sughiț, ca o hîzenie de broască a iadului.

A mirosit-o Iernilă, s-a crucit năstrușnic și atît s-a veselit întru rachiul Catincăi, încît a început să joace ca ursul, tot spunînd :

— I-hai, i-hai și iar i-hai ! S-o-ndulcit și baba me !

Dar după ce s-a potolit sughițul, gura Catincăi a vărsat cumplită fiere peste veselia lui Iernilă.

Și văzînd una ca asta, a oftat cum nu se poate mai cu mare jale, ș-a pornit spre poarta casei cu o cruce-n spate.

— Unde te duci, moș Iernilă ? că de-abia ai venit ! l-a cercetat fata din casă.

— Mă duc să mă-mbăt, că tare-s amărît !

*

Au început plecările. Cel care-a fost al treilea copil — mezin cu păr de aur — a plecat în depărtata țară să învețe drumul aripelor.

A căzut acolo, ș-a rămas copil în amintire și într-un mormînt.

Vîntul toamnei l-a luat odată și pe moș Sergentul-de-la-poartă și l-a dus cu frunzele spre cimitir. Babeta i-a făcut colivă, iar Iernilă l-a stropit cu vin.

Moș Caterincă unde-i ? Îl așteaptă poarta, banca, ulița copilăriei, dar el tot nu vine, pînă cînd și soarele închide-n ceruri umbra care i-o dădea lui, papagalului și caterincei.

— Numa Iernilă n-are moarte ! a spus odată Babeta care-l știe de cînd lumea, dintru începutul alor lui.

Beat mort, îl ploua uneori ca pe un lemn căzut pe uliță. Cine-l culege și ridică ? Poate că numai îngerul acela care vine lîngă vinul lui, văzîndu-l cum își caută aripele-n pahar.

Odată a nins pe moș Iernilă mult și bine, troienindu-l ca pe o colibă părăsită. L-au lins cînii și s-a deșteptat — tot fără cruce — lîngă un zaplaz al gunoaielor. Alb de omăt, s-a scuturat și iar s-a dus la vin.

— Măi Iernilă, tot viteaz ? îi spune tata, cînd îl vede ca și ieri, bătrîn și chiurluit.

— D-apui cum, împărate !? Nu mă găsește Baba la mine acasă, că-s ușărnic !

„Baba" vorbei lui Iernilă nu-i Catinca, îi cealaltă, dinspre cruci.

De la o vreme, de cîte ori lipsește mai din cale-afară, tata-i duce grija.

— Măi Băboiule, ce-i cu Iernilă ? Nu cumva...

— Îl știe numai Dumnezeu ! răspunde Babeta, ridicînd din umeri.

Dar într-o zi și tata a plecat fără întoarcere.

În casa celor care au rămas, în fiecare noapte arde o lampă solitară pînă în tîrziul de argint al dimineții ; răsare pe morminte steaua *Medelenilor*.

Doi gemeni au venit în casa celor trei copii de odinioară. Anii lor încep cu mamă, cu bunică și poveste. Iar Iernilă-i tot moș beat și-n ochii lor. Vine la ei, întocmai ca la ceilalți, cu două nuci, cu două mere, într-o palmă care tremură mai tare, mai mult frunză decît mînă, dar tot de la Dumnezeu.

Nu e crîșmar să nu-l cunoască pe Iernilă, nici bețiv să nu-l asculte și urmeze.

La miază-zi, la miază-noapte, la apus și răsărit stă vinul. Și Iernilă întru el.

Trec anii — primăvară, toamnă, iarnă și iar primăvară și în fiecare an vinul deschide ochi de aur tînăr peste vechea lume a păcatului străbun.

Iernilă merge înainte.

N-are moarte.

Dar e plin de moarte dulce tîrgul Ieșului. Mereu alt drum spre cimitir. E moartă ulița copilăriei ; morți bunicii, mort nepotul lor cu păr de aur, mort și tata...

Numai vinul strălucește în cetatea scufundată. Și Iernilă merge înainte întru vin.

Cînd au plecat stăpînii lui la București să-nceapă altă viață, Iernilă a venit la gară cu buchet de flori. Oamenii au crezut că-i cerșetor, în fără seamăn zdreanță și mărăciniș de păr, ș-au vrut să mi-l gonească. N-au știut că el e dulce tîrgul Ieșului venit la cel din urmă tren.

S-au dus.

El a rămas.

Și altă lampă, tot de veghe, s-a aprins la București.

Unde-i Iernilă ?

Măi Ilie Pînișoară...

IUBITE CETITOR,

Eu ți i-am spus pe-ai mei, luminîndu-ți-i o clipă.

Acum adă-ți aminte de ai tăi. Poate că, regăsindu-i la lumina lumînărilor, vei dibui un zîmbet pentru ei și unul pentru tine. Și poate încă unul : pentru mine.

Că și la unul și la altul se ridică steaua cu obraz de taină la fereastra inimii :

Sculați, sculați, boieri mari,
Florile dalbe...

PRIETENII NOȘTRI, CÎINII

Oraşul mare al zgomotului ţării tace ca un fluviu îngheţat. Casele s-au sălbăticit, ascunzîndu-se unele de altele, fiecare adunîndu-se-n căldura ei. Căminul omului nu mai e vecin cu strada, casa şi oraşul tuturora; a rămas sihastru ca o corabie rezumativă, cum e arca lui Noe în povestea lumii.

E noaptea Ajunului. La fereastra odăii mele de lucru, în care sînt singur cu masa, lampa şi fruntea, iarna nu mai e o iarnă a acestui timp, ci Iarna de totdeauna, cu omătul, crengile şi insomnia gîndului.

Nici o oglindă care să-mi arate anii din obraz; numai gîndul care e însăşi transparenţa de taină a duratei. Odinioară, acelaşi gînd îmi dibuia viitorul; tot el, acum, îmi readuce trecutul. În văzul gîndului şi în auzul lui, anii devin spaţiu, ca şi somnul.

Afară, în ograda casei, latră Roro. E ultimul cîne al casei noastre. Vine cu noi din Moldova. Cînd l-a adus tata la Iaşi, copiii mei erau mai mari decît el. Ei au dădăcit puiul orfan. Acum însă cînele e moşneag de paisprezece ani, iar copiii sînt tineri de douăzeci de ani.

Într-o zi, cînele acesta va muri şi altul îi va lua locul, cum şi acesta a venit după altul, cum şi acela...

Ham-ham! Ham-ham!

Răsună anii din adîncul şi afundul lor, ham-ham, ham-ham, din cîne-n cîne.

Doamne, unde-s atîția cîni care-au lătrat și-au dat din coadă pentru noi? Cum au venit? Cum au plecat? Cine i-a adus?

Nu mă gîndesc la cînii cumpărați după fotografiile din catalog, la cei care au act de naștere și educație aleasă și care lasă semn în punga și în vanitatea celui care i-a avut. Mă gîndesc la cînile de-afară, al ogrăzii, al ciobanului, cel care rabdă ger și arșiță la fel, gata să dea din coadă dacă-l chemi și care stă pentru tine, chiar dacă-l uiți, ca inima.

Un cîne e mereu în ograda noastră. Dar ceilalți n-au nici mormînt ca oamenii, nici pod ca jucăriile stricate, nici album ca prietenii de altădată; și n-au nici iad, nici rai.

Poate că de asta în noaptea Ajunului, gîndul, în marea lui singurătate, se întoarce cu viață înspre cînii duși.

Căci scrisul nu-i decît luptă cu moartea și uneori victorie asupra ei. Și nimic nu moare mai deplin în mintea omului decît prietenul cîne, mereu alături de noi cu sincera lui coadă, care e a inimii, și transparenții lui ochi în care e pruncia sufletului.

Cînele e un înger al omului, care n-are nici slava serafimilor, nici taina nevăzutelor.

Biet cîne!

Glasul cui a spus biet om?

BLANȘA

Blanșa e a copiilor.

Gheorghe-i al Anicăi.

Și Anica a cui e?

— A nimănui! răspund în cor copiii, lepădîndu-se de ea în numele văzutelor și-al nevăzutelor.

— S-o ia...

— Cine s-o ia?

— Lasă să n-o mai ia!

Și au lăsat-o. Au lăsat-o să fie numai. Căci Anica e războiul copiilor.

Blanșa-i mai bătrînă decît copiii. Între cei cu patru picioare e străbunică și poate și mai și. Dacă ar avea numai două picioare, ar purta papuci și ochelari și ar sta toată ziulica în fotoliu, la gura sobei sau la fereastră, împletind și cetind *Viețile sfinților*. Și toată lumea ar veni la ea spunîndu-i „săru-mîna".

Dar, fiindcă are patru picioare, îi numai Blanșa și nimic mai mult.

Copiii au cercat odată să vadă cum i-ar sta bunică și au îmbrobodit-o cu tulpan, punîndu-i ochelarii mamei.

Nu s-a supărat Blanșa; s-a tare mîniat mama. Anica i-a pîrît „că-și fac rîs de coniță".

*

Blanșa se bucură numai cu coada că are copii în ogradă. Cînd trec prin fața cuștii ei, o strigă: „Blanșa!" și coada Blanșei măturâ la stînga și la dreapta. Blanșa-i albă din

Biblioteca Fac. de Lb. și Lit. Română
SECȚIA LITERATURĂ
București

vîrful cozii și pînă-n vîrful urechilor. Un alb cam sur de drob de sare. Numai năsucul ei e negru-umed ca al măslinelor marinate. Are bot ascuțit de vulpe ajunsă etolă la gîtul cucoanelor și niciodată nu leapădă cojocelul de păr de capră.

— Măi, cum o fi Blanșa în pielea goală ?

Numai s-au gîndit, și au rîs cu hohot de circ. Și le-a părut atît de rău că și-au bătut joc de Blanșa, lăsînd-o în pielea goală ca pe un purceluș dus la cuptor, că îndată au „șparlit" cîte o felie de cozonac, dîndu-i-o, și au dezmierdat-o pe cap pînă Blanșa a închis ochii ca un motan gata să toarcă.

Blanșa e mică de tot, dar merge ca vitele care au talangă de grumaz și se duc agale la păscut cu ale lor coarne pe cap. Ea nu latră cu una cu două și nici chiar cu trei. Cum scîrțîie portița, deschide ochii, ciulește urechile, vede cine vine, adulmecă, mutîndu-și nările, strîmbă capul pe o parte și pe alta — ca balanța care cîntărește — și, dacă i se zburlesc mustețile, latră, iar dacă nu trebuie să latre își turtește capul pe labe și clipește pînă cînd adoarme la loc. O vezi cum gîndește în capul ei. Dacă te uiți la ea, gîndești și tu, bucată cu bucată.

Nu mușcă. Dar asta n-o știu decît copiii. Cele cu fustă sau cei cu pantaloni lungi așteaptă la poartă pînă cînd vine Gheorghe să le deschidă. Unii dintre dumnealor — clienții tatei — intră, dar se apără cu bățul. Blanșa se face că-i grozav de foc și pară pe băț. Copiii zîmbesc în sinea lor — ca harapul oglingioarei cu bombițe albe — și spun :

— Treci mata, nu te teme ! O ținem noi.

Și o apucă pe Blanșa din două părți, stăpînind-o ca pe tauri.

*

Odată a prins-o Iuju cu lațul și a suit-o în cușca lui cu roți. Gheorghe era beat și dormea. Mama nu era acasă. Anica bătea din pumni și spunea :

— Hă, hă ! Are să v-aducă hoheru chielea Blanșei în băț. Hă, hă !

Dar copiii nu s-au lăsat. Au luat o birjă din Tîrgul-Cucului, s-au dus de capul lor la tribunal, l-au găsit pe tata, i-au spus tot, cu lacrimi în ochi, și seara Blanșa a venit cu

tata în trăsură cu doi cai. După ce i-a mirosit pe copii, a intrat în cușcă și n-a mai vrut să iasă.

Blanșa ține cu copiii și cu Gheorghe. Cînd se duce la piață cu coșul, Blanșa pleacă după el, fără s-o cheme, ca să-i facă în ciudă Anicăi. Blanșa se potrivește în pas cu Gheorghe și cînd e treaz și cînd e chiurluit. Dacă Gheorghe se poticnește lîngă zidul bisericii și rămîne acolo în soamne, Blanșa se culcă lîngă el ca un fel de umbră albă a lui și așteaptă.

— Gheorghe-hăi ! răcnește Anica peste biserica Sfîntului Ion Gură-de-Aur.

Dar lui Gheorghe-i tare mult mai bine lînă biserica sfîntului decît lîngă Anica lui.

— N-auzi, Gheorghe, auzi-te-ar ciuma, c-acuși vin la tine !

Ciorile de pe biserică își fac semn cu cotul aripii și o asmuță pe Anica : har-harrr...

— Măi, unde mi s-o supăra odată sfîntul...

— Care sfînt ?

— Sfîntul Gheorghe, cel cu lancea, prostule !

— Prost ești tu, că nu spui.

— Ba tu ești prost, că-ntrebi. Și unde mi-o ieși călare pe fereastra bisericii...

— Pe fereastră ?

— Cal cu aripi, măi băiete ! Alb ca laptele și cu aripi de hulub. Și unde mi-o trăsni-o pe Anica drept la mir...

Nu iesă sfîntul nici pe ușă — că-i încuiată de dascăl cu cheia de fier —, nici pe fereastra rîndunelelor, că-i zăbrelită.

Și stă biet Gheorghe numai cu Blanșa, lîngă zidul bisericii. Și numai ce vine Anica, fîșîind șerpește din papuci țîrșiți, c-o falcă în cer și una în pămînt.

Arată-ți aripele, Blanșa, că-i prăpăd !

Încalecă, Gheorghe, pe Blanșa-năzdrăvană, că te-ajunge Mama-Pădurii !

Blanșa n-aude, Gheorghe nu vede, Anica vine, inima bate.

Anica dă cu piciorul în Blanșa și în Gheorghe și-l smunce pe năpăstuitul ei ca pe un sac cu cartofi.

Gheorghe-i numai somn și rachiu.

Anica îl pune pe picioare și-ncepe să-i cărăbănească pumni, răcnind la el :

— Haram de tine, păcătosule și spurcatule ! Îmi bei tătă munca și sudoarea me !

Urîte vorbe !

Gheorghe se clatină să cadă, dar Anica nu-l slăbește, îmbulzindu-l ca tusa. Dă cu genunchiul, dă cu cotul, dă cu palma, se îndeasă-n el de parcă-l scurmă, îl îmbrînceşte. Pac cu palma peste obraz, poc cu piciorul drept în şale. Îi cade papucul. Geme, ca şi cum nu din picior, ci din rărunchi i-ar fi căzut. Îl ridică şi se năpustește. Pleosc cu papucul peste ceafă, peste tîmplă, peste gură.

— Unde-i toporul, Gheorghe-Gheorghe, să te hăcuiesc şi să sfîrşesc la cremenal ?

Iar Gheorghe-Gheorghe îndrugă :

— Dă tu, dă, muiere, c-acuşi iesă dracu din Gheorghe !

Şi suduie de mama focului.

Saracu Gheorghe !

S-adună toată mahalaua Zlataustului. Femeile dau din cap cu încuviinţare, uitîndu-se cu ochi stropşiţi la Gheorghe. Bate-le-ar crucea de muieri, toate-s de-o samă cu Anica ! Dar *oamenii* au inimă.

— Lasă-l, bre Anico, că doar ţi-i bărbat !

— Aista mi-i barbat ? Hoitu ista ? Înghiţi-l-ar pămîntu mamei lui !

— Ră mai eşti la inimă ! zic oamenii.

— Ia lasaţi femeia-n pace la nacazu ei ! sar de colo şi muierile.

Şi-s gata să se-ncaiere, de ciotcă ce-s cu scorpia de Anica !

Anica-l împinge pe Gheorghe spre casă, cu alaiul după ea. Iar după ce-a închis portiţa cu tunet, se întoarce la oameni şi răcneşte :

— Nu v-aş mai vedea în ochi ! Hooo ! Haide marş, boalelor !

După aceea, Blanşa se culcă în cuşcă şi nu mai vrea să vorbească cu Anica.

Gheorghe doarme şi nu mai vrea să mătură în ogradă.

Anica boceşte cu ochi de sînge şi nu mai vrea să facă bucate.

Ş-unde vine mama la bucătărie şi se supără pe Gheorghe, pe Anica, pe copii, pe toată lumea.

— Am să vă dau afară pe amîndoi ! Să se isprăvească odată !

Anica îşi scutură plînsorile, taie felii de cartof şi le pune pe tîmple şi pe frunte — slută-i, draga ei, ducă-se pe pus-

ti ! — se leagă cu tulpanul şi începe să facă treabă cu satîrul, cuţitul, melesteul, lingura şi oalele, bodogănindu-l mereu pe Gheorghe care sforăie.

Iar Blanşa, cînd Anica se duce la poiată să taie gîtul unei păsări, vine iute-iute în bucătărie şi sărută mîna lui Gheorghe.

S-o vadă Anica !

Dar îngerul o ţine pe Anica tocmai cît trebuie.

*

Cînd au văzut-o întîia oară pe Blanşa cu burta plină ca o vacă, cei mici au dat fuga la mama.

— Mamă, Blanşa s-a umflat !

Mama nu s-a speriat ; a tăcut, cu ochelarii pe nas, aplecată asupra maşinei de cusut.

— Ce facem, mamă ? N-o ducem la doctor ?

— Nu-i nevoie. Aşteptăm.

— Ce aşteptăm ?

— Să aibă pui.

— Aha ! Pui ! s-au dumirit copiii, cam, dar nu prea foarte. Ce fel de pui ?

— Iaca ! Doar n-are să facă pui de găină ! Pui de cîne. Căţei.

— Bravo ! Foarte bine ! Şi de unde-i are ?

— Îi are... îi are... din piaţă.

— Cum aşa, mamă ? A fost Blanşa în piaţă să cumpere pui ?

— Sigur.

— Şi de unde a avut bani ?

— I-am dat eu.

— Ţi-a cerut ea ?

— Firește.

— Cum ţi-a spus ?

— Cum mi-a spus ! Cum mi-a spus ! Cucoană.

— De ce ? Blanşa-i servitoare ?

— Ţţ ! Ia lăsaţi-mă ! s-a scuturat mama la ei.

Copiii însă nu s-au dat bătuţi.

— Mamă, da de ce nu-şi ţine puii în pachet ?

— Fiindcă n-are mîni.

— Aha ! s-au cam limpezit ei, dar tot cu prepus au rămas. Mamă, şi pe unde scoate puii ?

— Daţi-mi pace ! Nu vedeţi că am treabă ?
— Îi varsă pe gură ?
— Doamne, maica me, ce vi se mai năzare ! se amestecă şi Anica unde nu-i fierbe oala. Îi fată, dacă vreţi să ştiţi.

Mama s-a supărat grozav pe vorba Anicăi şi i-a mătrăşit pe toţi afară

— Măi Anicuţo, s-au luat copiii după ea, cu glas de miere ; cum ai spus ? Blanşa îi fată ?
— Oi fi spus eu ce-am spus ! Îi fată. Iaca !
— Tu eşti fată, Anicoiule ! au blefturit-o copiii de la uşă. Numai noi sîntem băieţi ! Sîc !

*

Copiii s-au luat de la împărţeala unei cutii de bomboane — una mie, una ţie, cu hoţie, viclenie şi şurubărie —, înfierbîntîndu-şi pînă la clocot potrivniciile. Astfel, cu häisa şi cu ceala, au ajuns la Blanşa : una pentru trei.

— Blanşa e a mea, a spus Păstorelu, gliganul celor trei.
— Ba e a mea, a hotărît Ionelu.
— Ba a mea e, s-a răstit Puiuţu, mezinul.

S-au stropşit unul la altul, cîteşitrei, ca trei ditamai împăraţi.

— Dacă-i aşa, hai s-o tăiem în trei, frăţeşte, a spus Păstorelu carele mişcă din ochi ca vulpea din coadă. Capul mie, fiindcă eu sînt capul vostru, burta lui Ionelu şi coada lui Puiuţu.
— Eu vreau capul, a spus unul.
— Ba eu, s-a îndîrjit celălalt.

Nu s-au înţeles cu tocmala vorbei şi s-au păruit destoinic.

Mama a venit ca furtuna peste ei, punînd pe fiecare în genunchi la cîte un colţ al odăii. Şi după ce stînd şi tot stînd, i-a ajuns mintea din urmă a românului, unul a întrebat :

— Mamă, a cui e Blanşa ?
— Mai întrebi ? A părinţilor voştri.
— Atunci de ce ne-am bătut ?
— Fiindcă o iubiţi, proştilor ! a hotărît mama. Blanşa e a noastră.

Aşa, vrasăzică !

Aflînd una ca asta, domnii copii, de cum s-au ridicat de la colţ, s-au adunat frunte lîngă frunte într-altă odaie şi, măsurîndu-se ca taurii, au început :

— Măi, cine o iubeşte mai tare pe Blanşa ?
— Eu.
— Ba eu.
— Spui minciuni !
— Iar aţi început ? i-a chitit mama, răsărind fără de veste cu papucul.
— Nuu ! Vorbeam... aşaa... s-au potolit ei, spăşiţi.
— Şi despre ce vorbeaţi, mă rog ?
— Despre iubire...
— Aşaaa !

Papucul a căzut pe locul anumit, după ştiinţa şi măsura mamei.

— Greu e să fii mamă ! oftează biata mamă.

Copiii nu cutează să deschidă gura, dar gîndesc şi ei că tare nu-i deloc uşor să fii copil la mamă.

*

Bunicii au în salon, pe raftul unei etajere, tot felul de care nu se mai află minunăţii.

Întîi şi-ntîi vine condeiul de sidef — străluce ca lumina lunii pe uluce — cu ferestruică pentru ochiul de furnică. Dacă te uiţi din răsputeri, lipindu-ţi ochiul — pe celălalt îl închizi ca la ochire cu puşca —, vezi o luminăţie de cogeamite privelişte cu munţi. cu cer. cu ape şi cu văi şi tot felul de încă multe altele.

— Bunică, sînt şi urşi în munţi ? În munţii din condei !
— Sigur că sînt, se-ncruntă bunica. Nu cumva să-mi spargeţi condeiul, că vedeţi voi !
— Ce vedem, bunică ? Ies urşii ?
— Ba iesă palma mea !
— Tot din condei ?

Ameţeşti gîndind cu ochiul la ferestruică. Cum pot să-ncapă munţi cu urşi într-o gămălie de condei ? Bunica ştie, dar nu vrea să spuie.

— Aşteaptă să fii mare, măi terchea-berchea ! Nu-i de nasul tău !

Apoi e şipul-cu-mănăstire. Nici nu-ţi vine să crezi, dar e întocmai : Cum a putut să intre mănăstirea pe gura şipului ? Numai Dracul... Teribil !

Apoi e oul-care-se-ouă. Un ou de lemn roş, cît un ou de struţ. Dacă-l deschizi, găseşti alt ou. Apoi altul şi altul, fie-

care cu altă culoare, ascuns în celălalt. Nu se mai isprăvește. Cînd te apuci să deschizi oul-care-se-ouă îți vine să gîndești și de la o vreme amețești ca atunci cînd te uiți în fîntînă.

Deschizi oul cel mare și spui în gînd : „Eu îs eu."

Apoi îl deschizi pe-al doilea și spui : „Eu îs eu".

Și spui mereu „eu îs eu", cu fiecare ou deschis, și spui de-atîtea ori „eu îs eu" că te pierzi de tine și nu mai știi unde ești. Eu îs eu, eu îs eu, eu îs eu — pînă ce ajungi acolo unde-ncepe : Dar tu cine ești ?

— Bunică, cine sînt eu ?

— Nepotul meu.

— Și-n mine mai e cineva ?

— Un bostan !

— Și-n bostan ?

— Un iepure.

— Și-n iepure ?

— O muscă.

— Și-n muscă ?

— Haide marș !

Niciodată nepotul n-a aflat ce e în oul cel mai mic, care nu vrea să se mai deschidă, și nici în musca din el...

Dar și mai și e paharul-cu-iarnă. Așa îi spun copiii. În paharul care-i rotund, închis și fără picior, stau în culoare veselă moșul-babei și baba-moșului pe-o bancă. Dacă-i privești, te privesc și ei. Paharul nu-i mai mare decît o gutuie. Dar moșul-babei și baba-moșului stau în mărime de om într-o nimica toată de pahar ! Mare drăcovenie ! Și asta n-ar fi nimic, deși tot îi destul, dar cum întorci paharul, sau numai îl clatini, începe să ningă din cer. Și ninge și ninge și ninge ca de-o lună și de două. Moșul-babei și baba-moșului stau în ninsoare fără șoșoni, fără șubă, fără căciulă, și nu strănută, nici nu intră-n casă. Ei nu mai iesă din paharul-cu-iarnă, dar li-i tot atît de bine ca la gura sobei.

— Măi, dacă se sparge paharul ? întreabă unul.

— Ferească Dumnezeu ! răspunde altul.

— Se supără bunica ?

— Nu, măi, se supără Iarna...

Vorbele trec cu atîta taină pe lîngă poveste încît amuțesc și-ncepe ninsoarea de mirări a gîndului.

Iaca iarna !

A început să ningă la fereastră.

Copiii fac tumbe de bucurie.

— Ninge, măi !

— Mamă, ninge !

Vorbele lor, ca și fulgii, vor s-acopere tot cu vestea albă.

E cum nu se poate mai bine. Duduie focul în sobă, motanul toarce, s-apropie castanele și mandarinele, ș-acuși-acuși s-arată și Moș Crăciun.

Trece o zi, trec două — ograda parcă s-a îngrășat — ghiftuită de-atîta omăt — și deodată se supără iarna ca Anica pe Gheorghe. Cei care vin din viscolul de afară plîng ca după ce ai mîncat hrean și oftează ca după ce te-ai fript cu supa.

Nici așa n-ar fi rău din casă, dar...

— Măi, ce-o fi făcînd saraca Blanșa ?

Gerul le cam dă tîrcoale prin gîndul Blanșei.

— Are blăniță, măi ! Nu-i pasă Blanșei de ger.

Oricum... Și tata are blană, dar, cînd vine de la tribunal cu sania, e bocnă. Îndată deschide dulapul și bea un păhărel de rachiu.

— Măi, zice unul, hai să-i trimitem și Blanșei un păhărel cu rachiu.

— Cu cine ?

— Cu Anica.

— Ț-ai găsit ! îl bea Anica.

Ce-i de făcut ?

— Mamă, dacă moare Blanșa de frig ?

— Am eu grijă de Blanșa, spune mama cu mare liniște. I-am pus paie în cușcă.

— Te juri mata că nu moare ? o îmbulzesc copiii.

Mama nu se jură, dar îi potolește cu vorba, făgăduindu-le că în fiecare zi va chema-o pe Blanșa la fereastră, s-o vadă dumnealor copiii, cu „ochii lor". Așa se întîmplă. În fiecare dimineață Blanșa vine după Gheorghe la fereastra copiilor, dă din coadă în ninsoare — tare-i mică ! —, le spune ceva cu ochii lăcrămoși și se duce iar, săraca, după Gheorghe care are cizme, cojoc și căciulă.

— Vedeți că-i merge bine ? spune mama.

— Vedem ! oftează ei, neavînd încotro cum să nu vadă ce spune mama, dar nu pricep cum nu îngheață Blanșa cînd „crapă și pietrele" de frig.

Ionelu a aflat.

— Măi, le-a spus celorlalți la ceasul zorilor, sculați-vă !

Cu chiu și vai și gura pînă la urechi de căscătură, i-a trezit.

— Acuma știu !

— Ce știi ?

— Unde stă Blanșa.

— Unde ? Hai spune odată, nu te mai grozăvi !

— În paharul-cu-iarnă...

— La bunic ?

— Nu, măi, la Dumnezeu !

— De unde știi ?

— Am fost și am văzut, le-a spus el cu măreață taină.

Visase. Vis de iarnă a copilăriei. Luase-n mîna lui paharul cu moșnegi și fulgi din salonul bunicilor, ducîndu-l hăt departe, pînă la Dumnezeu, pe-o etajeră, fericit că nu l-a spart. Iar în paharul blînd, gîndul o găzduise și pe biata Blanșa, îngerind-o și pe ea.

*

Cînd au sărbătorit bunicii nunta lor de diamant, s-a adunat în casa lor din Zlataust tot neamul, de la mic la mare, și a fost ospăț împărătesc cu vin din fundul beciului, curcan îmbătat cu rom și tortă de la „Tuffli" ; iar la urmă, tata a adus un fotograf cu mîni de scamator, care i-a potrivit pe bunici, unul lîngă altul, în capul scărilor, rînduindu-i pe ceilalți pe treptele de mai de vale, după vîrstă.

A trecut timp mult și bun pînă cînd ochiul fără gene al cutiei negre cu catalige i-a cuprins pe toți, revărsați ca o cascadă a generațiilor pe treptele scării de dinfață.

Dinții au așteptat să treacă norul de pe fața soarelui. Un nour parcă tras de boi. Dar a trecut pînă la toată urma și soarele s-a luminat din nou după trebuința fotografului.

Apoi au așteptat să treacă sughițul unui copil. L-au speriat, i-au dat dupaci în spate, apă rece. A trecut și sughițul.

Apoi a fost nevoie de batistă pentru nasul oricărui alt copil — tot nepot de-al bunicilor — care-și uitase batista, dar nu și degetele.

Apoi, pe alt copil l-a apucat un rîs cu streche. I-a fost trecut, c-o lacrimă prelinsă pe obraz, dacă obrazul amintirii nu se-nșală : nu mă-nșală !

Apoi au așteptat să treacă un vîntuleț drăcos cu care au avut de furcă fustele cucoanelor, cum și zulufii lor. Trecut-a.

Fotograful, c-o mînă pe capacul negru și cu alta sfîrlă în văzduh, a poruncit încremenire.

— Gata ?

— Haide, musiù odată, a răgușit bunica, ridicînd spre el privire cu chistoale.

Dar copiii tocmai atunci și-au adus aminte de Blanșa și au chemat-o.

A venit Blanșa, cu coada pentru copii și colții pentru „musiù".

— Are să miște ! a suspinat musiù frecîndu-și fruntea nădușită.

Copiii însă nu i-au dat cinstea auzului. Iar unul dintre ei a spus cu o spăimîntătoare cutezare :

— Blanșa trebuie să stea sus, alături de bunici !

— Ai înnebunit ? i-a spus mama, detunîndu-l cu privirea.

— N-am înnebunit. Și Blanșa e bunică, răs-bunică și răs-răs-bunică.

Iar împărații bunici, auzind astfel de vorbă cu temei, au chemat-o pe Blanșa la picioarele lor, mai presus de tot neamul.

Astfel, Blanșa a rămas în diamantul bunicilor.

*

În fiecare zi și noapte Blanșa-i în ogradă.

Dar asta nu-i de ajuns. Căci în ogradă sînt găini, cocoși, curcani și gîște, ca și cum n-ar fi.

Blanșa nu e în ogradă ; Blanșa e chiar ograda. Cînd latră Blanșa, ograda simte om străin și dă vestire celor din casă. Cînd dă Blanșa din coadă, ograda se bucură că-i vin copiii. Ca și ograda, Blanșa e mereu în jurul casei, lipită de ea.

Și cerul e mereu deasupra casei, dar, dacă Blanșa nu-i în cer, cerul nu-i al casei.

Are cerul soare și lună ; să le aibă ! Dar care dintre copii ar da-o pe Blanșa pentru soarele și luna cerului ? Păstrează-ți-le. Noi o avem pe Blanșa noastră.

Așa au trecut anii, pînă cînd într-o zi ograda a mutit ca după îngheț, deși era vară.

— Blanșa ! Blanșa !

Au strigat-o copiii la miază-zi, la miază-noapte, la soare-răsare și la soare-apune. Au strigat-o și de pe acoperișul casei. Au căutat-o pretutindeni cu lumina inimii, dar nicăieri și niciodată nu au mai găsit-o.

Blanșa n-a mai fost în ogradă.

Căci tot ce-a fost odată niciodată nu va mai fi.

CUȚU-BUȚU

A rămas Cuțu-Buțu, hoinarul, care a crescut pe uliți, venind doară din cînd în cînd la mama lui. Nimeni n-ar putea spune cum a ieșit din mărunțica, buna, alba și-nțeleapta Blanșa, bezmeticul de Cuțu-Buțu. E cogeamite matahala căpătinoasă, cam hărăpilă la chip, buzat și fîrnîit, cu ochi sîngerii și lăcrămoși, pieptos dar bleg, cu lehametea în picioarele cam strîmbe, tărcat cu negru și gălbui, cu coadă care nu bate la stăpîn și glas care latră fără rost, după cum i se năzare lui.

E tare murdar : ba de colb, ba de glod, ba de păcură, ba de mangal. Parcă-i îmbrăcat cu de la haine vechi. Un colț îi iesă din buză, ca o țigară.

Cuțu-Buțu e întunecos, hîit și acru. Coada lui nu rîde : stă, uitată la spate, ca o teacă fără sabie. Cînd e acasă, doarme. Se scoală mahmur, cască scîrțîit ca osia neunsă, vine la bucătărie tîrșindu-și picioarele ca balabustele cu papuci și stă cu atîta ursuzenie pe prag — greu de pămînt ca un Lazăr înviat din morți — încît bucătăreasa îi aruncă orișice numai să scape de pierzania și cobea lui.

Cînd i se urăște de stat, pleacă. Cutreieră ulițele ca un bețivan șleampăt, uitîndu-și cinul de cîne cu ogradă. Dacă îl întîlnesc cei de acasă, se face că nu-i vede. Merge și tot merge singur cu umbra lui, ca un jidov rătăcitor al cînilor.

Apoi răsare iară în ogradă, fără să se amestece în rosturile ei. Nici nu latră ; urlă. Cînd e noaptea mai adîncă, atunci îl apucă. Se vaietă ca țăranii care bolesc, c-un fel de văleu-

văleu lung și legănat, din ce în ce mai afund, pînă ce-o dă în bocet ascuțit, vecin cu moartea și cu turba.

Vecinii se plîng că nu pot dormi de răul lui.

Nici mama nu-l poate suferi.

Dar cine-l suferă ? Nimeni. E singur cu urletul și umbra lui.

Într-o zi bucătăreasa a văzut roind muște verzi prin ogradă, iar nasul mamei a simțit miros de hoit. Au căutat în toate părțile, dar n-au descoperit nimic. Tocmai după mult timp, bucătăreasa, stînd la pîndă, l-a văzut pe Cuțu-Buțu, noaptea, îngropînd o halcă de carne în fundul grădinii, lîngă tufele de pomușoară.

E și hoț. Fură de la casapi bucăți de carne, însă nu le mănîncă, ci le aduce acasă, îngropîndu-le în ograda stăpînilor, lăsîndu-le să putrezească.

Și hoția lui e tristă. Dac-ar fi om, l-ar lăsa nevasta și copiii și i-ar bate vîntul în casa pustie. Acel vînt bate în glasul lui spart. Totul e tulbure și pămîntiu în Cuțu-Buțu. Încep viermii lîngă el.

S-a schimbat ograda Blanșei.

Și copiii s-au schimbat. Au crescut și ei întru păcatul vieții, fără pace, frămîntați, mîloși.

Într-o noapte, unul dintre ei a deschis ușa casei, în toi de noapte, și s-a îndreptat cu bățul, cu paloarea feții și cu cearcănele vineții ale nesomnului spre cînele care urla a moarte.

Era pe cer o lună ca și Blanșa de odinioară.

— Taci odată, javră, taci !

Cuțu-Buțu l-a privit de jos.

Poate că toamna, poate că luna, poate că ochiul cînelui l-au făcut pe acela, tînărul cu obraz palid, să se aplece și cu sufletul și, în loc să lovească, să dezmierde capul cînelui pustiu.

Și s-a întîmplat ceva mai adînc decît o vorbă între doi oameni tăcuți, în acea noapte a toamnei : cînele dintîi s-a cutremurat ușor, zburlindu-se, gata de fugă ; apoi a stat, răbdînd mîna, simțind-o bună pe singurătatea lui ; și-apoi a lins-o.

— Măi Cuțu-Buțu !...

Era și Blanșa în culoarea de fantomă a nopții cu fum de nouri peste alb de lună ; poate și copilăria dusă.

Pe Cuțu-Buțu l-au ucis casapii cu satîrul.

Inima lui — o biată carne — a putrezit între muște verzi ca și hălcile îngropate de el în ograda copilăriei.

URSU

Cînd au venit pe lume alți copii în casa celor care au fost odată, Ursu-i aștepta în ograda Blanșei ș-a lui Cuțu-Buțu. A venit la ei ș-a spus : „ham-ham !“ Întăia jucărie.

Copiii au crescut cu glasul lui de clopot bun la ureche. Cînd au început să știe rînduiala pașilor — de pe covor în cerdac și din cerdac în ogradă — Ursu i-a întîmpinat ca un bunic cu patru picioare, negru-n loc să fie alb, fără ochelari, fără poveste, fără barbă-cot, dar ca și cum le-ar fi avut pe toate acestea în ochii și în coada lui însufletită.

Copiii au aflat că-l cheamă Ursu, ca și pe cei de pîslă din odaia jucăriilor. Și l-au iubit, cu mîna drept în chica lui. La început i-a uspus „Usu“, fiindcă litera „r“ nu zboară cu una cu două din gura copiilor, dar el i-a priceput și fără „r“ și urs le-a fost în toată legea.

Unde-s copiii e și Ursu după ei. Și dadaca, firește. Dar dadaca e o pacoste cu două picioare și porunci în gură, pe cînd Ursu e o jucărie care umblă fără sfoară, fără roți, lăsîndu-se și-ncălecat : întocmai ca bunicii.

Copiii văd în Ursu un Negru-împărat, un Năzdrăvan, un Știe-tot dar și un Tace-tot.

Cînii se tem de Ursu, oamenii îi știu de frică. Toate fiarele se mistuie din fața lui ; chiar și balaurii care pîndesc în somn, cînd latră Ursu la fereastra somnului copiilor, o rup de fugă ca niște păcătoase de pisici.

Ursu e ograda copilăriei în jurul celor mici. Ursu e palo-șul lui Făt-Frumos în preajma vitejilor cu inima la o adicăte mai mică decît puricile.

La masă, ce-i mai bun împart cu Ursu, ascunzînd subt șervet, cînd nu-i vede Camica. Orișice, chiar porția de icre negre.

În pat se gîndesc la Ursu : cu el încep isprăvile.

Desigur că îl duc în rugăciunea lor și sus de tot, la Dumnezeu.

Dimineața, cum se trezesc, la fereastră se duc, să-i facă semn lui Ursu care are bun culcuș în inima lor nouă. Nici poveștile nu-l alungă de acolo, nici jucăriile lui Moș Crăciun și nici tovarășii de joacă.

*

Dar iată, într-o zi Ursu nu s-a mai deșteptat din somn.

— Nu le mai spunem copiilor, au hotărît părinții după ce s-au sfătuit.

Și l-au îngropat cu taină, coperindu-l cu pămînt de veci.

— Ursu ! Ursu ! Ursu !

— ...

— Unde-i Ursu ? au întrebat copiii aceștia, întocmai ca cei de odinioară.

Dar Ursu n-a mai fost.

Căci tot ce-a fost odată niciodată nu va mai fi.

RORO

Aşa se numeşte ultimul cîne al casei noastre. E sămînţă de lup. O căţeluşă sprintenă, cu bot ascuţit şi ochi de căprioară.

A cunoscut-o pe Babeta, l-a ştiut şi pe Iernilă.

Copiii care au crescut-o în dulce tîrgul Leşului acum sînt tineri la Bucureşti. Iar Roro, în a paisprezecea iarnă a vieţii, e bătrînă.

Latră băbuţa cu ochi de căprioară în noaptea Ajunului, la fereastra luminată a stăpînului pribeag în timp.

E tare tîrziu. Copii cu stele nu mai trec. Nici umbrele. A ostenit şi fruntea vîslaşului şi mîna lui.

E ceasul somnului, Roro. De ce latri?

Ham-ham!

Ai dreptate, Roro.

Sîntem singuri, fiecare cu glasul singurătăţii noastre.

MASA UMBRELOR

UMBRE AI ŞI TU, CETITORULE, CĂLĂTORULE
SPRE MOARTE, FRATE AL TRECERII MELE...

Închin aceste umbre celui mai viu om pe care l-am întîlnit:
Doctorul Liviu Cîmpeanu

PARTEA INTIIA
ÎN DULCE TÎRGUL IEȘULUI

CEASUL UMBRELOR

Şi iată că ceea ce n-a fost (odată) decît o vorbă către profesorul Ibrăileanu („am stat la masa umbrelor"), spusă în treacăt, nu mai mult şi poate nici altăceva decît răspuns la întrebarea : „ce faci, domnule Teodoreanu ?" — devine realitate în această carte ; iar ceea ce a fost (odată) realitate zilnică, Iaşul (lîngă Nicolina), murdar, provincial, colbăit, apăsător, cu oameni cam decoloraţi şi vagi în cenuşiul încă deluros al începutului de stepă, dar foarte năzuroşi şi prepuielnici, uneori cuprinşi de pîcle şi de neguri, totuşi dulci şi cumsecade la adicăte, avînd printre ei şi un mănunchi de alţii, adînci aceştia şi nemaiîntîlniţi prin alte provincii, în frunte cu umbra rembrandtiană a profesorului Ibrăileanu şi cupola de tăceri cu raze a lui conu Mihai (Sadoveanu) —, devine numai cuvînt : a fost.

A fost odată, pe malul urît al Bahluiului, între dealuri luminoase, avînd în el nume cu răsunet lung în amintire : Tatarăşul, Bolta Rece, Beilicul, Manta Roşie, Doi Peri, Trei Erarhi, Golia, Cetăţuia, Vişan, Sfîntul Sava, Galata, Repedea, casa Pogor, casa Pavli, casa Cocriţă Cazmir, casa Şendrea, via Şeptilici, via Cătănescu, vila Greierul, Barnoski, Hlincea, Rivallet, Perjoaia...

Cît scrum al marei arderi moldovene !

Căci pentru mine Iaşul (în care nu mai am decît morminte) nu e un oraş în spaţiu (ca oricare altul al ţării, pe care să-l ajung oricînd cu trenul şi cu pasul), ci un oraş în timp, pe care nu-l mai pot afla decît ochii închişi şi mîna orbului.

Iaşul nu mai e *acolo*. Iaşul e *atunci*.

De aceea, de la o vreme nu l-am mai numit Iaşul, sau „bătrînul nostru Iaşi", cum îl revendică poetic moldovenii, ci dulce tîrgul Ieşului, cum nu-i spun decît eu.

Dar să nu crezi, cetitorule, că în aceste cuvinte e o alintare lirică, o singularizare epitetică, sau un manierism moldovenesc. Nu. E o moarte.

Ibrăileanu nu mai e.

Umbra lui Sadoveanu nu mai coboară din dealul Copoului spre redacţia *Însemnărilor literare* sau a *Vieţii româneşti*, ca o arcă a Moldovei, pe sub teii umbrei lui Eminescu.

Bătrînul Philippide nu mai răsare la fereastra casei din Kogălniceanu cu capul lui de motan năzdrăvan, adevărat astronom al filologiei, stînd între cuvinte cum ceilalţi se pustnicesc în stele.

Pe uliţile bătute de pasul săltăreţ al lui Topîrceanu cresc numai ierburi, numai bălării. Puşca exactă a amarului umorist nu mai vînează ciori, nici pana, rime. Croncănesc castanii şi salcîmii. Răsună ulucele. Bat cînii. Uuie vînturile.

Iar cînd nori-nvăluiesc
Alba nopţii Doamnă,
Peste groapa lui pornesc
Vînturi lungi de toamnă.

Cerdacul casei lui Calistrat Hogaş, tot de pe Kogălniceanu, cam peste drum de casa lunarului Philippide, nu se mai umple dis-de-dimineaţă, trosnind şi scîrţîind, de făptura mitologică a moşneagului cu castravete de chilimbar în gura mustăcioasă şi bărboasă şi fumegare ca de pîcle, care din cerdacul lui era vecin cu Ceahlăul şi cu toate mănăstirile din vale, de la Durău pînă la Rîşca.

Stejărel Ionescu e atît de uitat încît numele lui astăzi nu mai îndrumă decît pe iniţiaţi sau specialişti spre *Domnul de la Murano*, pentru ceilalţi rămînînd în arhiva Ioneştilor : unul dintre.

Cei care au răsunat coral în *Viaţa românească*, ascultaţi de o ţară şi de un timp, au fost odată numai. Iar oraşul vieţii, amintirii şi mormintelor lor e dulce tîrgul Ieşului.

Ard flăcări ca în noaptea Învierii. Dar sînt candeli.
A sunat ceasul umbrelor la hotarul vieţii.

„...Că trece aceasta ca fumul de pe pămînt. Ca floarea au înflorit, ca iarba s-au tăiat, cu pînză se înfăşură, cu pămînt se acoperă."

DIN FLOARE S-A NĂSCUT UMBRA

Dintîi a fost zarzărul de la fereastra bunicilor şi abia apoi fetele de la atîtea uitate ferestre ale tinereţii din dulce tîrgul Ieşului.

De atunci, de la bunici, zarzărul a înflorit de multe ori în paginile mele, începînd cu ale *Uliţei copilăriei*, *Medelenilor* şi apoi cu încă ale atîtor încercări de a-mi ucide moartea.

Unora le-a fost drag acel pom în floare. Dar urzica altora a zîmbit cu dinţi.

Zarzărul literaturii mele nu e metaforă sau obsesie în floare (cum crede oţetul bieţilor deştepţi), ci dorul de zîmbet al unei grele melancolii.

Iată începutul : Într-o dimineaţă (la ceasul sprinten al storurilor ridicate de mîna bunicei), m-am deşteptat în patul meu de nepot la bunici cu o iluminare, ca un fel de înec al văzului şi al respiraţiei. Zarzărul de la fereastra bunicilor înflorise peste noapte, răsărind odată cu zorii, nou. Raiul începea cu el, sub cer albastru, în murmur de albine.

(Cînd au zărit marea, grecii epopeii au exclamat : „*Thalassa !*", dăruind urmaşilor, în această strigare homerică, mirarea mării. Căci marea e mai cu seamă o mirare a omului depăşit.)

Zarzărul de la fereastra bunicilor a fost întîia mea mirare. Descoperisem primăvara (această fată de floare).

M-am prefăcut deci că-s bolnav (cu tusă, junghi şi crampe) şi, cu încuviinţarea în doi peri a bunicei, nu m-am mai dus la şcoală. Bunica a descuiat dulapul cu „şpiţerii" şi scoţînd de acolo tot felul de şipuri m-a doftoricit, oprindu-mă de la mîncare.

Așa mi-am ispășit o zi întreagă mirarea zarzărului înflorit.

Dar cum albise de floare ? Și cînd ? Cu o zi înainte, abia luat în seamă, nu era decît repetarea aceluiași vechi pom de lemn ruginit de muguri la străvechea fereastră a bunicilor. Ei și ? Treaba lui !

În anii de pînă atunci primăvara nu venea decît pentru copilul din mine, cu maidane înverzite pentru suitul zmeielor, bile, arșice, capră, poarcă, oină și alte spaime ale mamelor care cîrpesc mereu ; apoi cu fructe verzi, ciordite de oriunde, prometeic, și mîncate orișicînd, temerar ; cuiburi pentru cățărat și scotocit, cu praștii și cu alte multe și mărunte asemenea ; — adică o primăvară cu izbucniri în afară, în faptele copilăriei, nu o primăvară pentru legănarea de corabie lăuntrică a inimii.

Așa că zarzărul din ajun, ruginit la fereastra bunicilor ca în toți anii, nu spunea nimic nou copilului primăverilor de pînă atunci.

Acum însă, în dimineața de argint a tinereții, fostul pom de lemn era lumină în floare, încîntare, bătaie de inimă —, început îngeresc al fetelor pentru proaspătul adolescent.

Am uitat de toate : de liceul cel de toate zilele, de foame, de prigoana medicală a bunicei, stînd mereu la fereastra zarzărului, în parfum, în soare dulce și în zori de petale, cu sufletul acoperit de zîmbire ; cu adevărat fericit.

—. Tare mai ești bolnav ! ofta bunica, dînd din cap. Să chem popa să te împărtășească.

Nici un zarzăr n-a fost mai fraged în lumină, mai copilăros în parfum, mai ceresc în mirare decît cel înflorit la fereastra casei bunicilor, sub ochii nepotului care nu s-a dus la școală, care n-a mîncat și care era plin de urgia oleaginoasă a untului de rîțină.

Acel zarzăr (deși vecin obraz în obraz cu nepotul) nu aparținea pămîntului. Venea din puritățile cerului, din nebuloasa depărtare a Căii Laptelui, adus ca de legănarea unui scrînciob, oprit fîlfîitor de alb la fereastra veche a casei dintre brazi.

Numai în somn (uneori) amintirea sfîșietor de fragedă a fetelor moarte de timpuriu dă inimii astfel de atingeri.

*

Pînă tîrziu noaptea, sub un cer ca de luceferi altoiți cu soare, nepotul a rămas la fereastră într-o armonioasă insomnie.

Cum să dormi ? Cum să închizi ochii ? Cum să-ți desparți clipele de ale pomului îngeresc ? Cum să nu știi mereu că ești fericit, fără să ai nimic altăceva decît noaptea de mireasă a zarzărului — și să fii încă în casa bunicilor ?

Nepotul a adormit pe scîndura aeriană a pervazului, fiind și în somn vecin de răsuflet cu raiul deschis.

Dar în noua dimineață, cînd același soare a aprins glasurile și sclipirile primăverii, zarzărul de la fereastră era ostenit. Prospețimea radioasă a întîii dimineți devenise declin, îngreuiere, apăsare. Parcă-i venea să plîngă. Totul era acolo : pomul cu trunchiul și crengile lui, floarea, parfumul, cerul, glasurile. Dar lumina plecase, lăsînd numai fumul albei ei amintiri. Murise îngerul.

Nepotul s-a dus la învățătură (ca un izgonit din cer), dar nu din pricina școlii. Era deprins cu zilele ei de cerneală și burete uscat. Umbra venea din zarzăr.

Spre seară, crengile erau știrbe ca surîsul babelor. Fără de vînt, florile cădeau mereu îngălbenind pe jos.

A doua zi, zarzărul era bătrîn — ca și bunicii. Începea tinerețea frunzelor verzi.

Și într-o zi (a gîndit nepotul între zarzărul dus și bunicii pe ducă), tot ce este abia dacă va mai fi „a fost". A simțit cu inima mirarea neagră a morții. Și a surîs melancolic, cu tîmpla rezemată de pumn, fără să mai vadă nimic.

Aceasta a fost întîia primăvară a nepotului care-și depășise copilăria, oprindu-se pe hotarul ei, dintîi cu lumina, într-un fel de Bethleem al ei, și apoi într-un Ierusalim al umbrei care din floare s-a născut.

Și de atunci zarzărul a fulguit de multe ori sub pana nepotului, tocmai fiindcă umbrele s-au înmulțit, odată cu primăverile.

În dulce tîrgul Ieşului, tot omul nu era cine ştie ce deosebit de cel de prin alte oraşe moldoveneşti. Adică, vorbind cam molatec, cu „măi", „bre omule", „oleacă", „tăti cele", „iaca bre", „ista", „ceia" şi „îracan di mini" ; mergînd tare domol (că doar nu dau turcii) şi cam strîmb pe călcîie (scîlciate mai la toţi) ; cu pantalonii răsuciţi să nu-i feştelească ba glodul, ba colbăraia, ba toanele dezgheţului, ba te-miri-ce (rar ieşan fără de pantaloni suflecaţi) ; cu pălării romantic vaste ; cu părul lung-prelung, aducînd mai mult a chică, revărsat pe ceafă şi pe tîmple ; cu mare avînt al obrajilor neraşi pentru barbă (muscă, ţăcălie, barbişon, barbete, barbă şi cascadă popească) ; cu multă tragere de inimă spre pahar (nu cu apă) ; cu galoşi care depăşeau mereu anotimpul lor firesc ; cu cortel şi cînd ploua şi cînd e soare (parcă ce, strică ?) şi cu vorba (plină de ifos şi de rouă) : „Noi iştia di la Ieşi !"

În dulce tîrgul Ieşului toată ziulica răsunau clopotele şi nu mai osteneau înmormîntările. Despre goarne şi caterinci nu mai pomenesc, referindu-mă numai la poezia lui Demostene Botez, ieşanul, şi la a băcăuanului Bacovia. Tramvaiele şi ele se conformau cadenţei înţelepte : că nu dau turcii. Numai vînturile n-ascultau de povaţa omului, hărnicind gunoaiele, colburile şi omăturile cruţate de măturători.

Cît despre case, să le vinzi la haine vechi —, dar cu grădini în care floarea liliacului e stăpînă pe placul ei, ca fata întoarsă de la pension, cetind poezii de dragoste pe iarbă verde.

Multe crîşme ! Adevărat. Tare multe ! Din Ciric pînă-n Copou, din Tataraş pînă-n Păcurari, crîşma e şi mai deasă decît piatra bisericii. Dar ce să fac ? Nu mă pot supăra pe crîşme, că dragi au fost la toţi cei pe care i-am adunat în vinul lui Ilie Pînişoară. Şi nici bisericile nu se prea încruntau ; că am văzut nu rareori vreun ghedeon cu barbă roşie şi alţi cucernici zîmbind pînă la cîntec în casa vinului.

Dar tăcerea ? Unde mai găseşti tăcere ca în dulce tîrgul Ieşului ? În nopţile de vară nu s-auzeau decît broaştele (pătimaş ca la Vîlcov), ţipătul Annei Karenina rămas în glasul tuturor locomotivelor —, şi-apoi tic-tacul pendulei din părete şi, într-un fel de cosmică intimitate, greierii ; scîrţîitul osiilor timpului care-şi mînă boii la pas...

*

— Ce mai e nou ?
— Ce să fie ? Nimicuţa.
— Toate bune ?
— Toate bune.
— Atunci, cu bine !

Aşa era în dulce tîrgul Ieşului : nimic nou, şi cu bine.

Iată însă că într-o zi, pe uliţa din vecinătatea aşezămintelor Spiridoniei, numită cu aducere aminte Vasile Alecsandri (conu Vasile), răsare o ciumă de casă nouă, ghilosită, tencuită, sclifosită, cu mai multe caturi (ca ţiganul din poveste cocoţat pe nu ştiu cîte perne), să scrîşneşti din dinţi şi să arunci sudalmă de hazna numai cînd o vezi. S-au încruntat toate statuile văzduhului ieşan, de la bunicul de marmură Gheorghe Asachi, care stă pe un scaun între copiii unei şcoli primare, pînă la bronzul elocvent al lui conu Mihalache Kogălniceanu, din faţa Universităţii.

N-am aflat niciodată numele prostălăului care şi-a clădit în piatră mugetul de bou, dar căsoaia lui s-a numit cu ifos Palatul *Vieţii româneşti.*

Cu încetul, s-au deprins oamenii să nu-l mai vadă, lăsîndu-l numai să fie. Şi aşa, hardughia mugetului de bou fără să piardă nimic (din palat) a cîştigat măcar un pic (de vechime).

MOŞ NECULAI

Un palat începe cu poarta, deci cu portarul.

Acesta se numea moş Neculai (pensionar la stat). Oleacă numai întrebat, şi se revărsa biografic pînă la migrena ascultătorului. Orator înnăscut, în loc să fie papagal, moş Neculai devenise (cu picioare mai înalte şi surtuc în loc de pană verde, dar cu acelaşi glas şi plisc) hotar viu al *Vieţii româneşti.*

— Bună ziua, moş Neculai !
— Idem, domnule Teodorene !
— Mai e cineva la redacţie ?
— Nişte domni poeţi.

Cu alde Philippide, Stejărel Ionescu, Bărgăuanu, Teodoreanu și alți flaimuci ai tiparului, moș Neculai vorbea protector (acordîndu-le, ca și Coco, un fel de audiențe piezișe, de sus în jos) și fumega mahorcă, fără să scoată din gură țigareta de lemn de cireș, care-i bortelea clonțul știrb și afumat.

Domnii poeți (niște) erau un fel de „caracudă" a „Junimii", și poate că ceva și mai subaltern în clonțul cu nuanțe al lui moș Neculai.

E adevărat că și domnii poeți se răzbunau. Astfel domnul poet Păstorel (Teodoreanu) a scris pe peretele redacției următoarea jalbă iscălită : „moș Neculai".

Trebile aici nu merg
De cînd vine domni poeți
(Niște oarecare fleți)
Care scrie pe pereți.
Ei să facă, eu să șterg !

La care, domnul poet Topîrceanu a răspuns tot în versuri. Alții au intervenit, adnotînd, comentînd, adăugînd, care în versuri, care în proză. Astfel că după cîtva timp peretele redacției nu mai era zid tencuit și zugrăvit, ci manuscris —, manuscrisul unei mereu atîțate polemici.

Pînă cînd, fără mînie, filozofic oarecum, moș Neculai a suprimat polemica domnilor poeți (niște), văruind peretele (palatului).

*

Mai presus de domnii poeți erau domnii profesori Ion Simionescu, Ștefănescu Galați, Theodor Bădărău, Mironescu, Cazacu, Jakotă, Botez (Costică, Iancu, Octav, Eugeniu), Iorgu Iordan, Petre Andrei, Paul Bujor...

Cînd apăreau aceștia, moș Neculai lua act, întîmpinîndu-i cu un pas și o înclinare :

— Vă salut cu stimă, domnule profesor ! Poftiți...

Acest „poftiți", care vîslea oratoric pe domnul profesor în palatul lui moș Neculai, era însoțit de un gest adecvat al mîinii. Cred că moș Neculai studiase acest gest, îndelung, la Teatrul Național, în piesele cu :

„— După dumneavoastră, domnule baron.

— Vă rog, prințe"...

Mai presus de domnii profesori era domnul profesor Ibrăileanu sau, mai exact, misterul Ibrăileanu. Căci pentru nimeni din dulce tîrgul Ieșului profesorul Ibrăileanu nu putea fi mai inexplicabil decît pentru portarul palatului său. La drept vorbind, păzitorul pragului era mai bine îmbrăcat decît stăpînul locului. Atît numai că Ibrăileanu, cu fruntea lui jupiteriană, cu ochii lui de rege mag, cu toată croiala ființei sale, chiar și în zdrențe (cum niciodată n-a fost), tot de Rembrandt ar fi părut drapat în umbre și lumini suverane. Dar asta-i scăpa lui moș Neculai care nu putea osebi decît imediatul straiului concret (ca de la haine vechi), fără să întrevadă și stema.

Totuși în clonțul lui simțeai că „domnul profesor Ibrăileanu" e stăpînul (un fel de ministru) și că-l admite ca la oaste, fără să-l discute, stînd smirnă în fața lui, cu călcîile lipite. (Probabil că e singurul om în care personalitatea profesorului Ibrăileanu a determinat nu o limpezire sub osul nobil al frunții, ci o alipire a oaselor subalterne.)

*

Într-o seară, venind mai tîrziu la redacție, am surprins (întru Caragiale) următorul dialog :

— Și zi așa, domnule Neculai, nu te mai întorci la Fălt'șeni ?

— Am zis !

— Și leși 'neata bunătate de casă și livedie pi mîna nepoților ?

— Am zis. Idem.

— Bine, domnule Neculai, nu-i pacat ? S-ajungi 'neata, pensionar la stat, decorat și proprietar, tocmai la bătrîneță portar la străini ?

— Cum ai zis ?

— Portar am zis. Adică tot slugă.

— Pardon, stimabile ! Pînă aici. Mai departe nu se trece ! Moș Neculai n-a fost, nu este și nu va fi slugă nici după moarte.

— Dar ce ești atunci, omule ?

— Intelectual. Am zis. Și am terminat.

Cam pe la ceasul deniilor se adunau familiarii redacţiei, schimbînd o vorbă cu moş Neculai, trecînd prin faţa lui şi suind scara spre catul de sus, unii cu tusa, alţii cu gluma, alţii în lună. Veneau din toate colţurile tîrgului, şi pe ploaie, şi pe viscol şi pe arşiţă, cei mai mulţi pe jos, vorbind singuri (monologul e un fel de dialog cu sine în dulce tîrgul Ieşului), unii cu brişca şi cîte unul chiar cu automobilul (de pildă conu Iancu Botez, ciudatul bancher şi om politic, îndrăgostit de eroinele lui Shakespeare).

Oamenii aceştia aveau soţii, copii, profesii, griji. Totuşi veneau în fiecare zi, la ceasul deniilor, lăsînd totul, chiar cînd nimic anume nu-i chema numaidecît. La anumită oră (care în alte oraşe e a clubului), fie că erau acasă, fie că erau la slujbă, îşi aduceau aminte, se ridicau şi porneau ca somnambulul chemat de lună şi ca valul magnetizat de flux.

Totul era urît, convenţional şi rece în aşa-zisul palat : uşa de la intrare, ca de percepţie fiscală, scara, balustrada, lămpile (de spital), mirosul (de liceu după vacanţă), zidul, forma ferestrelor, croiala şi culoarea uşilor mereu crăpate, cimentul de cavou, mozaicul meschin, lemnul şi metalul, sticla şi stofa, răsunetul încăperilor (de căsoaie goală), coridoarele. Într-o astfel de casă totul era exterior sufletului, dîndu-ţi, de cum intrai, dorinţa să scapi cît mai degrabă.

Jos duduiau maşinile tipografiei, totul de pe acolo avînd nuanţa plumburie a omului neras şi a zilei înnourate.

La catul întîi era redacţia revistei şi încăperile administraţiei.

Iar şi mai sus, podul cu stive de hîrtie tipărită. Dar *Viaţa românească,* legendara, din dulce tîrgul Ieşului, unde era ? Acolo era totuşi.

Semăna cu un trapez mănăstiresc din pricina mesei lungi, înconjurată de o desime de scaune, care o umplea dintr-un capăt în altul, abia lăsînd loc celui care vroia să o înconjure.

Oameni. Vorbe. Fum. Atîta fum că uneori părea ceaţă.

Acum totul e în ceaţă — ca pe oceane, după ce-a sunat sirena unei scufundări.

Profesorul Ibrăileanu nu şedea (cum s-ar putea crede) în capul mesei, după cum nici pe coperta revistei *Viaţa românească* numele lui n-a fost niciodată în fruntea sumarului. **

În capul mesei (dinspre Ibrăileanu, adică în punctul cel mai îndepărtat de uşă) şedea Mihai Sevastos, cuminte ca o cloşcă pe ouă. Sfios, tăcut, cu groase sprîncene catifelate, buze senzual roşii, obraji rotunzi şi ca pictaţi, păr negru de vanilie şi gene de odaliscă, îşi căuta de treabă, sîrguitor şi scrupulos, fără să se amestece în ciocnirile celorlalţi. Ibrăileanu, Stere şi Sadoveanu nu erau vecinii lui de masă, ci idolii. Îi admira în tăcere, cu acea dilatare şi strălucire caracteristică fetelor tinere îndrăgostite de oameni celebri. Cînd deschidea gura, avea o vorbă atotcuprinzătoare : „o chestie". Această „chestie" putea fi o problemă literară, un chiup cu castraveţi, o vînătoare, o grevă sau un război. „Chestia" dialecticei lui Sevastos avea o sămînţă enciclopedică. Mă mir că nu şi-a tipărit vorba preferată pe coperta unui op : *Chestii.*

La stînga lui Sevastos şedea Ibrăileanu. Acolo îşi avea fotoliul sculptat de propria lui întipărire, cu telurile aţîrnînd pînă aproape de podele şi sertarul intim plin de manuscrise, cutii cu ţigări, chibrituri, batiste şi mai ales cu flacoane de alcool şi alte dezinfectante.

Profesorul Ibrăileanu intra palid (ca decolorat, lunar), cu cearcăne de insomnie, zburlit, preocupat şi taciturn. Lumina părea că-l incomodează, ca pe buhne ; îi întorcea spatele. Stătea adîncit în el ca într-o hrubă, departe de toţi şi toate, abia deschizînd gura cu buze arse de tutun, tăciunii. Numai după multe ţigări şi discuţii (ale altora) se înviora, se aprindea, gesticula, sărea de pe scaun, argumenta, se plimba tumultuos, dăruindu-se cu o vehemenţă meridională. Cum dese-

* Rog pe colaboratorii în viaţă, care-şi vor întîlni numele în paginile acestei evocări, să nu tresară cînd se vor vedea numiţi direct, fără de prealabilul „domnul". Nu familiaritatea m-a determinat să suprim specificarea socială „domnul" din cartea umbrelor, ci o tonalitate estetică. Dar, tot cu această ocazie, cer scuze domnilor colaboratori pe care am uitat să-i menţionez.

** Sumarul de pe coperta sau afişul unei reviste nu e, cum s-ar putea crede, o clasificare de valori, de sus în jos, ci mai curînd o numerotare verticală de reputaţii, vechimi, veleităţi şi vanităţi.

ori își păstra pe umeri pelerina, cînd gesticula părea un spadasin medieval.

Dar deodată se prăbușea în fotoliu, extenuat, preocupat de sănătate, de microbi, de curente (se temea de curente ca jucătorii de cărți de ghinion), de durerile ascuțite din picior, de bătrîneță, troienit de pesimism iremediabil, dezgustat de imbecilitatea oamenilor care cred în literatură și alte asemenea deșertăciuni — uitîndu-le însă pe toate și contrazicîndu-se superb ca un adolescent la auzul oricărei vorbe inteligente sau oricărui vers frumos.

Mă uitam cu admirație, cu solidaritate și cu milă la el : n-avea somn, săracul. Totul în el era numai insomnie. O shakespeariană insomnie : pînă la moarte.

(În bazarul de la Constantinopol am întîlnit cu o neuitată tresărire pe tizul profesorului Ibrăileanu. Ceva mai mic decît Ibrăileanu, dar cred la fel : frunte, ochi, tumultul leonin al părului și al bărbii viscolite, gesturi, mobilitate, sclipire vitală. Eram alături de conu Mihai Sadoveanu și de Ștefana Velisar Teodoreanu, și unul și altul prieteni intimi ai profesorului. Nu ne puteam desprinde ochii de pe replica orientală a conducătorului *Vieții românești*. Și am rămas îndelung, iscodindu-l, curioși pînă la anxietate să știm dacă acesta e vrednic de celălalt. Era. Căci îndeletnicirea lui o depășea pe aceea de negustător al bazarului, fiind expert al pietrelor prețioase. Toți negustorii veneau la el cu podoabele culorii și ale strălucirii : rubine, smaralde, diamante, safire. Le lua, își încrusta lupa tubulară în orbită, le cerceta, medita și punea un diagnostic — fără replică. Conu Mihai, Ștefana Velisar și cu mine ne-am privit cu zîmbet împăcat și cu încuviințare. Asemănarea nu era o simplă întîmplare, ci o frăție tipologică. Cunoșteam doi Ibrăileanu : unul al literaturii, altul al nestimatelor, lucizi în admirație, exacți în prețuire, împărțind dreptate nu oamenilor pieritori, ci frumuseților eterne.)

În fața profesorului Ibrăileanu, adică la celălalt sertar cu manuscrise al mesei lungi, în dreapta lui Sevastos, era Topîrceanu. În uniforma lui de licean (avea pe atunci peste cincizeci de ani) înfățișa slutenia unghiulară a ascuțimii voltairiene. Un ritm ca de codobatură dădea un fel de provizorat lui Topîrceanu chiar cînd părea că stă. Părea, am spus. Căci niciodată nu ședea de-a binelea. Pendula mereu, uneori imperceptibil, dar niciodată nu se oprea efectiv. Mereu era cam strîmb, cam pe o parte, cu nas împungător, obraz de lemn uscat și un ochi pe jumătate închis, pe care îl acoperea cu palma, ca și cum ar fi vrut să-i fugă din orbită. Era și ceva din Țăndărică în Topîrceanu, lemnos pe cît isteț, împungător și ritmic. Vorbea cu accent muntenesc, izbitor în Moldova lui „măi" și „oleacă", răspicat, net, sec, argumentînd aritmetic cu : „aia, ăla, d-aia", și „pen'ce"... Aveai impresia că verbul lui face numai adunări, scăderi, înmulțiri, și împărțiri, nefiind altăceva decît un echivalent al cifrei.

(Cum dracu face și versuri ? te întrebai.)

Păi vezi !

Le făcea tot așa, aritmetic, și nemerea uneori exact în centrul prometeic al poeziei.

Topîrceanu m-a intrigat întotdeauna. Cum de a izbutit pitești teanul acesta să devie atît de ieșan ? Că era de acolo, de pe malul Bahluiului, din dulce tîrgul Ieșului. Toate le știa (casele cu obraji de fată nouă, toate vechimile, toate florile, toate tainele), cu rădăcinile ca din acel pămînt, deși venea de aiurea. Și literatura lui nu-l exprimă pe de-a întregul. În ființa lui era mai mult adînc și mai mult straniu decît a încăput în versul lui inteligent și în proza lui lapidară. Talentul lui a limpezit, echilibrînd, dar n-a cules tot. Credea, de pildă, în Dracul : fără glumă, vă încredințez. Viața lui intimă era plină de tic-tacul prezenței celui întunecat. Și Topîrceanu (el Topîrceanu) se temea ca o țărancă.

Apoi, lucidul și sarcasticul avea o mare slăbiciune pentru fizicul său. În buzunarul de la piept al întîrziatei sale tunici liceale purta pieptene și oglindă rotundă, pe care le întrebuința mereu, potrivindu-și ba cărarea, ba meșa de pe frunte, ba cravata, ba pieptănătura sprincenelor. (Adică o adevărată oglindă-oglingioara mea.) După cum și tocurile femeiești înalte ale ghetelor lui (avea picior de femeie, minuscul) dovedeau că urmașul lui Achile nu era vulnerabil numai la un călcîi, ci la amîndouă.

Dar gîndul meu acum se duce pînă la patul lui de moarte, pe care a zăcut pînă cînd au înflorit liliecii în dulce tîrgul Ieșului, trimițîndu-i tufe mari chiar la fereastra chiliuței lui de pe strada Rallet. Topîrceanu, galben, numai oase, amintea tot ce e băbesc în Dante și tot ce e dantesc în Barbara Ubric. Cînd își primea ultimii prieteni, se acoperea — să nu-l mai

vadă nimeni urît. De asta se temea lucidul, cu o patetică și candidă cochetărie.

Așa era mereu și la masa redacției : urît, inteligent, cochet, lucid și pueril.

Cînd intra conu Mihai (Sadoveanu), podelele gemeau și scaunul se mira cum de mai e. Nu știai niciodată unde stă conu Mihai. Era ca un răsărit de lună într-o privelişte de-a domniei-sale, masiv și totuși astral, teluric și totuși inefabil. Pe atunci încă nu-l învățasem (cum crede iluzia mea de acum). Dar îl adunam cu atenție muierească (în coada ochiului), umplîndu-mă de felurimile înșelătoarei sale monotonii.

Fratele Frunză (Axinte), cu redingota lui rămasă dintr-o preistorie a redingotei, surîdea în barba lui creață (și rusnac și grec), atît de absent încît abia la plecare îți aduceai aminte de el : că a fost.

Demostene Botez, cel mai tînăr dintre numeroșii Botezi ai redacției, frumos, masiv și elegiac, profilat parcă numai pe acel „părea că printre nouri s-a fost deschis o poartă / Prin care trece albă regina nopții moartă" a melancoliei lui Eminescu, apărea cu servieta plină de coduri și dosare (reputat avocat, șef al contenciosului Băncii Iașilor) și cu buzunarul fecund în manuscrise sinucigaș lirice. Demostene Botez e atît de trist în literatura lui (versuri și proză) încît, desigur că prin contrast, ca om pare normal de vesel.

Dar Demostene e un om minunat : așa spunea profesorul Ibrăileanu. Eu aș spune despre el ca în poveste : e om bun. Om bun, în poveste, e cel care încălzește pe altul cu sufletul său, dînd celui lipsit căldura lui Dumnezeu. Demostene e în viață cum celălalt e numai în poveste. De asta-i era drag profesorului Ibrăileanu care-i prețuia talentul, deschizîndu-i revista și prietenia, deschizîndu-i brațele.

Costică Botez, plin de ticuri și neastîmpăr, părea cuprins de țînțari (confidențiali). Tresărea, clipea nervos, ridica din umeri, scutura din cap, se frămînta, se agita, vorbind vertiginos, dar fin și nuanțat ca unul care și-ar premedita fiecare cuvînt. Simțeai în el abuzul de cafele negre. Apoi fuma monstruos, țigară de la țigară, pînă la accesul de tusă cu sufocație, din care ieșea nu cu spaimă de moarte, ci c-un patetic dispreț pentru netrebnicia materiei, aprinzînd o nouă țigară.

Profesorul de filozofie Petru Andrei părea mereu apăsat de o migrenă care-i dădea și o paloare adecvată. Mic de stat, cu vorba expozitivă și gest profesoral, reducea totul la cultură. Nimic nu-l ducea de ajuns spre viață (cu toate că se avîntase în politică). Totul îl trimetea spre rafturile bibliotecii și singurătatea cu lampă și tutun a odăii de lucru. Numai acolo era cu adevărat la el acasă. Deși avea romantismul realității absolute, era în nouri, dar foarte metodic : acolo. Pentru literatură avea mai mult o adeziune culturală decît o aptitudine, bătaia ei de inimă fiindu-i exterioară, deși îi cunoștea legile mai bine decît toți scriitorii de acolo.

Profesorul Iordan (îl știam de la liceul internat) începuse prin a fi „elevul lui Philippide", devenind însă cu încetul numai el însuși : profesorul Iordan. Zile de-a rîndul nu deschidea gura. Tăcea ca un țăran care ascultă, grav, osos, pietros, stînd drept ca un țăran în biserică. Tăcerea solemnă a acestui om intimida pe unii. Cu drept cuvînt. Simțeai în el un fel de justiție implacabilă, o totală incapacitate de a ceda, de a fi suplu, de a se adapta. La fel era și cînd, după cîteva zile de mutenie, deschidea gura. (E unul dintre rarii oameni la care tăcerea să se acorde geminal cu vorba.) Vorbele lui erau numai *judecăți*. Era evidentă silința lui de a fi drept, nepărtinitor, egal față de toți : *„Honeste vivere, neminem laedere, suum cuique tribuere"*. Aveam impresia uneori că, deși bărbat și nelegat la ochi, ține (într-ascuns) balanța Justiției.

Paul Bujor, deși întemeietor al revistei, venea rareori pe la redacție. Și el era cum nu se mai poate din dulce tîrgul Ieșului. Mic de stat, dar atletic, avînd față de orișicine o politețe care depășea decorativul, definind un nobil elan : respectul omului.

Uneori venea de la București Pătrășcanu, cu cioc ascuțit și nas avîntat, avînd culoarea și vivacitatea veveriței. Marele umorist al tinereții noastre (cîte nopți de rîs și visare nu ne-au dăruit cărțile lui) sclipea de glume, anecdote, vești, comentarii, informații. Se cunoștea că trăiește la București, într-un mediu mai sprinten și mai agitat. Făcea de toate : literatură, negustorie, politică, teatru, cărți didactice, ziaristică. Era o adevărată răspîntie de planuri și proiecte — ca și Balzac. Ai fi crezut (ascultîndu-l) că e prototipul omului de acțiune. Dar, dacă îl surprindeai mai în adînc, descopereai în el, ca

tufe mari de liliac înflorit într-un oraș de provincie, un romantism încîntător de desuet. Sclipea atît de mult Pătrășcanu, încît cei din jurul lui nu băgau de seamă că uneori îi sclipeau și ochii : umezi. Literatura lui (cam îngropată în arhive) nu-i decît pudoarea melancoliilor.

Octav Botez, cu înfățișare de mușchetar burghezit după douăzeci de ani (dulci), cu lavalieră moale, cu galoși în loc de pinteni și cortel (permanent) în loc de spadă, trăia într-un fel de extaz, ca adolescenții înamorați. Intra grăbit, saluta, se despacheta (din paltoane, fularuri, cortele, șoșoni) și rămînea în picioare, între ceilalți, dar pe margina lor. Se silea să asculte și să participe, dar nu izbutea decît intermitent și superficial. Cred că redacția era mai cu seamă locul unde se întîlnea mai în larg cu el însuși. De îndată fugea în el și cu el din el, mistuindu-se într-o lumină de lună, ca într-o catedrală a contopirii cu Dumnezeu. Uneori murmura : versuri, pasagii de proză, melopeic. Uneori ofta : tot pe margina cărților. În sfîrșit, uneori avea ciudate cascade de rîs (de care se rușina femeiește, acoperindu-și gura ca o nuditate prea intimă).

Eugeniu Botez (Jean Bart) venea numai în răstimpuri, cînd cine știe ce nevoie îl aducea în dulce tîrgul Ieșului, mare ca un cavaler cruciat, dar blajin. Simțeai în el pe cel întors din orașele vieții în orașul amintirilor. Părea mereu că-i aplecat pe o vioară cu visătoare atenție.

Doctorul Mironescu tăcea amar (cum și era), cu pîcle în adîncul ochilor de la Tazlău, dar cînd deschidea gura povestea anecdote rurale formidabile, stîrnind hăulirea marelui rîs din care el nu se alegea decît cu o scînteie în ochi și o zvîcnire armășărească a nărilor. Apoi iar se lăsa cuprins de bălăriile gîndurilor, pînă cînd fratele Frunză (ca prin vis) pornea, luîndu-l spre pahare : „Hai bre !"

Stere, cînd se nimerea pe acolo, aducea în ochi și în vorbe apocalipsul profeților, strivindu-ne pe toți. Cuvînta greoi, colțuros, cum e sculptura lui Rodin, dînd aceeași impresie de condensare hirsută, de halucinație clădită, de furtună incorporată. Tăcerea literaturii lui scrise nu-l exprimă ca vibrația vorbei. Cine nu l-a auzit l-a pierdut : pe acela, pe vulcanul vecin cu Rodin, pe mitologicul Stere.

Mihai Ralea (deși tînăr hușan) era viitorul Ibrăileanu al viitorului, sau al viitoarei *Vieți românești* : deci principele

moştenitor. Se bucura de această consideraţie privilegiată. Dar avea politeţa de-a nu purta haina de gală, silindu-se să fie numai unul dintre ceilalţi, practicînd cochetăria sau orgoliul Cenuşăresei voluntare.

Doctorul Cazacu avea romantismul efervescent al indignărilor civice. De cum intra, îl vedeai gesticulînd şi-l auzeai trîmbiţînd. Se aşeza pe un scaun, dar pe margină, provizor, clama nu ştiu ce împotriva stăpînirii, fuma o ţigară într-o ţigaretă gigantică şi, nemaiputînd sta locului, izbucnea, vociferînd, într-o nouă luare a Bastiliei. Doctorul Cazacu era o explozie : idealistă.

Dimpotrivă, Mihai Carp (fostul meu profesor de română) apărea ca o frescă bisericească, din întîmplare îmbrăcată în haine moderne. Frumos şi palid, în felul sfinţilor (şi oarecum bizantin prelung), era foarte îngrijit îmbrăcat, avînd subtila cochetărie a cravăţilor : şi le schimba mereu, din pricina esteticii pure, nu a cochetăriei : incompatibilă cu un om atît de serios.

Odată s-a ivit pe pragul deniilor zilnice, alb ca Tolstoi şi ca Moş Crăciun, părintele Gala Galaction. Ne-a binecuvîntat din cadrul uşei, făcîndu-şi o intrare preoţească. Unii i-au pupat mîna, alţii numai au simulat că i-o, iar alţii şi-au plecat fruntea ca la slujbă. Îl cunoşteau toţi pe prozatorul Galaction — *De la noi la Cladova, Caligraful Terţiu* — dar nu toţi erau deprinşi cu cele bisericeşti. Părintele, alb ca înălţimile alpine, s-a aşezat pe un scaun al mesei lungi aproape de barba lui Ibrăileanu şi s-a purtat duhovniceşte, cu vorbe şi ritmuri pline de evlavie. Şi era alb-alb-alb în fumul iadului nostru. Au trecut aşa clipe de neuitat şi apăsător de sfinte. Cei din jurul mesei s-au rărit — căscînd. S-au deschis ferestrele. Începeau stelele, greierii — noaptea de vară. Mi se pare că un ticălos de Ionel a apropiat-o şi prin vorbe roşii ca garoafele : îţi mai aduci aminte, părinţele ? Şi unde s-a înfierbîntat sfinţia-sa şi i-au sclipit ochii a viaţă şi a început să spuie şi să spuie, cu vorba cum e caisa care cade păgîn în *De la noi la Cladova*. Şi am înţeles atunci (o dată pentru totdeauna) că barba de argint a preotului troienează trandafirii poetului, ascunzîndu-i numai, fără să-i ucidă. Mari sînt minunile Domnului în valea omului !

Cel mai pui-pui dintre tineri era Şiadbei (profesor totuşi). Atît de spelb, de sidefiu şi ovalin că părea un derivat didac-

tic, oarecum bărbat, al fecioarei Ioana d'Arc. Altminteri tobă de carte (tobă universitară), foarte prietenos şi cu surîs giocondic.

(Şi profesorul Zane pe atunci era un simplu tînăr cărturar, însă cu inima fierbinte pentru lupta politică. De asemenea, Andrei Oţetea, mai tîrziu şi el profesor, era un tînăr ardelean dîrz, doct şi nuanţat, în drum spre viitor.)

Între tineri se cuvine să-l înscriu pe Philippide care e cum nu se poate mai de acolo, din dulce tîrgul Ieşului, de la masa redacţională, fiul savantului cu cap lunar, el însuşi o răspicată individualitate —, dar Philippide, colegul meu de tinereţă, era plecat la studii : dintîi la Berlin, unde l-a cunoscut pe Ion Barbu, şi apoi la Paris. De acolo ne veneau versurile lui (de mare clopot), proza lui stranie ca lumina lunii în cimitire, cît şi cronicele lui fără de acel exhibiţionism cultural (luaţi seama : nou vopsit), caracteristic neofitului epatat de occident, şi fără de stridenţele teribilităţii juvenile. Philippide nu era precoce decît în versuri ; încolo era matur.

Totuşi „grecul", cum îi spuneam eu din liceu, era prezent la masa neagră. Vorbeam mereu despre el, păstrîndu-l între noi. Profesorul Ibrăileanu îl preţuia, acordîndu-i loc de cinste în prezent şi viitor.

Şi bucureşteanul Suchianu a trecut de cîteva ori prin redacţie ; elegant, sportiv, ruginit, creţ, clipicios, graseindu-şi teoriile şi paradoxele (cu sorbituri intermitente ca de supă), foarte pitoresc, uneori parodiant hăzos, alteori frenetic, făcînd scenă din locul lui — ceilalţi, în raport cu el, devenind sală, adică spectatori. Aşa e Suchianu : un om-spectacol, pe care unii îl aplaudă, iar alţii nu. Profesorul Ibrăileanu îl asculta cu interes.

Dintre venerabilii revistei nu-mi amintesc să fi văzut decît pe Rosetti (istoric de frunte şi totodată autor al fermecătorului roman *Cu paloşul*), drăcos boier moldovean, deştept, doct şi mucalit, c-un zîmbet care era suprema demnitate şi dărnicie a declinului său ; pe Arthur Gorovei de la Fălticeni, om de ispravă (cum spunea bunicul), cu musteaţa deplin albă, dar groasă cît una neagră de haiduc, ceas de aur cu lanţ şi tabieturi provinciale în „tăticele" ; şi, în sfîrşit, pe vechiul prieten de la Roman al profesorului Ibrăileanu, doctorul Chinezu. Acest bătrînel ascuţit şi cochet, cu mîni delicate de giuvaergiu, avea în ochi licărirea lui Anatole

France. Arma lui nu era grea (ca a tineretului de atunci), ci fină : desueta floretă. Vechi duelist al ironiei cultivate, dar cu inimă romanţioasă ca o roză ascunsă sub pelerină, ca şi amicul său Ibrăileanu. Profesorul se bucura atît de mult cînd îl vedea, încît imediat aprindea o ţigară, ca la lectura cărţilor preferate. Raicu Ionescu (prieten de tinereţă, mort prea de timpuriu), doamna Stere (prima soţie a lui Stere) şi doctorul Chinezu cred că erau cel mai intim aproape de inima profesorului Ibrăileanu.

Am pomenit şi despre aceştia fiindcă indirect, prin vorbele profesorului Ibrăileanu, şi ei erau prezenţe la redacţia revistei. În aşa măsură, încît atunci cînd întîmplarea m-a făcut să intru în casa din alt oraş a doamnei Stere (casă c-un accent turghenievian, în care intram întîiaşi dată), am sărutat mîna amfitrioanei cu regăsire, recunoscînd-o ca într-o carte povestită înainte de a o fi cetit. A zîmbit buna, fina şi măruntica doamnă a amintirilor de la Agapia şi Neamţ :

„Mă ştii de la Ibrăileanu".

Prezenţe incidentale (prin sumarul revistei şi unele aluzii) erau Hortensia Papadat-Bengescu, preţuită, dar cu totul altfel decît la Bucureşti, de Ibrăileanu şi Topîrceanu *donna* Bianca Porporata) ; Otilia Cazimir, camaradă cu mulţi dintre noi, venită spre literatură tot din Zlataustul copilăriei mele ; şi Lucia Mantu, pseudonim literar al domnişoarei Nădejde, a cărei proză are preţiozitatea irizată a poemului în proză şi conciziunea implacabilă a procesului-verbal.

Ibrăileanu şi Topîrceanu o evocau uneori pe Alice Călugăru, cu o particulară emoţie. Cred că nici una dintre femeile scriitoare ale *Vieţii româneşti* n-a lăsat o întipărire atît de adîncă în acei doi bărbaţi. Vorbeau despre ea aşa cum în *Legenda* Clemencei Dane cei din ceaţa de acolo vorbesc despre lumina (stinsă) a Madalei Grey.

Au venit o dată de la Bucureşti doi tineri intelectuali, prieteni cu unii dintre noi şi colaboratori intermitenţi ai *Vieţii :* Ion Marin Sadoveanu şi Tudor Vianu.

Deşi „nouă generaţie", amîndoi aveau dimensiunea şi rangul spiritual de majuscule în literile româneşti.

Dar Vianu era mai puţin clasic, mai puţin maiorescian, mai fierbinte ; iar prietenul Ion Marin, acelaşi, dar ca o barcă faţă de corabia argonaută de mai tîrziu.

Dintre debutanţii de atunci, patru mai cu seamă păreau să-l intereseze pe profesorul Ibrăileanu : Gib Mihăescu (acest frate valah al literaturii ruseşti, filtrată prin sexualitatea lui Arţibaşev) ; Petre Pandrea (cazul de la Craiova) ; Petru Comarnescu, ieşan cu tumult wagnerian pe malul Dîmboviţei ; şi Ionel Dobrogeanu-Gherea.

Pandrea (Petru Marcu Balş) debutase cu o cronică teatrală : de drac împielițat. Ibrăileanu, fără să ştie cine trimite, zîmbise (cu fum de tutun) şi publicase. Peste cîtva timp primeşte o caragelească scrisoare a profesorilor craioveni, în care liceanul Pandrea era denunţat ca un impostor. Natural, profesorii de la Craiova cereau profesorului de la Iaşi să se solidarizeze cu ei, eliminînd cu răsunet de la revistă pe insurectul elev. Bineînţeles, Ibrăileanu s-a solidarizat cu elevul, deschizîndu-i casa redacţională.

Din întîmplare, cel dintîi vameş al lui Comarnescu am fost eu. Într-o zi, profesorul Ibrăileanu îmi întinde un manuscris, atunci scos din plic, rugîndu-mă să-l citesc. Era, dacă nu mă înşel, o cronică plastică de la Balcic, în care debutantul afirma o cultură asimilată, o splendidă vitalitate şi o perfectă aderenţă intuitivă.

— E un băiat de talent, domnule Ibrăileanu !

— Bravo. La tipar !

Ionel Dobrogeanu-Gherea încă de pe-atunci îşi contura tulburătoarea personalitate de creator autentic. În colaborare cu Luchi Caragiale, scrisese romanul *Nevinovăţii viclene*, publicat în *Viaţa*, devenind precursor al adolescenţei în literatură românească. Dar, în afară de aceasta, cu fiecare articol, tînărul Gherea se ilustra critic, depăşindu-şi generaţia.

L-am auzit pe profesorul Ibrăileanu spunînd : „Ionel Gherea e un fel de mînz de rasă arabă. Are atît de multe calităţi încît nu-i pot dori decît noroc."

Mi se pare însă că Ionel Gherea (cea mai desăvîrşită Cenuşăreasă a intelectualităţii româneşti) tocmai norocul pe care i-l dorea Ibrăileanu nu l-a avut. Căci, admirat de cîţiva iniţiaţi şi stimat de filozofii străini, în România e aproape un necunoscut.

Dintre colaboratorii externi, pe care niciodată nu i-am văzut în jurul mesei redacţionale, deşi sînt mulţi, dintre care unii vrednici de-o oprire laudativă, ca de pildă Paul Zarifopol, Tudor Arghezi, Eugen Crăciun, Aureliu Weiss sau Izabela Sadoveanu —, nu-l voi reţine decît pe Constantin Vişoianu. Şi iată de ce.

După cum se ştie, cu încuviinţarea profesorului Ibrăileanu, în ultimii săi ani prea bolnav ca să mai aibă putere şi pentru revistă —, titlul *Vieţii româneşti* s-a mutat la Bucureşti. Nu voi judeca viaţa ei dîmboviţeană, aceasta depăşind hotarul umbrelor mele. Dar după cîţiva ani, colaboratorii ei de atunci dimpreună şi cu alţi intelectuali au dat o masă în cinstea profesorului Mihai Ralea. S-a vorbit, firește, mult, cu fiţuica în mînă. Cel însă care mi s-a părut păstrătorul cel mai exact al timbrului de odinioară a fost Vişoianu. Ascultîndu-i cuvîntarea, profesorul Ibrăileanu ar fi aprins mai multe ţigări, uitînd de microbi, ca atunci cînd cetea un manuscris vrednic de fruntea sumarului.

Dar era cît pe ce să-l uit pe bunul meu prieten Cezar Petrescu. Adversarii lui Cezar nici nu bănuiesc cît de mult îl preţuia profesorul Ibrăileanu. Tumultul balzacian al acestui scriitor, aspiraţia lui spre universalitate, tehnica lui scriitoricească („Grozav ştie să scrie !" exclama profesorul), îi dădeau drept de cetate la *Viaţa românească* unde publica din cînd în cînd nuvele şi fragmente de roman. Uneori apărea, între fraţii Teodoreanu, pe uşa încăperii redacţionale, cu aerul lui naiv şi enorm de Saint-Bernard. C-aşa e Cezar : căpăţînos şi proaspăt ca şi cînele zăpezilor şi al benedictinilor. Vorbea mai repede decît motorul unei motociclete — plin de idei, păreri, proiecte, îmbelşugat ca pămîntul într-un an ploios. Lui Ibrăileanu îi creştea inima şi i se umflau nările alături de prezenţa lui tonică. Cezar (şi gros pe deasupra) era un adevărat corn de abundenţă.

A intrat o singură dată la redacţie, între conu Mihai si Mironescu, un bărbat uscat, smolit, cu o ardere patetică în fiinţa lui. Omul acelei singure vizite însă a rămas, avîndu-şi loc definit în amintire. E Panait Istrati, arzătorul frate valah al lui Don Quichotte. Panait Istrati în întregime nu era decît o flacără a inimii lui — aşa că toate păcatele vieţii îi erau purificate. Cum spune Shakespeare undeva, asupra unui astfel de om şi îngerii ar arunca tămîie.

Şi iar era să uit pe unul de acolo, fără să fie acolo ; pe Lesnea. Băieţandrul de atunci, ager ca o vietate de pădure, era ucenic tipograf. Lucra în zeţăria *Vieţii româneşti* alături de acel boier-muncitor, Constantinescu, zeţar din întîmplare,

dar care era ca desprins de pe zidul ctitorilor unei vechi biserici moldovenești. Constantinescu mi l-a spus pe Lesnea : că face. „Dă-mi", i-am cerut zîmbind, c-o mînă care nu admitea replică.

Mi-a dat, zîmbind și el, ca mirele la fotograf. Astfel, Lesnea a intrat din tipografia revistei în tiparul ei, culegîndu-și singur colaborarea și vestirea ei pe copertă.

Un credincios al mesei redacționale era Bărgăuanu. Stătea în fundul dinspre ușă, cu istețimea lui de țărănuș iscoditor, numai ochi și urechi, alături de taciturnul Stejărel Ionescu, nedespărțitul lui prieten și tovarăș de sărăcie cu rime, metafore și coduri.

Și Eugen Herovanu era o delicată prezență, uneori. Numai privindu-l, îi simțeai origina franceză. O miniatură de mușchetar blond, dar nu al luptelor cu spada, ci cu verbul. Avocat reputat (decan al baroului), profesor universitar de procedură civilă, grădinar al unei încîntătoare familii de roze, nu se simțea îndestulat numai cu acestea, deși în realitate îl copleșeau. Scria, mereu frămîntat de îndoieli și cazuri de conștiință, căutînd certitudini de care inteligența lui îl depărta în loc să-l apropie, rămînînd mereu în *„dubito, ergo cogito"*, fără să ajungă niciodată la *„ergo sum"*.

Pe profesorul Rainer nu l-am văzut niciodată, dar l-am întîlnit adeseori în vorbele profesorului Ibrăileanu. Am înțeles că era un savant (cuvîntul se contura dens și deplin, cu o rigoare occidentală), dar și un om ciudat, cu funduri și ardențe pudice de poet nemărturisit.

Un mare ieșan care niciodată n-a intrat (fizic) în redacția *Vieții românești* e Matei Cantacuzino. Dar eram acolo cîțiva elevi de-ai lui. Adică discipoli, adică admiratori. Și Ibrăileanu îl admira. De cîte ori Matei Cantacuzino lua cuvîntul în dezbaterile (batraciene) ale senatului universitar, Ibrăileanu părea că vine de la un concert de Bach.

Voia amintirii îl întîlnește abia acum pe Pastia, mai mult familiar al *Vieții* (administrator mi se pare, dar din vechi : edec) decît colaborator. Așa îl vedeam și pe acolo, răsărit de nu știu unde, cu tusa și țigara, cînd pe un coridor, cînd pe scară, cînd la redacție, pe lîngă ușă, ascultînd și fumînd, devotat și subaltern, oarecum ca o rudă săracă a celorlalți, cu guler tare, manșete rotunde și redingotă cenușie. Rareori

am văzut dinți mai galbeni decît în gura lui Pastia. Era un fel de moș Tutun.

În sfîrșit, nu-l pot omite pe fratele Păstorel care nu era încă zidit în legenda glumei permanente (cu nuanțe spirtoase) pe care i-au făcut-o deșteptii apei și proștii vinului. Păstorel venea din cînd în cînd ; uneori viespuind epigramatic (ceea ce-l neliniștea pe Topîrceanu care era mai puțin spontan decît Păstorel, mai greoi), dar alteori arătînd numai suprafața neglumeață a vorbei grave pînă la pedanterie. Căci spre deosebire de Ionel (care tăcea sceptic, îmbrăcat în rubașcă de matasă albastră), Păstorel cuvînta convins, cu inel pe deget, ac de cravată, guler tare și pieptănătură fără greș, publicînd în paginile *Vieții, Hronicul măscăriciului Vălătuc*, acest vitraliu unic al bisericii trecutului moldovenesc.

Toți aceștia și încă alții, văzuți și nevăzuți, se adunau de jur împrejurul mesei. Vorba pornea de la necazurile fiecăruia, sau de la întîmplările zilei publice, dar repede le depășea, înălțîndu-se spre cărți, idei și idealuri (vorba a devenit suspectă, dar acolo nu era vorbă). Tonul era intim și pasionat. Nimeni nu căuta să fie elocvent alături de un Ibrăileanu care exprima orice, și cu toate nuanțele, într-o vorbire care e echivalentul telegramei urgente. Căci Ibrăileanu era un oriental : lapidar.

Profesorul Jakotă mai mult icnea și ricana decît vorbea, dar se congestiona ca după o discuție îndîrjită, pînă la stacojiu și îmbufnare.

În discuțiile reale, conu Mihai tăcea (elocvent), Ralea era subtil (uneori avocat) ; Ibrăileanu tot atît de subtil (dar întotdeauna judecător) ; Topîrceanu logic și uneori neașteptat, surprinzător ; Stere, masiv, năprasnic și monologant, impermeabil la dialog ; doctorul Cazacu, imprecator, rechizitorial, cu ochii bulbucați și pumnii strînși ; Mironescu, laconic ; Costică Botez, vertiginos și nuanțat ; Iancu Botez, violent și autoritar ; Octav Botez, absent ca o pictură și tot ca ea prezent ; Mihai Codreanu, statuar, elegant în replică, cu tendința de a da formule, mare amator de paradox, dar practicîndu-l fără ostentație ; Petru Andrei alunecînd îndată spre expunerea profesorală, începînd prin a pune ordine în argumentele adversarului ; profesorul Iordan, pasionat, îndîrjit, capabil de izbucniri violente (care-l congestionau, sculp-

tîndu-i vinele), dar luptînd mai mult cu sine decît cu ceilalţi pentru a păstra, cu orice risc, linia dreaptă a riguroasei obiectivităţi ; Demostene Botez, bonom ; Păstorel, acidulat şi Ionel, metaforic...

Îmi era bine acolo, printre bărboşii şi hirsuţii deniilor redacţionale, atît de bine, că uneori eram trist ca lîngă o moarte.

Căci de multe ori în bine am simţit moartea (zarzărului), iar în rău, mai cu seamă zăngănitul luptei.

DINTR-UN CAIET VECHI

N-am iscodit niciodată viaţa, n-am pîndit-o vînătoreşte, n-am contabilizat-o, nici nu i-am dat caracterul de experienţă provocată cu dinadins în vederea unei eventuale întrebuinţări literare. Am trăit pur şi simplu normal, dezinteresat, spontan (uneori cam leneş), impregnîndu-mă firesc de viaţă, sperînd că esenţele ei rămîn în mine şi că poate într-o zi, în ceasul transparenţelor dinspre trecut, o voi regăsi prelinsă în amintire ca pe acele picături de răşină a căror aromă condensată exprimă şi vechimea pădurilor de brad şi roua solemnă a parfumului lor.

Cu toate acestea, în casa bunicilor mei am simţit cîteodată nevoia să notez ceea ce era chiar sub ochii mei. Acolo mi-am găsit tinereţa ca o zmeură în pădure. Vechimea albă a bunicilor (fum), uitarea casei lor rămasă într-un altădată, tăcerea cu motan, nepot şi tic-tac a ambianţei lor au fost cea dintîi oglindă a tinereţii mele. Nicăieri, alături de nici o fată, de nici o bucurie, de nici un entuziasm şi de nici o nebunie, n-am fost mai curat tînăr (de abur, floare şi tămîie) decît alături de ei.

Îmi era bine în casa bunicilor —, atît de bine că uneori eram trist.

În acele clipe simţeam că moartea e un nour oprit acolo, că-i ninge pe bunici cu fiecare tic-tac, tic-tac al pendulei negre şi că acuşi îi va acoperi. Şi că odată cu moartea lor tinereţa mea îşi va pierde nu numai oglinda, dar şi realitatea cea mai limpede. Eram abia în clipă — mai curînd în amintirea ei.

Ca şi în casa bunicilor, şi faţă de Ibrăileanu am simţit uneori nevoia (nemaiîntîlnită altădată şi alături de nimeni) de a însemna cîte ceva.

Transcriu deci, fără să schimb, dintr-un caiet contemporan cu rubaşca de mătasă albastră : *Labuntur anni !*

*

În preajma domnului Ibrăileanu, fie că tace, fie că vorbeşte, semenii lui îşi aduc aminte că-s oameni şi uită restul — sau îl lasă la uşă, cum fac mahomedanii cu ciubotele cînd intră în moschee.

E ceva feminin, din acest punct de vedere, în fiinţa lui. Impune celorlalţi bărbaţi măsură, decenţă, bună-cuviinţă, delicateţă, respect reciproc, aşa cum numai unele femei au darul de a le insufla bărbaţilor grupaţi în jurul lor, înseninîndu-i, pacificîndu-i, odihnindu-i de ei înşişi, dîndu-le pesemne o senzaţie de evadare din lut greoi într-o lumină sprintenă (nu dulce, sprintenă ; Mozart e sprinten, nu dulce).

Numai că această metamorfoză nu are nimic artificial, nu e o constrîngere care osteneşte (îndîrjind) şi dă o impetuoasă şi compensativă nevoie de revenire la autentic, cum se întîmplă deseori bărbaţilor siliţi să devie distinşi pînă la suavitate lîngă o femeie (reputată, distinsă şi îngerească, şi frumoasă pe deasupra), pe care doresc s-o cucerească, deghizîndu-şi frusta autenticitate şi poftele carnivore ; dar adevărul, camuflat în preajma celei dorite, reizbucneşte de îndată ce se îndepărtează de cauza constrîngerii de pînă atunci, dîndu-le un spor compensativ — de pildă o ploaie de sudălmi la adresa birjarului...

Nu. Lîngă domnul Ibrăileanu oamenii încep să semene cu el, fără efort, învinşi firesc, avînd delectabila senzaţie că sînt cum au fost (de acasă) ; iar cînd rămîn singuri, într-ale lor, chiar dacă se alterează puţin, mai păstrează încă o amintire, ca cei care se întorc dintr-o plimbare cu o creangă înflorită, încă învecinîndu-se cu livada din care au desprins-o.

Cred că domnul Ibrăileanu, chiar dacă nu e cauza istorică a *Vieţii româneşti,* e condiţia ei psihologică. Fără de el armonia corală dispare.

Domnul Ibrăileanu are talentul de a conduce.

Iar alături de el, colaboratorii au talentul de a asculta.

*

Delicateţa domnului Ibrăileanu îmi apare ca un fenomen exotic. Bărbaţii din România noastră pot fi delicaţi prin cultură, politeţă şi ipocrizie. Dar cu cît te apropii de intimitatea lor, găseşti alt ton. Delicateţa lor e mască socială, nu o realitate psihologică — sau, dacă vreţi, ca şi salonul, e încăperea întîlnirii cu alţii, nu odaia lor de lucru.

Rari bărbaţii care cînd rămîn singuri între ei să nu se congestioneze cu confidenţe şi anecdote penibil picante. Rari bărbaţii care să nu aibă cîteva exclamaţii în vocabularul lor privat, vecine cu sudălmile, sau măcar cu grosolănia. De asemeni, rari bărbaţii care să vorbească despre femeile altora ca şi cum mamele, soţiile şi fiicele lor n-ar fi tot în rîndul femeilor.

Domnul Ibrăileanu însă e delicat — fără efort, fără ipocrizie, fără fadoare. Inteligent, lucid, clarvăzător al mecanismului omenesc, şi totuşi curtenitor. Am impresia că în gîndurile lui, în acea confidenţială şi absolută intimitate, niciodată n-a vorbit urît despre cineva.

Domnul Ibrăileanu e singurul bărbat despre delicateţa căruia mi-aş vîrî mîna (blazată) în foc.

Il admir.

Şi abia acuma văd cît de reconfortant e să poţi admira pe un *om în viaţă*.

Cred în el.

Asta e : *cred*. Cum să nu-i fiu recunoscător ?

*

Astăzi, masa mănăstirească a *Vieţii româneşti* a fost plină, scaun lîngă scaun, om lîngă om, morman de scrum alături de morman, nour de fum alături de nour.

Bineînţeles, cauza era evenimentul Stere : *Veni, vidi, vici*.

A vorbit mult, dominînd vultureşte, acoperindu-i pe toţi.

O pană de electricitate ne-a lăsat o clipă în întuneric şi tăcere. Domnul Ibrăileanu a aprins un chibrit. Şi la lumina pîlpîitoare a flăcării de-o clipă, am revăzut Cina cea de taină.

Toţi grupaţi în jurul lui Ibrăileanu.

*

Am adus domnului Ibrăileanu traducerea în româneşte a articolului lui Gorki despre Tolstoi. A început să cetească manuscrisul de politeţă — mi s-a părut. Dar deodată s-a pasionat, devenind atent ca cel care aude altăceva, cum ar fi un glas de cocoare în văzduhul vrăbiilor. A aprins o ţigară, semn de plăcere care se cere însoţită. Şi s-a cufundat în lectură, răsturnîndu-se în fotoliu, cu picioarele întinse sub masă.

Am muncit *fioros* la această traducere. Traducătorul îşi vinde sîngele şi bătăile inimii, nu sudoarea, ca la alte munci. Două săptămîni am uitat că-s Ionel, trudindu-mă să fiu numai Gorki, dar în limba lui Ionel. Am slăbit. Da. Aşa e. Nu numai în ochii celor de acasă, dar şi în cîntarul băii de abur, cu două ponderabile kilograme.

— Bine, domnule Teodoreanu !

Uf ! Slavă Domnului ! Ar fi fost sinistru ca după atîtea nopţi de trudă să aud un : merge !

Apoi, domnul Ibrăileanu a scos „vechea sa pungă".

Eram emoţionat pînă la mare lirism, dar nu de succesul traducerii, ci de întrebarea : Cît ? („Cucurigu, boieri mari, daţi punguţa cu doi bani !") Mă aşteptam la cinci sute de lei, foarte preţioşi în seceta lui Ionel.

Dar domnul Ibrăileanu, cu un aer de Moş Crăciun mucalit, a numărat cinci mii. Le-am luat (abia venindu-mi să cred), rămînînd cu ele în mînă, ca pe pragul meu, necutezînd încă să le fac să intre : în buzunar.

Dar tăcerea mea era o exclamaţie delirantă. Îmi venea să sar pe masa redacţiei, făcînd o roată de tumbe, să dansez pe acoperişul palatului, să cînt în gura mare.

Dar am făcut altă nebunie. Am luat cea mai mîndră trăsură cu doi cai, m-am dus în piaţa Sfîntului Spiridon, am cumpărat de o mie de lei portocale de la Anisia şi am venit spre casă ca o corabie în Mediterană : numai aur şi arome, urmărit de toate albinele, constelat.

Acasă am ţipat să se deschidă toate ferestrele. S-au deschis. Ai casei şi servitorii s-au îmbulzit la ferestre. Şi una cîte una portocalele au zburat înlăuntru.

Rîdea birjarul, rîdeau vecinii, rîdeau obrajii din casa cu portocale, rîdea toată tinereţa mea şi rîdea deasupra cerul ei.

A rîs și domnul Ibrăileanu cînd i-am istorisit isprava. Apoi, cu glas dojenitor întrebător :

— Așadar, cînd îmi mai aduci un manuscris ? Știi că n-am material...

*

Iașul * a trăit istoric, apoi cultural („Junimea", *Viața românească*) și, de la o vreme, bovaric —, în timp ce Bucureștiul a trăit, a crescut și a înflorit politic. Pînă la un timp, puterea de absorbire a Bucureștiului a priit (estetic) Iașului, păstrîndu-l pur. Ideologii și intelectualii rămîneau la Iași, politicienii și oamenii de acțiune se duceau la București. La Iași erau arderi și lumini, la București zgomot și străluciri.

Dar pe la 1918 (poate chiar și mai de mult) acel Iași de odinioară s-a rărit, s-a împuținat, gata parcă să dispară. Redacția *Vieții românești* nu mai caracterizează globalitatea ieșană, ci, dimpotrivă, e excepția unei minorități izolate. Baroul ieșan, altădată podoabă a dezbaterii juridice, devine din ce în ce mai lucrativ, pierzîndu-și individualitățile armonioase, gratuitatea estetică. Au mai rămas, desigur, un Matei Cantacuzino și un Leatris și alți cîțiva sub steagul acestora —, dar baroul ieșan nu mai e exprimat de calitatea unora ca aceștia, ci de puzderia celorlalți. Universitatea de asemeni e o gară a plecărilor spre București. Fiecare profesor (cu excepția cîtorva : Matei Cantacuzino, Philippide, Leatris) își așteaptă trenul. Studenții nu mai cred în profesori. Teatrul Național nu știu exact ce-a fost, dar văd ce e : un mausoleu. Talentele sporadice și vredniciile întîmplătoare s-au străduit zădarnic să facă din acest lăcaș al morții un sălaș al vieții. Pe frontispiciul Teatrului Național e fumegarea dantescă : *„Lasciate ogni speranza, voi ch'entrate"*. Ziarele ieșene au devenit pur și simplu fițuici de provincie, dar fără de modestia acelora, înlocuită la Iași cu ifose și grandilocvență și un criticism al Bucureștiului care definește numai mahalagismul bahluian, fără să descifreze specificul bucureștean.

* Aprecierile cuprinse în aceste rînduri sînt excesiv de severe și dovedesc mai cu seamă acel entuziasm în pesimism, caracteristic crizelor tinerești.

Considerat calm și retrospectiv, Iașul de atunci (barou, teatru, presă) îmi apare mult mai merituos.

Această fudulie ieșană (motivată obiectiv numai de trecut) e un adevărat bovarism colectiv. Orice ieșan crede că descinde oleacă din Ștefan cel Mare, oleacă din Eminescu și încă oleacă din „Junimea". În realitatea (nebovarică) orice ieșan e ca orișice provincial, dar nici un ieșan n-ar accepta o astfel de realitate, socotind-o ca pe o simplă ponegrire a invidiei bucureștene. Bucureștiul a devenit obsesia ieșenilor. Toți ieșenii se socotesc obligați să disprețuiască Bucureștiul : mercantil, superficial, parvenit — spun ei, socotind că, implicit, ei, ieșenii, sînt altfel. Iașul nu mai evoluează firesc, trăind pentru sine, direct, spontan, ci *adversativ*. Vrea mereu să nu fie ca Bucureștiul, să fie altfel decît hulita capitală. E un fenomen aproape patologic al colectivității ieșene, ca și intoxicația bovarică.

I-am spus toate acestea domnului Ibrăileanu. M-am răcorit.

— De ce nu pleci din Iași, domnule Teodoreanu ?

Am tăcut un timp, stăpînindu-mi un oftat.

— Mi-e drag, domnule Ibrăileanu !

Dar numele Iașului care mă mai ține e domnul Ibrăileanu. În Iașul lui numai îmi aduc aminte de cel de ieri, uitîndu-l pe cel de azi.

*

Anna Karenina nu e o amintire ; e o prezență.

Într-adevăr.

Veneam cu domnul Ibrăileanu de la redacție. Orașul era învinețit de o noapte de primăvară cu parfum de liliac ; poate că dintr-acestea a venit spre noi Anna Karenina.

Domnul Ibrăileanu s-a oprit deodată, întrebîndu-mă dacă știu cum era rochia de bal a Annei. Am ridicat din umeri. Nu știam. Dar oare Tolstoi spusese ? Nici acuma nu m-am lămurit. Dar domnul Ibrăileanu (care nu știe despre nici un ieșan sau ieșancă vreun amănunt vestimentar) mi-a descris rochia de bal amănunt cu amănunt, cu evlavia și realismul fetișist al celor îndrăgostiți. O lua din Tolstoi ? sau o inventa ? Nu-mi dau seamă. Dar era de bună-credință. Poate că-și zugrăvea o halucinație, dar cu atîta intensitate, încît mi-o comunica și mie. Ce talent descriptiv are uneori (mai cu seamă în vorbe) domnul Ibrăileanu ! Vorbește cîteodată (despre mănăstiri, despre Ceahlău, despre rochia Annei) așa cum

scrie Sadoveanu, dar cum niciodată nu se vede în scrisul domnului Ibrăileanu.

Rochia Annei devenea o luminoasă realitate în noaptea de primăvară, un fel de auroră boreală. Foşnea în vorbele bărbatului delicat, nostalgic, „dureros de dulce". Şi ca şi cum odată pornit pe alunecuşul spovedaniei nu s-ar mai fi putut opri, a început să vorbească despre ea. Îi spunea intim (şi cu amintiri) Anna.

Am stat la poarta casei lui poate mai bine de un ceas. Înfloreau mereu liliecii, îmbătînd noaptea oraşului acoperit de stele. Răsărea într-un adînc de cer şi luna printre biserici de fum.

Anna venea de-a dreptul din bătăile inimii, proaspătă, sfîşietor de feminină şi umană, şi mamă şi amantă, izgonită şi dintr-una şi dintr-alta.

Şi parcă ne-am mirat că nu vedem între umbrele noastre fantomatic bărbăteşti, alungite de lumina lunii la picioare, şi umbra Annei.

Apoi ne-am despărţit, pornind spre casele noastre.

O ! dar niciodată nu voi uita ţipătul locomotivelor în tăcerea acelei nopţi.

*

Caietul vechi, contemporan cu rubaşca albastră (*Labuntur anni*), din care am transcris însemnările de mai sus, cuprinde încă alte note în legătură cu Ibrăileanu şi cu cei din jurul lui, în măsura în care m-au ajutat să-l definesc prin contrast. Dar n-a sunat încă ceasul destăinuirii.

De aceea închid caietul anilor tineri.

ACOLO MI-AM NUMĂRAT MORŢII

În unele zile îmi simţeam genunchi de bătrîn în dulce tîrgul Ieşului — genunchi de cal bătrîn. Dar arătam atît de tînăr încît clienţii care veneau la avocatul Teodoreanu, atraşi de faima tatălui (Osvald), dacă-l găseau pe fiu cu rubaşca lui şi cu chipul oarecum eminescian al tinereţii palide, plecau, spunînd pardon.

Avocat cu firmă, dar fără clienţi.

Căsătorit. Tată (neverosimil) a doi copii (reali). Răspunderi — orişicît. Mortificare de a fi mereu cel care cere (de la părinţi), adică încă fiu, deşi tată. Vorba bunicei : „Măi terchea-berchea, ce-ai să te faci tu cînd îi fi mare ? Tot nepot la bunici ai să rămîi ?"

(Tot nepot am rămas : al bunicilor din amintire.)

Şi pe deasupra blestemul literaturii — acea solemnă plutire şi oprire de lebădă între urgenţele de ţînţari ale vieţii practice.

„De ce ?" mă încurajau (spre avocatură) unii şi alţii.

„Aşa !" le răspundeam eu lapidar de vag.

Căci literatura n-aş fi cedat-o nimănui. De pe atunci îmi dădeam seama că literatura, pentru cel care o are în sînge, nu e altăceva decît un mod de a trăi. A renunţa la literatură ar fi însemnat pentru mine a renunţa la cea mai substanţială şi veridică formă a vieţii mele. (Mi-aduc aminte cît l-a amuzat odată pe profesorul Ibrăileanu un răspuns al meu la întrebarea : „Ce faci la vară ?" „Mă duc la Medeleni." „Unde-i asta, Medeleni ?" m-a întrebat profesorul, convins că e vorba de un loc de vilegiatură mai modest. I-am răspuns zîmbind, cu degetul pe fruntea în care proiectul romanului se născuse.)

Fără de literatura mea n-aş fi fost eu (indiferent de valoarea care mi se acordă sau mi se refuză), ci o simplă tentativă de a ajunge pînă la plenitudinea mea.

Aşadar, literatura pentru mine nu era nici podoabă, nici dorinţă de succes (această dorinţă, incontestabilă, nu e cauza creaţiunii, ci derivatul ei social), ci dimensiune a vieţii. Credeam în literatură cu o densitate fără fisură. (Nu m-am schimbat nici acum, după atîtea aplauze şi pietre, acolade şi copite.)

Dar viaţa exterioară mă umilea. Colegii mei de liceu şi universitate aveau profesii remuneratoare, făceau politică (unii chiar se consacraseră ca deputaţi), fiind, într-un cuvînt, bărbaţi consideraţi şi respectaţi ; sergenţii îi salutau pe străzi, aprozii le deschideau uşile fără să-i mai întrebe. Unii aveau casă şi automobil. Alţii chelie, ochelari şi burtă de oameni serioşi. Eu însă nu eram în cetatea lor decît un fel de adolescent nebăgat în seamă, cu o servietă (de-a tatei) inutilă la subţioara mea, cu spinarea apăsată ca şi zidurile ostenite ale oraşului, cu genunchi grei, cu mîini deprimate, cu picioare

fără rost. Avocatura îmi spunea pardon și se ducea la alții ; politica nu-mi plăcea (de nici un fel) ; locurile publice ale zilelor ieșene (piețele, berăriile, cluburile) mă întristau pînă la neurastenie.

Atît doream : să stau acasă și să scriu, uitat de toți, cu lampa, cafeaua neagră și țigara. Dar tocmai asta nu se putea decît noaptea. Ziua trebuia să fie a încercării profesionale de a cîștiga, luptînd și răbdînd.

De asta în unele zile (mai cu seamă de primăvară, cînd și trupul ți-e greu ca o haină de iarnă), tîram picioare surghiunite pe caldarîmul ulițelor ieșene. Căci nu mai puteam suporta colbul cu ochelari al arhivelor, cerneala violetă a grefelor cu muște moarte din alt an, trîmbițările acid fetide ale coridoarelor întunecoase, pleava de vorbărie a avocaților pledanți, grohăiala anecdotelor (autentice), sughițul șprițurilor și gravitatea de sicrie cu cap și bavetă a magistraților.

N-aveam nici un rost, nici o treabă, nici un căpătîi.

Qu' as-tu fait, ô toi que voilà
Pleurant sans cesse,
Dis, qu' as-tu fait, toi que voilà,
De ta jeunesse ?

Sfîșietoare amieze de primăvară ale vidului ieșan ! Nimeni pe străzi. Pustiu ca de Paști cînd toate picioarele rămîn acasă în papuci. Cer albastru, dar pentru cine ? Dealuri atît de albastre că-ți vine să le spui : cu ochi albaștri. Dar pentru ce ?

Zaplazuri strîmbe, unele chiar răsturnate. Iarbă revărsată peste tot, ca în cimitire. Gîze. Cîni întinși la soare. Cloște cu pui de aur. Hulubi gușați și rotați. Cîte o babă, cîte un moșneag. Vrăbii care se scaldă în colb ca în aureole. Uneori și cîte o vacă cu gîtul întins peste un zaplaz, iar alteori, măgarul despre care a scris Lucia Mantu.

Cîntă cîte o caterincă. Trece cîte o înmormîntare.

Dar tu ? Ce rost ai tu pe lume, Ionel Teodoreanu ? La ce ești bun ? Clienți n-ai. Bani nu cîștigi. Timpul ți-l pierzi ca pe vremea cînd fugeai de la școală, dar acum de unde mai fugi ?

Într-o astfel de zi, ucisă și ucigașă, m-am refugiat la *Viața românească*, cerînd cu autoritară lehamete lui moș Neculai cheia redacției. Mi-a dat-o, pus pe vorbă lungă, dar i-am

luat-o înainte pe scară, suind cîte trei trepte deodată și cînd m-a ajuns din urmă ușa era încuiată pe dinăuntru.

„Lucrez !" am urlat eu, afirmîndu-mi măcar așa nevoia de acțiune și autoritate.

Apoi am rămas ca o haină atîrnată în cuier : apsihologic.

În încăperea absenței celorlalți, masa părea și mai lungă. Mușamaua neagră care o acoperea îi dădea un aer ocult. Înconjurată de scaune deșarte în plină lumină a amiezii, căpăta o intensitate stranie, o viață proprie — cum se întîmplă în odaia de spital a unui început de scarlatină sau de febră tifoidă, cînd zidul (gol) și tic-tacul ceasornicului, ca și mîna pe care ți-o miști pe cuvertura patului, te obsedează ca un preludiu al nebuniei.

Ferestrele erau deschise spre aerul zarzărilor înfloriți și al colbului leneș. Intrau muște (unele chiar verzi), albine, viespi, bondari, fluturii văruiți ai începutului de primăvară, dînd murmur și însuflețire vidului din încăperea mesei negre.

Și deodată m-a ajuns, ca de pe alt tărîm, parfumul copilăros al zarzărilor, amintindu-mi-l pe cel dintîi : de la fereastra bunicilor. Acum însă bunicii dormeau sub candelă.

(După dricul lor, poarta casei din Zlataust a rămas ca spartă. Au început plecările.)

Apoi mi-am amintit de fratele cel mic, Puiuțu, tovarășul copilăriei mele. Și tinerețea lui abia începută dormea în Franța, sub candela și elicea oprită a aviatorilor căzuți.

Apoi mi-am amintit de alții și de alții, rude, camarazi de joacă pe maidanele copilăriei, prieteni, colegi, fete...

La masa neagră, în vidul unei amieze de primăvară cu zarzări înfloriți, mi-am numărat întîiași dată morții.

Doamne ! cît de mulți !

— Ce faci, domnule Teodoreanu ? m-a întrebat la ceasul deniilor cel dintîi venit, profesorul Ibrăileanu.

— Am stat la masa umbrelor.

JOCUL UMBRELOR

Acum el însuși, profesorul Ibrăileanu, e o umbră. Dar cîți dintre părtașii mesei de atunci sînt altăceva ? Au murit pe rînd, bătrîni și tineri, de moarte bună sau năprasnică, semănîndu-și uitarea.

(Cu cîţiva ani în urmă, profesorul Grigore Popa, unul dintre ultimii ieşeni ai marei tradiţii, a închinat lui Mihai Sadoveanu, hulit în acel moment, un număr omagial al revistei *Însemnări ieşene* : cel de pe urmă efort calitativ al oraşului mort. Solicitat, mi-am dat şi eu colaborarea firească la o astfel de faptă. Şi după cîtva timp, nemerindu-mă cu un proces în dulce tîrgul Ieşului, m-am dus la tipografia revistei să-mi fac corectura articolului. Acolo, tipograful îmi arătă o fotografie galbenă de vechime, reprezentînd într-un an depărtat redacţia *Vieţii româneşti.* Cei din tipografie mai cunoşteau numai pe Ibrăileanu, pe Stere şi pe Mihai Carp ; ceilalţi le erau cu totul necunoscuţi : umbre. Şi a trebuit — ca un rămas din a vechimii zile — să-i recunosc pe rînd, punîndu-i fiecăruia un nume, deşi fiecare fusese o individualitate în oraşul mort.)

Iar cei care au rămas, risipiţi la cele patru vînturi, niciodată nu se vor mai regăsi în jurul acelei mese, însufleţiţi şi ordonaţi armonios de grădinarul lor ieşan : Ibrăileanu.

Cu moartea lui s-a scufundat un Iaşi : poate că ultimul. Mulţi n-au băgat de seamă, încrezători în viaţă sau orgolioşi. Dar cei atenţi şi limpezi au ştiut şi s-au plecat a moarte.

Nu este aşa, coane Mihai ?

Şi eu, la rîndul meu, m-am despărţit de oraşul cu prea multe morminte, lăsînd celor care m-au însoţit la gară în ceasul plecării această vorbă aspră : „Iaşul nu mai are decît două drumuri. Unul duce spre gară, celălalt spre cimitir."

Alţii însă au găsit utopia, speranţa sau realitatea altor drumuri.

Ce-a fost (odată) viaţă de toate zilele a devenit amintire (nesigură) şi legendă. Fiecare ticluitor al scrisului a fost (după cum şi este) liber să încondeieze un Ibrăileanu după nevoile proprii : ale cauzei sau omului.

Unii au văzut în barba cam hirsută a ieşanului un fel de limită rurală (caracteristică poporaniştilor). Aceştia au observat barba, exagerînd-o, dar nu şi zîmbetul.

Alţii au descoperit că profesorul n-a fost prea fecund, numerotîndu-i volumele, fără să considere volumul gîndirii critice, energia şi densitatea ei.

Alţii au statuat că nu scrie frumos (ca Lovinescu).

Desigur. Scrie exact (ca Ibrăileanu).

Alţii l-au definit prin maniile lui, limitîndu-l într-un pitoresc aproximativ.

Alţii au văzut în pasiunea politică cifrul personalităţii lui.

Şi fără poate că nu s-a isprăvit. Oricine poate fi pretext pentru orice, cu atît mai mult cînd nu e un oarecare.

Aşadar, a şi început balul mascat al postumităţii lui Ibrăileanu.

Iar anii din urmă s-au ridicat şi s-au prăbuşit apocaliptici. Ce-a fost ieri şi abia nu mai e (adică timpul recent) a şi devenit odinioară. Oamenii, faptele şi lucrurile au îmbătrînit mistuitor, gata să dispară ceţos.

Cei tineri nu mai ştiu decît din carte.

Contemporanii, apăsaţi de greutăţile ceasului, nu mai au timp să păstreze trecutul decît într-un oftat sau într-o amintire atît de personală încît pentru ceilalţi devine ermetic inexpresivă.

Viaţa românească a intrat în nebuloasă ca şi „Junimea".

Ce-a mai rămas din Iaşi va hotărî viitorul, dar trecutul s-a desprins.

Pînă cînd, într-o zi, mi-am amintit de vorba spusă lui Ibrăileanu : „masa umbrelor". Am închis ochii şi am revăzut dulce tîrgul Ieşului de lîngă inima mea : bunicii, tata, copilăria, fratele meu cel mic, Ibrăileanu, Ştefan Dumitrescu (bunul meu prieten despre care încă nu m-am învrednicit să scriu), marele, ciudatul, pateticul Tonitză (în treacăt pe acolo, dar atît de caracteristic acelor locuri) şi încă atîţia alţii. Apoi, din ce în ce cuprins de straniu, am intrat (sub pleoape) în palatul *Vieţii româneşti,* auzindu-mi răsunetul paşilor pe lespezi, scări şi scînduri pustii. Am deschis uşa şi am regăsit din prag masa neagră între stele.

Apoi au început să vie umbrele din ceaţă, în jurul lui Ibrăileanu, la cina lor de taină.

*

Atunci m-am hotărît să scriu ce a fost (odată). De bună-credinţă, am şi anunţat un volum consacrat *Vieţii româneşti,* intitulat *Masa umbrelor.*

Titlul (după cît mi s-a părut) a prins şi a circulat, interesînd şi atrăgînd. Am primit tot felul de scrisori : nu numai de la moldoveni, dar mai cu seamă de la ardeleni, care

au o emoționantă solidaritate cu vechimile moldovenești. (Într-o vreme mi se părea că armoniosul Cluj e un fel de însemînțare ieșană în Ardealul viitorului.)

Mi s-au dat și sfaturi și îndemnuri : „Nu-i păcat să poți și să nu vrei ?"

Unii au crezut că mă voi sili să devin istoriograful *Vieții românești*. Dar nici prin gînd nu mi-a trecut să caut acea viață a tainelor (trăită de mine) în arhivele Academiei Române sau în însemnările bătrînilor, cot la cot cu domnul Piru (mi se pare), specialist universitar în Ibrăileanu.

Masa umbrelor mele e un acord de real și posibil, de aparențe exprimate și de miezuri intuite, de redare și de fabulare.

Ibrăileanu știa (cum știe și conu Mihai Sadoveanu) că nu pot plagia realitatea, că nu sînt nici caligraful ei, lăsînd altora glorioasa ambiție de a repeta spusa vieții, transcriind-o, oferind un duplicat al realității.

„Domnule Teodoreanu, dacă într-o zi vei scrie despre mine, să scrii cum vrei dumneata."

Fiica profesorului Ibrăileanu (duduia Maricica) își mai aduce, cred, aminte că tatăl ei avea mai multă încredere în capacitatea de a exprima nuanțat a metaforelor mele, decît în instrumentele de precizie ale geometrilor veritații cadastrale.

Dar timpul a trecut și eu am amînat mereu.

Și umbrele au sporit mereu în jurul mesei negre dintre stele.

*

Voi scrie vreodată acea *Masă a umbrelor* ? Tare nu știu. Cu anii, gîndul meu s-a înăsprit. Unii dintre cei din jurul mesei n-au fost niciodată în inima mea, iar alții au căzut din inima mea.

Atunci cine să fie oaspete la masa tuturor ? Numai cei rămași în inima mea ?

Nu știu. Voi mai aștepta. Voi cerca să mă limpezesc în toate cele patru zări, boltindu-mă din nou asupra trecutului.

Dar astăzi, în ceasul proaspetei primăveri, iată că umbrele s-au apropiat ele singure, privindu-mă întrebător și straniu.

Un camarad de scris, Vulpescu (scriitor care trăiește sub valoarea lui, tocmai într-o vreme de inflații), m-a ademenit într-o zi să colaborez la un ziar de curînd pornit, *Poporul*, unde să fac din cînd în cînd așa-zise reportagii.

(Așa-zise e și vorba mea, cu zîmbet, dar și gîndul lui, tot cu zîmbet.)

Poate că din întîmplare te vei fi întîlnit, cetitorule, cu acest din urmă scris al meu, cu ramă îngustă. Am încondeiat numai lucruri obișnuite și ființe curente, pe care le vei regăsi în parte și în cuprinsul acestei cărți, de data aceasta însă în varul și cerdacul casei lor, alcătuind o familie.

De cum am început să scriu pentru ziar, am observat că pana lunecă mereu spre dulce tîrgul Ieșului. De acolo îmi venea cadența scrisului, lumina lui, muzica lui — ca atunci cînd pianul, care cîntă în odaia din fund, învinge cu încetul, învinge dulce discuția de afaceri din biurou, oprind-o. Într-adevăr, mă sileam mereu să fiu din București, din Bucureștiul ăstui timp, în actualitate, cum se spune, și iată că pana mă trăgea necontenit spre timpul dus, încovoindu-mă spre amintire, acoperindu-mi ferestrele dinspre stradă și aprinzîndu-mi lampa priveghiului.

(Așa am pățit cu *Medelenii*. Am pornit să scriu o nuvelă, intitulată *Dacă vecinii îmi omoară hulubii*, ai cărei protagoniști erau : Dan Deleanu, un licean din București, și Monica, o fată de la o moșie din Moldova. Nuvela începea bifurcat : în trenul care-l aducea, de vacanță, pe licean la moșia părintească ; și la moșia din Moldova unde Monica îl aștepta pe Dan. Scriam conștiincios și cu spor, dar fără convingere. Tot ce se întîmpla în prezentul narativ mi se părea o aluzie la un trecut copleșitor de bogat după care parcă oftam și eu, împreună cu protagoniștii, deși nu-l cunoșteam. Pînă cînd, după cîteva zile de efort care a devenit canon, mi-am spus, rezemîndu-mă în pană ca într-un băț cînd schimbi drumul : Dar nuvela pe care o scriu nu e decît un capitol al romanului pe care-l voi scrie. Căci în acea clipă am avut certitudinea *Medelenilor* care erau scrișI în mine. Și într-adevăr, nuvela a devenit, la timp, un simplu capitol valabil, deși scris anticipativ, în volumul al doilea al *Medelenilor*.)

Așa-zisele reportagii pentru ziar nu erau decît fragmente nenumite din *Masa umbrelor* — val adînc a cărui creastă de spumă a fost zarzărul de la fereastra bunicilor.

Căci *Masa umbrelor* e mai mult și mai amplu decît umbra zarzărului și decît deniile *Vieții românești*. *Masa umbrelor* e tot ce adună văzul și întocmește scrisul meu, la care vin prin amintirea *mereu prezentă* (uneori ca o destrămare nebuloasă de aburi, alteori obraz deplin, ca cele care te cheamă la fereastra casei ; iar alteori catifelare de o clipă, ca și a fluturelui la glob de lampă) și cei care nu mai sînt, morții, dînd vieții nu moartea lor, ci un adînc de taină, o prelungire umbrită.

La masa umbrelor, aceasta, împărați ca Eminescu, Ibrăileanu și Sadoveanu stau alături cu Blăgeanu (patronul frizeriei „La briciul vesel"), cu Manaș cel cu vinuri bune, cu bețivanul Gheorghe din Zlataust, cu Ibrahim Lala Irami și cu oricare alții de o clipă, într-o deplină frăție a vieții și a morții.

Căci asta e masa umbrelor : masa care a fost odată numai a *Vieții românești* (masa neagră dintre stele) și care acum e a vieții pur și simplu, la o cină de taină care adună prezențele din inima mea.

CENUȘILE

Odată (a fost) mă plimbam cu Ibrăileanu și cu Ștefana Velisar Teodoreanu (doamna Lily, cum îi spunea profesorul) în dulce tîrgul Ieșilor.

Era un ceas blajin de primăvară, c-o undă de liliac înflorit în albăstrimea cerului nou.

Trăsură cu doi cai : ca să ne fie bine la toți trei alături. Muscal de catifea albastră, cu obraji de domnișoară, glas sopran și bici sprinten. Cai cu luciu în pana corbului, coame și cozi lungi. Perne moi și adînci. Spetează cuprinzătoare.

Ne întîlneam aerian cu versuri de-ale lui Eminescu, cu amintiri din Proust sau din Turgheniev, ori cu vechimi ieșene — așa cum toamna te întîlnești cu atingerea funigeilor.

Nu știu de ce, dar ne părea la toți că sîntem într-un fel de trăsură a vacanței mari. Aveam acel zîmbet pe obraji, acel

soare pe genunchi și acea vacuitate. Ne pierdusem diferențierile de vrîstă — egali și solidari în bucuria clipei.

Cînd deodată simțim că ostenește Iașul într-un cîntec de flașnetă răsărită de nu știu unde. Ce cînta, revărsînd pulberi și molii peste floarea liliacului ? Poate că *Dunărea albastră*, învechind-o și mai tare într-un ritm funebru, sau tot ceva ca din moaștele flașnetelor.

Eram gata să spun lui Grișa : la trap, ca atuncea cînd te întîlnești cu o înmormîntare.

Dar Ibrăileanu, dimpotrivă, i-a făcut semn să oprească, a întors capul spre minavetul încurajat și a ascultat (pînă la generoasă plată), cu o reculegere vrednică de Haydn sau Bach. Și după ce amintirea cîntecului s-a decolorat în tăcere, demodată, deprimantă, l-am simțit pe profesor cu ochii uzi.

Nu m-a răbdat impetuozitatea tinereții (nici cochetăria mea vigilentă pentru marele meu prieten) :

— Domnule Ibrăileanu, e posibil să te emoționeze o astfel de răsuflătură ? Bine măcar că n-ai bisat-o.

Ibrăileanu s-a luminat a zîmbet, aprinzînd o nouă țigară și, după o pauză de tăcere (învățată parcă de la conu Mihai Sadoveanu), l-am auzit :

— N-am *ascultat* muzica, domnule Teodoreanu. Am revăzut orașul copilăriei și tinereții mele, Romanul. Ce a mai rămas ?

*

Îți cer iertare, prietene Ibrăileanu.

Abia acum am priceput.

Îți aud glasul, mă uit la aceste pagini, rechem acele locuri, te revăd în dulce tîrgul Ieșului și spun : Ce a mai rămas ?

PARTEA A DOUA

CEI TREI: EMINESCU IBRĂILEANU SADOVEANU

URMELE BIETULUI ÎMPĂRAT

Eminescu e tulpina eternității românești. Fără de el am fi încă pămînt încruntat, ca și pe vremea zimbrului. Abia cu versul lui ne-am desfăcut spre soare. Dar tot cu el am depășit și pieritoarea minune a florii, învecinîndu-ne cu suveranele constelații.

Descălecat din genună, Eminescu e împăratul adîncului și înaltului românesc.

Dar eu nu mă voi încumeta, în cartea umbrelor de față, decît să mă aplec cu pioasă luare-aminte pe țărînile din dulce tîrgul Ieșului și, dînd la o parte pulberile umbletului obștesc, ațele de paianjen și uitările, să adun ce a mai rămas necules pe urma chinuitului său lut.

ÎNTR-O NOAPTE DE TOAMNĂ

Tremură, pică și strălucе aurul în dulce tîrgul Ieșului: steaua, frunza, felinarul.

E un adînc de noapte cu atîta tărie de lună plină („ea, copila cea de aur, visul negurei eterne") că toate-s ca pe un alt tărîm, alături, dar departe, ca și sub pleoapele închise de visare ale lui Mihai Eminescu.

Parcă miroasă a frunză de nuc, amar.

Parcă au plecat rîndunelele, ostenind văzduhul de atîta ducă.

Pe toate însă le adună versul în văzul lung al aceleiași melancolii:

Vezi, rîndunelele se duc,
Se scutur frunzele de nuc,
S-așează bruma peste vii.
De ce nu-mi vii, de ce nu-mi vii ?

Cine poate dormi într-o astfel de noapte a lunii pline ? Trec umbre, vin umbre, fulgeră stele, cad frunze, pîlpîie lumini, totul s-amestecă, fum, argint, aur, clipă, stea, flacără, și clopotul Mitropoliei bate atît de adînc miezul nopții, că nu mai știi : e dulce tîrgul Ieșului ? sau stinsa viață a falnicei Veneții ?

*

Crîșmă cu zid adînc, ferestre zăbrelite, pereți afumați și plafon boltit. Lampa cu gaz e chioară ca un opaiț, cu sticla afumată. Uneori flacăra trimite limbi negre, stîrnind ninsoarea, tăciune, a funinginilor.

Ceva covrigi (uscați), ceva pastramă usturoiată, niște masline vechi și niște murături. Că mîncarea-i fudulia celor cu apa, numai vinul, săracul, hrănind însetarea bieților pămînteni.

Încăperea nu e arătoasă, dar simți în străfundul ei beciul cu strășnicia butoaielor, ca un glas de bas în barba încîlcită a unui călugăr.

La o masă petrec niște domni „studenți". Tare tineri și tot pe atîta chiurluiți (cum spune la acea pîlpîire a vinului în om sau a omului în vin Ion Creangă). Fumează pe viață și pe moarte, aprinzînd țigară de la țigară. Beau de sting. Dau din mîini ca muții la sfat și glăsuiesc mult și cumplit ca surzii și ca muții, toți delaolaltă. Huiește bolta crîșmei și tresar sticlele de harmalaia vinului lor.

Crîșmarul nu e făptură obișnuită (cum sînt cele pe care le întîlnești în uitata lumină a zilei), ci un fel de vechime cîlțoasă. Stă într-ale lui, moțăie și, cînd e chemat, vine cu vin, încovoiat și împleticit.

Domnii „studenți" petrec. Au pișcat struna glumeață a anecdotelor, și-au detunat revoltele și strășniciile, și-au hăulit entuziasmul, au băut, dînd dușcă, au cîntat pînă la răgușeală, iar s-au răcorit și s-au înfierbîntat în puterea vinului, din nou au huit, au răsturnat împărății și le-au clădit într-altfel și cu încetul au ajuns pînă la malul înfiorat al versului (că fiecare dintre ei poartă o fată sub pleoape).

Atît de fragedă, te-asameni
Cu floarea albă de cireș...

Versul lui Eminescu a fulguit frăgezimi de creangă primăvăratecă peste frunțile lor, dîndu-le zîmbetul blînd al bărbatului dus de visare spre obrazul acelei fete care e luminișul tinereții lui.

Astfel, vorbele lor au pornit spre mîndra glăsuire de argint a versului : lui Eminescu.

Între timp, un bărbat fără soț a intrat în pîcla crîșmei, așezîndu-se cît mai departe de tumult, la o masă de lîngă peretele dimpotrivă. Haină roasă în coate. Frunte înaltă, chică neagră, obraz palid, aparținînd mai mult luminii de lună decît vieții soarelui. A cerut vin, și-a rezemat tîmpla în pumn, cu cotul pe masă, și a rămas cu umbra și cu paharul. Dar, de afară, lumina lunii l-a ajuns, trimețindu-și spuma valului pînă la piciorul lui.

Cu fața spre perete mă lasă prin străini,
Să-nghețe sub pleoape a ochilor lumini.
Și cînd se va întoarce pămîntul în pămînt,
Au cine o să știe de unde-s, cine sînt ?

Au trecut astfel clipe, pînă cînd unul dintre „studenți" l-a observat pe cel singur și la o parte de lume. Obrazul acelui tînăr cu frunte bombată a tresărit, acoperindu-se de mirare.

Aplecîndu-se către ceilalți le-a șoptit un nume. Toți au amuțit, clădind biserică de tăcere în noaptea vinului. Și toți au rămas cu capetele răsucite și ochii căscați spre profilul de singurătate al noului venit.

Apoi, trezindu-se din uitarea de sine, s-au sfătuit între ei cu șopa-șopa, ajungînd pînă la urmă la o înțelegere. Scotocindu-și buzunarele, și-au adunat paraua laolaltă pentru cele care vor urma. Apoi cel mai cutezător dintre ei, cum îl arată și fruntea și nasul în sus cu nări larg despicate și ochii cu năstrușnică privire (sau poate cel mai în stare să se urnească după atîta vin), s-a dus pînă la moș Crîșmarul, i-a ridicat pleoapele, i-a numărat paraua adunată, apăsîndu-i-o în palmă ; și i-a spus la sfîrcul urechii o anumită șoaptă.

După un timp, crîşmarul s-a înapoiat cu lumînare tocmai din fundul beciului (venind cu flacără ca de la Înviere), aducînd un anume şip cuprins în odăjdiile aţelor de paianjen. Tînărul a luat acea moaşte a beciului cu evlavie, a destupat-o foarte cu încetul, băgător de seamă să nu tulbure în ea „icoana stelei ce-a murit", a umplut două pahare limpezi cu picior înalt (rămase din tinereţa crîşmarului), şi cu ele în mînă s-a îndreptat spre masa celui cu tîmpla rezemată în pumn şi lumina lunii la picioare.

— Domnule (i-a spus cu mare plecăciune a vorbei şi a frunţii), prin mine, un grup de studenţi, aci de faţă, vă poftеşte să ciocniţi acest pahar.

— Mulţămesc, domnule student, a spus solitarul deşteptat din adîncimile lui, privind cu mirare pe tînărul cu frunte bombată.

Apoi, văzînd paharul întins, s-a ridicat, l-a luat şi l-a dus la gură, după ce a ciocnit, cum se cuvine la o aşa pofteală cinstită.

Dar înainte ca buza lui s-ajungă la pahar, ochiul a întîlnit aur grav, iar nara a simţit mirosul frunzei de nuc a unei toamne de mult scuturate. Solitarul a respirat adînc, umplîndu-şi pieptul de aur, nucă şi trecut, cum face omul cînd întîlneşte „mişcătoarea mărilor singurătate". Apoi, îndepărtînd paharul nebăut, a spus :

— Dragii mei băieţi, vă mulţămesc din suflet pentru cinstea pe care mi-o faceţi. Dar mă întreb : oi fi eu vrednic de asemenea Cotnar ?

Iar tînărul celuilalt pahar nebăut i-a răspuns, ridicîndu-l :

— Doi români numai sînt vrednici să bea Cotnarul. Unul e Ştefan cel Mare. Celălalt e Mihail Eminescu. Să ne trăiască !

Tînărul cu frunte bombată spre viaţă e tatăl meu : Osvald Teodoreanu. Au trecut anii. Eminescu, tata şi toţi cei de atunci dorm în pămînt.

Vor trece anii. Într-o zi, şi ostenitorul acestei icoane va fi sub candela celorlalţi.

Dar astăzi, în zi de Înviere, fiul ridică din mormînt mîna tatălui, cu Cotnarul de atunci, ciocnind cu Eminescu la Cina cea de taină a neamului românesc.

Pe atunci, mitropolit al Moldovei era înalt preasfinţitul Iosif Naniescu.

(Ochii copilăriei mele l-au văzut o singură dată : acoperit cu toate podoabele şi strălucirile cinului bisericesc, aşezat în strana împărătească a Mitropoliei între lumînări aprinse, viscolit de glasurile corului. Am simţit fulger în văz şi am spus în gura mare : „Mamă, uite Dumnezeu !" Nu era decît mitropolitul mort.)

Bunicul meu dinspre mamă, compozitorul Gavril Muzicescu, era director al Conservatorului şi conducător al corului mitropolitan. În semn de preţuire, preasfinţitul Naniescu îi acordase vecinătatea, dîndu-i adăpost chiar în ograda Mitropoliei, în fundul ei călugăresc, dinspre strada Lozonski, feredeul turcesc şi seminarul „Veniamin". Acolo se înălţa, ca într-un fel de Agapie cu zări de dealuri albastre în loc de preajmă a munţilor verzi, o casă albă, cu zid gros, cerdac de lemn şi scară spre catul de sus, înconjurată de iarbă şi flori. Nu mai aparţinea oraşului. Treceau prin faţa ei călugări cu rase de şiac ruginiu şi preoţi negri, ducîndu-se la reşedinţa preasfinţitului sau venind de acolo. Cum în alte ogrăzi bat cînii casei, acolo răsunau marele clopote şi toacele. Dinspre chilii şi dinspre seminar zvoneau mereu cîntări bisericeşti. Mirosea a ceară de albine de la stivele de lumînări, a abur de tămîie, a colivă, turtă dulce, miere şi bucoavne. La poarta de intrare se tînguiau mereu calicii, care de care mai stropşiţi, fără de mîni, fără de nas, fără de picioare —, pe care-i vezi la fel şi cînd visul te duce pe ceea lume, în faţa porţilor de aur, unde-i sfîntul Petru din poveste. Tot pe la poartă îşi aveau tărăbile, în fiece duminică sau altă zi de sărbătoare, călugării din cine ştie ce vechi schit, care vindeau icoane, iconiţe, cruci şi cărţulii bisericeşti.

Erau şi nişte brazi pe-acolo, copaci-călugări. Iar în grădina înalt preasfinţitului, păunii Mitropoliei îşi desfăceau fie pe iarbă, fie pe crengi, zodiacul de smarald şi de safir, trîmbiţîndu-şi sacadat stridenţele metalice.

Prin voia întîmplării am fost copil în acele locuri ale călugărilor şi clopotelor, ale păunilor şi brazilor, ale înmormîntărilor şi ale Vinerii mari, cînd corurile, odăjdiile şi lumi-

nile înconjură biserica, dînd ochiului ca o preajmă arzătoare de comete în mers. Bunicul Gavril era năprasnic ca un zmeu cînd poruncea corului, cu strașnică sprinceană, glas detunător și degete de trăsnet. Nimeni nu crîcnea în fața lui. Simțeai că și bărbaților păroși cu glas de bas profund li se moaie genunchii sub ochiul lui de furtună pe munte. Dar cînd își aduna nepoții pe trapul săltat al genunchilor, dîndu-le barba lui drept hăț, bunicul Gavril nu era decît un bunic. În casa lui am întîlnit, mai presus de toate podurile și cotloanele amintirii, odaia cea mai tainică a copilăriei mele, o încăpere ca de locuit, dar cu obloanele trase și cu un ceas fără de tic-tac. De acolo începeau secundele tăcerii stranii. Erau acolo mobile atinse de molie, care fac zang cînd te lești în ele (ca urechile cînd ai luat chinină pentru friguri) ; un papagal împăiat care, după cum spunea mama la lumina lămpii de culcare, avea în el mai mulți ani decît orișice bunic ; niște dinți de elefant, cîteva ouă de struț cu luciu gălbui de lună veche ; un craniu (din ochiul căruia sau poate din gaura nasului a zburat odată o muscă verde) ; și niște cărți mari, spăimîntător de grele (ca niște pietroaie), care-ți scăpau din mînă, cu trosnet, fumegînd pulberi vrăjitorești...

*

Dar copiii neamului Teodoreanu unit cu neamul Muzicescu (între care și cel care acum spune povestea) au venit în casa din fundul ogrăzii Mitropoliei mult mai tîrziu, în an încă depărtat.

Pe atunci nu era acolo decît Gavril Muzicescu (în floarea vrîstei), bărbatul înalt, frumos și autoritar, cu frunte dreaptă, barbă lungă și gest asemănător cu al statuii lui Ștefan cel Mare ; apoi soția lui, bunica mea (pe care nu o știu decît din poze), Ștefania Muzicescu, mîndră și ea, cu nas drept din frunte dreaptă, sprincene amplu desfăcute, pieptănătură naltă, cercei și ochi adînci ; și copiii lor (de atunci) între care cele două fete, Sofia (mama mea) și Valența, amîndouă școlărițe cu cozi pe spate la pensionatul „Humpel" de pe strada Buzdugan.

Casa bunicului Gavril era deschisă tuturor. Veneau tot felul de oameni — îmi spunea mama (la rîndul ei bunică), adunîndu-și gîndul cel mai de lîngă zarea stinsă a tinereții.

Unii călugări, alții preoți, alții actori, alții muzicanți smoliți cu buze vinete, intrînd cu capul între umeri și mînile parcă mirate că nu aduc țimbalul, scripca sau alte instrumente ale deprinderii lăutărești. Așadar, oameni îmbrăcați și pieptănați din cale-afară de ciudat, unii vorbind cu ifos și glas neîncăpător de mare sub acoperișul unei case, alții sfioși pînă la gîngăvie. Bunicul îi primea în odaia unde își compunea cîntările bisericești, îi asculta cît se cuvine, dîndu-le ce putea : uneori ban, alteori merindă, alteori sfat.

Dar cîteodată suia scara, răsărind în cerdacul mănăstiresc, unul parcă și mai altfel decît toți. Îmbrăcat sărăcăcios, cu ciubote ponosite și răsunătoare în pas (de om ostenit, cu genunchii grei), cu gheroc cam verzuliu, palid (luminos de palid), cu frunte înaltă ca un răsărit de lună și musteață grea pe buza apăsată. Ochii lui erau amari, duși într-aiurea.

De ce anume le-o fi părut acesta mai altfel decît ceilalți copilelor Muzicescu n-oi fi putînd să spun. Știu eu ? Poate că unii oameni amintesc celor copilăros de tineri de povestea lui Dumnezeu îmbrăcat în strai de cerșetor, bătînd la toate porțile, fără ca nimeni să-i ghicească cerul.

Mama nu știe anume de ce.

Nici eu.

Spun așa...

Acel om ciudat (mai presus de ceilalți) în ochii copilelor Muzicescu se ruga de bunicul să puie cuvînt pe lîngă înalt preasfințitul Iosif Naniescu să-l numească stareț la Neamț.

Nici după ce pleca, bunicul Gavril nu zîmbea. Dimpotrivă, rămînea pe gînduri.

— Cine e, tată ? au întrebat copilele.

— Poetul Eminescu. Marele Eminescu, a oftat bunicul.

Copilele au crezut pe tatăl lor, fără ca numele să le spuie cine știe ce. Dar mai cu seamă s-au deprins cu omul. Venea ca fluturii de noapte, încărcat de taină și tăcere, stătea cu ochii toropiți și musteața grea și iar pornea.

Uneori se așeza în cerdac pe un scaun, într-o uitare de toate, cîntînd încetișor pentru el, ca o ulucă de toamnă ;

Am un pom în bătătură
L-aș tăia să-l bag în casă
Ramurile nu mă lasă.

Apoi pleca : singur.

Nu încăpea nicăieri, în nici o casă, în nici o minte, în nici un prezent : ramurile.

ÎNĂLȚAREA SÎNGELUI

Și te-ai dus, dulce minune,
Ș-a murit iubirea noastră —
Floare-albastră ! floare-albastră !...
Totuși este trist în lumie !

În casa Muzicescu era ca rămas din vechi un volum legat în catifea roșie, cu cătărămi de argint. Părea că se înrudește mai curînd cu straiul icoanelor și al cărților sfinte decît cu polița cărților profane. Dar Ștefania Muzicescu îl deschidea adeseori spre ceasul asfințitului, cînd încep stelele și lămpile, rămînînd apoi pe gînduri. Așa și după ce cînta la pian. Așa și cînd privea de la fereastră luna plină învinețind argint pe dealurile Cetățuii.

Copilele cu cozi au observat, dar n-au dat mare atenție, știind că oamenii mari sînt ciudați, avînd alte jucării decît copiii.

Dar cartea cu scoarțe de catifea și paftale de argint le aștepta ca și luna, ca și pianul, ca și inima ; le aștepta și pe ele, Sonia și Valența, cum o așteptase și pe mama lor, Ștefania.

Așa că într-o zi cartea necercetată s-a deschis ca o floare în mîna lor.

Sufletu-mi nemîngîiet
Indulcind cu dor de moarte.

S-au adunat obraz lîngă obraz și tîmplă lîngă tîmplă la o lumină scăzută de lampă și, pînă tîrziu, tresărind la fiecare nouă bătaie a orelor în turnul Mitropoliei, au cunoscut marea insomnie a lui Eminescu.

Și abia atunci au priceput oftatul tatălui lor : „Poetul Eminescu. Marele Eminescu".

Cu el începea tinerețea lor.

Bietul Eminescu !

Dar poate c-așa se cuvine : înainte de a fi aur, scrisul mare să fie sînge.

Gavril Muzicescu, Novleanu și un al treilea (umbră) jucau preferans în salon. Se vede că înflorise liliacul în dulce tîrgul Ieșului. Sclipeau stelele cu bucurie cum știu ele cînd aduc veste c-a început acel parfum drag primăverii.

Tinerețea fetelor Muzicescu stă la fereastră, obraz în obraz cu noaptea liliacului. În valea lunii pline e numai floarea, aripa, versul și umbra omului tînăr. Nu s-aude nimic în adîncul tăcerii : numai inima, valul mării ei.

Dar iată că răsună pas și crește umbră pe sub stele. Nu-i nici preot, nici călugăr. Vine spre casa Muzicescu. Cine să fie acel străin la ceas tîrziu de noapte ? Un pas bate toacă ostenită pe scara de lemn. Răsare un obraz în lumina cerdacului.

E Eminescu !

Intră în salon și lumina lui de lună se așază pe un scaun, privind în gol. Ceilalți îl știu și îl lasă, fără să-l cerceteze.

Dar în odaia de alături surorile Muzicescu deschid pianul și (deși părinții le cred în somnul școlarilor) încep la patru mîni valsul *Dunării albastre*.

Chemat astfel, Eminescu se ridică de pe scaun și intră în odaia valsului : în vîrful picioarelor. O vreme ascultă (între pian și lumina lunii) stînd în picioare, fără să răsufle, cu buzele întredeschise. Apoi se lungește pe o canapea, cu fața în sus și mînile sub cap, acoperit de valul ritmic al valsului și de parfumul liliacului.

Cu fața spre părete, mă lasă prin străini,
Să-nghețe sub pleoape a ochilor lumini.
Și cînd se va întoarce pămîntul în pămînt,
Au cine o să știe de unde-s, cine sînt ?

Surorile Muzicescu au cîntat tot ce au știut, cu mînă viteză, pînă foarte tîrziu, fără ca nimeni să cuteze să le oprească.

Apoi, pianul acelei nopți de primăvară s-a închis. Inimoasele pianiste au privit de la fereastra tinereții lor pe omul care pleca, luîndu-și umbra.

Totul era al lui Eminescu : luna, steaua, cerul, noaptea și pămîntul florilor de primăvară.

Şi nimic nu era al lui Eminescu.

Astfel, într-un an al timpului mort, mama şi cu sora ei au privit umbra singurătăţii lui Eminescu pe luminatul pămînt al liliecilor înfloriţi pentru alţii.

TEIUL

Şi asta s-a întîmplat tot în dulce tîrgul Ieşului, dar ani şi ani după moartea lui Eminescu, în ultima casă a profesorului Ibrăileanu, cea din strada Buzdugan.

Vizita (sau mai exact veghea) începuse pe la ora două noaptea. Fumasem ceasuri de-a rîndul, discutînd cu lucidul şi necruţătorul critic manuscrisul unui roman de-al meu.

Mă acuza : pasionat.

Mă apăram : îndîrjit.

Dezbaterile unei curţi cu juri se condensau în dialogul nostru.

Eram în ceaţă ca două corăbii fantomă, spectrali, istoviţi şi totuşi ireductibili. Cuprinşi de nervozitatea nopţilor albe (cu cafea şi tutun), cînd somnul înşelat se răzbună, gesticulam descumpăniţi, vorbind prea tare (vociferînd), cu schime, cu bătăi de pumn în masă, cu exclamaţii involuntar bufone :

— Domnule Ionel Teodoreanu, să-l deschidem pe Tolstoi !

— Domnule Ibrăileanu, pentru Dumnezeu, lasă-mă cu Tolstoi. Ajunge cu acest domn !

Un străin ar fi crezut că ne certăm, gata de şi mai mult.

Uitasem că afară e noapte de vară. Am aflat deodată, cînd profesorul a deschis inexplicabil (că doar era înfierbîntat şi se temea de răcoare şi curente) fereastra, cu o mişcare violentă, aproape explozivă, ca şi cum ar fi deschis, gata să mă înfunde, o carte de-a domnului Tolstoi : supremul argument.

Geamurile acestui neaşteptat argument au zăngănit. Şi deodată stelele şi teii au roit în geam, viscolindu-ne cu noaptea lor de vară.

Cîtăva vreme profesorul Ibrăileanu, cu pelerina pe umeri, zburlit, a stat cu faţa spre noapte. Apoi s-a întors către mine, cu şovăire şi cumpănă, părînd că vrea să-mi încredinţeze o taină, dar că nu cutează.

Ochii mei stăruitori l-au îndemnat.

— Domnule Teodoreanu, ascultă :

Să treacă lin prin vînt
Atotştiutoarea,
Deasupră-mi teiul sfînt
Să-şi scuture floarea.

Auzi, domnule Teodoreanu ? teiul sfînt.

Abia putuse articula ultimele vorbe, înecat, sugrumat. S-a întors din nou cu faţa spre fereastră. Plîngea.

★

Auziţi, voi toţi, de faţă şi viitori : teiul sfînt.

Nu e oare Eminescu acesta, pînă-n vecia stelelor, deasupra întregului neam românesc ?

FERESTRELE DE AUR

În nopțile de odinioară, în care mai stăruia ecoul pașilor lui Eminescu, se înălțau două mari ferestre luminate pe o uliță dosnică, într-o casă cu zid ostenit. Acolo veghea un om sur, cu frunte mîndră și ochi adînci. Părul și barba lui păreau sculptate de vînturile mării, ca ale corăbierilor ; paloarea feții însă aparținea cărților, tutunului și insomniei. Straiele lui, ostenite ca și zidul casei, păreau întotdeauna vechi și aceleași. La fel cu Sadoveanu și cu Hogaș se acoperea cu vastă pălărie neagră, învăluindu-se romantic în faldul pelerinei.

Așa răsărea pe ulițile tîrgului, în drum spre Universitate.

Mai cu seamă în lumina soarelui simțeai că vine din noapte, de la lumină de lampă. Trecătorii îndeobște îl cunoșteau. Dar dacă l-ar fi întîlnit Rembrandt, l-ar fi recunoscut, regăsindu-și în el croiala desenului, luminile și umbrele.

Anii mei tineri s-au încrucișat cu el de multe ori. El nu știa, firește, cine să fie tînărul care-l salută cu descoperire largă și profundă reverență, dar tînărul acela, proaspăt gondolier al visului, bine știa că cinstește, după dreaptă cuviință, pe cel din urmă doge al Veneției Moldovei.

*

Și eu am fost în casa cu ferestre de aur. Poate că cele mai frumoase nopți ale tinereții mele și cele mai aprige, de-

sigur, acolo au rămas. Dar astăzi nu voi chema din somnul de dincolo decît pe cea dintîi.

Îl cunoscusem pe profesorul Ibrăileanu acasă la Demostene Botez, unde revista *Însemnări literare* își improvizase o redacție intimă. Acolo învățasem să mi se pară că îl știu pe ferecatul și zăvorîtul Sadoveanu. Venea mai tîrziu decît ceilalți, se așeza pe scaunul de lîngă fereastră și începea să tacă, prezent dar învăluit în el și parcă la orizontul nostru, ca un munte cu nume de om. Uneori muntele scotea o fițuică din afundele lui buzunare, dregîndu-și glasul cu strășnicie de leu. În acele clipe, fără de nimic alt, se făcea tăcere. Ochii profesorului Ibrăileanu se aprindeau. Și ceea ce s-a întîmplat odată în neamul românesc, cînd a răsunat versul Mioriței, se întîmpla acolo de cîte ori Sadoveanu cetea de pe fițuicile lui. Căci proza lui Sadoveanu e asemenea cu mersul lui Isus pe ape ; ea nu vine din timpul nostru, ci din acea boltire a mileniilor de unde au pornit apele și au purces pămînturile cînd le-a cutremurat mîna lui Dumnezeu, în ziua lor dintîi.

Acolo m-am deprins și cu Topîrceanu : lucidul, exactul, ascuțitul. Îmbrăcat într-un fel de uniformă de licean fantezist, cu șuviță potrivită pe frunte, picior cambrat și tocuri femeiești, înalte, ședea mereu strîmb, cam într-un picior, cu capul cam înclinat, c-un ochi cam închis, avînd un ritm de codobatură în ființa lui uscat sprintenă.

Ca și Caragiale, Topîrceanu era un om trist. Zîmbetul cerebral al versurilor sale e o pudoare, o trufie și un meșteșug. Probabil că lectorii lui vor fi de altă părere ; îi rog să mă ierte, dar nu mi-o însușesc.

Curînd după mine, în ordine cronologică, firește, a apărut la redacția *Însemnărilor literare* Mihai Ralea, denunțîndu-și încă de pe atunci contrastele complexei unități, fiind agresiv în nas, balansat în mers, cu mîni de prelat catolic, languros în ochii și în genele de odaliscă și voltairian în colțul buzelor cărnos sarcastice.

După el s-a ivit și Alexandru Philippide, cu ochelari de contabil, chip de buhnă corcită cu uliu și versuri care aminteau galopul centaurilor, bîta lui Hercule și glasul lui Jupiter Tonans.

Gospodina manuscriselor era Mihai Sevastos, bărbat după nume și musteață, dar atît de fetișcană după obraji și sfiala

cu roşeli şi plecări de gene stil Nôtre-Dame-de-Sion, încît îl poreclisem oarecum sadovenesc „duduia Sevastiţa".

Uneori apărea profesorul de latină Axente Frunză, cu faţa surîzător adormită, cu ochelarii mereu gata să-i cadă de pe nas spunînd „bre" şi „frate" la toţi, chiar şi elevilor lui de liceu.

Alt obişnuit al *Însemnărilor literare* era Octav Botez. Acest doct şi pasionat cetitor de literatură avea înfăţişare de mucenic în vilegiatură, adnotat cu lavalieră, galoşi, cortel şi ochelari. Sfios la vorbă, mai mult murmurător decît glăsuitor, trăia într-o necontenită stare de somnie, captiv parcă într-o nocturnă de Chopin. Uneori însă, din senin, îl apucau un fel de crize de ilaritate, care-l făceau să-şi acopere pudic gura cu o mişcare asemănătoare cu a fetelor surprinse cu sînii goi.

Uneori venea şi domnia-sa domnul Iancu Botez, director plenipotent al Băncii Iaşilor. Om serios deci, al banului, nu ca noi ceilalţi, ai manuscrisului, conu Iancu venea cu automobilul care-l aştepta la scară, fuma ţigări de foi, era îmbrăcat cu ştofe englezeşti şi avea acea febrilitate american autoritară a oamenilor de afaceri. Te întrebai dacă nu cumva are la butonieră un telefon-agrafă, graţie căruia să poată fi mereu în contact cu bursa şi cu banca. Totuşi şi domnul director avea sonorităţi de taină. Acest om de bancă vorbea cu atîta pasiune lirică despre eroinele lui Shakespeare, încît îl poreclisem în sinea mea, după Abdul-Hamid, Abdul-Shakespeare.

Se nimerea şi profesorul Jakotă uneori pe acolo, cu ţfichi muşchetăresc în bărbiţă şi musteţi, împintenat în tăceri, ţîfnos la vorbă, congestiv în mînie, cu mintea ticsită de literatură greacă şi buzunarele diformate de ziare contemporane.

Mi se pare că şi maestrul Codreanu s-a abătut pe la mica redacţie, cu profil de medalie, ochi lunari de statuie şi mîni de patrician: adevărată columnă a sonetelor sale intitulate *Statui*.

La antipodul maestrului Codreanu era doctorul Mironescu, acest mare umorist necunoscut al prozei româneşti. Ţăran captiv în haină orăşenească, Mironescu păstra sufleteşte sumanul, opincile şi rachiul tare al vitalităţii rurale. Oraşul îi dăduse numai tristeţa civilizaţiei. De cîte ori scria, se lepăda de ea, c-un fel de chiot şi de hăulire a regăsirii.

Cam aceştia erau familiarii *Însemnărilor literare*.

Nu ştiu cum se face, dar fratele meu Păstorel, încurcat se vede în trena bahică a podgoriilor şi poate şi prin alte trene adiacente, nu avea încă timp pentru viitorii lui prieteni şi admiratori.

Paj al vechiului Cotnar
Ş-al Domniţelor recente,
Menestrel de complimente,
Păstorind peste pahar,
Păstorel umbla hoinar.

Spiritul rector al acestui grup era desigur profesorul Ibrăileanu. Nimic maiorescian. Dimpotrivă. Pe cît era acela statuie şi pontifex, pe-atît era acesta antistatuie, amic al tuturora, firesc, intim şi accesibil.

Şi totuşi domina ca şi celălalt.

Vorbind despre doamna Récamier, Faguet spune: „Era în antichitate o zeiţă, Circeia, care avea puterea să prefacă pe oameni în porci. Graţioasa doamnă Récamier izbutea să facă tocmai contrariul."

Profesorul Ibrăileanu avea imanenţa anticirceică a hărăzitei doamne; în preajma lui, oamenii în genere şi scriitorii în particular îşi aduceau aminte de osul nobil al frunţii, cinstindu-l, şi-şi lăsau la uşă vertebra zoologică, uitînd-o. Sînt convins că fără de profesorul Ibrăileanu grupul *Însemnărilor literare* şi mai tîrziu al *Vieţii româneşti* — rediviva — n-ar mai fi fost un acord substanţial, o familie cu exemplare felurite, unitară totuşi, ci o simplă însoţire de talente, veleităţi, ambiţii, vanităţi.

*

Acceptat printre colaboratorii permanenţi ai *Însemnărilor*, ceea ce era o mare cinste pentru nevîrstnicia mea literară, nu eram totuşi îndestulat. Doream să pătrund şi eu în faimoasa casă cu ferestre fără somn a profesorului Ibrăileanu, aşteptînd însă, bineînţeles, cu egală modestie şi mîndrie să fiu poftit. Şi aşa au trecut în Iaşul tuturor necutezărilor luni şi luni de aşteptare.

Între timp, *Însemnările* renăscuseră *Viaţa românească* înmulţindu-şi paginile şi colaborările, pierzîndu-şi caracterul intim de pînă atunci, amplificîndu-se coral.

— Ei, ce spui, domnule Teodoreanu ? m-a întrebat profesorul Ibrăileanu pe pragul așa-zisului palat al *Vieții românești :* hardughie cu portar — moș Neculai, corcitură de țap bărbos cu papagal limbut —, tipografie proprie și sală redacțională mare cît un trapez mănăstiresc.

— Dă, domnule profesor, am oftat eu sincer ; mai drag îmi era la noi, la *Însemnări.* Aici am impresia că voi deveni picolo pe un transatlantic.

Mai ales că la una dintre primele întruniri redacționale mi-a fost dat să-l întîlnesc pe Stere. Dintîi a tăcut și a fumat, cu ochii zburliți subt sprîncenele hirsute, masiv, întunecat, ca un munte care-și vîslește furtunile în altitudinea vulturilor. Apoi a acordat distrat audiență cîtorva întrebări. Pe urmă a monologat, răspunzîndu-și lui, nu întrebărilor. Dar cu încetul s-a încins, aprins și s-a dezlănțuit. A povestit amintiri siberiene, evocînd halucinant mulțimi de oameni, dar nu după modul sfătos al povestitorilor moldoveni, ci cu totul altfel, amintind vijeliile simfonice care zbuciumă orgile marilor catedrale. Îl ascultam cu gura căscată, strivit de admirație. La plecare i-am spus lui Demostene Botez :

— Măi Demostene, dă-o dracului de literatură ! Noi ne căznim nopți de-a rîndul — *parturient montes* — să facem miniaturism liric — *ridiculus mus* —, în timp ce monstrul de Stere jonglează cu bolți zugrăvite de Michelangelo ! Haidem la avocatură !

Cîtăva vreme așa am făcut : penitență juridică, lepădîndu-mă și de pana miniaturismului liric și de redacția *Vieții românești.*

— De ce nu mai dai pe la redacție ? Întreabă de tine domnul Ibrăileanu, mă cerca Demostene în răstimpuri.

— Sînt ocupat, răspundeam ; devin om serios.

Mințeam ca o cinstită fată. Căci furtuna Stere, după ce mă zdruncinase, confruntîndu-mă năprasnic cu o altă dimensiune a creațiunii — cea fluvială —, îmi fecundase voința de a crea, luptînd. Începusem să scriu într-ascuns *Medelenii.*

Într-o zi însă, la tribunal, i-am mărturisit lui Demostene că „iar m-am ticăloșit". A doua zi Demostene mă anunța :

— Domnul Ibrăileanu te poftește la el acasă...

Pauză cu surîs giocondic.

— ...bineînțeles, cu manuscrisul.

*

Acea noapte era o noapte de mai, ca-n stihul lui Topîrceanu :

Pe-atunci înflorea liliacul
Și noaptea cădea parfumată
Umplînd de miresme cerdacul.
Ș-avea arhivarul o fată !...

La unu noaptea mă opream cu Demostene în fața ferestrelor luminate, dînd semn și glas de vestire. Apoi am stat mult și bine în fața ușii cu geamlîc. În sfîrșit, din fundurile întunecate ale casei a apărut un fel de stareț al nopții, cu pelerina pe umeri, cu batista la gură, o lumînare în mînă și umbre-umbre de jur împrejur. A răsucit cheia în broască, a așezat lumînarea pe un dulăpaș și s-a mistuit din nou în întuneric.

— Nu intrăm ?

— Stai să închidă ușa. Se teme de curente, a zîmbit Demostene fără ironie. Și bagă de seamă : nu cumva să-i întinzi mîna ! E înspăimîntat de microbi...

— Știu-știu, l-am oprit, căci cine nu știa în dulce tîrgul Ieșului că pentru profesorul Ibrăileanu o mînă întinsă înseamnă mai cu seamă iminența unei invazii microbiene. Și dacă uneori accepta, constrîns de politețe, mîna întinsă a neinițiaților, strîngîndu-le-o, se dezinfecta deîndată cu alcoolul sau cu sublimatul pe care-l purta asupră-i, în sticluță.

În sfîrșit am intrat, trecînd prin cîteva odăi cu miros închis de arhivă. Apoi, deschizînd o ușă, ne-am aflat deodată în viscolul incandescent al încăperii cu ferestre de aur.

Văzusem în copilărie la Veneția, în piața San Marco, un călugăr franciscan învăluit îngerește în zboruri de hulubi.

„E chiar Dumnezeu ?" l-am întrebat pe tata.

Îl revedeam. Dar hulubii de atunci erau cărți, piața San Marco devenise o vastă bibliotecă fumegîndă, iar în mijlocul ei, călugărul copilăriei, cuprins de lumină și-mprejmuit de tumult. Căci acolo cărțile nu mai erau cartoane și hîrtii inerte ; vibra în ele o agerime, un neastîmpăr, o stîrnire, un avînt de zbor. Și erau pretutindeni, ca fulgii, ca scînteile, ca stelele...

Toate erau răsfoite, desfăcute, strîmbate, însemnate, cu marginile des adnotate, cu textul subliniat cu roș și cu al-

bastru. Trăiau vrăjitorește, depășindu-și neînsufletirea, avîntate în rafturi, de pe jos, de pe birou și de pe canapele.

Iar el, stăpînul lor, el cel zidit în insomnia bibliotecii, nu era nici ostenit, nici îndoit și nici bătrîn, deși palid, încercănat și sur. Satan răsărit pe vîrf de stîncă, arătînd c-un deget omului care visează lumea prăvălită în văi, această înălțare trebuie s-o aibă și această fulguranță vitală.

— În sfîrșit, iată-te, domnule Teodoreanu !

— Bună seara, domnule profesor, m-am ploconit eu după tipicul lui moș Neculai.

— Domnule Teodoreanu ! Domnule Teodoreanu ! Ce catastrofă e respectul ! Dumneata îmi spui „domnule profesor" cu un ton atît de reverențios, încît ar trebui să te provoc la duel. Și totuși ai dreptate : tinerețea trebuie să insulte bătrînețea prin respect... Știi dumneata ce-i primăvara ?

Am arătat-o juvenil și spontan : obrazul ei de liliac înflorit de la fereastră.

— Nuu, domnule Teodoreanu ! Să-ți spun eu ce-i primăvara. Acum patruzeci de ani eram un imbecil genial și superb. Ședeam în Tatarași, într-o casă cu lut pe jos și crăpături pe sus. Spuneam : sînt vecin cu stelele ! Dar cînd ploua trebuia să umblu prin odaie cu galoși, căci se făcea glod. Foc n-aveam, dar recitam versuri cu voce tare ca să mă încălzesc și mă încălzeam. Cînd n-aveam ce mînca, șuieram partiturile operelor romantice de la un capăt la altul. Dialogam cu voce tare cu Dumnezeu și cu Satan și polemizam gesticulînd cu Spinoza. Somnul mă ofensa. Nu-l puteam accepta. Și cînd venea întîia noapte de primăvară, ieșeam pe pragul magherniței și... crezi că eram umilit că afară e primăvară și ghetele mi-s rupte și pantalonii peticiți ? Nu, domnule Teodoreanu. Eram fericit. Îmi spuneam : Aștepți o fată. Te iubește. O iubești. Versurile lumii sînt covor pentru pașii ei. „Atît de fragedă te-asameni / Cu floarea albă de cireș..." Nu așteptam pe nimeni, domnule Teodoreanu. Dar dragostea era pe pragul vîrstei mele, prezentă, imensă, feerică. Toate fetele lumii puteau să vie, toate mă așteptau. Asta-i primăvara : Să fii calic, să fii flămînd, să nu te știe nimeni și tu în loc să suferi, acrindu-te, să stai pe pragul unei case de mahala și să te simți împăratul dragostei...

Pelerina-i căzuse de pe umeri. Nu se așeza pe scaun decît în treacăt. Fiecare năvală de gînduri, indignare sau entuziasm îl ridica în picioare într-o metamorfoză faustiană.

Fuma cumplit, dar cu pauzele impuse de un ritual al lui. Înainte de a aprinde țigara îi pîrjolea cartonul la flacăra chibritului, îndelung, pînă cînd cartonul se carboniza, jupuindu-se, și flacăra intensificată îi dogora degetele. Fumegarea, mirosul de ars și jocul cu flacăra care preceda fiecare țigară dusă la gură deșteptau în privitor amintiri de vechimi orientale cu vrăjitori, șerpi, cărbuni aprinși și descîntece.

În timp ce se pregătea de fumat, ochii mei au iscodit pe capacul cutiei de țigări niște însemnări despre Samuel Butler. Mi-a surprins privirea, căci avea atenția plurală a femeilor în coada ochiului. Și-a trecut mîna prin păr, fumegînd ca un idol :

— Domnule Teodoreanu, mă așteaptă frigarea lui Satan ! Uite ce-am ajuns : o mînă îngălbenită de tutun și un creion pătimaș. Restul nu mai există. Scriu, scriu și iar scriu. Sînt o notă pe marginea cărților. Și să nu crezi că n-am încercat să mă vindec ! Într-o zi am închis în sertar tot ce era susceptibil de-a deveni manuscris. I-am încredințat cheia domnului Demostene Botez, rugîndu-l s-o păstreze neînduplecat șapte zile : cît i-a trebuit lui Dumnezeu să facă lumea cu odihnă cu tot. Eu vroiam să-mi refac viața. Și care crezi că a fost rezultatul ? Uite-l : Scriu pe cutiile de țigări ! Uitasem să încui și creionul ! Domnule Teodoreanu, Dumnezeu l-a făcut pe Adam și din coasta lui Adam a diferențiat-o pe Eva. Păcatul vieții e dar dumnezeiesc. Dar Diavolul a desprins o așchie din cornița lui și a întins-o omului. E instrumentul scrisului : pana. Cînd ți-ai petrecut viața scriind, ridici capul la bătrînețe dîndu-ți seama că toate păcatele sînt ale vieții, numai scrisul e împotriva ei...

Cu fața în aburii tutunului, zîmbea privind ferestrele.

— Viața ! Munții ! Spune și dumneata ! În timp ce eu mînjesc cartoanele cutiilor cu țigări, afară, în fundul fundului, se înalță Ceahlăul în noaptea de primăvară... Domnule Demostene Botez, versurile mari sînt simple exclamații esențiale. Dumneata ai scris multe versuri frumoase, dar ai scris și un vers mare...

— Care ? sări Demostene.

Adunîndu-se o clipă în gîndurile lui, cu mîna pe frunte, profesorul Ibrăileanu spuse despuiat versul închinat de Demostene Botez, abia întors din război, munţilor României în clipa cînd depăşiseră temporar hotarul ţării :

Iar în serile tîrzii de vară
Umbra lor ne mîngîie pe frunte
Şi simţim cum fiecare munte
Trece graniţa, în ţară.

— Domnule Teodoreanu, te-ai suit pe Ceahlău ?

— M-am oprit la Durău.

— Crimă, domnule Teodoreanu ! Atunci nu ştii nimic ! Noaptea pe Ceahlău cu amici : Stere, Sadoveanu, Hogaş, Mironescu... Altăceva nu există ! Ai douăzeci de ani, o pelerină pe umeri, nu crezi în microbi şi eşti pe Ceahlău. Hei, domnule Teodoreanu, dar ca să ajungi pe Ceahlău trebuie să ştii cum şi cu cine. Te duci cu trenul pînă la Paşcani. Stere tace încruntat, Sadoveanu tace senin, Hogaş tace homeric şi Mironescu tace rural. Să-i vezi tăcînd în patru ; e grandios ! O tăcere simfonică. La Paşcani mănînci bine la o crîşmă proastă. D-apui să-i vezi mîncînd, domnule Teodoreanu, pe cei patru cavaleri ai apocalipsului tăcerii ! E grandios ! Al cincilea se pipăie cu spaimă întrebîndu-se cînd îi vine rîndul : să fie mîncat, bineînţeles, căci loc şi parte la un astfel de ospăţ nu poate să aibă ! După aceea tocmeşti un landau şi porneşti boiereşte, dar ca pe vremea haiducilor, căci acolo şi văzduhul începe să miroasă a baladă. Mergi ce mergi, uitînd de unde vii, cine ai fost pînă atunci şi spre ce te îndrepţi. Fără să te gîndeşti la Horaţiu eşti în acel „*carpe diem*“ al poetului înţelepciunii. Caii au zurgălăi. Spinarea vezeteului e plină de soare. Şi deodată respiri mai larg şi te ridici cu braţele în lături, căci se deschide toată valea Moldovei... Domnule Teodoreanu, îl cunoşti pe Sadoveanu ?

Am făcut cu braţul un salut roman.

— Te înţeleg, domnule Teodoreanu, căci toată valea Moldovei, toată lunca Siretului nu sînt decît prefiguraţia lui Sadoveanu. Abia acolo îl înţelegi şi te descoperi în faţa lui. Sadoveanu e arcuşul magic al prozei româneşti. Moldova noastră nu e decît vioara lui. Da, domnule Teodoreanu. Luna pe care o vezi răsărind la Agapia, „cu lumina ei fecioară“, e

a lui Eminescu. Cînd neamul nostru nu va fi decît pulbere geologică pe pămîntul altor milenii, tot luna lui Eminescu îi va însenina cenuşa „cu lumina ei fecioară“. Sadoveanu a dăruit României valea Moldovei şi lunca Siretului. E teribil omul acesta, domnule Teodoreanu !

Am călătorit odată cu el şi alţi amici pe Bistriţa, cu plutele. Eram scandalizat ! Eu n-aveam de ajunşi ochi să văd, iar Sadoveanu juca pocher : pe Bistriţa, domnule Teodoreanu ! La Toance, domnule Teodoreanu. Ei bine, peste o săptămînă infamul cartofar îmi trimetea o simfonie în proză pentru *Viaţa românească*. Nimic nu-i scăpase. Înghiţise Bistriţa cu Toance cu tot, cu tot ce nu putuse să vadă atentul Ibrăileanu, dar şi cu indignarea marginală a lui Ibrăileanu pe deasupra ! Iar am ajuns la literatură ! Vezi, domnule Teodoreanu, asta-i bătrîneţa : porneşti cu landaul de la Paşcani şi în loc să ajungi la Ceahlău cu amicul Sadoveanu ajungi la literatura lui Sadoveanu, uitînd şi pe ceilalţi amici cu care ai plecat ! Sînt bătrîn, domnule Demostene, sînt bătrîn, domnule Teodoreanu ! Ce vă pasă ? Sînteţi împăraţii dragostei, „pe cînd alţii stînd în umbră...“

Dar bătrînul din umbra versului nu uitase :

C-afară-nflorea liliacul
Şi noaptea cădea parfumată
Umplînd de miresme cerdacul.

Căci încetul cu-ncetul a început să vorbească, cu alt glas, al strunei de violoncel, despre femei. A vorbit despre Anna — bineînţeles Karenina —, a cărei moarte te lasă singur, pe un peron de gară, într-o lume care şi-a sfărîmat muzica ; despre Irena lui Turgheniev, care la optsprezece ani te priveşte cu ochii duşi spre tîmple ca ai figurilor egiptiene ; despre Bimmala lui Rabindranath Tagore, despre Odeta lui Proust, despre Madala Grey a Clemencei Dane, despre Saşa Comănăşteanu în fiinţa căreia s-adună, răsfrîngîndu-se, tot parfumul de sulfină al *Vieţii la ţară*, despre încîntătoarele fete ale lui Galsworthy şi pînă şi despre tulburătoarea irealitate a Mélisandei...

Faustul din faţa mea le cunoscuse şi iubise pe toate, păstrîndu-le. Vorbele lui despre ele nu erau comentarii critice, nici analize literare, ci amintiri directe în care s-aprindeau bătăile inimii.

Niciodată nu mi-am dat seama ca atunci şi ca acolo ce mătăsoasă victorie asupra biologiei poate fi femeia. Eram cei trei bărbaţi, muşchetari ai inefabilului, împrejmuiţi nu de una, ci de toate, aerian şi luminos ca de fîlfîirea perdelelor albe în adierea primăverei. Aşa ne-a găsit lumina zorilor, vorbind despre femei : despre aceste femei inaccesibile lutului, eterne ca nopţile de mai şi ca floarea lor gingaş nouă.

Abia la despărţire mi-am adus aminte. Am întins mîna cu manuscrisul *Medelenilor*.

— Domnule profesor, şi eu îţi aduc o fată.

— Cum o cheamă ?

Nu m-a întrebat numele cărţii : a întrebat numele fetei.

— Olguţa. Olguţa Deleanu.

Numele a sunat ciudat în această ambianţă. Atunci, pentru întîia oară, Olguţa nu mi-a mai aparţinut ; s-a desprins de mine, rămînînd în odaia ferestrelor de aur.

Profesorul a luat dintîi manuscrisul, s-a uitat la el cu lăcomie şi speranţă ; apoi, învingînd o cumpănă, a izbucnit cu ochi strălucitori :

— Dă-mi voie să-ţi strîng mîna, domnule Ionel !

Microbii dispărură de pe mîna care-i aducea speranţa unei alte fete.

*

Iubite cetitor, a venit noaptea. E ceasul lămpilor, cînd viii, ca şi morţii, au candele.

Ferestrele de aur ale nopţilor din dulce tîrgul Ieşului s-au stins şi niciodată nu se vor aprinde iară. Cel care ani de-a rîndul a fost scutierul lor în oştile duhului acum e pulbere-n pămînt.

Dar iată, în fundul zării moldoveneşti, Ceahlăul se ridică etern în tînăra noapte de primăvară.

UN MOLDOVEAN AL TĂCERII

O straşnică formă românească (firește), dar mai cu seamă moldovenească, a tăcerii e înfăţişată de conu Mihai (Sadoveanu) care tace cum alţii cuvîntă, şi întrebat şi ne, tăcerea domniei-sale însoţindu-se (prin variaţie, expresivitate şi intensitate) cu formele marei elocvenţe.

Conu Mihai însă e un fel de mitropolie cu vaste clopote masive, şi cînd scrie (vecin de tîmplă cu Eminescu) şi cînd tace, în rînd cu înalţii pămîntului : munţii.

M-am încercat odată (în *Întoarcerea în timp*) să-i adun acordurile tăcerii. Dar rodul a copleşit puterea braţului, alegîndu-mă pînă la urmă cu prea puţin din atît de mult. Mă voi încumeta din nou, cîndva, să-i cuprind turnul vechimilor cu steme şi înscripţii, răsărit ca din adînc de ape şi de timp. Şi voi cerca atuncea, înşirîndu-i glasurile, să-i ghicesc şi limba tăcerii.

Acuma însă voi povesti doar nişte întîmplări rămase pe malul Cornului-de-Aur, într-un an blajin, cînd domnia-sa conu Mihai îşi desăvîrşea în gînd urzeala *Zodiei Cancerului*, adunînd la Constantinopol smalţuri pentru carte.

TURCII ŞI GHIAURUL

— *Sefa gheldinis, efendi.*

— *Sefa gheldinis, hanum efendi.*

Cerul era albastru peste subţiimi de minarete, amiaza leneşă de Bosfor, iar turcul care ne întîmpina fără de fes, dar cu surîs din vremea fesului.

Conu Mihai, purpuriu la față și cu pic-pic de sudoare, și-a scos vasta pălărie neagră și s-a așezat cu maiestate la umbra unui platan. Ștefana Velisar și cu mine, Ion, am rămas în valea lui moldovenească, deși la aceeași masă de cafenea. Alături de conu Mihai mai era o moschee și o muscă pe care a ucis-o (fără mînie) cu dreptatea unui mare deget.

Turcul bunei întîmpinări ne-a și adus cafele. De cum am deșertat filigenele, turcalețul s-o înfățișat cu altele. (Conu Mihai poate sorbi și o fîntînă de cafea, dacă i-i sete de cevà.)

Plutea o dulce încropire de amiază cu albine musulmane.

(Tot turc să fii, gîndea lenea mea moldovenească, simțindu-se la ea acasă.)

Valul mării nu se auzea : simțeai că apa-i limpede în Bosfor, pînă la fundul cu amintirea cumpliților sultani care au sfărmat popoare — „de jos și de pe cal" — sfîrșind și ei la fel. Și conu Mihai sfărma niște alune (mari cît preajma nucii noastre). Le mînca miezul, spărgîndu-le coaja în dinți, cu strașnic răsunet.

— Și măselele ce-or fi spunînd, coane Mihai ? zic eu din valea mea.

Crant — zice aluna sfărmată, din piscul ei — și alt nimic.

Ș-apoi din nou se lasă cu tăcere și plutire între cerul albastru și marea vînătă-verde.

Ochiul, într-atîta pace, clipește a somn, cînd iată că geana se ridică : s-a ivit un turc cu barbă albă. Vine încet ca o corabie pe mare cu lună plină. Nu mai are nici fes și nici șalvari, dar prea cinstita lui barbă a rămas tot în vremea fesului și a șalvarului.

Iată-l că se oprește, dar nu oriunde, ci la o anume masă. Se așază pe un anume scaun, își scoate botinele (iaca ! zic eu) și încălțat numai cu colțuni de lînă (albi ca cinstea bărbii) își întinde fericirea picioarelor deztemnițate pe un alt anume scaun.

Îndată se înfățișează turcalețul nostru cu o filigeană care își piaptănă aburul pînă la nara noastră. Să mă ierte Allah, dar tare mi se pare că una e cafeaua pentru turc și alta e cafeaua pentru ghiauri.

(Spune proverbul : „Norocul este ca o coadă de berbec. Ferice cel ce o găsește în pilaful său." Noi n-avem noroc la

cafea. Dar ferește-ne, Allah, să avem la pilaf, descoperind în el coada berbecului.)

Își bea turcul cafeaua cu anumită îndemînare, fără să întunece lumina bărbii, ș-apoi stă.

(Conu Mihai își drege glasul ca un leu, dînd tresărire și Bosforului, ș-apoi din nou rămîne limpede în el, dar zidit pentru altul.)

Am spus că turcul a stat. Stă el ce stă, și iar stă, și mai stă încă, dînd timp corăbiilor să plece (unele) și să sosească (altele) și lui conu Mihai să-și sfarme toate alunele și să deșarte toate filigenele și toate paharele (chiar și pe-ale celor din valea lui), și hăt, într-un tîrziu (tocmai cînd îl uitasem pe pragul altei ațipiri), bate din palme, dar domol.

(Mi-aduc aminte de boierii cu işlic din vechea Moldovă. Și ei băteau din palme, ba să vie una, ba să vie alta : pune-te masă, scoală-te masă. Trag cu ochiul la conu Mihai : dacă n-ar sfărma alune — nu știu de unde le mai scoate ! — aș crede că doarme ca turnul Goliei din dulce tîrgul Ieșului.)

Așadar, turcul cel cu barbă de pilaf a bătut din palme. După un timp albastru (numai cer) se înfățișează cu alai tulumba unei anume narghilele, la care turcul meu pune ciubucul de chilimbar adus de-acasă. Un turcalet de-o șchioapă face meremetul narghilelei, potrivind c-un clește de aramă un cărbune cu palpit de rubin în spuza viorie. Obrazul turcului, cu ciubucul în gură, se scobește de puterea sorbiturii. Apa face gîl-gîl-gîl, clăbucindu-se ca un curcan stîrnit. Fumul pornește, se iuțește, năvălește, ajunge, intră, umple (adîncul turcului) și iesă (de azur împaienjenit) pe gură și pe nas, în prelungirea și amplificarea bărbii (întru Allah) sub cerul și mai albastru, sub frunza și mai verde, în lumina și mai înflorită.

(Tot turc să fii, oftează buza mea de fumător.)

Mă uit cu coada ochiului la conu Mihai. Pare că nu vede. Dar tocmai atuncea vede mai întipărit. (Așa-i conu Mihai : cînd e, nu pare ; cînd pare, nu e.)

*

Cînd un turc își fumează narghileaua nu i se mai întîmplă nimic.

(De ce nu plecăm ? mă întreb eu, că mi-au amorțit picioarele de atîta stat pe malul turcului. Nu știu de ce, dar

văd că e așa. Că noi, bieții, Ștefan Velisar și cu mine, nu numai că mergem după conu Mihai ca barca după corabie, dar ne și oprim odată cu conu Mihai, cît îi e voia și placul.)

Iată însă că se mai poate întîmpla ceva și unui turc care-și fumează narghileaua.

Ce ?

Alt turc care se apropie de anumita masă a celui dintîi.

(N-are noroc bietul turc ! gîndesc eu, amintindu-mi de cei care mă tulbură cînd scriu, solidar cu turcul întîi împotriva celui de-al doilea.)

Ș-acela vine tot ca o corabie cu barba albă, se așază (fără să știe de celălalt), își scoate bujmachiii, își întinde picioarele (de lînă, albă ca hulubul bunicilor din dulce tîrgul Ieșului), soarbe cafeaua, stă cît veacul între clipe, bate din palme, scoate și pune ciubucul de chilimbar la capătul trompei narghilelei, soarbe (gîl-gîl-gîl din fundul Bosforului pînă-n minaretul moscheii) — și intră și el în cerul deschis al lui Allah.

Mă uit cu coada ochiului la conu Mihai.

Ștefana Velisar la fel.

Apoi ne privim unul pe altul, Ștefana Velisar și cu mine. Și surîdem. Ne pierdem timpul. Lasă că mai avem...

* *

Cînd doi turci își fumează la aceeași masă narghileaua, nu se mai poate întîmpla nimic.

Dar iată că s-a întîmplat : al treilea turc.

Și conu Mihai tot mai sfarmă alune. (De unde, Allah, le mai scoate ?)

Nu mai spun ce-a făcut al treilea turc, fiindcă și al patrulea a făcut la fel ca și întîiul, ca și milioane de alți turci cu barbă și colțuni albi, cu filigeană și cu narghilea.

Acuma chiar că nu se mai putea întîmpla nimic. Aferim !

Dar iată că se întîmplă tocmai ce nu credeam că se mai poate. Conu Mihai își drege din nou glasul, clătinînd corăbiile adormite, și dă semnalul plecării, cu fața acoperită de mare rîs. (El știe de ce.)

Îndată însă își lasă oblonul peste obraz.

Ne dezmorțim mădularele și pornim după el.

Apusul soarelui își aduce aminte de răsăritul fesului, punîndu-i culoarea pe cupolele Constantinopolului.

Ne oprim pe podul Karachioi. Adie vînt de seară, sunînd frunza, încrețind apa, răcorind fruntea. Pe marea semilunei otomane bărci și corăbii lunecă lin, cu pînze semilunare. În zare strălucе Asia...

Unul lîngă altul (conu Mihai, Ștefana Velisar și cu mine), rezemați de balustrada podului, ne lăsăm cuprinși, stea cu stea, umbră cu umbră, adînc cu adînc, de gloria înserării Cornului-de-Aur.

Opriți în fastul și imensitatea clipei, ne-am uitat trecutul și ne-am lăsat viitorul. Sîntem numai acolo și de acolo.

Cînd, deodată, fața lui conu Mihai se întoarce către noi cu sclipire de zîmbet. Ne vine să credem că mintea lui a făcut punte pe care trece istoria Moldovei. Vom auzi tăcere — cu evlavie. Dar iată (mări !) că deschide gura, dînd și glas :

— Grozav mai știu să tacă turcii aiștia !

(Iaca, și-a adus aminte !)

— Coane Mihai (adaugă din valea ei Ștefana Velisar) *și* turcii.

Ci, auzind aceasta, s-a pornit pe față și în glasul lui conu Mihai un atît de îmbelșugat rîs, că am intrat și noi în hohot, din fundul inimii. Cum se cuvine după atîta tăcere.

Rîdea și ea oleacă, săraca Moldovă, pe acele locuri ale amintirii sultanilor.

GURA DE IAD ȘI NASUL GHIAURULUI

În acea copleșitoare amiază pontică totul încremenise, fulgerat de lumină, începînd cu gîturile de girafă ale minaretelor.

Văzduhul era gol. Nici o aripă nu se încumeta sub cerul spuzit și nici pe marea acoperită de solzii soarelui ca de o sare și mai sclipitoare. Numai mușchii musteau negru ; și atît se auzea la malul mării oprite : un vast bîzîit intim.

Nici oameni nu se mai vedeau pe străzile prea albe, orbitoare, cu umbre de o negreață oxidată.

Orașul sultanilor de odinioară era pustiu ca abia scos de sub lavă.

Dar noi mergeam ca niște osîndiți (gîndea migrena mea).

Conu Mihai, cu fără seamăn pălărie neagră (cît o cupolă de moschee, dar cu streşină umbritoare şi fără de minaret), ducea mereu batista la frunte şi la ceafă, că băuse un Bosfor de ceai clocotit la mai multe cafenele, minunînd pe fiecare turc în parte : cum de poate ?

Cu voia lui Allah, iaca putea. Picura cu belşug şi încuviinţare, cuprins parcă într-o bură a semănăturilor sale.

După conu Mihai venea Ştefana Velisar, mai mică decît dealul lîngă munte, cu o năzdrăvană pălărie ardeleană, care-i înghiţea capul şi obrazul în plutitoarea ei desfăşurare, nemailăsîndu-i decît avîntul paşilor care despicau leghea lui conu Mihai. Aşa merge şi clipa după veac, iar în poveste, cel foarte prichindel, din iarba gîzelor, după cel care, hăt, întrece şi copacii, pînă-n luna lui Lungilă.

Iar după ei, bietul de mine Ion, astăzi cu pana şi surîsul, dar atunci cu hăis-Ioane şi roţile hurducate ale migrenei.

Dar unde ne duceam, mă rog ?

Vă încredinţez că Ştefana Velisar şi cu Ion al ei n-aveau ştiinţă.

C-aşa e conu Mihai (ştie numai el ce nu ştiu alţii).

*

Mergem ce mergem, uzi şi blehui, arşi şi prăfuiţi, ca vai de lumea noastră — cînd deodată simt în nasul meu, cu tresărire, atingerea unui miros ciudat şi nedesluşit. (Dar asta ce-o mai fi ?)

Ştefana Velisar se răsuceşte din mers către mine, îşi ridică margina pălăriei şi face, ridicînd sprincenele şi avîntîndu-şi buza, o schimă care spune mut : dar asta ce-o mai fi ?

Că este. Pluteşte (ca şi migrena) în văzduh năprasnic, venind de nu ştiu unde, mai mult dinspre iute şi pipărat decît dinspre fad, dulceag şi veşted, gonind obrazul într-aiurea, cîrnind nasul, oprind suflarea.

Numai conu Mihai merge în picurul ceaiurilor, cu batista cînd pe frunte, cînd pe tîmple, cînd la ceafă, dar niciodată la nas. Merge şi nu spune, cum parcă s-aşteaptă urechea mea deprinsă cu tăcerile domniei-sale : „Da' ci-i mişălia asta ?" Ca şi cum n-ar fi simţit cu nasul său neasemuit de ager netrebnica întîmpinare din cetatea turcului.

Ridic din umeri. O părere (zic eu în gînd), ca nu cumva o vorbuliţă de-a mea să tulbure visarea ziditoare a celui

mare între mari, care urzeşte acolo carte pentru neam : *Zodia Cancerului*, ce-i mai zice şi *Vremea Ducăi-Vodă*.

Şi iată că (parcă după descîntec) mirosul se potoleşte, scade, se îndepărtează, se destramă, pîlpîie abia şi piere. O aromă de portocale şi banane îi ia locul, spălînd nara, luminînd mirosul, adîncind respiraţia, primenind văzduhul, bucurîndu-l.

Respir. (C-aşa e omul : nu i-i bine cînd e bine, cît îi e cînd răsuflă după un rău de care a scăpat.)

Dar cel din fruntea noastră stă, parcă cercetător, ca la vînătoare, cu capul dat pe spate, văzul lung şi nările deschise, într-un fel de cumpănă cu sine şi cu cele patru zări.

Stă cît stă, pînă ce se hotărăşte şi porneşte iar (noi după el), dar nu în voia pasului, ca oarecum pînă atunci, ci într-un fel de căutare.

Şi găseşte.

*

Căci iată că deodată îşi drege glasul. (Semn că şi-a schimbat tăcerea veche pe una nouă.)

Iar noi ne întîlnim cu mirosul chiar lîngă obraz. Ne atinge ca un lucru. Şi parcă vine de-a dreptul, putred, din gura de leu a soarelui.

Puah ! Ce-o fi ? Că doar astrul (de foc) nu are fermentările de moarte ale gurii bietelor făpturi.

Instinctiv (uitînd de conu Mihai), dau să m-abat dinspre miros ; dar iată că, dimpotrivă, neînţeleasa noastră călăuză parcă abia l-a dibuit oleacă, vrînd să-l întîlnească din plin şi pe de-a-ntregul. Căci spre creşterea mirosului ne duc paşii necruţători ai lui conu Mihai, spre gura de iad care cască din ce în ce mai tare, trimeţîndu-ne vrăjmaşe vîlvătăi.

Cresc toate : şi migrena, şi mirosul, şi arşiţa. Sînt galben şi picur ca lumînarea de moarte. Şi conu Mihai picură, dar e roş ca un cireş copt.

*

Dar ce-o fi, Doamne milostiv ? Că din ce-a fost e şi mai mult în fiecare clipă a pasului care ne-apropie.

Devine enorm ca un munte care ar răcni la om.

Şi pe măsură ce mirosul calcă peste muşuroaiele omului, acoperind gigantic lumea, bîzîitul muştelor, din ce în ce mai

îndesit și mai compact, revarsă cataracte zuzuitoare. Zbîrnîie un văzduh de drîmbe, vîjîie o slavă de zmeie înălțate în vînt tare. Duduie văzduhul de vibrații, încrețindu-ți pielea, ca zvonul revoluțiilor și huietul potopului.

Simt că se întîmplă (chiar în preajmă) ceva cosmic. Și nara și urechea se învecinează cu o condensare apocaliptică, pe pragul unei izbucniri haotice.

Sînt atît de intrigat încît îmi depășesc migrena, avîntîndu-mă să aflu mai degrabă ce-i ? ce poate fi ?

Dar în fața noastră, conu Mihai merge egal și uniform. El ne duce, dar fără graba omului —, ca un destin.

Nimic nu l-ar scoate din pas : nici trăsnetul.

Și trăsnet e.

Clocotind într-o preistorie a enormului inform, mirosul devine duhoare. E mai presus de nara pigmeilor contemporani. Pute ca pentru giganți cu nări de peșteră dintr-o mitologie rămasă.

E ca un munte de-al zeilor, care a devenit hoit cu leșurile lor, lepădînd în năprasnică scursoare lutul visceral.

Într-un cimitir ar zgudui și pe cei din racle, ducîndu-le prin greul somn falangele la găurile foselor nazale.

Ce-o fi ! Ce-o fi ?

Urlă întrebările mute ca mugetul vitelor în cutremur de pămînt.

Ce-o fi ? Ce-o fi ?

*

Ca o corabie ajunsă la liman, conu Mihai s-a oprit.

Și iată că ochiul vede o poveste ca în versul lui Eminescu : „De treci codrul de aramă, de departe vezi albind, / Ș-auzi mîndra glăsuire a pădurii de argint".

Cît vezi cu ochiul, casă după casă, lanț, pînă la turnul cel de piatră, arde alb în soarele amiezii, alb și parcă putred.

E ca o lumină de lună mucegăită pe acele ziduri.

E ca o lepră de argint a caselor, în talazul cosmic al mușchelor.

Și e ca o Niagară în spume stranii care, în loc să urle, zuzuie peltic.

E titanic. Hercule va veni cu bîta ridicată, întunecînd soarele, să sfarme rușinea putorii.

Dar ce-i ? Că tot nu știm.

Conu Mihai ne-a auzit de mult tăcerea. Ne aude și acuma goarna ei întrebătoare. Dar mai tace, lăsîndu-ne să vedem (fără să știm) și să mirosim fără să aflăm : să ne perpelim.

Apoi deodată, ca un răsărit rotund de lună în Moldova, fața i se întoarce către noi (cu gura pînă la urechi) acoperită de rîs mare și de un fel de duioșie.

— Aiștia-s țîri ! I-am simțit eu...

— Țîri ! exclamăm noi inocenți, amintindu-ne deodată de copilărie, de primăvara pelinului de pe la noi și de salatele de țîri cu marar ale părinților noștri.

Dar aici, în cetatea turcului, țîrul a devenit potop țesut cu sfoară pe toate casele unui cartier din port, cu turn cu tot, din streșina rîndunicii pînă la temelia greierului, din turla stelei pînă-n țărîna viermelui.

Se zvîntă țîrii la soare, înainte de a porni spre Dunăre și Carpați.

Ca și tăcerea lui conu Mihai în drum spre *Zodia Cancerului.*

ACEL COPAC DE LA EYUB

Floare de crîng,
Astfel viețile
Și tinerețile
Trec și se stîng.

Versul lui Eminescu, trist pe cît pur, bătea în cugetul meu în acel loc al Constantinopolului, pur pe cît trist, înalt și lin, cu nume dulce ca tînguirea turturelei în lumină : Eyub, cimitirul Eyub.

Trei eram acolo, printre mormintele fără candelă și cruce, ale celor care spun lui Dumnezeu Allah. Nici un bunic sau drag de-al nostru nu dormea sub iarbă și pămînt, dar inima noastră veghea, gravă și frățească, pe locul adînc al morții.

Zarea părea că-și îndepărtase hotarul, fiind acolo mai limpezită ca oriunde aiurea. Și de la piciorul nostru pînă la ultimul cuprins al văzului, totul era acoperit, ca de crizanteme scuturate, de stelele funerare.

Soarele apunea ca un imperiu în cerul răscolit.

Veneau stelele, cu sfiala toporaşilor dintîi, în vioriul de fum al înserării. Marea era albastră ; iarba, verde.

Şi nu departe de paşii noştri opriţi, pe o colină ocolită de chiparoşii negri, se înălţa un copac solitar. Era altfel decît copacul pădurii şi al amintirii. Întuneca locul cu tumultul lui desfăşurat pe crengile unui singur trunchi.

Plutea vast şi ceresc.

Jos, pe crengile apropiate, sclipeau cu pană colorată şi piuit naiv păsările copilăriei. Dar sus, pe piscurile copaculuimunte, nu ardea decît steaua singurătăţii, alături de aripa vulturului.

Şi m-am uitat atunci la cel care tăcea alături : conu Mihai (pentru noi), Sadoveanu (pentru viitorime).

Nu era oare el asemeni copacului de la Eyub, răsărit ca o pădure pe un singur trunchi, din mormintele neamului, şi revărsat sub soare cu tot belşugul sevelor şi glasurilor româneşti ?

PARTEA A TREIA

CEILALŢI

Fac. de Lb. şi Lit. Română
SECŢIA
LITERATURA
Bucureşti

DESPRE CUTREMURUL PĂMÎNTULUI

ÎŢI MULŢUMESC, PĂMÎNT...

Iubite cetitor, dacă norocul nu te ajută într-o nesăbuită întreprindere de-a dumitale, scrîşneşti că ai ghinion ; cum şi la masa verde nedreptate şi ocară îţi apare agonisita vecinului, alături de dispariţia ultimei dumitale leţcaie.

Dacă ploua torenţial tocmai cînd ţi-ai scos la plimbare costumul nou-nouţ, blestemi mişălnicia cerului, gîndindu-te la plăcerea dumitale potrivnicită, nu la setea pămîntului îndestulată.

Iarna, cînd viscolul îţi dă senzaţia reumatică a scheletului inclus în carnea dumitale cu palton blănit, tînjeşti după căldura anotimpului caiselor, pe care însă ai afurisit-o în fierbinţeala trenului cu care evadai din oraş ducîndu-te spre munte, chiar astă-vară.

Eşti mereu nemulţumit, iubite cetitor, găsind în orişice clipă şi în fitece epocă o îndreptăţire a creţurilor de pe fruntea dumitale. Cînd nu erau războaie, pacea te ostenea pînă la neurastenie şi căutai compensativ senzaţii tari : saltul mortal la circ sau roata morţii, luptele cu tauri şi alte asemenea. De cînd însă au venit războaiele, dîndu-ţi gratuit ce căutai cu plată, pacea te obsedează pînă la insomnie şi rugăciune (în stare să te vindece şi de ateism).

Cînd prozatorul român scria nuvele, dumneata oftai după roman, spunînd (cu drept cuvînt) că nu te poţi hrăni cu aperitive. Deci ceteai romane franţuzeşti, oftînd după romanul românesc. Acuma însă, de cînd ai romane româneşti în toate vitrinele, nu vezi în ele, cu dezgust, decît obezitatea

sprintenii nuvele şi cam strîmbi din nas, cetindu-ţi ziarul ; şi la nevoie cumperi şi romane : englezeşti.

Pe lîngă tot ce eşti, de ce nu vrei să fii şi înţelept, iubite cetitor ?

Dar mă vei întreba, privindu-mă de sus în jos, dumneata cît turnul, pe mine cît firul ierbii : „Ia spune-mi, rogu-te, ce este înţelepciunea ?"

Nu m-aş încumeta să cuprind în vorbe ceea ce nu încape nici în cogeamite căpăţînă. Dar iată, am cunoscut eu un păcătos de om, Ilie Pînişoară, fanaragiu la Prăvale-Baba (oraş fără geografie), din gura căruia, tare beţivă, pornea şi cîte o vorbă mintoasă.

De pildă, odată îl necăjeau pe Ilie muştele. Şi iată că şi oamenii s-au pus să-l zădărască :

— Greu cu muştele, Ilie ! au început ei.

— Parcă lor li-i uşor cu omul ? a zis Ilie. Muştele nu te lasă-n pace să fii om, dar nici tu nu le dai pace să fie muşte. Iară eu, Ilie, mă întorc şi zic : ci oare musca n-o făcut-o el tot Dumnezeu de sus ? Care altul s-o fi întocmit, că-i doar vieţuitoare ca şi Ilie Pînişoară. Şi dacă o întocmit-o Dumnezeu, apoi cu rostul minţii lui i-o dat croială ei. Ce face musca, măi fraţilor mei cu două picioare şi minte pe deasupra ? Ia nu mă lasă în starea gîndului meu pe mine, Ilie Pînişoară. Dintăi îmi dă mînie şi-mi umple capul cu sînge, iar după aceea îmi dă trezia minţii şi mă duce cu gîndul la Dumnezău. Vrasăzică, măi fraţilor mei, musca nu-i decît o cheiţă care mă descuie din amărăciunea şi singurătatea cugetului meu şi mă îndeamnă la mare luminăţie.

Uite aşa a învins Ilie Pînişoară musca.

Desigur, Ilie Pînişoară nu-i Confucius, nici Platon, bine-reputaţii. Dar tocmai de asta, cetitorule, ţi-am vorbit de unul ca Ilie. Căci Confucius şi Platon sînt într-o bibliotecă (a dumitale sau a altuia ca dumneata), pe cînd Ilie Pînişoară e oleacă şi în dumneata : oricît te-ai lepăda de un beţiv ca el.

Mă întrebai : „Ia spune, rogu-te, ce-i înţelepciunea ?"

Îţi răspund : Înţelepciunea e ochiul care stă închis sub fruntea omului, căci altfel pocitanie ar fi biata făptură cu trei ochi. Dar cine se întîmplă să-l deschidă tocmai pe al treilea vede şi în necazul mic şi în năpastă o cheiţă sau o cheie care îl descuie pe om din amărăciunea şi singurătatea sa, îndemnîndu-l la dulce luminăţie.

Iată cutremurul, de pildă. Mare pacoste a fost pe om şi ţară. Aşa l-au văzut cei doi ochi de sub fruntea omului, şi pe bună dreptate. Şi cum să n-o aibă ? Tîrguri pustiite, case năruite, oameni rămaşi de izbeliştе şi încă multe altele pe care le ştie oftatul tuturora, dar mai cu seamă al unora loviţi în plin şi pe de-a dreptul.

Dar ia să deschidem şi prisosul ochiului al treilea.

Vrasăzică într-o noapte tot omul a aflat că pămîntul nu e viu numai ca să-i dea bucate şi fructe, cîteodată şi flori (ca muncitorul şi poetul), dar că e viu şi altfel, viu cum e vie mînia omului şi turbarea mulţimilor năpăstuite.

S-a deşteptat într-o noapte matahala din somn, a căscat, s-a întins, s-a cutremurat, s-a răsucit pe-o coastă şi iar a adormit.

Aşa s-a deşteptat şi-n timpul împlinit, deschizînd ochii albaştri ai mărilor şi oceanelor. S-a deşteptat şi acum. Şi iară se va deştepta, în veac sau în mileniu.

Atunci, dacă ştii, de ce, tu, omule cuminte, te aşezi pe pămînt cu atîta zid în lături şi în sus ca pe un lucru sigur, al tău de veci şi etern inert ?

E oare rău dacă pămîntul singur îţi aduce aminte că nu trebuie să te încrezi în neclintirea lui ?

Ce-ai spune tu femeii care te-ar îndepărta de ea, sfătuindu-te : „Nu mă lua. Sînt rea. Fereşte-te de mine."

Dacă eşti om, i-ai săruta mîna care nu primeşte aurul sfînt al inelului.

Sărută mîna pămîntului, om drept. Dacă ţi-ar fi duşman cu dinadins, ar trebui să recunoşti că e leal.

Dar e numai pămînt şi nimic altăceva. Deci spune-i lui în gîndul tău : Îţi mulţumesc, pămînt care te-ai deşteptat din somn, că m-ai trezit şi pe mine, deschizîndu-mi sub fruntea oarbă ochiul al treilea, cu care văd ceea ce scapă ochilor mei de dedesubtul frunţii.

CE A GASIT UNUL ÎN CUTREMUR

Iată vorbele aceluia :

— În noaptea cutremurului mi s-a întîmplat un lucru tare ciudat. Stam într-un bloc, la etajul al şaptelea. Adormisem în patul meu. M-am deşteptat (incredul) ca pe un vapor

în uragan. Cîteva secunde m-am rostogolit pe duşumele, laolaltă cu lucrurile odăii, fără să pricep nimic. Apoi am urlat, căci blocul cu zece etaje umbla prin spaţiu, legănîndu-se. Am înţeles că e cutremur de pămînt, văzîndu-mi moartea. Acoperit de sudoare rece, am uitat tot, dar absolut tot : viaţa mea, părinţii, femeile, prietenii, duşmanii, proiectele — tot. Şi n-am găsit în prăpastia uitării din mine decît nişte vorbe uitate din copilărie...

— L-ai găsit, ca mulţi alţii, pe „Tatăl nostru carele eşti în ceruri" — am spus.

Acela a tăcut, închis în amintirea (şi pudoarea) unei taine intransmisibile.

Îşi regăsise sufletul.

(Aşa şi l-au regăsit mulţi — dar s-au grăbit să-l piardă iară.)

ALTUL MI-A SPUS :

— În seara cutremurului nişte amici m-au încurcat la o partidă de cărţi în casa unui specialist bucureştean. Pierdeam mereu. Pe la două, dau să mă ridic şi să plec. Amfitrionul schimbă băuturile, schimbă şi cărţile şi-mi spune : „Încearcă-ţi din nou norocul". M-am aşezat iarăşi la masă pierzînd tot ce mai aveam, decavîndu-mă. M-am hotărît să plec : amar. Alte băuturi, alte cărţi, alte tentaţii — altă cedare. Şi altă pagubă : pe credit. M-am ridicat, zvîrlind cărţile pe covor : Dumnezeule, n-am mai văzut aşa ghinion !

Chiar în clipa aceea a început cutremurul. Închipuieşte-ţi că niciodată n-avusesem aşa noroc.

— De ce ?

— Păi locuiam la Carlton.

JOC PIRANDELLIAN

— Veneam de la un chef...

— Beat ?

— Dă, ca omul. *Făcut*. În dreptul lui Carlton, tocmai cînd îmi venise o nevoie, ca după vin, simt că-i bucluc sub

picioare. Trap-trap, galop-galop ! Ei, drăcie ! zic, n-oi fi încălecat din greşeală ? Taci, mă —, exclam eu ; eşti beat turtă. Şi rîd. Hop şi vardistul. Dau să mă ţin drept. Şi ce să văd ? Cogeamite Carlton hîţ, în dreapta, hîţ, în stînga ! Mă frec la ochi şi spun vardistului : „Domnule agent, se clatină ? ori sînt beat ?" Vardistul mă măsoară : „Eşti beat mort. Du-te şi te culcă." „Măăăă ! urlu eu. Nu-i." „Ce nu-i, mă ?" răcneşte vardistul. „Carlton !" Într-adevăr Carlton nu mai era. Sergentul a stat, s-a uitat, s-a holbat, a clipit şi m-a întrebat sfios : „Care dintre noi o fi beat ?" La care i-am răspuns diabolic : „Nu vezi ? Du-te şi te culcă, nene, că eşti turtă !"

LOGICA

— Mă băiete, ce spaimă, ce năvală, ce balamuc ! Izbucneau oamenii pe uşi, desculţi şi în costume sumare, ca aruncaţi de o explozie de-a dreptul din pat în ploaia de afară. Un domn îşi luase (de unde dracul ?) pălăria de panama ; o cucoană, jartierele, fără de ciorapi ; un militar gras, în cămaşă de noapte, sabia.

Numai o fetiţă proaspătă şi roză îşi păstrase logica. Ce crezi că luase ?

— Paltonul ?

— Aşi ! Păpuşa.

VIZIUNE

— Cutremurul m-a prins pe stradă, în dreptul unei case modeste cu un etaj. Deodată văd zidul exterior — calcanul — că se desprinde, se apleacă şi cade moale ca o cortină de catifea, descoperind odăile. Sus o familie, jos altă familie. Toţi ridicoli — lungi cămeşi de noapte cu motive naţionale, izmene prelungi, bonete, transparenţe ilariante, zburliţi, păroşi, unsuroşi, graşi, intimi —, dar cu groaza în ochi şi în mişcări.

Am avut ciudata viziune a personagiilor lui Caragiale intrînd în Apocalips.

— Mă, curioasă e nevastă-mea ! scapă vorbă conu Tăsică, servind cărţile la pocher.

— Ia spune, coane Tăsică ! — îl îndeamnă unul pus pe cacealma.

Conu Tăsică are un tic : înainte de a povesti îşi atinge cu o singură mişcare a degetului, răsucit, negul şi dantura. Face şi începe :

— Mă, tot cu pacostea asta de cutremur. Cînd a început, eu combinam în cap o partidă de pocher. Aşa m-adorm eu. Dau s-o deştept pe Şerica : ea, biata, doarme dusă, ca omul tînăr. Ia-o de unde nu-i. O rostogolise cutremurul la marginea patului. Şi tot dormea.

— Unde-i curiozitatea, nene ?

— Stai, frate, că nu s-a isprăvit. Şi deodată ce credeţi că aud ?

— Tăsică !

— Nu, dragă, asta n-ar fi nimic. Întreba prin somn : „Cînd te-ai desconcentrat ?"

— Ce ? Te-au concentrat şi pe dumneata, coane Tăsică ?

— Iaca vorbă ! La şaptezeci de ani !

— Mulţi înainte, coane Tăsică, şi tot aşa să-i porţi !

— Mulţumesc. Ce ziceţi ? Nu-i curioasă nevastă-mea ? Ce vorbe-i vin la cutremur !

— Aşa-s copiii, nene. Nu ştiu ce spun.

— Ce copil, omule ? Şerica e femeie în toată firea. Nu-i curios ?

— Nene, ce facem noi : jucăm pocher sau ce ? Femeia-i femeie, nene, oricît o vrea el bărbatul s-o educe. Zi-i Giocondă şi pace.

— Aia parcă surîde în doi peri ? se informează conu Tăsică. A mea vorbeşte.

— Las-o, nene, în pace, că surîde ş-a dumitale, conchide enervat cel care-a făcut culoare.

URMELE CUTREMURULUI

— Ce ţi-e şi cu omnul, domnule ! exclamă meditativ conu Grigore, ştergîndu-şi sticla ochelarilor. Iaca eu şi cu nevastă-mea eram ca gemenii. Ce spuneam eu spunea şi ea.

Ce vroia ea, vroiam şi eu. Asta pînă la cutremur. De atunci treaba s-a schimbat. Ea plînge după casă, dar eu spun : slavă Domnului c-am scăpat cu viaţă amîndoi ! Mie-mi pare rău că-i tristă, dar ea se face foc cînd mă vede calm...

Conu Grigore oftează (cuprins în drama lui).

— Nu te mai frămînta, coane Grigore. Dumneata eşti optimist, iar coana Catinca e pesimistă.

— Cum vine asta ? Precizează.

— Uite cum : doi oameni însetaţi văd o sticlă umplută pînă la mijloc. Optimistul exclamă : e pe jumătate plină ! Iar pesimistul oftează : e pe jumătate goală ! Spune-i, coane Grigore, vorba asta coanei Catinca. O descreţeşti.

— Ţi-ai găsit ! oftează conu Grigore ; n-o cunoşti pe Catinca. E în stare să creadă că-i vreo aluzie şi să-mi dea cu sticla în cap.

— Zi aşa, coane Grigore : atunci e nervoasă.

— Dar cine ţi-a spus că nu-i ?! se înfierbîntă conu Grigore, trîntind cu pumnul în masă.

— Nu te supăra, coane Grigore. N-am ştiut că şi dumneata eşti nervos !

— Slăbeşte-mă, domnule, cu psihologia dumitale ! Îşi pierde omul casa şi liniştea şi dumneata îl toci cu vorbe ! Păi să nu-mi iau cîmpii ?

AM VĂZUT O MINUNE

Cutremurul m-a prins la Rîmnicu-Sărat, acolo unde clocotul pămîntului a fost mai aprig.

O mînă uriaşă m-a smuls din pat, ca din pămîntul somnului, cu rădăcini cu tot, rostogolindu-mă. După ce am trăit cîteva clipe pur biologice (recapitulate psihologic abia mai tîrziu), m-am îmbrăcat în goană şi am alergat la casa telefoanelor (acolo telefoanele nu au palat), în speranţa că voi putea obţine legătura cu Bucureştiul.

Oraşul era în întuneric şi panică. Oamenii alergau pe străzi, buimaci, chemîndu-se unii pe alţii, într-o pîlpîire de viaţă care amintea tremurul violinelor acoperite de clamarea tromboanelor în *Rédemption* a lui César Franck.

În odaia telefoanelor am descoperit o fetiţă cu un şal pe umeri. Alături de ea, flacăra unei lumînări se zbătea în curent.

— Domnişoară, aş putea obţine Bucureştiul ?

(Astfel de întrebări s-au pus — am aflat pe urmă — în multe oraşe ale ţării. Răspunsul de mai pretutindeni ori era o simplă ridicare din umeri, ori : „Dumneata nu vezi ce s-a întîmplat ?")

— Să încercăm, mi-a răspuns telefonista cu obraz de fetiţă.

După multă stăruinţă, glasul ei pornit prin spaţii a izbutit să ajungă pînă la palatul telefoanelor din Bucureşti. Acel palat era în panică : urla ca Oedip. Fetiţa de la Rîmnic însă a izbutit, cu răbdare, blîndeţă şi fermitate, să puie rînduială în mintea şi vorbele celor de la Bucureşti, obţinînd pînă la urmă răspunsuri şi informaţii lămurite. Casa mea nu răspundea. Am rămas pe gînduri. Fetiţa a văzut şi a întrebat din nou Bucureştiul, izbutind iarăşi să afle că regiunea casei nu suferise prea mult.

Afară vuia vîntul. Răsunau semnalele pompierilor. Mirosea a ars. Totul era frînt, răsturnat, năucit, spăimîntat. Unii şi alţii anunţau alte cutremure care abia aşteaptă să înceapă. Oamenii îşi pierdeau mintea. Tremurau, palizi, contractaţi, cu inima într-o pîndă crispată.

Numai în odaia fetiţei cu şalul pe umeri (poate că-l avea de la bunica), era lumină, calm, ordine şi optimism.

A luat la rînd toate oraşele vecine şi chiar depărtate, punîndu-le mîna pe frunte, trezindu-le, îmbărbătîndu-le.

Întreba calm, metodic, potolind spaima celor ajunşi de glasul ei de greier, obţinînd mereu lămuriri edificatoare. Din glasul ei ţara, biata ţară românească renăştea în ochii mei, recăpătîndu-şi oraşele rănite, dar încă rămase.

Mă uitam la mînile fetiţei : mici ca pentru păpuşi.

La obrajii ei fără de frumuseţă, dar emoţionant de umani, cu ochii, gura şi fruntea lor : într-adevăr osul nobil al frunţii.

Iar ea întreba mereu, în timp ce bărbaţi şi femei din mai toate oraşele ţării nu erau decît turme mînate de bîta lui Hercule în noua mitologie.

Dacă nu mă înşel, acea fetiţă anonimă e un erou, dintre aceia însă pe care nu-i ajunge decît voia Domnului şi pana vreunui scriitor.

A mea, fetiţă din noaptea cutremurului, se înclină ca c spadă în faţa domniei-tale de o şchioapă.

ŢIGĂNCILE

Culeasă sprinten, cu tulpină lungă, floarea păşeşte din pămîntul ei natal, aflat pe la o margină de tîrg, şi vine cu ţigăncile desculţe şi limbute, întîmpinîndu-te pe strada omului ş-a faptului divers.

— Ia de la baba ! — te îndeamnă glasul cam bronzat — pentru aleasa inimii.

O mînă de lut ars cu degete de umbră îţi întinde dimineaţa albă a ghioceilor sau, ostenită gingaş pe culcuş de frunze, înserarea violetelor, frăgezindu-ţi lutul cu o picătură magică.

Oricît ar fi de tînără, cu păr năprasnic negru (beznă), ochi ca luciul corbului, dinţi din dalbul gerului, şold ca valul şi o gleznă ca de ceardaş, ţiganca, fie florăreasă, fie ghicitoare, trebuie să fie babă — zice strûna ei. Însă cuvîntul cîlţului ş-al zbîrcitului scapără draci în geana ei de umbră-n spic, veselind clipa aeriană a florii care trece dintr-o mînă aprig oacheşă într-una moale, albă.

— Nu te scumpi ! te îndeamnă ea alintat, măsurîndu-te galeş, cu genele pînă-n cuvînt.

Faci din mînă şi din umeri „ducă-se", a pagubă, dar zîmbeşti, şi ţiganca rămîne cu restul.

Le şade bine florilor să vie la oraş cu o ţigancă, ele-n coş, ţiganca-n pas dănţuitor, la luminatul ceas al zorilor, odată cu cocoşii şi cu fluierul din urmă al sergenţilor de noapte.

Dimineaţa la oraş nu începe numai cu soarele şi chiotul oltenilor, dar mai cu seamă cu ţigăncile ; în coşul lor e funda-n floare a dimineţii.

Spui fără glas ochilor tăi : Iată ţigăncile !

Şi ochii tăi de om în ziua omului s-aprind a floare. Căci „iată ţigăncile" înseamnă „iată florile", aşa cum „iată catargele" înseamnă „iată marea".

La umbra ţigăncilor de umbră stau coşurile soarelui pe un caldarîm al dimineţii. Îţi răsar de departe, cu tunet dulce de culoare, în gloria îngerească de alburi-alburi preacurate, a crinilor ; în înfoierile de crinolină luminoasă ale bujorilor ; în spuzele de jar drăcesc ale garoafelor ; în nouraşii de amurg ai trandafirilor, stropiţi cu galben de topaze, roz de scoică, umed de mărgean în undă şi cu sînge de rubine ; cu scufiţele multicolore ale tulipelor rotunde şi naive ; cu zambilele care îmbată nara, ca şi piersica, dar mai suav, adîncind suflarea pînă la înec ; sau cu fulguirea ca de lebede şi ibişi :

— Hai la narcize — narcize — narcizele !

O ! fără ţigănci lumina-i tristă-ntr-un oraş, bună de dus la mănăstire.

Ele, oacheşele, sprintenele, gureşele, cu picioare de pămînt desculţ a primăvară şi ţigara-n celţul gurii, mîna-n şold, cu fustă largă, bluză-ngustă şi tulpan de fluturi parcă —, sînt solia grădinilor, bucuria ochilor, surorile zîmbetului.

UN MAŞTER

Dar iată, nu tare de mult, s-a fost găsit un maşter ş-un năprasnic care a hotărît întunecat să le izgonească de pe străzile Bucureştiului.

Posacă poruncă, pe cît cumplită ! Că pe atunci nici clopotele bisericilor nu sunau. Sporeau mereu cimitirele şi se adunau numai tăceri vinete în cerul Domnului.

Ş-a început o vînătoare ca de cîini turbaţi. Fugeau florile, gîfîind de spaimă, cu picioarele ţigăncilor, urmărite de bocanci cu sunet potcovit şi de răsunetul ţignalelor. Cădeau ca grindinile pumnii şi sudălmile. Sîngerau trandafirii pe asfaltul paşilor ; mureau netrebnic crinii cu paloarea lor heraldică ; încărunţeau, spurcate de pulberi, transparenţele irişilor...

Că vegheau mereu sergenţii cu ochi de balaur, răsturnînd coşul cu frumoasele pămîntului oriunde-l întîlneau (aşa era porunca), prinzînd apoi ţiganca despuiată, plînsă, smultă, îmbrîncită, întemniţînd-o ca pe un făcător de rele.

Oamenii buni priveau cu mîhnire la acestea şi oftau fără să cuteze mai mult.

Deci s-au dus ţigăncile, lăsînd pustie pe caldarîmul oraşului fără clopote şi gol de lucru ars în lumină.

Dar îngerii amintirii s-au aşezat pe tot locul izgonirii ţigăncilor, cu flori în mîni —, şi ţigăncile surghiunite au fost mereu acolo, în transparenţa tainei, pomenite de tot omul, pînă cînd le-a sunat din nou ceasul, între glasurile cerului.

Şi s-au întors la fel, odată cu sunarea clopotelor. Şi-s tot acolo, cu fulger în dinţi şi floare nouă în mîna veche.

Văzuşi, barosane ?!

MĂRŢIŞORUL

În afundul limpede (deşi cu vechimi) al amintirii mele, dintîi au fost babele mortului şi pe urmă zilele Babii ; după cum tot dintîi s-a ivit zîmbetul şi numai pe urmă mărţişorul.

Dar iată cum şi ce fel. În timpul întîmplării despre care voi face vorbire eram copil şi mă miram de toate (nici acuma nu m-am vindecat de mirări). De asta tăcem cu adînc de oglindă, privind la orişice ca la mare-ce. (Acum privesc la mare-ce ca la orişice.)

Într-o zi iată că mă iau părinţii cu ei la o înmormîntare. Nu ştiam ce înseamnă una ca asta. Şi nici nu mi s-a spus despre ce e vorba. Am fost numai dăscălit, înainte de plecare, să fiu cuminte, să nu suflu şi să nu mişc (şi-n asta era un început de moarte, dar nu ştiam).

— Ai să stai smirnă ! a hotărît tata, c-un deget în sus.

Aşa am stat în biserica bisericilor (se vede că era Mitropolia), numai printre picioare de oameni mari, mai mic decît oriunde. Pe domnul Mortu' (la care venise atîta amar de lume) nu-l vedeam. Ştiam că stă între lumînări. Nu înţelegeam însă de ce spuneau unii şi alţii că „parcă doarme", cînd toţi de acolo erau musafirii lui. Numai o servitoare a exclamat că tare-i frumos îmbrăcat şi grozav e de plin de decoraţii : „pentru purtările lui", spunea ea, suspinînd apoi pe nas ca la hrean.

Toţi se uitau la doamna Văduvă, o cucoană de stofă neagră, cu batista la gură, poticnită între alte două doamne ca noaptea.

Nimeni nu vorbea tare. Era un şopa-şopa ca de frunze în pădure.

Apoi au bubuit clopotele, spăimîntător. M-am uitat numai c-un ochi în sus, strîngîndu-mă în mama. Dar clopotele s-au potolit, fără să spargă nimic. Şi iar am rămas cu ochii la toate cele din biserica-bisericilor. Ceva mai frumos decît sindrofia mortului nu văzusem pînă atunci. Ceaţă albăstruie, ca brumăriul prunei, cîntări cu desimi de glasuri, flori, preoţi cu bărbi de împărat, îngeri, sfinţi, ferestre cu chipuri în culori, ochiul de raze al lui Dumnezeu sfredelind bolta, şi o lumină cu beteală ca de stele căzătoare.

Numai că îndată am uitat de toate minunăţiile, din pricina babelor. Erau atît de multe (şi toate la fel) încît îmi zăpăceau numărătoarea. Mai văzusem eu babe, dar nu ca atunci. Una e copacul din ogradă şi alta e pădurea. Aşa erau babele acolo, cu obraz galben-zbîrcit ca miezul de nucă veche, cu buzele scufundate, cu cîlţ ca mucegaiul şi cu ochi de curcă, spălăciţi, lăcrămoşi, clipicioşi. Mestecau mereu ca broaştele ţestoase cînd le dai la salată verde, băteau mătănii şi uneori îşi făceau semne între ele.

— Mamă (am zis eu cu glas tare, încălcînd porunca tă cerii), babele cele urîte sînt mamele lui domnu Mortu ?

Cred că mama mi-a pus mîna pe gură (cum făcea şi cu ceasornicul deşteptător cînd îl apuca sunatul), fulgerîndu-mă cu o neuitată privire.

Deci am îngheţat.

Babele rumegau înainte. Lumînările sfîrîiau.

Încetul cu încetul, fără să vreau şi fără să ştiu de ce, am simţit că se ridică, într-o năucă depărtare a lui, zîmbetul şi că mă priveşte, însemnîndu-mă c-o luminiţă drept în ochi. Mi se încreţea obrazul. Îmi tresăreau fălcile. Degeaba trăgeam cu coada ochiului la părinţi, degeaba mă gîndeam numai la de-ale jalei şi spaimei, căci zîmbetul, în loc să piară în fundul iadului, venea în goană, creştea (ca un tren), gata să înghită Mitropolia babelor cu hohotul său dezlănţuit.

M-au dat afară. Vai mie !

Dar de atunci, în fiecare primăvară a copilăriei, zilele Babii mi-au amintit de babele mortului, iar mărţişorul a redeşteptat în mine zîmbetul copilului.

Mărţişorul e o victorie a zîmbetului (de totdeauna) asupra babelor (de oricînd).

Sau, dacă vreţi, e una dintre graţioasele precăderi ale absurdului asupra logicei.

GEOMETRIE ŞI PSIHOLOGIE

Omul (relativ) e un drum spre logica (absolută).

Aşadar, omul trebuie să se vindece de copilărie şi tinereţă, raţionalizîndu-le tumultul captat. Între orizontalele (patrupede) ale zoologiei, el singur e vertical. Să-şi merite cinstea verticalei, învingînd şi învingîndu-se. Slavă omului deplin, în care logica e o permanenţă involuntară ca şi osul nobil al frunţii !

Dar iată că geometria îl depăşeşte mereu pe regele verticalei.

Într-adevăr : arătaţi-mi un cub capabil să-şi iasă din fire.

De cînd e geometria, cubul a rămas cub, fără încruntare sau zîmbet.

Sau : arătaţi-mi un paralelipiped înfiorat, privind spre o Julietă octogonală a geometriei în spaţiu.

Geometria e numai logică încorporată. Figurile ei nu cunosc nici păcatul, nici absurdul, nici prisosul. Sînt incoruptibile, raţionale şi stricte.

Psihologia însă e transgeometrică. De aceea omul cel mai logic şi cel mai omogen serios, din cînd în cînd măcar, plăteşte un impozit minimal absurdului.

Şi e încîntător uman. Atunci (abia) îţi vine să-l săruţi : dezinteresat.

COROPCARII ABSURDULUI

Ia să privim acum cu ochii acestui punct de vedere.

Sîntem în februarie 1946 (timp generos pentru idealuri, dar încă aspru pentru muşuroaiele umane). E declinul iernii. În multe case, suflarea abureşte în aşa măsură, cu atîta vizibilitate, încît ai spune că oamenii acestui timp fumează aer.

Hrana (cea strictă) devine din ce în ce mai paradoxală : în loc s-o mîncăm (noi pe ea), ne mănîncă (ea pe noi).

Impozitele ne troienesc „cu drag", cum spune Eminescu : despre aduceri-aminte.

De atîta belşug (de probleme) fruntea omului e încordată. Trecătorul întîlnit pe străzi (cu excepţia Căii Victoria care e vitrina paşilor pierduţi) aleargă după nevoi, împins de griji, pirpiriu îmbrăcat, fără galoşi, prin gripele sfîrşitului de iarnă, acum cînd aspirina (autentică) a devenit numele unui dor (farmaceutic).

Şi totuşi, odată cu apropierea lunii martie, iată că pe toate străzile, oricît de mărginaşe, răsar din loc în loc cu miniaturi de hamuri mătăsos alb-roşii, ca pentru o caleaşcă trasă de cărăbuşi, pieptarele de lemn sau de carton cu mărţişoare naiv zodiace, glumeţ zoologice, dînd ochiului înviorat ca un acord de abţibilduri.

Dar pe cine aşteaptă aceşti coropcari ai absurdului ? Cine oare să mai cumpere astfel de fleacuri şi nimicuri (scumpe) cînd viaţa e atît de grea ?

Uitaţi-vă, oameni !

Uitaţi-vă, îngeri !

E un student care poartă încă iarna pe mînile fără mănuşi. Paltonul e un fel de ceaţă de palton, gata să se destrame ; pantofii abia îşi mai aduc aminte că au fost. Iată-l : vine. Lîngă un debit de tutun încetineşte pasul. Adulmecă. Oftează. Trece mai departe. Face popas lîngă un coş cu covrigi. Prizează mirosul şi ridică din umeri. Şi iar porneşte. Dar la taraba cu mărţişoare se opreşte de-a binelea. Se uită, alege, întreabă, îşi scotoceşte buzunarele şi cumpără. Pentru aceea care... Aleluia ! Aleluia ! Aleluia !

Cel care vine acum e un fochist cu haină de negreaţă lucie şi mînile ca lămpile care fileză. Vine greu, cărbuniu, de la nesomn de locomotivă spre bîrlogul odihnei. Va trece oare ? Ci iată-l că vede întîmpinarea cu mărţişoare. Se opreşte, alege, şi nu ia cu mîna (neagră) delicata minune a văzului ; cere să i-o înveleaască în hîrtie şi să i-o puie ca pe-o nafură în buzunarul de la piept : din dreptul inimii. Pleacă zîmbind, cu aur în cărbune, căci duce acasă un mărţişor. Şi porţile raiului s-ar deschide singure în calea lui.

Apoi vin alţii şi alţii...

Fluviul vieţii se opreşte o clipă, înstelîndu-şi unda cenuşie.

*

Cumpăraţi mărţişoare toţi cei care aveţi femei şi copii : adică absurd.

Şi cine n-are ?

Căci altminteri aţi fi sinistri, o ! fraţii mei dragi.

UN ÎNGER DEPĂȘIT: CORTELUL

PRELUDIU LEXICAL

Orișice om informat știe ce este umbrela, fie și sub un cer mai clement decît al Londrei și Parisului. Pînă și dicționarele românești (construite ca și șvaițerul: cu găuri) au aflat despre umbrelă, consacrînd-o la „u", după ce au consultat la „p" dicționarele franceze, găsind dualitatea geminală *parapluie* (apărător de ploaie) și *parasol* (apărător de soare), cu definiția: mic adăpost portativ alcătuit dintr-un mîner și dintr-un țesut boltit (la nevoie) pe spițe articulate, sub care omul se adăpostește de bătaia ploii ori de tăria soarelui.

Lăsînd dicționarele, putem spune că umbrela e un scut al omului împotriva cerului intemperiilor. Așa e și mai cuprinzător, căci unii se acopăr cu umbrela și cînd ninge, iar alții ar fi în stare s-o deschidă, prin puterea învățului, și la judecata de apoi.

Și asta-i tot. Esențialmente s-a isprăvit cu umbrela, căci evoluția formei și a materialului ei aparține meandrelor modei și rafinamentului tehnic, iar strănepoata ei epică, parașuta, coboară mai curînd din cerul avionului, agresiv, decît din tradiția defensivă a străbunicei sale.

Dar cortelul? Să fie el tot una cu umbrela?

În aparență, da. S-ar putea spune că orice umbrelă cumpărată în Muntenia devine cortel cu cimotii în Moldova; și că orice fost cortel în Moldova încetățenește încă o umbrelă peste Milcov.

Dar ar sări din mormînt (cu mîna pe cortel) toate Chirițele vechimilor, gata să chelfănească pe mișăl, dacă ar auzi

că strănepotul lor neaoș îngăduie umbrelei valahe să înghită cortelul moldovenesc.

Deci mă întorc și zic: una e umbrela de azi și olecuță alta e providențialul cortel de ieri.

CUCOANELE CORTELULUI

Cucoanele din vremea cortelului erau catifelat moi, galeș grase, cu șold îmbelșugat rotund, pulpă dospită, carne cu fald, umăr de lună plină, sîn leneș, ochioase și cam sprincenate.

Mîncau de dimineață pînă seara aluaturi îndulcite și vanilate (să le treacă de urît), spunînd că numai gustă. De dulcețuri, șerbeturi, halvale, halvițe, rahat fîstîcsî și fîstîclî, fructe zăhărîte și acadele nici nu mai spun, că las jos pana și răcnesc: Dați-mi și mie, oameni buni!

Din caleașcă nu se dădeau jos, dezvățîndu-se astfel de pasul omului. De aceea mersul lor s-asemuia mai degrabă cu al falnicelor lebede pe uscat. Acasă mai mult pluteau: din crivat pe divan, de pe divan în odaia lighenelor, de acolo pe o sofa, de pe sofa la masă (într-un jilț), de acolo pe canapeluța somnului de după prînz, mereu duse și aduse de subțiori, spălate, pieptănate, încorsetate, încălțate și îmbrăcate de alte mîni, ele rămînînd numai cu truda ochilor: în oglindă.

Erau albe ca lumînările de nuntă, că se fereau de soare ca de deochi, sporindu-și albeața cu dresuri și sulimanuri, după canoanele haremului turcesc.

Mai erau și gospodine, dar mai cu seamă din gură (cu care și gustau), mînile faptei luîndu-le de la alții.

Și, în sfîrșit, erau cu frica lui Dumnezeu, ținînd tot calendarul posturilor și al parastaselor, împărtășindu-se, făcînd pomeni, arzînd candelă acasă, la biserică și la cimitir, bătînd mătănii și îngrășînd măcar un popă cu păsări de la moșie, cu colac și colivă de casă, dîndu-i și sughițul vinului ales din damigeană.

Și rămîneau în toate cele ca mamele, bunicele și străbunicele lor, care dormeau gălbui în albumul de catifea albastră sau rubinie, cu garnitură de argint, pe masa ovală din salonaș.

Erau atît de pudice încît în clipele de taină biblică ale culcuşului sfinţit de cununie închideau ochii.

Bărbaţii le doreau cărnoase-n aşternut şi grele-n braţele strînsorii — dar în salon, cît mai subţiri la mijloc. De aceea drumul cucoanelor, de la ietac şi pînă la salon, trecea printr-un corset cu lungi şireturi trase cu icneală de robustele ţigănci. Acolo începea viespea cucoanelor : cu talia. Căci o cucoană strînsă în corset trebuia să aibă talie de viespe. (Acul venea pe urmă.) Mai purtau (tot înrudite cu corsetul) botine înalte, straşnic încordate în taina fustelor suprapuse care dădeau unei cucoane în mers foşnet de pădure în vînt.

Cînd auzeau de paratrăsnet ridicau din umeri ca în faţa unei superstiţii. Ele ştiau de acasă că numai lumînările de Paşti te apără de trăsnet. Pentru boli (trimise de Dumnezeu) chemau şi doctori (ca să fie). Dar nu ascultau decît de ştiinţa unei cucoane cu negi sau a unei ţigănci ori, la ananghie, de o icoană făcătoare de minuni (plătită cu jurăminte şi cu lumînări).

Orişice cucoană mai în vîrstă trebuia să aibă „reumatismele mele" sau „durerea me di şăli", prin care însă îşi amintea de mama, de bunica şi de toate cucoanele cu colţuni de lînă, pantalonaşi de flanelă şi sticlă cu apă caldă, ale iernilor lui Vasile Alecsandri (la gura sobei), astfel de neajunsuri firești nedîndu-i senzaţia întunecată a trupului chemat de moarte, ci sentimentul luminos al continuităţii tradiţionale.

Iar cucoanele mai tinere îşi trăiau bucuria vieţii : cu suspin. Căci nimic nu şade mai bine unei „june şi bele" decît suspinul, semnul sufletului, ca şi paloarea, ca şi înclinarea de salcie plîngătoare.

Asta însă se întîmpla (distins şi poetic) în salon şi în lojă — pe scenă, adică.

În ietac (după cortină), cucoanele odată cu izbăvirea de corset, se înviorau, dînd glas, aripă şi ac unei viespi care uneori devenea roi de viespi.

Nixis, paraxîn şi pandalii erau nuanţele gradate ale nevricalelor : cum li se spune azi.

Căci nimic nu se pierde într-o ţară cu tradiţii.

Boierii moldoveni de atunci erau iubitori de ţară, bisericoşi, cu două picături de învăţătură într-un ulcior de tradiţii, gospodari şi grijulii pentru familiile lor.

Dar aveau şi ei o meteahnă : să mai calce şi strîmb. Adică să chefuiască ba la o grădină mai tăinuită, ba la o vie mai retrasă, cu „una di celea" de la şantan : străvechea bursă neagră a căminului conjugal. *Mademoiselle* Ninette, Fifi, Paulette, Frou-Frou... Chiar dacă nu erau franţuzoaice, domnişoarele serale se puneau sub pavilionul Franţei.

Cucoanele moldovence ştiau, dar n-aveau încotro. Că şi asta intra în tradiţie, ca şi reumatismele. Boierii trebuia să mai uite de griji în afara coperişului lor. „Madmazelele", ca şi icrele moi sau de chefal, ca şi şampania, ca şi lăutarii erau atributele necesare ale acestor distracţii îngăduite.

Pînă aici nimic de spus : decît printr-un suspin. Dar uneori, cîte un boier mai slab de înger se încurca şi după chef cu „una di celea". Din şampanie, icre negre, colţuni *à jour*, muscal cu ziua şi lăutari cu noaptea n-o slăbea.

Pe atunci (ca şi azi) nu existau secrete, ci numai iluzia lor.

Cîtva timp, cucoana infidelului suspina în tăcere, oferindu-şi drama (ca şi decolteul) celor din saloane. Boierul cu pricina ştia că soţia lui ştie. Şi poate că tot la ea (biata femeie) îi era speranţa energiei de care ducea lipsă.

Pînă ce treaba se îngroşa. Boierul se purta ca un solomonit. Nu mai dormea acasă (decît ziua) ; mirosea (la fel) a femeie străină ; suspina şi prin somn vorbe de dragoste (nu către soţie) ; împrumuta galbeni pe moşia părintească, dar nu pentru masa verde, ci pentru meremeturi muiereşti ; şi nu se mai sfia să se arate oriunde cu ţiitoarea, dînd-o drept „fimeia me".

Noroc de filotimia altora. Căci iată că dintre toate murmurătoarele se desprindea una mai mustăcioasă, sau cu buze mai subţiri, înfăţişîndu-se la femeia părăsită :

— Draga me, nu se mai poate. Huieşte tîrgul Ieşului ! Or să te arate cu degetul şi plozii ! Fierb tăti fimeili cinstiti. Nu ne putem lăsa călcate în picioare di una di celea. Eşti fată şi soţie di boier. Ştii ce-ţi rămîne de făcut...

Ferească Dumnezeu de așa vorbă a corului antic, în Sofocle, Eschil sau alt sublim.

Dar în dulcea mea Moldovă era altfel. Cucoana dezmeticită își umplea pieptul cu bărbăție, își aprindea fulgerele, își lua cortelul și pornea (la loc știut și timp chibzuit).

Intra, găsindu-i în doi ca în unul.

Pac !

Asta era deviza cortelului.

Femeia (cealaltă) țipa (învinsă). Bărbatul (păcătos) se încheia (surprins). Femeia (lui) dădea (pac, trosc, pleosc).

Pînă cînd cortelul gingaș se rupea. Ținîndu-l încă, dar ca un simbol al trăsnetului, sora trecătoare a Justiției eterne spunea (gîfîind) :

— Lipsești din ochii mei, nerușinato ! (Aceea pleca glonț.)

Na ! Ți-ai lasat rușinea !

Și moldovanca îi arunca ce uitase (de mătase franțuzească).

Rămîneau față în față boierul umed și încheiat strîmb și soția încă înfierbîntată, cu simbolul rămășiței de cortel.

Ferească Dumnezeu de o astfel de situație în marea literatură psihologică ! Ce avalanșe de subtilități și complicații !

Dar în patriarhala mea Moldovă era altfel.

— Hai !

Atît spunea (cea cu cortelul) și celălalt se lua după ea, ca mînzul.

Și abia acasă, biata femeie înșelată, la capătul puterilor, leșina : în ietacul ei, între oglinzile ei, în jilțul ei cu perne potrivite, lîngă masa ei cu apă de flori, oțet aromatic și săruri englezești, cu slugile ei în jur, desfăcîndu-i corsetul, și cu bărbatul ei în genunchi, descheindu-i botinele și jurîndu-se „pi viața și pi ochii mei că una ca aiasta nu se mai întîmplă".

Și asta-i tot ?

Păi ce să mai fie în potolita mea Moldovă ? Atîta numai că bărbatul pocăit, după ce se răscumpăra cu daruri alese, trebuia să cumpere un nou cortel — pentru viitor.

Dulce Moldovă de atunci ! La hotarul dramelor veghea (ca îngerul) un cortel : al casei. Dar femeile de azi l-au depășit. Progresul...

O TAINĂ A BĂRBATULUI : CÎRCIUMA

BIETUL GHEORGHE ȘI CUMPLITA ANICA

Glasul Anicăi (bucătăreasă în timpuri la părinții mei) era mai spart înalt decît clopotnița cu ciori a bisericii Sfîntul Ion Gură-de-Aur, cînd îl simțea pe Gheorghe că s-adună înspre casă de la crîșma lui Coniver. Strîmb de vin, Gheorghe venea cîntînd cît îl ținea suflarea pe negreața învinsă a pămîntului. Dar Anica izbucnea din iadul ei de flăcări, cărnuri și satîre în întîmpinarea lui, răcnind la el, peste maidanul Zlataust, de croncăneau și ciorile și hămăiau toate cotarlele, înmulțindu-i pe pămînt și-n ceruri gunoiul sudălmilor. Erau luați cu cununie, ofta Anica în doi peri, și mîndră (de cununie), și scîrbită (de Gheorghe).

La mijlocul drumului dintre casă și crîșmă, în dreptul bisericii, palma Anicăi se întîlnea cu obrazul lui Gheorghe, falca bărbatului dînd pițigăiată durere ciolanelor Anicăi și opintiri de rîs copiilor care țineau cu Gheorghe.

— Arde-te-ar para iadului, bețivule și netrebnicule și porcule — se năpustea ea cu spume (galbenă ca moartea și cu ochi în sînge) cărăbănind pumni și genunchi pe unde nemerea.

Gheorghe răbda potopul cu vorbe al femeii, dînd din cap și mormăind :

— Boală de muiere, mai bine înecă-ți și tu acreala într-un chil de vin, decît să verși atîta oțet.

Nu numai cumplita Anica, dar și mama se supăra cînd bietul de el, Gheorghe, venea hăulind. Și nu numai mama, dar și bunica — de la fereastra ei cu perdeluță ageră.

Tata și bunicul, cînd auzeau de isprăvile lui Gheorghe, se încruntau (în partea de sus a feții, unde se înnourează sprîncenele sub fruntea judecății), dar îndată duceau șervetul sau batista la gură ; și copiii simțeau că bărbații neamului ascund veselie.

De sus și pînă jos, partea femeiască (după cum spunea Gheorghe) stropește cu oțet crîșma bărbatului. Căci nara ei, croită pentru păcatul dinspre măr, nu pricepe păcatul dinspre struguri.

DESPRE CÎRCIUMĂ

Cîrciuma este locul unde bărbatul se întîlnește cu vinul.

Vor spune unii : „Astea-s vorbe (tipărite), dar în realitate bărbatul se poate întîlni cu vinul oriunde ; la restaurant, la prieteni, la bodegă și la el acasă — dacă vrea".

Răspund : La restaurant te întîlnești cu mîncarea (în casa ei) și cu vinul, dar la hotarul farfuriilor, în funcție de ale gurii. La prieteni te întîlnești cu buna însoțire (adicăte, între oameni aleși, cu toate întocmirile temerii de urît) și printre băuturi (ceai, cafea, alcooluri) și cu vinul, dar în funcție de societatea de acolo ; bărbați și femei. La bodegă toate-s pe apucate : ciobul de mîncare în scobitoare e gustare (îmbucătură), băutura (cît mai exotică) e o condensare alcoolică (pentru o dușcă, două) și chiar vorba e numai anecdotă (picantă), glumă (pipărată), exclamație și epitet. Poți bea și vin la bodegă, dar drumul lung al vinului nu-și are loc (firesc) între urgențele și fragmentările bodegii. În sfîrșit, la tine acasă ești cu familia ta, nu cu familia vinului tău. Deci chiar dacă e și vinul, dintîi e familia al cărei cap ești (și exemplu).

După cum ați observat, la toate acestea vinul e un adaos, un „încă ceva" ancorat de conjuncția „și".

Cîrciuma însă e un loc al vinului numai, din pivniță, unde e odaia de somn a vinului, pînă în încăperea cu lampă, mese și pahare unde vinul își primește oaspeții. Ostenitorul cîrciumei nu e un domn, un director, un profesor, un inginer, un doctor sau un maestru (ca în ierarhia slujbei sau a tagmei) ; nici ca la el acasă, un părinte al familiei, și nici ca în societate, un om de lume, deservind o reputație, ci, dezbrăcat de toate acestea, deci ușurat, e un simplu bărbat între semeni.

Sau, dacă vreți, e un om pe pragul frust al ființei, un om care răsuflă și apoi adulmecă, privește, degustă, bea și ascultă (ca o amintire din bătrîni) coglic-coglicul clondirului umplînd paharul deșertat ; un om care în vin găsește lumina zîmbetului și îndemnul cîntecului (frunză verde de ceva) la hotarul magic dinspre copil.

CRITICA PURĂ

Femeia de porțelan luminat spune cu număr, ridicînd pe rînd degetele ei armonioase (de pianistă) :

1. „Nu înțeleg cum poate suporta nasul unui om civilizat mirosul de doagă fermentată, de fum rînced, de șoarec și de usturoi al cîrciumei !"

(Răspund : nici eu. Așa e.)

2. „Nu înțeleg cum un om nuanțat și sensibil poate căuta promiscuitatea îmbîcsită a cîrciumei, participînd la ritualul ei primitiv și la stridențele ei periferice !"

(Răspund : nici eu. Așa e.)

3. „Nu înțeleg exaltarea poetică a unui fenomen toxicologic (beția) practicat de cei mai ordinari oameni, în decorul consacrat al decrepitudinei."

(Răspund : nici eu. Așa e.)

4. „Dar dramele ? Dar crimele ? Dar răspunderea eredității ? Cîrciuma e un salt spre cimitir."

(Așa e ! Așa e ! Așa e !)

— Atunci (spune femeia de porțelan luminat) am dreptate.

— Indiscutabil ! (Recunoști, și-i săruți cele patru degete delicate, dar energic înțelepte, ale rechizitoriului condensat.)

— Și totuși bărbatul se duce la cîrciumă ! (Exclamă ea, privind cu zîmbet, ca la inele atunci puse, la degetele sărutate.) Nu pricep !

Așa e. Nimeni nu pricepe absurdul altuia.

N-O MAI VREU ÎN CASA MEA !

Eroii acestei întîmplări acum sînt pulbere ; pe atunci însă erau sub curcubeu, abia fulguiți de floarea lămîiței.

Se căsătorise un fecior de bună viţă moldovenească (din părţile beţive ale Huşului) cu o domniţă ca floarea salcîmului din dulce tîrgul Ieşului. O lună au fost una, cu aripile aceluiaşi zbor. Dar după ce luna s-a împlinit (ce-i mai zice şi de miere), bărbatul prea îndulcit şi-a adus aminte de acreala vinului şi a oftat a crîşmă. După care, împins de o vîrtoasă putere, s-a dus la răspîntia bărbaţilor, între clondire şi taclale.

Iar Dulcea fără soţ îl căuta cu facle şi cu slugi, chemîndu-l în patru neînduplecate zări pe dragul lui nume. Pînă ce, după culesul paharelor, omul a dibuit drumul spre casa lui (din altă lume, de pe celălalt tărîm), nemerind-o cine ştie cum. Acolo s-a oprit cu clătinare şi sughiţ — ş-apoi cu straşnică revărsare.

— Beţîvule şi ticălosule! Şi eu, proasta de mine, care te plîngeam!

Dar omul (uşurat) dormea dincolo de glasuri, într-un cer: al vinului. La deşteptare însă, doamna şi domniţa lui îl aştepta zburlit cu trîmbiţe acrite.

Drept care omul şi-a încruntat sprinceana şi degrabă a înaintat cerere de despărţenie, spunînd după cum urmează:

„Nu e vrednică dumneaei doamna să steie mai departe la dreapta me, de vreme ce, aflîndu-mă eu, ca bărbat al dumneaei, în vin greu, în loc să mă avînte cu potroace şi moare de curechi, mi-o ocărît paharele şi mi-o posomorît impasul cu vorbe care spurcă orişice gură creştinească, dar şi mai vîrtos cinstita gură a unei femei de boier.

N-o mai vreu în casa me!"

DAR UNDE-S CIRCIUMILE?

Prietenul meu Manaş Canter (dus în lumea dreptilor) ţinea crîşmă pe Lozonschi, în dulce tîrgul Ieşului, lîngă feredeul turcesc (baia de abur).

„Dreg cu vin pe cei care au scăpat de apă", spunea Manaş, privind de pe pragul răcoros al vinului spre casa cu fum a apelor calde.

Vin împărătesc: Cotnar. Aur în cuvînt (cu bourul Moldovei), iar în pahar, soare de toamnă, cînd pică frunza nucului şi se ascute a ducă aripa cocoarelor.

Avea Manaş şi Cotnărel (cu clipire din ochi). Obrazul lui Manaş însă, ca şi nasul, ardea numai în Cotnar: „Culoare istorică", spunea el despre tenul lui.

Dugheana acestei culori istorice n-avea altă stemă. O lampă chioară destăinuia cîteva mese şchioape cu rudele lor şi mai sărace (scaunele), o gură de bucătărie şi un adînc de beci.

Într-o zi, mare alai bucureştean năpădeşte crîşma lui Manaş. Coconii dîmboviţeni veniseră în prăbuşitul tîrg moldovenesc să-şi dea examenele dreptului la Facultatea din Iaşi, vestită pe atunci pentru mărinimia ei (de ciur spart). Auziseră şi de Cotnarul lui Manaş. Deci veniseră buluc, cu ifos şi cu nerăbdare. Dugheana Cotnarului însă (pustie) părea, cu muştele ei, încă o păcăleală a lăudăroşeniei moldoveneşti care spune mereu „am" în loc de „oi fi avut". Strîmbau coconii din nas la mirosurile fără cin, uitîndu-se cu lepădare. După un timp, iaca şi Manaş, venind de la buţile Cotnarului, cu pestelcă albastră, tichie, ochelari pe vîrful nasului (roş) şi lumînare (ca Diogene).

— Bună ziua la boieri şi la cucoane!

— Dar unde-s cucoanele? întreabă un fîrlifus cu monoclu.

— Dar unde-s boierii? oftează Manaş, suflînd în lumînarea Cotnarului.

Aşa mă-ntreb şi eu (suflînd în lumînarea vechimilor): Dar unde-s cîrciumile? Căci cele care au mai rămas (renovate) şi cele care se deschid (spre ban) nu mai au acel adînc medieval de var, de flacără în umbră şi de beci în beznă, în care amintirea să mai osebească profilul înalt al lui Eminescu, alături de rîsul lat al lui Creangă.

O TAINĂ A FEMEII

COANA ELENCU

Casă mai pașnică decît a bunicilor nu cred să fi cunoscut în dulcea Moldovă, căci dacă bunica era ca vîntul (uneori), bunicul era ca fumul (totdeauna). Odăile bunicilor, cu tic-tac de pendulă și nimic altăceva, ședeau ca ninse (chiar cînd soarele lucea a grîu), alăturate în tăceri cuminți, cu omul de omăt uitat (bunicul) și cu codița de fum rămas (motanul).

Dar bunica ?

— N-ai astîmpăr, Elencu, ofta bunicul cu fața în jurnalul larg desfășurat.

— Lasă mata, Alecule, c-oi fi știind eu ce să am și ce să n-am, zbîrnîia glasul bunicei.

Atît. În casa bunicilor asta era o discuție (cu sîmbure de dihonie). Dar de la ce ? Numai și numai de la neastîmpărul bunicei de a nu sta locului (spunea bunicul), adică de a vedea de gospodărie (spunea bunica). De cum deschidea ochii, cam pe la două-trei spre dimineață, înainte de a aprinde lampa cu scufiță verde, bunica iscodea din pat toate zgomotele casei, ogrăzii și uliții, din podul nucilor boscorodite de șoareci, pînă la țignalul sergentului de noapte. Hop și pendula cu numărătoarea ei.

— Măi ! sare bunica, iar o căpchiet și sună anapoda. Mă duc s-o îndrept.

— Lasă, Elencule, nici n-o cîntat cocoșii. Stăi și mata oleacă. Și mai lasă pendula în pace, Elencule, că ai s-o strici de atîta și de atîta îndreptat !

(Bunicul era conservator.)

Apoi, adică de pe la cinci dimineața, cu ajutorul Mariței (una de la țară, cu mîni de flăcău, pulpe rurale și gene sfidase), bunica trebăluia mereu, descoperind ba o oglindă aburită, ba o ață de paianjen, ba un tablou strîmb, ba un covor cu colțul răsucit. Mătura și petica de șters se încuibaseră în mînile Mariței, nemaivrînd să plece.

— 'Racan di mini, și pi ceia lume n-am sî scăp di răul lor ?!

— Dea Domnul să le ai la îndemînă, fato, (spunea bunica) pentru mulțimea păcatelor tale !

Marița își făcea cruce (neștiind dacă trebuie să sughiță a rîs sau să se teamă) și tăcea rușinată în mulțimea păcatelor ei.

Dar casa bunicilor sclipea de curățenie ca paharul miresei.

— În casa me (spunea bunica) nu-i paianjen pentru muscă, dar nici muscă pentru paianjen.

— Da' asta ce-i ? glumea bunicul, făcîndu-se c-a prins o muscă chiar pe tîmpla lui.

— Asta îi fi adus-o mata de pe afară, spunea bunica. Dar văzîndu-l că zîmbește cu tăgadă, bunica încrunta sprînceana : „Alecule, nu te juca cu minciuna nici în șagă, că nici nu știi cum te deprinzi cu narav la bătrînețe".

Vrasăzică bunica, Marița și la nevoie și bucătăreasa grijeau de dimineață pînă seară casa fără de copii, ștergînd, bătînd, îndreptînd, măturînd, lustruind, ceruind. Așa că în fiecare seară bunica se lăsa cu greu răsunet în fotoliul ei scobît, oftînd :

— Nu mai pot !

— Dacă n-ai astîmpăr, Elencule ! ?

— Lasă, mata, Alecule !

Dar iată că se apropiau sărbătorile Paștelui. Strălucire nouă la fereastra fiecărei dimineți, zborul înspicat al rîndunelii, creanga zăhărîtă a zarzărului trandafiriu pe cer albastru.

Furtuna venea nu din cer, ci din casă. Bunicul știa cu frig în spate.

— Alecule...

— Iaca mă duc, spunea bunicul, fără să mai aștepte restul.

— Și ia-ți paltonul și fularul, spunea bunica, legată cu tulpan și încinsă cu șal.

Bubuia, trosnea și scrîșnea casa de grijitură, ca o moară pornită. Bunicul se-ntorcea cu jale de la poartă, privind la prăpădul bunicei. Apoi se ducea pe lîngă zaplazul cald, cu vacile-domnului și cu dulceața primăverii, și nu mai dădea pe-acasă pînă pe la asfințit.

Strivită de grijitură, casa bunicilor zăcea mută, cu trandafirul asfințitului răsfrînt în strălucirea ferestrelor. Bunica zăcea în pat ca în spini, împunsă și înjunghiată în toate mădularele. Pînă și picioarele Mariței (cu zdupa-zdupa de recrut) păreau încălțate în tăcerea ierbii. Bunicul intra și mai ca fumul (și cu ochi albaștri) în casa răstignirii, stînd în miros de ceruit și terebentină și-n răcoarea friguroasă pe care o lasă ferestrele prea mult deschise la începutul primăverii, c-un fel de delicat „duce-m-aș".

— Elencule (ofta el, apropiindu-se de pat), n-ar fi mai bine să-l chem pe doctorul Tausig ?

— Lasă mata, Alecule, învia din morți glasul bunicei. Mai bine spune : ți-ai șters mata botinele cînd ai intrat în casa asta care mă ucide ?

PARANTEZA ANALITICĂ

Desigur că nu toți bărbații se supără cînd începe tumultul marei grijituri, dar fără doar și poate că nici unul nu se bucură. E un „de ce ?" în ochii, dacă nu și-n gura lor. Cînd sînt întrebate (calm), femeile ridică din umeri (poate c-un ușor suspin închis în respirație), fără să răspundă altfel. Și au dreptate. Bărbații, începînd cu bunicul, nu pricep taina feminină a grijiturii. Căci, dincolo de aparențe, grijitura depășește tradiția, estetica și higiena curățeniei. Acestea sînt pretextul și finalitatea practică. Cauza din adînc nu e deprinderea de a servi a femeii (tulpină a gospodăriei), ci dorința (veșnic contrazisă și mereu neîndestulată) de a comanda, devenind stăpînă în sensul bărbătesc, pe atributele puterii, nu pe slăbiciunile celui mai puternic.

Într-o casă în care s-a sunat mobilizarea măturilor, femeia se dilată parțial, devenind într-adevăr stăpînă (de fier), fie că bărbatul s-a dus de bunăvoie, gonit de spectrul larmei și-al curentelor, fie c-a fost trimis (expediat ca un pachet conștient), fie că a rămas, ca spectator agitat (manualul mușteî

la arat), fie că s-a adăpostit într-un cotlon nebîntuit de mături, cu nervii lui riverani și eventualele lui intervenții defensive.

Ferestrele și ușile sînt larg deschise. Poftește, aer. Poftește, vînt. Poftește, soare. Bărbatul prudenții s-a dus. A rămas (bărbătește) femeia. Ca sloiurile unui dezgheț, mobilele și covoarele pornesc afară sau se mișcă de la locul lor, destăinuindu-și intimitățile, mărturisindu-se. E o adevărată baie de sinceritate. Apar gunoaie nebănuite, colburi heterogene, cioburi, lucruri zăhăite, coji, fire de păr, spelci, ace, chibrituri. Pereții, fără de amăgirea portretelor, șalurilor și oglinzilor, rămîn cu pesimismul de obraz neras al cuielor, al găurilor, al ațelor de paianjen. Ziare vechi apar și dispar (cu bătrînețea lor precoce). „Ah ! dar biuroul domnului !" oftează pieptul doamnei și i se încrețește fruntea. Acolo e infernul. (Bărbații nu-și dau seamă că trăiesc într-un infern.)

Așadar, în casa unde a încetat bărbatul, femeia devine singur comandant al navei avîntate. Amintirea bărbatului e ca o ancoră ridicată. Căpitanul cu tulpan dă porunci care devin fapte sau le face el însuși alături de subordonații epici.

Deci rămînînd o tradiție, o estetică și o higienă, grijitura (și mai în adînc) e îndestularea unui imperialism feminin. Și, pe lîngă aceasta din urmă, mai e și afirmarea năzuinței de înnoire. Grijitura e un fel de mutat în aceeași casă, de mutat pe loc. Căci, într-adevăr, o casă grijită devine o altă casă, începînd cu mirosul : de nou.

Cu alte cuvinte, grijitura e o revoluție organizată de temperamentul femeii în casa conservatoare a bărbatului comod.

După care (grijitură, imperialism, revoluție), frîntă (de atîta muncă și complexitate), femeia devine atît de simplu feminină în patul ei, încît e fericită să-și adăpostească fruntea (ca un copil) pe pieptul robust al veșnicului bărbat.

ULTIMA GRIJITURĂ

Am povestit într-o carte scrisă cu lînă aburită cum m-am desprins odată de ai mei (părinți și frați) ducîndu-mă pentru un timp în casa bunicilor.

— Măi trîntorule! buzdugănea glasul bunicei (fără să știu dacă vorbește cu nepotul bunicilor sau cu motanul bunicului), stai și îngrași lenea ciolanelor. Lasă că vine el grijitura!

Trecea un fulger prin încăperea somnului. Gazeta bunicului foșnea, înfiorată. Motanul crăpa ochi de miere verde, strîngîndu-se mai tare în bunicul lui.

Pînă ce grijitura a venit, subt slava cerului de Paști, albastru și cu fluturi albi pe crengi trandafirii, făcînd explozie.

Bunicul a plecat (ca dintr-o casă spartă de cutremur), dar nepotul a rămas, cu pestelcă și tulpan, alături de Marița, chiar ca o altă proastă de la țară, bună la prinsul mușteloi și la căscatul gurii. De dimineață pînă seara au bubuit covoarele și au tunat poruncile. La asfințit, cînd s-a întors bunicul, bunica era în pat, acoperită ca aluatul cozonacilor, după frămîntat.

Bunicul a regăsit în prag cele de mult știute, a oftat în amintiri și în clipă și a spus către nepot, punîndu-i mîna pe frunte :

— Ei, drăguță, cum o fost ?

— A trecut, a zîmbit nepotul (între bărbați) cu „ducă-se"

— Și-s toate bune și în regulă ? a mai întrebat bunicul, așa, ca să întrebe.

— Toate, a răspuns nepotul, așa, ca să răspundă.

— Da' motanul meu unde-i ? a tresăltat bunicul, scăpînd de emoție și bățul cu baltag din mînă, văzînd că nu-i acolo nourul pașilor lui prin casă.

— I-am făcut vînt afară, Alecule (a vorbit dogit glasul bunicei dintr-un adînc de perne și comprese), că-mi fețelește casa asta cu care mă ucid.

Roș la față și cu flăcări în ochii albaștri, cu brațele răstignite pe casa grijită, bunicul a spus testamentar :

— Încaltea dă-mă și pe mine afară, Elencule, să se sfîrșească odată cu amîndoi !

Într-adevăr, ca să aprindă astfel de vorbe în fumul bunicului, grijitura bunicei era o revoluție.

Dar motanul s-a întors în casa bunicilor.

Iar acum și bunicii și motanul și acele vremi dorm somn de veci sub candela aprinsă de gospodina ultimei grijituri : moartea noastră.

TALENTUL DE A VINDE

GURA LUI DAVIDUȚĂ

Talentul e aptitudinea norocos înnăscută de a învinge. Orișice victorie a talentului e consacrarea unei forme de artă. În comerț, clientul servit nu e numai un beneficiar al mărfii cumpărate, dar și o victimă a artei afirmate.

Una dintre aceste victime, binecunoscută mie încă de timpuriu, era tatăl meu, avocatul Osvald Teodoreanu. Mama-i spunea uneori, cînd îl vedea plecînd în oraș :

— Ia cu tine un copil pînă la hală și trimite-mi cîteva lămîi.

Ca cel mai pe-acasă dintre frați, îmi lăsam joaca (sau lenea) și mă suiam alături de tata în caleașca lui Lavrușca (muscalul angajat cu luna). Aveam beretă marinar, pantaloni scurți și genunchi zgîriați.

După cîteva minute de trap întins, trăsura se oprea la locul drag oricărui copil, unde ard culorile legumelor și fructelor în coșuri, în panere, pe tărăbi și rogojini, în dàra-vara, dàra-vara glasurilor ca de iarmaroc.

Tata era un moldovean grăbit. Niciodată n-avea timp de pierdut. Vedea de departe ce-i trebuia, se hotăra vulturește, se ducea glonț acolo, cerea, trecea pe la cîntar, făcea socoteala în cap, pe neclipite, și pleca încărcat.

De data aceasta însă hotărîse mama : de-acasă.

Deci mă duceam spre negustorul de lămîi (jupîn Iancu), alături de secundele nervoase ale tatei, cînd deodată ne oprește un glas :

— Plecăciune, coane Osvald, văd cu respect și cu regret că ești supărat.

— De ce, Daviduță ? întreabă cu zîmbet și cu regăsire tata, recunoscîndu-l.

— De ce, nu știu, că nu-s filozof ; dar știu pe cine.

— Pe cine ?

— Pe Daviduță cel fără noroc.

— Ești nebun ?

Daviduță oftează, ia pachetul cu lămîi din mîna lui Iancu și se lovește cu el pe frunte.

— Am să dau faliment, suspină el cu hopuri, ca văduvele.

— De ce, Daviduță ?

— Să mai dai pe la Daviduță falitul, coane Osvald. Poate c-am murit, ferească Dumnezeu de mai rău. Vine conu Osvald : mare cinste. Spun vecinii : strașnic om a fost răposatul Daviduță ; iaca, are mușterii și după moarte... Așa, îs viu (n-aș mai fi !), dar la ce procopsală ? Am lăptării alese pe sprinceană și brînzeturi fine, dar conu Osvald cumpără lămîi, și Daviduță nu face nici o brînză. Am să dau faliment.

— Daviduță, vin altădată la concertul tău ; acuma am treabă la tribunal.

— Coane Osvald, procesele așteaptă și se coc așteptînd, dar smîntîna-i cucoană mare, și dacă o faci să aștepte se supără și pleacă. Și am o smîntînă ! Cînd o mănînci parcă-l auzi vorbind la juraţi pe conu Osvald...

Tata ducea mînile spre urechi, cu „lasă-mă că m-ai năucit", dar ochii lui zîmbeau cu „dă-i nainte, Daviduță".

— D-apui urda ! Unde s-o mai văzut așa urdă untoasă pe malul Bahluiului ? O vinzi la preț de aur și-ți pare rău că n-o mănînci. O mănînci singur, și ți se rupe inima că nu știu și alții ce dulceață e în gura ta. Asta nu-i urdă ; asta-i o problemă de conștiință, cum spune la Teatrul Național. Dar ce vorbesc ? Smîntînă ? Cremă pentru cucoane. Ia-o de pe masă. Urdă cu marar ? Să n-o mai văd în ochi. Dar am eu o brînză, coane Osvald, acuma venită de la Brusturoasa, o vezi numai și știi că vine de la munte. Dacă guști o așchie, închizi ochii, uiți de griji, și-ndată bei un șip de vin de la Manaș, și ciocnești dintr-al doilea în cinstea lui Daviduță. Bun băiet (lînă-n lînă) să-l ție Dumnezeu în burduful lui de cîne, că brînză bună ca el, mai rar.

— Nu zău, Daviduță ?

— Poftim și te convinge, coane Osvald, că doar nu ești curte cu juri să crezi în vorbe.

Astfel, din una-n alta, deși moldovan foarte grăbit, tata se abătea la dugheana lui Daviduță care începea să descopere, să scoată, să desfunde, să desfacă, să răstoarne, să taie — și să vorbească. Desigur, nici pînă atunci nu tăcuse, dar cel de pînă atunci nu era decît un instrument în orchestra cestuilalt. Toată hala duruia la gura lui. Și mereu clădea pachete, troienind cu ele amintirea lămîilor mamei. Pînă cînd, alaiul pachetelor adunate-n coșuri a pornit, cu Daviduță-n frunte și cu alții după el, spre trăsura muscalului care parcă între timp născuse încă o trăsură, cu birjar cu tot. Într-adevăr, numai văzîndu-l pe tata cu Iliuță, un alt birjar (cu mare zîmbet în musteți) se alăturase neîndemnat lui Lavrușca, bine știind că va fi nevoie de încă o trăsură : să ducă acasă „pachetele lui Daviduță".

— Măi Daviduță, de ce nu te faci avocat ?

— Parcă nu-s ? Dar la brînzeturi ! Că la tribunal abia începe conu Osvald !

Tata a portit cu Lavrușca la tribunal, iar fiul tatei a dat să plece spre casă cu stivele pachetelor.

Cînd iată că și pe fiu îl oprește cel care l-a înghițit (în pachete) pe tată.

— Coane Ionel...

(Nu sună rău la șapte ani s-auzi că ești conu Ionel, mai ales cînd te afli singur în trăsură cu lămîile mamei.)

— Coane Ionel, ce-ai să te faci mata cu-atîtea lămîi la nas ? Ți se acrește ! Poftim ș-o portocală să-ți ție de urît.

O portocală roșie ca un apus de soare, cu gust de rodie, must dulce și faguri.

Copilăria mulțumește lui Daviduță (în ceruri) pentru portocala acestei amintiri. Vorba lui Daviduță : „Iaca are mușterii și după moarte".

TĂCEREA LUI IBRAHIM

În bazarul constantinopolitan, Ibrahim Lala Irami ședea cu arta Persiei într-o magherniță, ca între fluturi adormiți. Fără de soare și ușor atinsă de paianjen, dugheana lui mi-

rosea a colb de pod, a stofe vechi și a smirnă. Dar pe unele covoare, șaluri și din smalțuri, verdele persian zîmbea ca iarba raiului.

Cupe de corn sau de ivoriu păstrau brățări zornăitoare de argint înnourat, sau de aramă roșcovană, luceferi ațipiți pe un ban, miniaturi de fildeș tinere în marea lor vechime ca obrazul fetei la fereastră de castel legendar, inele, cercei, agrafe și alte sclipiri dinspre stea, luncă și scoică.

Ibrahim stătea între acestea, intim și astral, ca un pătrar de lună veche. Astfel palid, cu ochi împărătești în mare strălucire neagră și mîini cu degete prelungi (ca pentru harfele picturilor bisericești), privea dincolo de hotarele văzului lumesc, mestecînd pasta dătătoare de vis a orientului îndepărtat.

Toate limbile și toate neamurile intrau fără să bată la poarta lui — ca la un oricare altul negustător musulman sau levantin. Italieni sonori, americani familiari, englezi atent distrați, francezi discursivi, români guralivi, spanioli, mexicani, australieni, unguri, greci, suedezi, niponi, chitai... Știau cu toții (din faimă, informație sau din experiență proprie) că la bazar prețul cerut cu mîna pe inimă de gura vînzătorului cu fes sau cu turban e cam de o sută de ori mai mare decît cel cuvenit; că, deci, a cumpăra, pe marginea Bosforului, nu înseamnă, ca în occident, a alege marfa ș-a plăti prețul orînduit, ci a lupta pentru preț, cucerindu-l. Într-adevăr, așa e în bazar. La început cumpărătorul descoperă că e un fel de frate cu negustorul întîlnit pentru întîiași dată. Parcă îl aștepta de mult (vînzătorul pe cumpărător), cu strălucirea speranței în ochi și bătaie de inimă în piept. Cum îl vede, se și repede, parcă recunoscîndu-l. Nu-l ia în brațe, nici nu-l sărută, dar e ca și cum. Casa, marfa și inima vînzătorului sînt la dispoziția cumpărătorului. Nici nu poate fi vorba de preț: ca între frați buni. Vînzătorul oferă cafea, rahat, tutun. Copleșit de toate acestea (după ce și la alții a băut inima vînzătorului, cafeaua lui și celelalte), cumpărătorul întreabă de preț. După lungi și dramatice ezitări, vînzătorul murmură prețul, ca pe un sacrificiu care-l sîngerează. Natural, prețul e monstruos exagerat în raport cu valoarea. Cumpărătorul oferă un preț derizoriu. Vînzătorul e răstignit de ofensat. Cumpărătorul dă să plece. Dar vînzătorul nu-l lasă. Călcîndu-și pe inimă, își lasă dugheana și se

ia după cumpărător. Îl ajunge și discuția devine ceartă. Și ține și ține, pînă ce unul din doi se satură, cedînd.

Așa că toți cei care călcau pragul lui Ibrahim (unul dintre atîtea altele la fel) erau porniți pe luptă: cu cuțitul (vorbei) în dinți și punga strîmtă. Deprinși însă cu exploziile de afecțiune ale negustătorilor bazarului, nemișcarea lui Ibrahim (înclina fruntea ceremonios, c-un bun-venit mut și atît) îi nedumerea din prag, întîmpinîndu-i cu surpriza unui altăceva. Nici o vorbă, nici o întrebare. Tăcere de covoare, șaluri, smalțuri, porțelanuri. Și-n miezul acestei tăceri, un om închis în el (deși cu zîmbet), ca un păstrător de taine.

Cu mîni parcă intimidate, vizitatorii începeau să cerceteze lucrurile de pe-acolo, răsfoind o carte ilustrată, cu foșnet solemn de biblie, apropiind de ochi migala cu necontenite destăinuiri a unei picturi pe mușama, deschizînd capacul unui cufaraș de fildeș.

Și creștea mereu, din toate podoabele Persiei, tăcerea care boltea moschei într-un degetar de dugheană a vechimilor.

Ibrahim, din zarea lui persiană, zîmbea (ca un etern) la cei pieritori și la cele trecătoare. Numai tăcerea, lectura și rugăciunea erau de acolo. Vorbele se sfiau, pe pragul buzei lor. Totuși, dar cu glas scăzut, oamenii întrebau de preț. Ibrahim răspundea cu bunătate (ca un mag întrebat despre vrîsta lucrurilor) și-și căuta mai departe de grădinile tăcerii lui. Cel cu întrebarea ori plătea ori pleca. Și într-un fel și într-altul, zîmbetul lui Ibrahim rămînea același; iar mînile lui (ca pentru harfele picturilor bisericești), chiar pe taraba negoțului, n-aveau nici lăcomia grabei, nici graba lăcomiei, aparținînd unei muzici deslușită numai de urechea lui.

*

Ostenitorul acestor icoane a intrat și el acolo, după un munte cu pelerină (Mihai Sadoveanu), împreună cu o doamnă dinspre rîndunică (Ștefana Velisar).

Conu Mihai, întîlnind tăcere (veche cunoștință a domniei-sale) s-a pus pe stat în fața ei (ca la pescuit), lăsînd-o pe doamna noastră să cerceteze și să afle podoabe pentru bucuria alor noștri și pentru puterea banului dunărean.

Cînd iată că, printre altele, descoperă doamna noastră un inel cu smalț de verde fraged. Îl pune pe deget (mic inelul

persanei, dar încă mai mic degetul moldovencei) și-l întreabă pe Ibrahim cît costă.

Ibrahim Lala Irami se uită lung, cu ochii mari, și apoi micșorați de zîmbet și ca adunați în amintire și spune c-un avînt de lună nouă în mișcarea brațului.

— Cînd un inel atît de mic încape pe un deget, înseamnă că și-a găsit stăpînul pierdut. Vă aparține, doamnă. Eu numai vi l-am păstrat, așteptîndu-vă.

Conu Mihai a strălucit din coada ochiului, cum se aprinde domnia-sa (numai către prieteni) de cîte ori se întîlnește cu adevărata artă.

Arta de a vinde. Căci Ibrahim ne-a învins (la cumpărături) fără altă luptă.

SCOROBOȘTEA

NUMAI UN NUME

Mărturisește, iubite cetitor, că ești intrigat. Și eu am fost, asemeni dumitale, cu ani în urmă, cînd am auzit în gura poetului Philippide, debutant pe atunci, numele Scoroboștea, ale cărui silabe păreau interpretarea fonetică a unui copac scorburos în adînc de pădure udă.

Cu puține zile înainte, același Philippide îmi recitase o poezie de-a lui, de curînd scrisă, care începea cu acordul de harfă :

Alb menestrel al lunii
Sprinten crin...

Și iată acum : Scoroboștea.

Mi-a spus numele, dar mai mult nu. Așa era Philippide : tenebros în penumbrele rembrandtiene ale acelui Iași. Pînă cînd într-o zi, cedînd reiteratelor mele întrebări, mi-a mărturisit că Scoroboștea e personajul central al unui roman care se petrece exclusiv în lumea de larve a vidanjorilor.

Ciudat subiect : nu ? Ciudat și cumplit. De mirare că nu l-a înșfăcat Zola, cel care a clădit cu mîni simfonice mormanele, truculențele și mirosurile halelor, în *Pîntecul Parisului,* sau Octave Mirbeau, amatorul de strășnicii.

Anii au trecut, Philippide a devenit cărturar și scriitor consacrat, dar n-a scris niciodată romanul celor care trăiesc mînjit la antipodul crinului.

Drept care vreau să arunc măcar o lumină fugară de lanternă surdă asupra obrazului lui Scoroboștea, care n-a

avut cinstea unei biografii, ci numai stropul de intenție al unui nume.

Astfel, prietene Philippide.

AMINTIREA CEA HIDĂ

Ne ducem în trecut, departe, în dulce tîrgul Ieșului, în mahalaua Beilicului, pe ulița Zlataust, lîngă biserica Sfîntul Ion Gură-de-Aur. Acolo, în fundul unei ogrăzi, e casa copilăriei. Ferestrele sînt deschise pe vînăt dulce de noapte, în care floare-i numai liliacul și lumină numai steaua. E ceasul somnului pentru copiii de-o șchioapă, dar unda de rai a liliacului și toți bondarii, caradaștele și gîzele neliniștii de primăvară, cu palpitații de perdele albe la ferestre, nu-i lasă să închidă ochii care clipesc mai mult a joacă decît a somn. Că și clopotnița bisericii cam fulguiește a lună.

Cînd deodată se aude chiot mare, harmalaie de cîni stîrniți și huruit de roți dezlănțuite prin hîrtoape.

Ce să fie ? Cine ? Vin pompierii ? Cel cu șbilțul ? Gunoierii ? Nu. E altceva, cam dinspre gunoaie, dar și mai mișelnic.

Se întristează pînă-n stele noaptea liliacului, ca un obraz de mireasă suduit.

A ce miroase, Dumnezeule, îngereasca noapte ?

Copiii se țin de nas (ca la riținã), dar sar din pat, stîrniți și, țuști, la fereastră, să afle ce s-a întîmplat cumplit în lumea miroaselor.

S-a întîmplat, mări, că a trecut prin noapte, venind din fundul mîrșav al pămîntului, un convoi de sacale cu răsunet dogit, una după alta, oprindu-se pe la casele rușinate ale oamenilor, cu căldare, frînghie și felinar — la ceasul înalt al stelelor.

Umbre vin, umbre se duc. Ce se golește într-o parte se umple într-alta, cu răsunet de căldare abia urnită din adînc zemos și smîntînit.

Și ce a fost la început miros, într-altfel decît al florilor, devine duhoare ; dospește, crește, se revarsă, acoperă, înghite, mistuind parfumul spăimîntat al florilor și orice nu-i ca ea în calea revărsării ei clocite. E ca un balaur mîlos pe

care-n loc să-l vezi cu groaza ochilor îl simți cu cutremurul și năduful nărilor.

Ferestrele se închid. Dalbele perdele ale adierilor de primăvară atîrnă cu mîhnire ca straiul vestalelor batjocorite, și mirosul străbate prin crăpăturile ferestrelor, pe subt uși, moale, umed, rînced, puhav, galben. Nimic nu-i poate sta împotrivă. Nara, odată atinsă, nu mai poate uita.

Zădarnic fumează tata tutun ca beteala. Zădarnic afumă mama cu zahăr ars și coji uscate de portocală. Zădarnic se țin copiii de nas. Duhoarea atotstăpînitoare e mai presus de acestea, mai grea în nevăzutul ei, mai prezentă, mai copleșitoare, ca o poruncă a iadului deschis, cu pecete de acolo.

E hîd. Năprasnic de hîd.

Și e trist ca o moarte.

Pămîntul liliacului, învins, pute înalt.

Clipe și clipe de-a rîndul, casa celor trei copii cu nasul în cleștele degetelor stă captivă, ținîndu-și suflarea.

Pînă cînd, plină, căruța pleacă, înhăitîndu-se din nou cu celelalte, ș-acele cu rîtul sacalei sătul, picurînd de belșug. Le-auzi, din cîne-n cîne, drumul de noapte și urgie. Ducă-se. Amin.

Dar mirosul e încă acolo, ca un abur al necuratului rămas. Trece mult timp, crengile și adierile primăverii luptă din greu pînă cînd noaptea se limpezește din nou (dar cu sfială și c-un fel de fragilitate) întru mireasmă, stea și feciorie. Ferestrele deschise iarăși cheamă nara spre slăvile izbăvite...

Căci și-n fața liliacului, nara se teme să respire pînă la fund : și-a pierdut adîncul încrederii.

SCOROBOȘTEA ȘI AI LUI

Să-i numim deci oamenii de la antipodul crinului. Te vei fi întrebînd, iubite cetitor, de ce ? De ce și-au ales acești oameni (totuși) o îndeletnicire atît de netrebnică ? De ce nu s-au făcut hamali, gropari sau cerșetori, rămînînd la marginea ponosită a omenescului, nu și mai dincolo de ea, în hidos.

Și eu m-am întrebat, dar n-am aflat răspuns. Cred însă că numai nevoia, întîmplarea și resemnarea i-au mînat și oprit acolo unde a căzut zarul : steaua celor fără stea. Acolo

a rămas Scoroboştea (pînă atunci om ca toţi oamenii, cu mamă, cu icoană, cu duminică albă şi iubită cu mir de busuioc), pe un alt mal al lutului, în duhoare, printre cei care s-au lepădat de floare şi lumină. Nici cînele nu se lipeşte de pasul lor şi nici pisica. Ei n-au decît mîlul clocit al vieţii. La trecerea lor, ferestrele se închid, capetele se întorc, nările se astupă. Ca şi leproşii, dar fără tragicul biblic al acestora, ei sînt o familie a umbrei dinspre vierme şi gîndac. Nici un vin nu le primeşte buza, decît acela care se vinde, poşircă, la o crîşmă dincolo de cimitirul morţilor. Nici o femeie nu-i îngăduie, bărbaţi, decît acele numai, fără floare, cumpărate ca o carne, cu un ban spurcat. Ziua dorm : unde ? În ce culcuş ? În ce colibe ? Iar noaptea, lătraţi de cîni, pornesc să scurme, să desfunde şi să umple, culegînd, din casă-n casă, ceea ce omul, ca şi fiara, ascunde, acoperă şi îngroapă. E munca lor aceasta. Dar te mai poţi gîndi la pînea care răsare tot în mîni după o astfel de muncă a mînilor ? Dar mai pot ei să-şi sărute mama ? să intre în biserică ? să ciocnească oul roş al Paştelui ? să-şi amintească de zîmbet cu obrazul ?

Pasul lor face pîrtie printre oameni ; apropierea lor alungă : preajma lor trăsneşte. Sînt unşi cu moarte.

EPITAFUL UMBREI

Numai că toate acestea au fost şi, slavă Domnului, dus-u-s-au de veci. Urmaşii lui Scoroboştea sînt nişte tehnicieni specializaţi, cu automobil ermetic şi pompe aspiratoare. Îndeletnicirea lor, diurnă, nu îndoaie cîtuşi de puţin verticala demnităţii umane. Ei fac un fel de hirurgie. Vin cu roţi de cauciuc, chemaţi telefonic, opresc motorul, stabilesc contactul, pompează şi pleacă ştiinţific, la volan, lăsînd un uşor iz trecător, ca o aluzie la trecut. Nu la aceştia s-a gîndit Philippide şi, desigur, nu pentru aceştia am scris cele de faţă, ci pentru Scoroboştea din dulce tîrgul Ieşului.

Poate că doarme în cimitirul umbrelor.

Fie-i îngerii aproape măcar acolo, că în viaţă tare departe i-au fost.

CAPŞA

Ce este Capşa ? O cofetărie de lux, han valah al parizianului Boissier ? Un restaurant elegant, a cărui ţinută, bucătărie şi pivniţă respectă canoanele clasicismului gastronomic francez ? Un hotel distins ?

Dacă vreţi, da. Fiecare dintre acestea, în parte, şi toate laolaltă sînt Capşa.

Dar fenomenul social Capşa depăşeşte tripticul comercial, fiind, mai presus de acesta, o academie oficioasă a rafinamentului autohton şi un criteriu care include nuanţa unui superlativ.

Nu toţi cei care consumă (cu limuzina la scară), în vitrina dinspre Calea Victoriei, sînt de acolo, din acordul Capşa. Şi, dimpotrivă, mulţi dintre cei fără dare de mînă, care nici nu-i mai calcă pragul, sînt totuşi ca de acolo, înrudiţi de la distanţă.

Pe malul caragealesc al Dîmboviţei, Capşa e la antipodul sifonului, ţoiului, mititeilor, scobitorii polivalente şi vociferării —, adică la antipodul crîşmei.

Capşa este (sau era) un pas spre Franţa.

CURTEA-VECHE

Cunoscut în patru colţuri ale ţării de toată suflarea locului, Capşa a devenit, în gura naiv imprecatorie a provincialilor, un simbol al dezmăţului bucureştean.

S-a ricanat de multe ori : capşişti, capşism —, cu depreciere şi cu hulă chiar.

În realitate însă, numele acestei erori polemice nu e decît supravieţuirea unui aburit altădată.

Clădirea însăşi de pe Calea Victoriei (situată pe locul denumit odinioară al Slătineanului), dacă n-ar fi interpretată prin numele care o îmbracă oarecum somptuar, ar apărea numai ca o robustă casă de modă veche, contemporană cu diligenţa şi lumînările de seu.

E puţintică Franţă în zidul ei înnourat (chiar dacă e zugrăvit de curînd) şi în ritmul ei domol, şi fără îndoială că şi oleacă de Moldovă.

Acolo nimic nu e ostentativ modern. Totul se înfăţişează patriarhal, chiar dacă nu mai e. Un foşnet de malacov nu te-ar mira ; nici te-ar surprinde o palpitaţie de evantai, sau un parfum de *Ess-Bouquet, Le jardin de mon curé, ylang-ylang*, sau *Le Bouquet de l'imperatrice*. După cum firesc ţi s-ar părea un şir de cupele oprit cu luciu negru la uşa de intrare. Iar dacă ai auzi în gura portarului înclinat : „Să trăiţi, coane Vasile", ai crede că nu poate fi decît Vasile Alecsandri, mîndrul poet al mătăsoasei Moldove, venit în vizită la Bucureştii din timpul lui.

Şi ornicele de acolo parcă bat într-un alt timp, ca în saloanele desuete ale oraşelor de provincie —, deşi eşti în inima Bucureştiului, cu zvonul babilonic la fereastră.

Chelnerii, cu frac firesc, îndemînateci şi prezenţi, au buna-cuviinţă care încîntă şi obligă. Nu sînt servili, dar nici familiari. Sînt îndatoritori şi destoinici. Nu servesc bacşişul, ci obrazul clientului (care pare oaspe) şi cinul casei (primitoare).

Mai sînt şi un fel de copii de casă, acolo şi dincolo, ducînd şi aducînd cu mîna lor mică straiul şi lucrurile celor mari, isteţi, fără impertinenţă, sprinteni cînd îi chemi, iuţi cînd îi trimiţi, aşteptînd cu deferentă încredere răsplata, fără să ţi-o impuie penibil cu mîna întinsă împuşcător.

Hotarul bărbaţilor în frac e restaurantul şi încăperea cu mesele cofetăriei. De acolo, odată cu bomboanele, încep şi domnişoarele-de-la-Capşa, într-un miros vanilat care e vestirea drajelelor cu obraz de porţelan fardat. Sînt şi vitrine pentru anumite sorturi ; dar, în genere, bomboanele Capşa sînt ascunse într-o sută unul de sertare. Mînile domnişoarelor-de-la-Capşa au o presteţă pianistică pentru aceste sertare. E o plăcere să le vezi alcătuind o cutie de bomboane, din orga sertarelor. Iar pachetul cu care pleci de acolo e croit ca o haină, cu grijă şi cochetărie : e de la Capşa doar.

Şervetele, prosoapele şi toată rufăria patului şi a mesei sînt într-adevăr albituri, cu cinste în săpun şi lumină în cuvînt.

Cristalurile (lămpi, butelii, vase, cupe) rîd preacurat ca întocmirile gerului.

Nu-i larmă nici un pic. E o cuviinţă în sunete şi glasuri, o potolire, care sfiesc zgomotul, obligîndu-l la discreţie, chiar dacă n-a venit cu ea de acasă.

Pe coridoarele hotelului trec umbre, fără răsunet de pas sau uşă, ca la mănăstirile de maici.

Iar încăperile hotelului, cu crivaturi franţuzeşti, ale iscusinţei somnului ; cu vechi oglinzi, în apa cărora e un abur de amintire ca în casele în care o bunică a fost cîndva logodnică ; cu canapele şi fotolii din alt timp, pentru lectură şi vis lung, cu fruntea în palmă ; cu mese ovale, a căror linie curbă adună tîmplele, creînd intimitate ; cu lighene răscroite larg şi ample căni de porţelan în care apa sună bătrîneşte ; şi cu sobe de pe vremea statului la gura sobei —, sînt fiecare nu o cameră cu număr şi cu sonerie pentru chelner sau madamă, ci „odaia mea", emoţionanta încăpere a acestei iluzii a trecătoarei pulberi omeneşti.

HOTEL AL TIMPULUI PIERDUT

În genere, nicăieri nu eşti mai singur, mai străin, mai părăsit, decît într-o cameră de hotel. Acolo, între cei patru pereţi impersonali, vecin nu cu omul de alături, ci cu sunetele lui descorporate, printre mobilele indiferente, te volati-

lizezi, devenind o noțiune cu număr și cu ploșnițe — clientul din camera numărul 6, de pildă. Căci numele rămîne la portar, cu fișa, iar numărul te însoțește cu cheia, definindu-te : pe ușă. În odaia acelei uși, cu numele lăsat la portar, nu mai ești tu, pronumele cu rădăcini ereditare, lirice, profesionale, ci, abiografic, domnul-de-la-6 : un fel de substantiv numerotat. De asta, în vidul pneumatic al unei odăi de hotel, nimic nu-i mai straniu decît întîlnirea cu obrazul tău regăsit în oglindă. „Cine-i acel ce-mi spune povestea pe de rost ?"

La Capșa însă, deși într-un hotel, rămîi *tu* ca într-o casă cu amintiri. Senzația trecutului te însoțește necontenit, ca o privire de bunică, în decorul prezentului imediat, încălzindu-ți singurătatea.

E o tinerețe care a fost în bătrînețea care este : deprinderi care au rămas, tradiții care stăruiesc ca într-o familie.

Numai portretele lipsesc de pe pereții îngînduraţi, cu chipurile dușilor de veci. Dar parc-ar fi, poate prea șters. E o absență plină de prezențe. Pustiu nu e în nici un caz. Peretele de acolo e obraz de viață, nu geometrie.

Cîte o băbuță de mătasă veche trece pe un coridor, cu tusa ei de pe vremea valsului ; sau poate-i însuși valsul devenit băbuță. Rămîi în reverii, vecin cu moartea, moliile și cu balul, val al timpului. Ți-aduci aminte de bisactele cu inele și cercei, de portrete ovale, de bucle cu fundă veștedă, de batiste de dantelă, de parfumul de paciuli și de vetiver și de chiseaua cu dulceață de chitră...

E un hotel al „timpului pierdut". Marcel Proust l-ar fi recunoscut.

Totul era adînc : de amintire — și acea fosforescență care înverzește a vechime și a straniu paginile *Crailor de Curtea-Veche*, gromolnicul de umbră al lui Matei Caragiale.

CORABIA

Dintre orașele țării, Bucureștiul, capitala realităților și veleităților românești, exprimă cea mai ahotnică dorință de înnoire. E chiar mai mult decît o dorință, e o trîmbițătoare obsesie.

Astfel, hotelurile mai recente ale necontenitei prefaceri, înalte în spațiu, cu faruri, firme luminoase, ascensoare, centrală telefonică, baruri, afirmă o croială de vapoare cu ifose transatlantice. Le vezi, dar nu te-ai deprins de ajuns cu ele. Îți sar în ochi, ca tot ce-i nou și mare, și-ți par abia ancorate în portul nostru valah, venite din țara zgîrie-norilor, de departe.

Între ele, hotelul Capșa, singurul, e o corabie cu pînze sure care vine de demult.

PROFESORI ȘI ELEVI

ELEVUL UNUI PROFESOR

Axinte Frunză (desprins de pe creanga vieții) a fost în anii săi profesor de latină și de greacă și colaborator al *Vieții românești* în dulce tîrgul Ieșului. Cu chip gălbui de fildeș asiatic, avea un veșnic creț ilar pe față și în ochii micșorați, ca cei gîdiliți de o încercare de strănut în soare de primăvară. Această glumeață undă de lumină nu-i venea nici de la oameni și nici de la cer, ci numai din Horațiu. Bea vin (antic) cu fratele Horațiu, și (nou) cu fratele Mironescu, întîrziind la ode și la cupe (*carpe diem*), fără să știe dacă afară-i lună sau omăt strălucitor pe munții lui Horațiu (*vides ut alta stet nive candidum*), uitînd că minutarul a depășit și ceasul (mesei) și mileniul (lui Horațiu).

Era atît de uluitor distrat întru cele pămîntești, încît nedespărțitul lui prieten, mucalitul Mironescu (și el sub candelă), ne istorisea odată, Frunză fiind de față, că într-o zi fratele Frunză ar fi întrebat din vin adînc pe tovarășii săi de plutire : „Bre, oameni buni, da' fratele Frunză unde-o fi întîrziind ?" Auzind aceasta, fratele Frunză s-a scărpinat în barba creață (bahică) și a exclamat ca despre altul : „I-auzi, bre, ce-a spus nerodul". După cum se vede, omul lui Horațiu era distrat pînă la altruism.

La toată lumea spunea „bre" și „frate" (vorba inimii lui înrudită — și slav, prin sînge, și latin, prin cultură — cu tot omul) ; chiar și elevilor, surprinși, la început, de neobișnuitul unei astfel de intimități. Acest frate al iluziei frației niciodată nu era acolo unde-i stăteau picioarele (în lumea

aparențelor) ci, mai mult decît alături, dincolo, cu clasicii. Firește, e greu de înțeles cum putea fi profesor un om atît de absent. Totuși era (în lumea aparențelor). Și, după cum se va vedea, avea și discipoli.

*

Odată, fratele Frunză (în redingotă de nuanța și croiala redingotei de cocleală a statuii lui Kogălniceanu) surîdea de pe catedră, peste băncile elevilor clasei a opta, colinelor ieșene, dulci, în soarele de primăvară, ca strugurii abia culeși. În clasă, un vid fericit de început de primăvară, cu elevi tolăniți în bănci calde de soare, cu ferestrele deschise spre sevă. Rai curat. Dar iată și iadul : un zgomot din cale-afară liceal (poate o ceartă de la joc de cărți cu „hai sictir, golane !") îi aduce aminte de gunoiul aparențelor. I se încrețește fruntea burzuluit (o avea pietroasă, naltă, cu lumini), i se întunecă, înnourat, albastrul ochilor (poate căprii, dar treacă și această aparență), suspină înăbușit, deschide catalogul corvezii, își aruncă privirea, cade peste un nume, cască gura și urnește poverile :

— Iurașcu, ia spune ceva despre Horațiu !

Și ca și cum cu aceste vorbe și-ar fi îndeplinit misiunea pe pămînt, îl lasă pe Iurașcu în spațiu și pleacă din nou în timp. (*Eheu ! fugaces, fugaces !*) cu colinele eternei primăveri.

Clipa curge dulce, bîzîie mirat o muscă nouă, zbîrnîie naiv un gros bondar de catifea vărgată auriu, zuzuie o albină cu sclipiri în aripi, miaună o pisică, țîțănește o gîză, piuie niște pui-pui, elevii din bănci cetesc (romane) foșnind cu grabă paginile întoarse (care miroase a hîrtie caldă), alții își potrivesc cărarea (la mijloc) sau răsucirea cu luciu gras al frezei, alții (cu degete de repetent) răsucesc cogeamite țigară pentru closetul recreației, iar alții își vînează (cu gura strîmbă de efort) coșurile vîrstei critice în ciobul de oglindă cu fulger de soare.

Toți l-au uitat pe Iurașcu, începînd cu el însuși. Stă în fundul clasei, la hotarul dintre bănci și locul viran din fața cuierelor — conștient de profilul său, palid, cu păr nocturn (căzut pe frunte, prăbușit pe frunte), cu ochi fatali și pelerină de umbră, ca o versiune liceală a lui Hamlet. E singu-

rul care stă în picioare (ca și omul tragic al lui Shakespeare) într-un „a fi sau a nu fi". Încolo, la fel cu ceilalți, e absent.

Și timpul trece.

Dar deodată *„le transparent glacier des vols qui n'ont pas fui"* e spulberat de clopoțelul recreației (aparențelor). Fratele Frunză tresare și (ca o stea căzătoare) își aduce aminte cu dîra de aur a prăbușirii abisale. Își regăsește (intact) lutul cu redingotă dindărătul catedrei cu catalog, se scarpină ca un trezit din somn cu deșteptătorul, revede, vede și se miră :

— Ce faci, frate Iurașcu ?

— Tac, frate Frunză.

Parcă a vorbit Horațiu (senin) prin gura lui Iurașcu. Fratele Frunză, întru acestea, și-a regăsit creștul zîmbetului mongolic. Dă din cap și spune fericit (cu Buddha și Homer) :

— Bine, frate Iurașcu.

PROFESORUL UNUI ELEV

Se vede că, în această vreme a subtilității atomice, copiii (precoci) s-au cuminți, că nu se mai aude decît despre isprăvile oamenilor mari.

Dar mai de mult, pe vremea poveștilor, era un copil peste măsură de mintos și fără seamăn de neascultător (drac împielițat), spaima și osînda părinților. Huiau de răul lui rudele, babele și sfetnicii părinților bătuți de Dumnezeu c-un fel de șfichi rămas din biciul lui Atilla. Iar gura oamenilor cumsecade spunea în cor întunecat (de orizont cu bubuit de nori) : „soi rău, rușine, pacoste".

Vai de urechea (ascultătoare) a bieților părinți. Își și vedeau odrasla devenită om : în streang.

„Nu mai merge" se încruntau unii către alții (între care și părinții), dar lăsînd de pe o zi pe alta, de la o luni la altă luni (ziua speranțelor în altfel), pînă la toată urma hotărîndu-se să scoată din pămînt un om (de fier) în stare să strunească demonul. Din una în alta, ajung la un dascăl renumit pentru răbdarea, iscusința și experiența lui. Dar cînd îl văd, clipesc bieții părinți în fața lui, căci omul (de fier) era mai de argint decît un bunic (de atunci) alb și blînd

și cu zîmbet, și pe deasupra nu cu mult mai nalt decît piticii celei albă ca zăpada.

Însă nemaiavînd încotro (că nici picioarele nu mai puteau de atîta mers), se spovedesc bieții năpăstuiți de-a-fir-a-părul, fără să ascundă nimic : nici asemănarea năprasnicului lor plod c-un strămoș care a stîrnit pe oamenii din veacul lui la răzmeriță, ducîndu-i și la vărsare de sînge.

— Bine, zice dascălul cel alb (ca zăpada), zîmbitor și mărunțel (ca din povestea Albei). Îl aștept cu dragoste.

I-l aduc, deci (cu speranță mai mult în căile Domnului decît în puterile omului), dar legat burduf cu frînghie vîrtoasă. Ghemuit în el, cu capul între umeri, cu căutătură de ciclon, cu pumnii încleștați și gura scrîșnit mută — elevul pare o vietate purtătoare de trăsnet, un împroșcat din iad.

Dar profesorul, cu zîmbetul de cais în floare în înălțimea bătrîneții lui oprită la copil, îl dezleagă din gratiile cu noduri și, ca și cum n-ar fi știut nimic, îi face loc cu mînă bună pe pămînt, în soarele și sub streașina celorlalți copii.

Părinții se întorc la ei acasă, cu suspin și rugăciune.

Trec clipele unei zile, ceasurile alteia, săptămînile zilelor, și iată că se umple luna de numărul zilelor ei. Dar toate stau pe loc, rămînînd ca în clipa dintîi. Cel izgonit și lepădat stă ca turbat, cu ochii mîloși, fără să desclește gura. Nu poate ști nimeni dacă măcar aude ce spune profesorul în jurul căruia învățătura crește cu zîmbet (ca floarea) pe fețele copiilor. Acesta însă, noul venit, ferecat în el și oblonit, parcă nici nu e acolo. Chiar numele și l-a uitat. Chemat, nici nu tresare. A devenit (deși între puii omului răsădit) un pădureț.

Dar toate zilele calendarului au una mai altfel decît celelalte, chiar dacă nu-i încondeiată cu roșul sărbătorilor. Cînd a venit aceea, dascălul l-a luat de umăr pe înnegurat și l-a îndemnat cu blîndețe spre odaia lui. Acolo, între cărți, poze și aburi de lulea, e bine ca în insula lui Robinson Crusoe. În fund e orga. Dincolo e globul pămîntesc. Acolo e crocodilul împăiat. Dincolo e ocheanul.

Profesorul îl lasă cîtva timp între acestea ; apoi îl poftește pe scaun și-i spune de la om la om :

— Ție nu-ți place să înveți ce știu toți.

Pădureţul ar vrea parcă să dea din cap, dar s-a dezvăţat. Încă mai hain împovărat de clipa şovăirii, stă la pîndă, cu grumazul încordat ca pentru luptă.

— Şi eu eram aşa, spune stăpînul minunatei încăperi.

Pădureţul deschide ochi de vietate (curioşi) şi creşte (copilăreşte) înspre omul cu vorbe care-ţi bat în tîmple, smucindu-ţi inima.

Dascălul scade glasul ca un apus de orgă şi spune :

— Într-o zi, cînd eram şi eu copil, mă opreşte un vrăjitor cu barbă albă şi-mi spune : „Măi băiete, eu te ştiu şi mi s-a făcut milă de tine. Tu nu poţi mesteca mîncarea tuturor. Iaca, eu am să te învăţ o limbă pe care n-o cunoaşte nimeni. Mintea mea a născocit-o pentru vrăji."

— Şi te-a învăţat ? cuvîntă pădureţul, ajungînd la hotarul frunzei, de unde începe vorba.

— M-a învăţat.

— Şi mă înveţi şi pe mine ? gîfîie copilul (sărind din apăsarea pădurii) gata să cadă în genunchii rugăciunii, regăsită fără de icoană.

— Te învăţ, dacă te juri că nu mai spui la nimeni.

— Mă jur că nu mai spun la nimeni — se leagă copilul ridicat la rang de om. Şi dascălul l-a învăţat greceşte.

„LA BRICIUL VESEL"

Dacă pe la şase ani o zînă m-ar fi întrebat : „Ce-ai vrea să fii, fătule ? Împărat ? Făt-Frumos ? Zburător cu paloş ? Zmeu cu buzdugan ?" — aş fi răspuns : „Să fiu, dacă se poate, ca domnu Blăgeanu".

Domnu' Blăgeanu, cel mai presus de poveste, era patronul frizeriei „La briciul vesel" din mahalaua Beilic, nu departe de crîşma lui Coniver (cel cu vin sincer şi murături năstruşnice). Desigur că briciul era vesel din cauza clientului, după cum şi clientul era vesel din cauza briciului. Aşa te ducea capul după ce vedeai zugrăveala de pe firmă : un client fericit ca un motan gîdilit sub bărbie, în albi clăbuci de săpun, în timp ce briciul îl rade albastru, lăsîndu-l cu obraz trandafiriu.

Însă vorba „bărbier" nu spune nimic despre un năzdrăvan ca domnu' Blăgeanu. Căci bărbieri au fost, sînt şi vor fi puzderie, cît păr în barba popii Nemţanu, pe cînd domnu' Blăgeanu (a fost odată) nu-şi poate avea pereche în spaţiul omului de toate zilele.

Iată de ce îmi voi muia pana în cernelurile colorate ale copilăriei, încumetîndu-mă să intru ca pe atunci „La briciul vesel".

Poftiţi, vă rog.

STRAȘNIC !

Numai că „La briciul vesel" nu intri ca oriunde, dînd buzna pe ușă, fără pauza pragului. Acolo, dimpotrivă, stai în față, gură-cască, minunîndu-te ca proasta la tîrg. În fereastra cea mare a briciului vesel plutesc pești, dar nu de cei netrebnici, care sfîrîie în tigaia bucătăresei (Babeta), ci mîndri ca luceafărul în strălucire arămie de amurg. Stai și nu te saturi privind. Ca și cum la el te-ai uita, în ochi, domnu' Blăgeanu te simte și iesă la tine.

— Ce-i, flăcăule ?

(Mai mare dragul s-auzi o astfel de vorbă cînd abia întreci cu numărul anilor degetele unei singure mîni.)

— Ce vînt te-aduce ? Ți-a crescut barba prea mare ?

Face cu ochiul și rîde.

Cum să nu rîzi și tu, gîgîlici cu puf de boboc, cînd cogeamite domnu' Blăgeanu îți face cinstea să te întrebe în glumă și să rîdă cu tine ?

Strașnic om !

— Domnu Blăgeanu (zici cu sfială, și de jos în sus), ce fel de pești ?

— De aur, zice.

Auzi !

— Și chiar de aur ?

— De aur zburător, zice și dă din cap.

Strașnică vorbă ! Te duci cu ea acasă și nu-ți mai iese din minte și parcă nici din ochi. E ca un fel de ninsoare cu fulgi de aur zburător. Te luminează și prin somn c-un fel de licurici și de candele cu ochi și guriță căscătoare.

CĂ-NAINTE MULT MAI ESTE...

Ș-abia acum văd că tot n-am intrat „La briciul vesel".

Haidem, oameni buni !

Dacă pui mîna pe clanța ușii cu geamlîc în culori, și dacă împingi, tresari deodată cu inima la gură.

Cu-cu, cu-cu, cu-cu...

Unde o fi pasărea care-l vestește pe domnu' Blăgeanu că picior străin i-a călcat pragul ?

— În loc de cîne (zice), am un cuc.

Rămîi cu gura căscată, auzind cine-i păzește agonisita.

— Mușcă ? întrebi.

— Ai haz, bată-te să te bată ! te blagoslovește domnu' Blăgeanu. Ia poftim un măr...

Îl iei cu evlavie. Dar ce fel de măr o fi ? E mai moale decît cele de acasă, ca un fel de clăbuc împielițat. N-o să zboare în plafon ?

— Apucă-l voinicește ! te îndeamnă domnu' Blăgeanu ca un căpitan de oaste. Hai, nu-ți fie frică ; doar nu mușcă !

Zis și făcut. Ca la o încercare de putere, strîngi mărul cu tărie. Te împroașcă drept în ochi, c-o săgeată apoasă. Dai un țipăt (ca la șoarece), clipești, te dezmeticești, te ștergi, vezi că-i glumă, icnești a rîs — și bagi de seamă că miroși a violetă.

Aferim miros ! Ca o cucoană de matasă care vine în vizită.

Cine te vede te privește chiorîș, te adulmecă și te cercetează cu prepus :

— Ce-i cu tine ? Unde mi-ai fost ? A ce miroși ?

Ești fudul ca cei care vin de la crîșma lui Coniver. În sfîrșit miroși și tu a ceva care-i altfel decît cele de acasă și de la biserică.

Are să fie bine. Că-nainte mult mai este...

DOMICILIUL LEULUI ȘI SEDIUL CANARILOR

„La briciul vesel", măi, nimic nu-i ca oriunde. De pildă, în fund atîrnă un leu-paraleu.

Cum asta ? sai dumneata de colo. Ei da, zic eu, un leu galben zugrăvit pe o perdea de mărgele albastre. Dacă atingi mărgelele, leul lor, trezit din somn, se clatină ușor ca un frunziș de toamnă bătut de vînt. Și orișicum, ți se face inima cît un purice, căci la un năzdrăvan ca domnu' Blăgeanu multe se pot întîmpla, ferească Dumnezeu.

— Și ce e după Leu ? îl întrebi cu respect și cam înspre poveste.

— Domiciliul, zice.

Strașnică vorbă. Ș-o spune domnu' Blăgeanu împărătește. Dai din cap pătruns și oftezi, simțindu-te prea mic pentru aceste înțelesuri.

— Iar aici e sediul — continuă domnu' Blăgeanu, coplesindu-te.

Peștera din poveste sau sipetul sfintei Vineri sînt o nimica toată pe lîngă „sediul" lui domnu' Blăgeanu.

Așadar, despre leu am spus, adică despre perdeaua leului.

Dar n-am pomenit nimic, dintr-o mie și una altele, despre școala canarilor. Întocmai ! Domnu' Blăgeanu care știe să cînte și singur, dacă vrea (din muzicuță, din fluier, din ocarină și din mandolină cu fundă), are școală pentru canari. Domnu' Canar-profesor are cușca lui, cu perdea „personală" și nu-i la un loc cu elevii decît atunci cînd „predă".

Zic :

— Dar n-are tablă, cretă și burete ! Cum atunci ?

— Ei, bată-te să te bată, că doar îi învață muzică, nu croitorie.

— Și-i dai leafă ?

— Sigur. O dată pe lună.

— Și pensie ? (Vorbă auzită la bunici.)

— Și pensie, rîde domnu' Blăgeanu pînă la măseaua de aur.

— Cît ?

— Ne învoim creștinește, după cum ne lasă punga și inima.

Rămîi cu gura căscată. Îl vezi pe domnu' Blăgeanu făcînd socoteli în patru ochi cu domnu' profesor, care-i pasăre galbenă, cu plisc în loc de ochelari, dar are elevi, ca orișice domn profesor.

Mare parascovenie !

AȘA-S PĂRINȚII !

Între nu mai știu cîte altele, are domnu' Blăgeanu o anumită oglindă în care, dacă intri, nu-ți mai vine să crezi că ești tu. Și are două fețe, adică două uși de intrare. Pe una te umfli și te turtești, pe alta crești și te subții. Te uiți la tine și gîlgîi ca la panoramă, uitînd că rîzi de tine, nu de altul. Cînd ieși de acolo, din drăcovenia cu două fețe, îți faci cruce să-ți ajute Dumnezeu să te întorci teafăr în trupul pe care ți l-au dat părinții.

— Nu-ți fie frică, viteazule, zice domnu' Blăgeanu ; am eu grijă să nu-ți facă nimica boala de oglindă.

Nu numai canarii, dar și oglinzile fermecate ascultă de domnu' Blăgeanu. De foarfece, pieptene și brici nici nu mai vorbesc.

— Cine iesă din mîna mea poate să-l tocmească și mire la prințeasă — zice.

Mama zice numai „prințesă", dar ce știe o mamă de acasă pe lîngă un năzdrăvan ca domnu' Blăgeanu ?

— Tată, de ce nu te tunzi și mata la domnu Blăgeanu ?

Tata ridică din umeri și zîmbește numai cu fumul de țigară.

Așa-s părinții ! Nu știu niciodată ce-i bun ! Dacă nu vor să-i asculte pe copii !

*

De-a lungul anilor (care au trecut cu copiii), domnul Blăgeanu a rămas tot acolo : cu copilăria.

Foștii copii au uitat de el. Călcînd și ei pe urmele tatălui lor și ale tuturor oamenilor mari, au devenit clienții unui bărbier reputat din centrul orașului. Dar de cîte ori întîmplarea i-a adus (în treacăt și pe fugă) prin locurile copilăriei, au văzut cu regăsire zîmbitoare firma „La briciul vesel", iar sub tinicheaua ei zugrăvită, pe pragul modestei dughene, pe neschimbatul Blăgeanu : jovial, serviabil, cu replică și gata oricînd.

Cum s-ar spune, un om mulțumit de sine, cu soare pe prag.

Bravo lui !

Și iar au trecut anii.

Pînă cînd, într-o zi, printre alte fapte diverse, ochii au întîlnit în negreața tipărită a unui ziar un nume din copilărie : Blăgeanu.

„Individul Blăgeanu de profesie bărbier și-a pus capăt zilelor, tăindu-și beregata cu briciul."

Vesel !

OAMENI ÎN APĂ

DIMINEAȚA CÎND MĂ SCOL

Cutare insultă pe cutare : „Ești un porc".

Protestez cu Jules Renard în numele porcilor. Porcul, intrinsec, e curat : adică se trage la apă. Jegul lui e extrinsec, necaracterizîndu-l. Reputația rîmătorului derivă numai din condiția pe care i-o fac oamenii : porcină.

„Porcărie" e o expresie atributală a omului, nu o realitate aptitudinală a porcului.

Dar omul e curat ? *Quod est demonstrandum.*

În principiu, toți oamenii se spală. Dar pînă unde merg principiile ? Manualele didactice hotărnicesc categoric spălatul :

> Fața-ntreagă,
> Gîtul tot,
> Și mînile pîn' la cot.

E o mare pudoare creștină în acest neuitat vers al copilăriei. Observați că pînă și spălatul mînilor nu trebuie să depășească o anumită limită : cotul.

Dealtfel, versul normativ al manualelor școlare mai are și un început edificator :

> Dimineața cînd mă scol
> Mă-mbrac iute și mă spăl...

I-adevărat că pe vremea patriarhală a sacalelor era și cam greu pentru apa cumpărată cu cofa să cunoască altăceva din om decît micile suprafețe neîmbrăcate ale trupului :

mînile, obrazul și gîtul. (Alții, și mai rezumativi, se mulțumeau să se clătească în gură și să se spele pe ochi, fără să mai aibă și prejudecata restului.)

Pe atunci, spălatul cuiva, cucoană sau boier, putea fi și public, fără ca morala să păgubească. Dealtfel, boierii de atunci se spălau de preferință chiar în fața casei, în cerdac, așa cum țăranii făceau aceeași operație pe prispă.

Venea o țigancă, ținînd prosopul pe umăr și lighenașul în mînă. Altă țigancă aducea cănița cu apă rece. Boierul apărea încă neferchezuit, cu pantalonii pe el, în cămașă de noapte, desfăcută pe stuful țanțoș al pieptului, și-n bujmachii brodați de mînă. Se clătea dintîi în gură, sorbind apa cu mare răsunet (ca la sorbitul racilor) din căușul palmelor ; apoi folosea și pentru obraz apa tulburată în gură, pulverizînd-o în palmele care o duceau din nou pe obraz (cum se dichisesc și pisicile), mai făcea oleacă de zurbă și de șagă cu apa (și țigăncile) și degrabă ajungea la șervet în care intra cu un oftat de ușurare.

După care boierul se simțea curat ca lumina dimineții (oricare i-ar fi fost noaptea).

Și de ce nu ? Curățenia vine din suflet. Povestește Anatole France despre un călugăr, Pafnute mi se pare, care a pus pe alții să îl lege de un stîlp în pustia vulturului pleșuv și a leului, stînd în acel vîrf cu trupul negrijit, zile și nopți de-a șirul, întru florile sufletului.

Spune cu duioșie Anatole France : „Mirosul său de sfințenie ajungea pînă-n ceruri".

Au mai fost și oameni de aceștia, alături de netrebnicile muieri care adie ca floarea păcatului în nara creștinului.

*

Dar s-au dus acele vremuri preacurate pînă la sfințime ale lui Pafnute.

Și iată că apa nu mai vine cu sacaua, nici nu se mai vinde cu cofa. A răposat vremea lighenelor, a cănilor și a oalelor de noapte (cumar le spune în Moldova) frumos zugrăvite cu flori, rotunde sub pat ca luna în cer, și cu scufă de dantelă : de zestre.

Acuma fiecare casă are în sînul ei ceea ce bietele gospodării de altădată nu țineau decît în fundul curții (în apropierea cuștei cînelui), cu capac, sobă de fier și gazete frumos

și potrivit tăiate. Și mai are fiecare casă de acum și feredeul ei, adică baia. Cadă pe măsură trupului, ca și coșciugul, tot ca ș-acela, și mai bună și mai proastă, după lăsatul pungii, de la cea de tinichea smălțuită pînă la cea de marmură meșterită, cu robinete destoinice din care apa rece cît și cea fierbinte curge la poruncă, și deasupra, cu ploaia chibzuită a dușului.

Astfel, spălatul nu mai e o muncă, ci o lene. Stai în apă ca în pat, te bălăcești, te săpunești și gata.

Versul străvechi al manualelor școlare, contemporan cu preistoria apei, ar trebui refăcut.

Propun :

Dimineața cînd mă scol
Mă dezbrac ș-apoi mă spăl
Peste tot, de sus în jos,
Pe dinfață și dindos.

CONU FĂNUȚĂ

Mahomed e profetul lui Allah, iar conu Fănuță e profetul băii de abur. Iată un aforism glăsuit de conu Fănuță pe băncile de lemn fierbinte, chiar în timpul sudației : „Cînd omul e tînăr, adică nebun, baia e un drum spre femeie ; iar cînd omul e bătrîn, adică înțelept, femeia e un drum spre baie".

După cum se vede, conu Fănuță, de loc din tîrgul Bacăului, respectă și baia și femeia. În tinerețe, conu Fănuță a prețuit mult făptura cu trup de amforă care și ea l-a ospătat cu dărnicie dintr-ale ei belșuguri. Dar nici în anii de primăvară a nebuniei omului, conu Fănuță nu s-a prăpădit cu firea.

Spunea (la baia de abur din Bacău) :

— Bre oameni buni, cu femeia-i ca și cu tramvaiul : pierzi un tramvai, nu-ți face inimă ră, că vine altul.

De cînd e înțelept și stă la București, conu Fănuță e fericit o dată pe săptămînă, luni, la baia de abur, unde stă o dimineață întreagă cu trupul și sufletul, fără să rîvnească la nimic alt.

Mai zice conu Fănuță :

— Pacostea omului nu e că vrea să fie fericit (că asta îl hurducă oleacă din lene), dar că vrea să fie fericit în fiecare zi a vieții lui, uitînd că Dumnezeu l-a învățat că săptămîna nu are decît o duminică. Eu unul însă sînt fericit o dată pe săptămînă, la baia de abur, iar în celelalte zile ale săptămînii sînt mulțămit că am lăsat în urmă o zi de fericire și că înainte mă așteaptă alta. Aud ?

— Este, coane Fănuță.

Nu zice rău conu Fănuță și lectorul are numai de cîștigat, ascultîndu-l la baia de abur.

Iată încă o vorbă de-a lui conu Fănuță, după care ne vom despărți de el, lăsîndu-l să fumege în încăperea fierbinților : „De la baia de cadă ieși spălat ; de la baia de abur ieși alt om".

BAIA DE ABUR

De cum intri, simți că-i cald ca la viermii de mătasă, și miroase a prosop jilav. Acolo nu poți sta îmbrăcat, nu numai din pricina căldurii, care te vrea gol, dar și fiindcă, atîta vreme cît ai hainele pe tine, ești străin (ca un om treaz rămas pe marginea, cu scaun, a petrecerii celorlalți).

Deci te dezbraci, despărțindu-te de haine ca de o ancoră a ființei tale sociale.

Omul e deprins, după ce se dezbracă (nu la doctor), să pornească spre pat.

Acolo însă, odată dezbrăcat, intri în căldură, o regăsești cu tot trupul, căpătînd conștiința unui nou contur : al goliciunii edenice.

Pornești în papuci de papură (încă pudic : reminiscențe sociale), cu cearșaful pe umeri, spre ușa desfătărilor apei.

Încăperea în care intri e umed cețoasă și sonoră ca o biserică. Acolo-s dușurile. Te botezi lung în ploaia încropită sau fierbinte, adunată cu snop moale și cu foșnet peste tine.

Apoi intri la abur, picurînd, cu părul peste frunte. Simți căldura deodată, cu toată goliciunea trupului, ca un borangic al arșiței. Cei de acolo sînt goi ca strugurii. Stau care pe bănci, care pe scaune, cît mai tolăniți.

Dar ce fac atît de reculeşi, atît de pătrunşi ? Meditează ? Fumează narghileaua visului lung ? Ascultă muzici ? Au vedenii dulci ?

Nu. Asudă.

În trupul toropit, sufletul devine mai sprinten, într-o adolescenţă a lenii.

Noul venit aduce încă amintirea hainelor, adică a vieţii sociale. Mintea avocatului răsfoieşte agenda şi dosarele, cu frunte preocupată. Doctorul aruncă priviri cu diagnostic. Profesorul se plimbă meditativ ca cocostîrcul din pastelul lui Alecsandri, cu mînile la spate, mirîndu-se poate că nu-şi aude scîrţîitul ghetelor. Sublocotenentul sprinten şi cambrat, cu lănţujel de aur cu cruce la gît şi brăţară de aur, îşi simte încă gradul uniformei. Mîna fumătorului, deşi n-are ţigară, caută uneori scrumelniţa ticului rămas.

Dar cu încetul toţi încep să uite cine-s, ce-s şi de pe unde vin.

Stau pe loc şi totuşi pleacă : într-un fel de tren de plăcere.

Unul şi-a descoperit degetele picioarelor : le răsfiră, le adună, le răsfrînge, dialoghează mut cu ele, şi parcă-i vine să zîmbească. Întocmai ca pruncii din leagăn. Aşa fac şi ei cînd descoperă, după ce s-au săturat de biberon, distracţia piciorului cu atîtea degete mişcătoare.

Altul face bum-bum-bum. E trombon, tobă mare sau automobil. Cocuţă !

Altul a devenit Carusso într-o operă italiană. Carusso însă e un caz mai rar. Îndeobşte toţi devin baritoni sau başi, căci rezonanţa bisericească a băii dă iluzia glasului chiar şi afonilor. Te întîlneşti cînd cu Mefisto, cînd cu Figaro, cînd cu Fra Diavolo, cînd cu Boris Godunov. Îţi zbîrnîie timpanul numai de celebrităţi basale sau baritonale. Mugete profunde în care vaca, boul şi malacul şi-au pierdut numai coarnele.

Ai intrat într-o casă de nebuni ?

Mai ştii ? ! Iată cogeamite oameni în toată firea care, adunaţi în jurul duşului, se înghiontesc, se hîrjonesc, hliziţi, flăcăizaţi, slobozind rîsete mînzeşti —, întocmai ca plozii în recreaţie.

Acela care gesticulează superlativ e Cicero acuzîndu-l pe Catilina.

Celălalt, care schiţează paşi de faun (uitînd că are burticică), e chiar Nijinsky.

Ce s-a întîmplat ? Au înnebunit ? Sînt beţi ?

Da şi nu. Oarecum da, oarecum nu. S-au apropiat prin goliciunea în căldură de copilărie, regăsindu-i absurdul, gratuitatea, bucuria de a trăi.

Acesta e misterul băii de abur : liberarea copilului captiv în omul matur.

De asta omul care intră vechi (în haina lui) iesă de acolo nou (în pielea lui) —, reluîndu-şi deîndată deprinderea vechiturilor.

HAMAMUL TURCULUI

Conu Fănuţă poate să-ţi facă, închizînd ochii, harta României prin băile ei de abur. La Bot'şeni, de pildă, este abur de piatră care cinsteşte nordul Moldovei. Şi dulce tîrgul Ieşului merită să trăiască, avînd o baie turcească mai ieftină şi mai curată decît toate cele de la Bucureşti. Şi Oltenita are baie de abur. Nu mai vorbesc de Ardeal, unde băile de abur se întrec una pe alta. Conu Fănuţă a nădusit în toate.

— Află, bre băiete, că toată ţara e stropită cu sudoarea mea. Ce zici ?

— Mult înainte, coane Alecule, într-o ţară cît mai încăpătoare !

Dar asta încă n-ar fi mare lucru. Conu Fănuţă însă cunoaşte şi băile de abur din toate ţările Europei : din Suedia pînă-n Italia, din Franţa pînă-n Turcia.

Astfel, cînd am plănuit să plecăm la Constantinopol, conu Mihai (Sadoveanu), Ştefana Velisar şi cu mine ne-am sfătuit şi cu atoateştiutorul conu Fănuţă. Ne-a spus el ce trebuie despre cetatea turcului, dar deîndată a ridicat o sprinceană şi un deget, glăsuind :

— Coane Mihai, dacă n-ai să faci o baie de abur la Constantinopol, degeaba ai mai întins atîta drum pe apă.

Şi ne-a spus unde, cum şi ce fel.

Ne-am dus deci, conu Mihai şi cu mine, călăuziţi de vorbele lui conu Fănuţă, ajungînd în faţa ambasadei persiane, la uşa „raiului".

Se vede însă că nu-i uşor să calci pragul raiului, căci de cum am intrat, conu Mihai cu pălăria şi cu pelerina (cît un turn) şi eu în valea lui, s-a pornit o zvoană ca de gîşte speriate. Gîgîiau tot felul de turcoaice grăsune, gesticulînd cum dau din aripi gîştile stîrnite. Pînă cînd dintre ele s-a desprins una mai oacheşă (un fel de gînsac al lor) şi, apropiindu-se de noi, cu ochii bulbucaţi de mînie, a început şerpeşte :

— Hşşşş ! Hşşşş !

Şi celelalte, în cor, au început să fîşîie la noi, ca vrăjitoarele din *Macbeth*.

Nu pricepeam nimic. Mă uitam la ceafa lui conu Mihai, vedeam că-i tot acolo, neclintită, deci şedeam şi eu — bărbat de piatră înfruntînd valul mîniei femeieşti.

Stăm noi ce stăm, înconjuraţi de femeile-gîşte cu fîsîit şerpesc, şi numai odată văd rîsul cum se urcă în conu Mihai, scuturîndu-l ca un cutremur. Roş la faţă şi clătinat de hohot, conu Mihai a ieşit de acolo, urmat de mine. Din urmă, ne ajunge încă şoapta care ne huiduie.

— Ce-i, coane Mihai ?

N-a răspuns, fiindcă rîdea ca Marea Neagră cînd îşi îneacă vapoarele. Apoi am mers ce-am mers, ne-am oprit la o cafenea. Conu Mihai a chemat un turcaleţ, să-i ferchezuiască botinele, am făcut şi eu la fel, am băut cafele, am fumat ţigări, am tăcut şi deodată văd că iar îl apucă pe conu Mihai cutremurul rîsului.

— Ce-i, coane Mihai ? îl întreb cu zîmbet.

— Hîşşş ! spune conu Mihai întocmai ca ele. N-ai înţeles ? Am nimerit în ziua femeilor !

Şi iar se prăpădeşte de rîs conu Mihai.

— Noroc că nu ne-o tăiet capul.

*

Avea dreptate conu Fănuţă.

Aferim baie !

Intri într-un fel de moschee de marmoră, solemnă, dar atît de armonioasă încît deîndată îţi devine intimă.

Un turc te conduce într-un chioşc de lemn, cu ferestrele colorate în galben şi albastru ; prin ele, lumina devine naivă, amintind lanterna magică şi pozele lui Robinson Crusoe. Pe jos e un covor care stinge zgomotul. Un divan moale, îmbrăcat în cearşafuri albe, te aşteaptă. Cearşafurile sînt vioriu-

albe şi îţi duc gîndul spre albiturile cu iz de levănţică din dulapul bunicilor, aşa cum le ţin minte ochii mereu miraţi ai copilăriei.

Te dezbraci în amintiri. Eşti acolo într-o casă bătrînească. Revii după o lungă despărţire. Unde-s bunicii ? Dorm undeva somnul cel alb. Unde-i motanul ? Toarce. Unde-s poveştile ? În cartea lor cu poze. Unde-i tic-tacul pendulei negre cu ore aurite ?

Aici nu vezi şi nu auzi decît tăcerea preacurată în care-s toate acestea : fum.

După ce te-ai dezbrăcat, devenind din ce în ce mai tînăr (împrimăvărat ca în preajma bunicilor), apare ca adus chiar de covorul-zburător un turc care-ţi păturește (ca şi dadaca de odinioară) hainele şi rufele, te îmbracă într-un cearşaf care-i proaspăt ca floarea atunci culeasă, îţi pune papuci moi şi te conduce la şi mai cald.

Îl zăresc şi pe conu Mihai, ieşind dintr-un alt chioşc, cu doi turci după el, nu cu numai unul, cum se cuvine unui om atît de falnic. (În toate părţile Constantinopolului, conu Mihai e cinstit ca un sultan. Parcă nu-i ?)

Şi intri într-altă moschee. Marmură albă ca neaua dintîi, cu bazine în care apa stă limpede, oglindind copilăreşte tot ce vede. Stai acolo, pe o lespede de marmură blajină, într-o căldură ca de soare la vremea portocalilor înfloriţi, şi-ţi vine să zîmbeşti sau să spui versuri uitate : *„Ce Fabre d'Eglantine, si jeune et si charmant avec son nom d'été !"*

Mai sînt şi alţii pe acolo, tot ca tine. Nu vorbesc, nici nu întreabă. Toţi visează ca statuile în lumină de lună, cu acelaşi zîmbet al căldurii bune şi al blîndului popas.

După un timp — April e anotimpul său — te ia un turc şi te aşază pe o lespede cu căpătîi. Doamne ! Ce dulce poate fi o marmură pe care te întinzi gol ! E moliciunea pietroasă a zeiţelor într-o marmură străveche.

Turcul pregăteşte spumele săpunului într-o căldare de aramă. Că mîna lui nu-ţi va atinge trupul cu săpunul, ci numai cu spuma, cu fumul său alb. Îndată eşti cuprins în înflorita clăbuceală, deasă, cu ochiuri de curcubeie. Începe masajul, lin, prelung, cu o vigoare meşteră, care-ţi sculptează fiecare muşchi, ducîndu-ţi trupul spre antichitatea statuilor.

Dar ce eşti tu acela dintre spume : dansator ? gladiator ? sau zeu ?

Mereu îți regăsești în trup și-n suflet armonii uitate, zvonuri de poeme, glorioase zboruri, dîre de trireme : marea odisee dusă.

Apoi, la întors, te așteaptă un alai de turci cu cearșafuri și prosoape, toate groase și călduțe, care te usucă și îmbracă. Nu te miști. Stai pur și simplu, nou, leneș și împrospătat, cu suflet odihnit, în mînile cu somn, cu pace și poveste ale meșterilor turci. Ei te ridică, ei te duc, ei te așază pe divan, îmbodolit în albituri și pleduri, ei îți aduc cafeaua gingirlie și țigara, ei îți culeg scrumul — numai ei.

Tu nu faci nimic. Ești ca norul de primăvară oprit în lumina lunii pline : argintiu.

Stai fericit, gîndind cu Jules Renard : *„Je sais regarder les nuages qui passent. Je sais aussi rester en place. Et je sais presque me taire."*

Jules Renard a descoperit această înțelepciune însoțindu-se cu niște copaci.

Nu-l cunoscuse pe conu Mihai !

DUMITRACHE

Dar nu e cu putință, la capătul acestor ape ale scăldatului (în amintire) să nu-l pomenesc pe Dumitrache, băiețul din dulce tîrgul Ieșului.

L-am știut din copilărie la baia de abur din dosul Mitropoliei. Făcea de toate, de la măturatul ogrăzii de dinfață (unde toamna castanii numărau frunze de aur), pînă la masaj (frămîntatul aluatului boieresc, cum spunea el) — dar mai cu seamă bînd. I se scobise buza de jos de atîta băutură. Cine-l știa, cum îl vedea, îl și întreba :

— Ei, Dumitrache ?

— Da, săru-mîna, aproba el, ca și cum i s-ar fi oferit ceva.

Și-ndată lua banii din mîna clientului, dădea o fugă pînă la crîșma de alături și se înapoia la trap cu un pahar de apă plin cu holercă (așa îi spune Ion Creangă). Îl dădea dușcă, turnîndu-l parcă de-a dreptul în gît, căci nu vedeai decît zvîcnirea omușorului. După care, Dumitrache (roș la față și cu ochii injectați) necheza o dată înfundat, scuturîndu-se ca

de friguri, se freca cu palma peste burtă și pornea la treabă : neîntrecut de spornic.

Ani de-a rîndul a trăit astfel — mereu beat, totdeauna vrednic, niciodată acru. Beția îl ducea spre rai, împleticit și glumeț.

— Măi bețivule, ai să crăpi de-atîta băutură ! îl dezmierdau duioșii apei.

— N-ai grijă, că mă ține el Dumnezeu.

Într-adevăr, îl ținea. Nici o boală nu s-atingea de Dumitrache, nici o vătămătură, nimic. Zbîrcit, știrb, sur, cu ochii injectați și gura scobită, duhnind mereu a holercă —, dar mereu același, ca întotdeauna.

— Și-a ucis moartea, a spus cineva.

Toți chefliii din dulce tîrgul Ieșului, unde crîșma-i deasă, erau oarecum solidari cu Dumitrache-bețivul. El îi masa, el îi descînta la abur, bătîndu-i cu măturica de frunză de stejar, el le potrivea aburul și dușul, el îi spăla pe cap cu vin și gălbenuș de ou, el le punea în samovarul aburului esență de brad. Într-un cuvînt, numai el știa meremetul dezmahmurelii după chiolhan. (Omul lor.) După care, lor le aducea vin și gustări de la Manaș, el alegîndu-se cu încă o dușcă de holercă.

Nimeni din conducerea băii nu s-ar fi putut atinge de Dumitrache. El era stîlpul (bețiv) al casei apelor.

Au trecut anii, puzderie, scufundîndu-mi orașul copilăriei. Și într-o zi, venind în treacăt prin acele locuri, m-am abătut și pe la baia de abur, regăsind zidurile amintirii, fără să recunosc și pe oamenii din acel fum.

— Dar unde-i Dumitrache ? am întrebat pe oamenii noi.

— Care Dumitrache ?

— Dumitrache-băiețul.

Au ridicat din umeri.

— Dumitrache-bețivul... cel care dădea dușcă paharul de apă cu rachiu.

— Aha ! Ei ! o plecat...

— Unde să plece Dumitrache ?

— Se vede că pe ceea lume.

Ei, Dumitrache ?

DE ÎNTÎI APRIL

DRUMUL MIRESEI

Nici un sfîrșit nu poate fi mai amar decît bătrînețea unei femei frumoase și răsfățate, ajunsă babă la casa altuia.

Catinca Stupcanu (Catincuța unei epoci moldovene) a fost bucuria văzului și auzului boieresc la toate mesele și balurile timpului. Avea în zîmbet dinții ghioceilor, iar în umbra genelor răsfrînte, privirea toporașilor. Atît de sprintenă în frăgezimea ei, că nimeni nu se-ncumeta să creadă că e mică.

Fuga veveriței îi sclipea glumeț în cîrlionții ruginii. Și rotunjimea mărului domnesc (și parcă și aroma lui) se desfăcea naiv în decolteul umerilor. Cine o vedea creștea spre ea. Iar cine o auzea rîzînd în altă încăpere se lumina a dalb, exclamînd : „Catincuța !", cum murmuri : „I-auzi zurgalăii !" în ziua de argint a celei dintîi sănii.

Spun amintirile că, odată, întîlnindu-se cu ea un venerabil preot cu sprinceană troienită gros, se oprește cu geana-n sus, făcîndu-și semnul crucii.

— De ce, părinte ? îl întreabă (cu gropițe) Catincuța ochilor de toporași.

— Să văd cine ți-o fi tată chipului de înger : Cel din cer ? sau cel din iad ?

— Ș-acuma știi, părințele ? îl cercetează și mai în zîmbet Catincuța, apropiindu-se galeș de el.

Părintele se scaldă o secundă în parfumul Catincuței.

— Am crezut că știu, dar am uitat. Du-te !

Boierii, în focul inimii, se topesc la picioarele ei. Conduriile Catincuței însă mai sprinteni decît rîndunica nu au

nici cuib și nici astîmpăr. Ea trăiește în clipe, proaspătă ca ele, fără căderi de stele din trecut, nici fulger dinspre viitor ; mereu în rouă și în rază pe un prag al dulcei primăveri.

„Veșnic tînără e Catincuța noastră !"

Această exclamație a tuturora e oglinda ei. Pînă ce (fără să știe cînd și cum) iată că a depășit-o. Cade ca o frunză de melancolie pe inima ei mirată : căci bate la fel într-un trup care parcă nu mai e același. Se scutură însă cu hotărîre și devine o coană Catinçuță mai plinuță, mai înceată, mai c-un creț printre gropițe, mai c-un dinte de întuneric, în șirul alb al celorlalți — dar vitează cu drăgălășie : „Coana Catinca nu îmbătrînește !"

(De la „Catincuța" pînă la „coana Catinca" a căzut nu numai bruma, dar și ninsoarea chiar.)

Acest omagiu însă (al unora) îi îndeamnă și încordarea de a fi tînără, hrănindu-i magic și speranța de a nu îmbătrîni.

Trec și anii coanei Catinca. Începe frigul oaselor. C-un șal pe umerii uscați, coana Catinca se trage cît mai în umbră, oftînd a iarnă. Clipa (sură) cade ca fulgul (rece), chemînd umbra corbului. Crește singurătatea ca buruiana lîngă pasul oprit al femeii bătrîne. Și n-aude alt glas în viitor decît pe-al tusei : credincioasă ca un cîne.

Nici casă, nici bărbat și nici copil. N-a avut pe lume decît tinerețea. A pierdut-o. E învinsă în toate oglinzile. A rămas singură. Dar și altfel săracă. Mănîncă la unii și la alții, ca și odinioară, dar strecurîndu-se acum pe ușile deschise pentru musafiri, cu umilința oarecum glumeață a paiației, ca să pară că are un rost și să fie îngăduită.

Azi așa, mîne așa — dar iată că vine și poimîne. În fața ușilor închise o întîmpină cumplita vorbă : „Boierii nu-s acasă".

Și dacă nici boierii nu mai sînt acasă pentru ea, cine să mai fie ? Îngerul morții ? Pare că o ispitește — dar nu pînă la faptă. Începe coborîșul. Întinde mîna înspre ușa de dindos. Cîte o bucătăreasă mai miloasă îi oprește te-miri-ce, dîndu-i pe ascuns, înfășurat într-un ziar : „Na, coană Babă", C-așa au botezat-o boierii care nu mai sînt acasă pentru ea. Din ce în ce mai încolțită de nevoie, își descoperă un fel de rudă depărtată, care „o strînge de pe drumuri". Acolo coana Baba

devine pur și simplu Baba, uneori chiar și Băboiul, Cotoroanța și Babornița.

— I-auzi cum tușește ! Sparge casa !

Ca să nu zgîrie urechea celorlalți, tusa ei stă lîngă pod, aparținîndu-i ca și cioburile. Mănîncă totuși la masa celorlalți (albind învinețit la coborîtul și suitul scării), fără de dinți (nici puși și nici rămași), numai cu gingii și cu mîini tremurătoare pentru orișice, dar mai cu seamă pentru lingura de supă. Cînd vin musafiri, stăpînii n-o primesc la masă. Îi trimit ceva la „cucurigu", dar nu din prisosul ospățului, ci din merinda veche.

— Tot nu poate să mestece !

Nici slugile n-o prea au la inimă, că e prea nevolnică (pacoste) fără să le fie măcar rudă (cu testament).

E drept că nu e a nimănui. E, pur și simplu, de la verbul *a fi*, oarecum a podului, înaintea sicriului, între paianjenii care cresc mereu în jurul ei, ca niște ochi cu raze ai singurătății.

Dar iată că i se pregătesc oaspeți (alții decît gîndacii negri) : copiii casei, care din an în an, din prag în prag și din năzbîtie în ispravă, au ajuns la vîrsta podului. Năvălesc pe scară ca o grindină, tropăind și bocănind la ușa închisă...

— Coană-Babă-hăi ! hăulesc ei ca flăcăii la nuntă.

Dar mireasa podului nu-i aude, că e și surdă. Copiii dau buzna pe ușă, revărsîndu-se cu chiot. Coana Babă, ca însuși podul devenit făptură, stă în ceața anilor, creață, galbenă, uscată.

— Cînd te măriți, frumoaso ?

— Da, da, încuviințează ea din cap, întrezărindu-i veseli în luminișul vîrstei lor.

— Isaiia dănțuiește ! chiuie copiii în jurul ei, viscolind sub duduiala pașilor colbul podelelor.

Apoi o lasă : mireasă de scrum și cîlț în beteala ațelor de paianjen.

NUNTA DIN POD

Vine gripa la coana Baba.

Cei de jos așteaptă cu speranță. Dar gripa se duce și coana Baba coboară din nou la masă cu tusa ei rămasă.

Se mai urcă și alte boli pînă la coana Baba. Dar și acele pleacă, întristînd creștinești speranțe în cer ale celor de jos.

— Cînd are s-o strîngă Dumnezeu ? Uf ! Ce păcate ispășim ?

Pînă cînd într-o zi iată că se adună la pragul ietacului boieresc fata din casă, bucătăreasa și spălătoreasa cu mînile ei creță de leșie și săpun. Stau și tac, ca nourii lîngă lună.

— Ce-i cu voi, femeilor ? le cercetează cu sprincenele săltate stăpîna casei —, izbutind din una-n alta să afle că Baba a trimis după Lența (o țigancă din vremea 'neaei). Și că Lența a îmbăiat-o, a lăut-o, a pieptănat-o, i-a curățit odaia, i-a înfățat patul cu așternut de olandă îngălbenit în sipet, acoperindu-l cu șalul turcesc scos de la naftalină, după care (gătit ca un pat de nuntă) l-a tras în mijlocul odăii. Apoi a cumpărat două lumînări de ceară, pe care le-a potrivit în cele două sfeșnice de argint ale 'neaei, și a chemat popa s-o împărtășească.

De la popă au aflat cîțiva, și de la aceștia, toți. Huiește tîrgul în care s-a întors amintirea coanei Catinca. Tot drăcoasă a rămas ! Iaca-și face rîs de nepoată-sa care o ține în pod, fără s-o mai arate în lume. Bravo !

Stăpîna casei aude și se roade, cu unghiile în podul palmei și pasul boca-boca. Se zbuciumă, dar nu știe ce să facă. Fierbe ! Au dreptate bătrînii (ceilalți, ai proverbului) : „pe cine nu-l lași să moară nu te lasă să trăiești".

Coana Babă și-a petrecut noaptea cu țiganca tinereții ei, în amintiri, în tusă și în rugăciuni. Dimineața și-a îmbrăcat cu grijă sărăcia, punîndu-și cerceii și inelul scăpat de amanet, s-a suit în pat, și-a luat rămas bun de la Lența, și-a încrucișat mînile pe piept, a închis ochii și a așteptat.

Lența a rămas în rugăciuni.

Iată că vine ora prînzului. Prin fața casei, lume adunată ca la urs, cu ochii la pod : acolo-i dracul de coana Catinca !

Stăpîna casei gîfîie, fălcile i se bulbucă, ochii fulgeră. Toți se înfățișează în jurul mesei, la locurile lor. S-aude soneria de dinfață. Slujnica aduce o depeșă pentru coana Catinca Stupcanu. Stăpîna casei, pufnind ca o locomotivă, o deschide :

„Să ne trăiești, coană Catincuțo, pentru lecția nepoatei."

Stăpîna casei nu leşină, nici nu face explozie — dar e la mijloc între acestea. Aruncă telegrama şi strigă :

— Dumneaei se întrece cu gluma. Du-te, fato, şi ad-o pe sus la masă !

Trece timp. Nu se aude decît zdup-zdup pe scară şi tic-tac în sufragerie. Servitoarea reapare : numai ochi, cu buzele găurite de tăcere, ca paznicii mormîntului învierii lui Hristos.

— Ce-i, femeie ? Te-ai prostit ? Nu ţi-am spus să mi-o aduci pe sus ? Cine-i stăpînă în casa asta : dumneaei sau eu ? Să plece din casa mea, că de nu, pun sergentul s-o ridice...

ŞI ATUNCI INFLOREA LILIACUL

Mă vei întreba, iubite cetitor, de ce am pus sub semnul lui întîi april, glumeaţa zi a farselor, această biată întîmplare scoasă de la naftalină ?

Iată de ce. Un moldovean albit în Franţa şi abia întors de acolo lumina odată într-un salon de astăzi amintirea Catincăi Stupcanu. Istorisea frumos strănepotul lui Neculce, dar poate că prea lin pentru zigzagul şi iuţelile contemporanilor. Toţi îl ascultau şi cu respect, dar şi c-un fel de resemnare. Le simţeai căscatul în răbdarea ochilor deschişi ca la comandă.

Noaptea era de primăvară ; chiar de întîi april, dar după stilul vechi. Clavirul aştepta cu nerăbdare mînile pianistei ; iar parchetul bine lustruit, pornirea dansului cu ritmuri deşuchiate. Dar la ferestrele deschise, albele perdele lungi (dar lungi ca rochia cea lungă) păreau cuprinse străveziu de amintirea valsului. Se legănau uşoare, în parfum de liliac, ca-n noaptea altui timp.

În vorbele moldoveanului apăru Catincuţa vechii Moldove (cu ochii, dinţii şi gropiţele ei), ş-apoi şi celelalte, pînă la podul celei de pe urmă. Domoală de la început, povestirea devenea din ce în ce mai înceată, mai solemnă, ca apele în preajma mării lor ; şi, cînd ajunge acolo unde a lăsat-o pana mea, neisprăvită, iată un tînăr, clocotind de graba dansului (şi cam crispat) :

— Reuşită farsă !

— Dar de ce, mă rog ? întreabă din adîncul amintirii vechiul moldovean.

— Păi nu e azi întîi april ?

— A, da ! e-ntîi april, dar numai pentru dumneavoastră, nu şi pentru Catinca Stupcanu. Ea n-a mai deschis ochii. Murise, săraca, în pod. Scuzaţi-o. Scuzaţi-mă. N-am vrut să vă fac o farsă. V-am spus un destin. Tot farsă ! a surîs împăienjenit, cu faţa spre perdelele primăverii, cel care se plimbase odinioară, tot într-o noapte a liliacului înflorit, cu Catincuţa tinereţii şi Moldovei lui.

HULITUL NOSTRU PRIETEN, TUTUNUL

MEDICINA COBEȘTE

Nu oricine fumează este fumător, după cum nu oricine pictează, scrie sau cîntă este pictor, scriitor sau muzicant. Toate acestea nu încep dincolo de noi, în social (cu exemplul) sau la suprafața mimetismelor noastre (cu imitația), ci tocmai în adîncurile de fraged și absurd ale ființei, cu bătaia de inimă a unei chemări, chiar și tutunul care ține mai mult de patimă decît de artă ; deși, dacă e numai desfătare a lutului, apoi o găsim în aprinsul flacării mai tuturor creatorilor de frumos, ca și vinul, celălalt frate al nopții afunde și al văzului prelung.

Că tutunul face rău e neîndoios, afirmă negru medicina (ca și cum orice plăcere n-ar face rău bietului flămînd de bucurie). Și specifică : migrenele cețoase, grețurile, amețelile, lipsa de poftă de mîncare, congestiile cerebrale, alterarea funcțiunilor digestive, tulburările de circulație, paralizia extremităților inferioare, vătămarea ficatului, angina pectorală (cu gheare de hienă), cancerul buzelor și al limbii — înfățișează numai o fracțiune spectaculoasă a urmărilor tutunului.

Dar pînă a ne ucide, tutunul ne mai compromite și estetic. Într-adevăr, afumați mereu, dinții decad din categoria albului lor (de la sineliu de lapte apos, pînă la luciu de fildeș și sclipire de sidef) spre un gălbui tulbure, cu chenare și zebrări cafenii, luîndu-ne lumina zîmbetului, înlocuindu-ne-o cu un accent întristător (pînă la repulsiv) de veșted și de fermentat ; răsufletul buzelor, și el, se alterează, interzicînd celui lucid cochet spontaneitatea exclamației în obrazul altuia, sau rîsul spre vecin (nu mai vorbesc de sărutare) ; vîrful degetelor, oricît de îngrijite cu săpun, lămîie și amoniac, pare pătat suspect și lasă iz de pipă stinsă ; în sfîrșit, ființa fumătorului, îmbibată în nicotină, are și o spectrală nuanță palidă spre livid pe frunte, obraji și în albul ochilor (ca iminența unei gălbenări).

De aceea, unul dintre providențialii bărbați care se înalță (pe soclu) cu gura deschisă (de sfaturi) asupra epocii lor, încredințați că faruri sînt și uneori fîntîni —, un oarecare Balz (nu-l mai știu decît viermii și dicționarul *Larousse*), spunea cu o emfază lapidară : „Tutunul nimicește corpul, atacă inteligența, slăbește voința, și năucește o națiune întreagă".

Desigur că profetul nu fuma (mîncîndu-și în schimb unghiile).

Dar națiunile, deși năucite de profeți, fumează : de la proletar pînă la împărat.

Iar lîngă tîmpla marilor visători fumul albastru al tutunului, mereu prezent, e ca o stemă a cerului acordat.

CĂMILA TRAGE...

Sub cerul lui Allah, într-o pustie a nisipului fierbinte viscolit de vînturi, mergea odată, haida-ha, pe spata unui măgăruș, un Ali sau un Osman, în fruntea unui șir lung de cămile.

Nici pom cu braț de frunze, nici ondulație de deal, nici licăr neastîmpărat de apă.

Un cer alb ca solzii peștelui mort, lucind pe clocotul nisipului.

Omul cu burnuz n-avea pe buze cîntec, ci ciubuc. Fuma din zare-n zare iarba fumului și a visului, însoțindu-se cu ea. Om păcătos, robit de patimă ca un ghiaur.

Dar, cu voia lui Allah, toate cămilele convoiului mergeau cu legănarea lor de hulă oceanică, una după alta, fără hachiță, nici greș, parcă înșirate pe aceeași ață, după cea din fruntea lor ; iar aceea, cu gîtul șerpește întins, nu slăbea din pas bălăbăneala măgărușului.

Toate bune și cu spor pînă cînd zarul (lui Allah) a pus în locul lui Osman, sau altfel, pe un oarecare altul, dar fără

patima ciubucului, avînd acesta numai metanii (pentru el) și vargă sau ciomag pentru urechiatul de sub el și cocoșatele din urmă.

Om fără păcat, vrednic de munții de pilaf ai *Coranului*. Deci ia comanda. Se pune el în frunte pe măgar, ridică ciomagul, slobozește poruncă, și pornește : singur cu măgarul, căci în urmă nimic nu se mișcă. Nici vorba, nici ademenirile, nici răcnetul și nici ciomagul n-au putut clinti din loc cămilele împotmolite ca piramidele, după cea din fruntea lor : stană.

Numai Allah a înțeles și a zîmbit în înțeleaptă barba lui de nouri. Cămila călăuză nu mergea, cum s-ar putea netrebnic crede, după coada măgarului, ci după fumul rămas de la ciubuc, pe care îl trăgea în piept, luînd și ea ce rămînea din bucuria omului.

Allah a dat ciomagul.

Allah a dat și fumul ciubucului.

Ce place cămilei (săraca) place și omului (bietul), cu voia lui Allah (slăvitul).

DOMNUL IACOB ȘI GOLANUL

Fumatul păcătosului începe cu o amintire din copilărie.

În unele seri, cînd tata venea mai devreme de la club, fără să plece cu mama la teatru, făcea dintîi o pasiență și după aceea pritocea tutunurile. Asta se întîmpla la ceasul lămpilor scăzute, cînd dracii copiilor clipesc în pat, după rugăciune.

Dintîi, tata scotea cutiile de tinichea, le deschidea cu lucire, desfăcea hîrtiile ceruite și răsturna pe ziare desfășurate căpițe de beteală blondă, castanie și verzuie ca toamna frunzulițe de salcîm. Risipite cu degetele, amestecate, afînate și din nou adunate și strînse în cutii, lăsau în aer vibrații de pulberi pipărate (pînă la strănut) și ca o aromă aurie de pleavă de la treier, de fîn uscat și de turtă dulce.

Ochiul se bucura de atîta cataif de culoare coaptă ; nara se tulbura de atîta îmbulzire de mirodenii ; și sufletul (nu ne duce pe noi în ispită) rămînea într-un fel de visare pe pragul de aur al păcatului.

Miros mai bun decît acela niciodată n-a bătut, ca din poveste, la nara mea. Dar lampa acelui a fost odată s-a stins de veci. Amin.

Apoi am regăsit încercarea acestui miros în tutungeria din Beilic. Acolo, domnul Iacob (cu musteața cît o cobiliță întoarsă) ținea dugheană de tutunuri, țigări și chibrituri (care se aprind și pe talpă), între crîșma lui Coniver și „Briciul vesel" al domnului Blăgeanu.

— Mamă, de ce miroasă mai frumos la tutungeria lui domnu Iacob decît la cofetăria lui domnu Tuffli ?

A răspuns palma mamei ; pe obraz. Deci, roș, n-am mai stăruit în cercetarea acelor legi.

Avea dreptate mama : înspre viitor. De la domnul Iacob am cumpărat întîia oară fumul oprit, găsindu-i deîndată, după o amețeală zîmbitoare (de perdea în vînt de primăvară), amărăciunea aromată și mîndria păcatului săvîrșit.

De-atunci fumul albastru m-a însoțit în toate arderile mele, ducîndu-mă în afară numai spre prieteni. Vorbesc de cei care au rămas lîngă inimă: Ibrăileanu, Ștefan Dimitrescu, Tonitza. În fumul albastru, ca într-un pridvor al cerului, îi văd încă pe robii lui Dumnezeu, dușii...

Dar să revenim la domnul Iacob. În dugheana începutului am găsit odată și un mare zîmbet pe care vreau să vi-l spun.

Se înfățișează într-o zi (umblînd pe trei cărări) un gligan golaș sub haina peticită, duhnind a canal și a vin. Clipește (din vin) adunîndu-și letcaia de trezie a ochilor, sughiță săltat, și zice cu glas gros cît trei altele alăturate :

— Dă-mi două „Iași" !

În acel timp, țigaretele „Iași" (de format masiv, umplute cu tutunuri suav aromate, dar slabe, și înfășurate într-o foaie de tutun nearomat, dar substanțial) erau fala manufacturii ieșene și cel mai rafinat produs al incomparabilului Huber. În schimb, fiecare țigaretă costa (aproape exorbitant) zece bani : aur.

Deci : „Dă-mi două «Iași»", vorbă de bancher, în gura unui ieșit din canal, tuna. Dar și moglanul acoperea tejgheaua, stînd greu și sculat : ca tunul.

Deci domnul nostru Iacob, după ce și-a mușcat de nu știu cîte ori musteța, a luat două „Iași", mătăsos brune, și i le-a dat, două, cu mîna opărită de nesiguranță.

Laba celuilalt le-a înghiţit. Apoi a cerut un chibrit lui Iacob care, oftînd, i l-a întins cu flacără. Omul ajuns la poarta raiului a aprins o ţigară, a tras cîteva fumuri bălăureşti, înnourînd dugheana, şi a dat să plece.

— Hei ! Plăteşte, omule —, l-a detunat Iacob, săltînd de după tejghea.

— Dacă n-am !

N-avea !

Dar de ce două ?

Păi îl mai aştepta unul ca el la uşă.

INTELEPŢII ŞI TUTUNUL

Sînt unii înţelepţi (ai milimetrului), care te opresc pe stradă cu dinadins ca să-ţi spuie :

— Ştii că m-am lăsat de tutun.

— Bravo !

— Voinţă.

— Splendid.

— Grozav mă simt de bine (zice şi respiră demonstrativ).

— Se vede (zici muiereşte).

— Nici tusă, nici dureri de cap, mi-am recăpătat pofta de mîncare. Nu mai gîfîi. Simt că am întinerit.

De acord. Dar pentru ce-a întinerit ? Pentru prelungirea bătrîneţii ? Pentru creşterea tensiunii prin sporirea poftei de mîncare ? Pentru afirmarea voinţei ?

Scrumul acestora a depăşit flacăra, supravieţuindu-i ; şi iată că acum renunţă şi la visarea fumului albastru. Dar ce le mai rămîne lor ?

Virtutea aspidă a omului bătrîn, oţetul mort, gustul de iască, papucii de ţărînă.

Bieţi apostaţi ai tutunului, dacă aţi fost fumători, veţi mai fi, iar dacă nu veţi mai fi, degeaba aţi mai fost.

COLIND PENTRU UMBRE

Acolo începe scara de lemn scîrţîitor, cu miros de ceară şi de roşcovă, pe care se coboară bunicii în sufragerie, cu lumînarea, motanul, nepotul şi umbrele lor.

Acolo-s dulapurile cele zdravene, pe care stau cu arome mari ca luna plină gutuile şi merele domneşti, tablaua cu romaniţă uscată şi cutia de zahăr cubic (nu de *zahăr,* de zahăr), plină cu flori de tei în care-i încă un abur din respiraţia de aur a verii.

Acolo-i sipetul sfintei Vineri, de lemn verde cu bujori înfocaţi, în care doarme — Albă-ca-Zăpada — rochia de mireasă a bunicei.

Acolo-i fotoliul strîmb şi şchiop, bărbos de cîlţ, cu telurile afară, care face „zang" cînd te aşezi în el, răsunînd apoi ca un adînc pian.

Acolo-i soba de fier de pe vremea copilăriei tatei, mai măruntă decît cea din antreţelul de dinfaţă, un fel de băbuţă scăzută a sobelor de modă veche, soră bună cu cele pe care se coc castanele, cu fustă de tablă neagră şi ochelari de mică, ţîrîind un focuşor de lînă roşie.

Acolo, în antretul de dindos cu miros de lumînări de Paşti, de roşcovă şi de fructe, de ziare uscate şi de bucoavne mucegăite, e fereastra.

Uneori nepotul bunicilor îşi turteşte nasul de fereastra aburită şi se uită dincolo.

Ninge şi la vecini, ca şi în ograda bunicilor, dar iarna de acolo are fete. Trei. Păpuşa lor de-afară e omul de omăt :

mai mult un pui de așa ceva, dacă așa ceva ar putea să odrăslească. Dar fetele atît sînt de cuminți și delicate în jurul lui, ș-atît de tainice, că parcă fac descîntec în vechimea iernii pentru născutul din omăt, adus de fulgi din amintirea cerului. Una dintre ele, cea mai mică, s-a ridicat în vîrful ciubotelelor, și nas în nas cu omul de omăt, l-a sărutat. Din spate, celelalte au scufundat-o cu năsucul în omătul omului, în frigul lui de moarte. Apoi au rîs, bătînd din palme, ca dimineața vrăbiilor la fereastră.

Cea mai mică s-a uitat la ele, și-a pus mîinile pe ochi, și a plîns.

Și a fost cîte o batistă de păpușă și de înger în fiecare fulg venit la ea.

A plîns și cea mai mare, dar într-altă zi, fără surori și fără om de omăt. A ieșit afară, parcă furișîndu-se, cu șoșonii neîncheiați, cu căciulița pusă strîmb și cu paltonul pe umeri.

A stat așa, uitîndu-se numai la poartă ca la o duminică. Fulgii au strălucit fraged pe căciulița și paltonul ei. Și ea a ascultat (ca și nepotul de la fereastra bunicilor, cu urechea aplecată pe același ghioc de purpură) zvonul de mare veche și tînără a sîngelui.

De cîte ori s-a auzit o sanie (cling-cling) venind, dulce ca silabele unei Miorițe, s-au scuturat dintr-un april de floare liliecii cerului pe cozile cu fundă ale fetei vecinilor. Și după fiecare sanie amăgitoare, din nou în vechea ei poveste, Cenușăreasa a rămas la vatra stinsă, singurică.

Din ce în ce ninsoarea a fost mai scrumită, lumina mai bătrînă. Parcă s-au stins luminile policandrelor, parcă s-au mistuit muzicile, parcă s-a suit vremea din saloanele balului alb, sus, în podul unde-s ațele de paianjen, ferestrele colbăite, mirosul de mucegai și șoarecii.

Fata vecinilor și-a șters ochii, iar și i-a mai șters, s-a mai uitat o dată la poartă, cum te uiți la lunea săptămînilor școlare după ce-a trecut dumineca, și s-a dus spre bucătărie, atît de încovoiată, cu pas atît de greu și poticnit, că parcă o ursitoare venea de afară, aducînd în spate cozile cu fundă ale fetei vecinilor...

— Ce-mi moșmonești acolo, mă rog? îl întreabă bunica pe nepotul prins în capcană, răsărindu-i în spate. Na o petică, nepricopsitule! Pune-te și șterge fereastra. Hait!

Deci nepotul lustruiește de zor fereastra, sub ochii bunicei, pînă cînd sticla străluce din nou. Dincolo, în fund, prin fumul fulgilor, la fereastra vecinilor, se aprinde o lampă. E întîia stea care arde în inima nepotului, vestind cerul celorlalte.

Cri-cri. Cri-cri...

— Un greier, bunică. Îl auzi? Unde-o fi cîntînd?

— În capul tău de bostan, berechetule.

*

Nu, bunică. În ghiocul de purpură al inimii.

Acolo... acolo a început colindul „Sculați, sculați, boieri mari, florile dalbe, că vă vin colindători, florile dalbe, noaptea pe la cîntători, florile dalbe" —, pe care l-ar șopti nepotul pentru stinșii lui bunici — cri-cri — dacă mormintele ar avea fereastră și morții noapte de Crăciun.

REDEȘTEPTAREA PRIMĂVERII

HOTRIE

Cerul e albastru ca deasupra unei corăbii cu rodii și cîntece napolitane.

Chiuie înalt oltenii, legănîndu-și coșurile cobiliței. Zbîrnîie ca un arcuș de contrabas un avion. (Ți-aduci aminte de sirenele de alarmă și spui : Slavă ție, Doamne !)

E dimineață. E dimineața unei dimineți, căci și primăvară nu e altăceva decît o dimineață în ziua mare a anotimpurilor, la capătul căreia apune toamna ca un soare galben.

E bine să trăiești. Respiri adînc, c-un creț de zîmbet pe față. Și te duci la treabă cu pasul mai elastic ca în alte zile, oarecum întinerit.

Tumultul Bucureștiului (tramvaie, oameni, bicicliști, căruțe, automobile, camioane) a și început, cu sprinteneală de ciocane de țimbal. Pasul trecătorilor acestui ceas, și chiar munca, se învecinează cu dansul și cîntecul. Soarele nou colorează străzile și bulevardele în galben transparent de ciubotica-cucului. Aerul e limpede și ager.

Se deschid vesel ferestrele caselor, pornind c-un salt în primăvară ; și parcă după fiecare nu-s decît fete de șaisprezece ani.

Bubuie covoarele bătute, dînd răsunet spațial de primăvară. (Nimic nu dilată mai vast cerul decît pocnetul covoarelor.)

Cînii stau la soare. Ies și motanii catifelați. Piuie curcile sopran : piu-piu. Acuși încep și puii care-s ca niște luceferi de

puf galben pe iarba verde. Va mirosi a fum de frunză arsă, cam înecăcios, și, virginal, a iarbă verde și a mugur crud.

Din loc în loc, leneș la pîndă, răsar țigăncile cu miros de mahorcă și obraji de lut creț, care, cu vorbă galeș răgușită, mînă meșteră și ochi lucioși, îți desfac și îți arată, cu palmele lor pămîntii, din ghiocei sau toporași, sînii de fată mare ai primăverii, să ți-o vîndă pe nimic...

VEZETEUL MITROPOLITULUI CALINIC

Asta-i o întîmplare cu haiduc, pe care o știu de la bunicul.

Mitropolitul Calinic credea nu numai în cer (care e depărtare), dar și în om (apropiere).

Astfel că nimeni dintre cei ce-l cunoșteau nu s-a mirat aflînd că înalt preasfîntul a rînduit mai mare peste droștele și telegarii Mitropoliei pe un haiduc — cică pocăit.

Dar fiecare dintre noi, fie chiar culme a cinului monahicesc, e ca o carte necetită pentru vecinii de viață. Astfel că unii și alții din preajma mitropolitului au și sărit cu sfatul :

— Gonește-l, înalt preasfinte !

— De ce ?

— O să te prade. Așa-i năravul lui de la Necuratul.

Dar mitropolitul și-a închis auzul pentru clevetirea sfetnicilor, păstrîndu-și vezeteul pe capră — unde îl pusese inima.

Pînă cînd, într-o zi, pe cînd caleașca mitropolitului mîna de zor spre mănăstire, venind din dulce tîrgul Ieșului, iată că la un cot s-aprinde vînt de primăvară în mare strălucirea văii.

Caii se opresc.

— Ce-i, Ioane ?

— Că ce să fie, înalt preasfinte ? Ni'ca !

— S-or fi muiet bălămălile cailor ?

— Ba deloc, oftează muntele de pe capră, cu musteața cît zborul hultanului.

— Atunci de ce-ai oprit, Ioane-omule ?

Dar matahala de pe capră întunecă lumina soarelui și tace, punînd lespede de umbră pe credincioasă inima mitro-

politului Calinic. Să aibă oare ei dreptate, cei cu cerul gurii negru și la sfat ? Să vrea cel miluit să-l prade ?

Nu i-i frică mitropolitului pentru treanța vieții, nici pentru celelalte, încă mai netrebnice ; i-i jale pentru cel de pe capră, că-l pierde pre Dumnezeu.

Trec clipe mai vrăjmașe decît anii, îmbătrînind lumina inimii.

Și numai ce se întoarce Ion-haiducul de pe capră, dar greu, ca o poartă de fier ruginit, cu lacăt de temniță, și spune :

— Înalt preasfinte, leagă-mă !

— De ce să te leg, măi creștine ?

— Îmi miroasă a frunză, spune el închizînd ochii. Și m-aș tot duce...

Mai mult nu știu.

Iar bunicul, de la care știu și atîta, doarme sub pămînt, dincolo de valea frunzei.

PE TROTUAR ALĂTURI...

Pe trotuar alături saltă
Două fete vesele.
Zău că-mi vine să-mi las baltă
Toate interesele.

Simți, cetitorule, cîtă condensare de primăvară orășănească e în versul de mai sus ?

Ascuțitul la minte și amar zîmbitorul Topîrceanu a comprimat o nuvelă de Maupassant (sau echivalentul ei : un roman românesc), în acest vers ușurel și fără de pretenții.

Să-l considerăm însă mai atent. Adică să-l ademenim să-și desfacă înțelesul : „Melc, melc, codobelc, scoate coarne bourești...“

Iată : în acest vers vedem mai dintîi un trotuar (al orașului cutare). Printre alți trecători (omiși de poet, poezia avînd mai mult implicit, explicitul fiind un atribut al prozei), vine și un dumnealui oarecare (în Caragiale i s-ar spune „stimabile“) ; deci un stimabil oarecare, om cu greutate și greutăți : nevastă, soacră, copii la pension, casă, vie, moșioară, profesie liberă sau slujbă la stat, ofițer de rezervă — într-un cuvînt al țării fiu și-al patriei onor.

Acest om onorabil se duce la „interesele“ lui, cum specifică poetul, fără să vadă (liric) că vine primăvara, pe care o consideră numai agricol și cambial (termene scadente).

Cînd deodată se oprește. Ascultă, vede, revede și rămîne răsturnat de mirat.

Ce s-a întîmplat ? Spune versul :

Pe trotuar alături saltă
Două fete vesele.

Mai nimic deci care să depășească anonimatul (actorilor) și obișnuitul (acțiunii). Fapt divers.

Dar și calul troian (deși mare) a fost mai mic, și totuși... Așa și omul nostru. În rînd cu Troia, cetatea homerică, e cucerit în așa măsură, încît exclamă :

Zău că-mi vine să-mi las baltă
Toate interesele.

Înțelegi, iubite cetitor ? *Toate interesele :* plural global. Și pentru cine să și le lase ? Păi pentru două fete vesele. Deci dezinteresat. Că doar la vrîsta lui nu poate catadicsi la două. E o victimă a primăverii.

Așa pățesc oamenii serioși, mai cu seamă aceștia.

Primăvara e un anotimp primejdios ca o femeie (care nu-i a ta).

Unii o caută ; alții o găsesc.

MOARTEA

Pe-atunci înflorea liliacul
Și noaptea cădea parfumată
Umplînd de miresme cerdacul.
Ș-avea arhivarul o fată !

Tinerețea revărsată de acest catren vine mai cu seamă din prezența *arhivarului.* Cuvîntul prăfuit și uscat *arhivarul* sporește deopotrivă și parfumul liliacului și farmecul nostalgic al fetei nenumite altfel.

Ai înțeles, firește, cetitorule, că și acest vers e tot al lui Topîrceanu — al lui Topîrceanu care altfel nu mai e. Pe

mormîntul lui din dulce tîrgul Ieşului creşte acea iarbă, creştină într-un fel, că e vecină cu o cruce, dar păgînă într-alt fel, căci nimic nu tulbură uneori mai tare sîngele omului tînăr, venit cu pietate la un mormînt, decît chemarea spre seve cuprinsă în mirosul *neparfumat*, în mirosul *direct* al ierbii.

În ceas de primăvară, Topîrceanu a ştiut că i se apropie moartea. Simţea că doctorii de la Viena, Bucureşti şi Iaşi îl mint. Pe măsură ce lumina sporea, pregătindu-se pentru venirea florilor, Topîrceanu, muşcat de moarte, devenea mai galben şi mai uscat. Fugea de oameni — din supremă cochetărie : să nu-l vadă mai rău decît bătrîn, devenit, în sinistru, propria lui caricatură, schiţa strigoiului lui. Numai piele şi os. Mîinile, ostenite ca frunza toamnei, atîrnau, împovărate de greutatea falangelor.

El, care se întîlnea mereu cu el însuşi într-o oglingioară de fată, nu mai putea suporta *sentinţa* oglinzilor. Pe rarii prieteni care-şi mai aduceau aminte de el îi primea acoperindu-şi faţa —, devenind pentru ei numai glas : glasul lui Topîrceanu din culcuşul moaştelor lui.

Şi primăvara creştea mereu, din pămîntul care-l aştepta pe Topîrceanu ; răsuna glasul de copii în recreaţie al păsărilor, la ferestrele deschise. Mirosea a iarbă crudă. Se desfăceau, cu aripi albe de îngeri, pomii albi sub cerul albastru.

Şi el era galben la fereastra primăverii — galben, uscat, stins, iremediabil condamnat.

Ce straniu e tic-tacul ceasului în auzul omului care se apropie de moarte ! Şi după moartea lui, a stăpînului, această inimă a timpului exterior va bate încă : pentru alţii.

Pe trotuar alături saltă
Două fete vesele.
Zău că-mi vine să-mi las baltă
Toate interesele.

În ceasul acestei primăveri, versurile săltăreţe ale lui Topîrceanu răsăreau pe atîtea buze tinere, aproape ca refrenul unui cîntec.

Şi Topîrceanu era galben la fereastra primăverii.

Pe-atunci înflorea liliacul...

Cînd a înflorit, două lumînări ardeau la căpătîiul „pămîntului care se întorcea în pămînt". Ceasul mortului bătea înainte : postum, alături de timpul oprit.

Şi bătrînul Philippide s-a chinuit la fel, tot pe pămînt de primăvară. Dar gura lui a rostit această vorbă năprasnică : „Aş vrea cîteva clipe să mă scol din moarte ca să mă bucur că am murit".

Pe-atunci înflorea liliacul
Şi noaptea cădea parfumată
Umplînd de miresme cerdacul.
Ş-avea arhivarul o fată...

Şi moartea are o fată : primăvara.

CINE MĂ STRIGĂ DIN URMĂ

LUSTRU FACEM FRUMOS!

— Hei, domnu!

Prin faţa lustragiilor, aşezaţi la locurile cele mai îmbelşugate ale vadului uman, ghete vin, ghete trec.

Unele se opresc de la sine, fără să fie solicitate. Altele merg înainte, oricare le-ar fi starea, inaccesibile chemării, surde. Iar altele îşi încetinesc mersul, stînd în cumpănă.

— Hei, domnu! Lustru facem frumos!

Bătute cu spinarea de cutiile sonore, periile fac cleampa-cleampa, ca fălcile unor crocodili de lemn. Soarele străluce în alămării. Unele cutii au mărgele colorate ca măgăruşii din Orient. Cîte una mai chivernisită are şi oglindă. În sfîrşit, altele, cu incrustaţii şi ţarţamuri, sînt împodobite ca armonicele. Iar alături, strălucind multicolor ca un pieptar cu decoraţii, stau dulapaşele borcanelor cu cremă.

După ce criteriu ghetele nehotărîte îşi aleg lustragiul e greu de spus. Poate că uneori şi deprinderea are o pondere în această determinare; dar nu de ajuns, fiindcă, spre deosebire de bărbier, croitor şi maseur, specialişti cărora clientul le e credincios, lustragiul aproape niciodată nu e acelaşi. Trecătorul îl ia de unde îl găseşte, atunci cînd are nevoie de el, sau cînd îi vine pur şi simplu să-şi facă ghetele.

(Să mi se ierte barocul asemuirii, dar pornirea ghetelor către un anume lustragiu, ca şi pasul inimii spre o cutare fată, e tot o sinteză araţională a particularismului individual.)

Aşadar, ghetele şovăitoare vor fi seduse de una dintre ademeniri, pornind într-acolo şi oprindu-se lîngă lustragiul

investit. Gheata din dreapta, deprinsă să o ia mereu înaintea celeilalte, se potriveşte pe calapodul de lemn: piedestalul actului profesional.

Această oprire desperecheată e un moment important în viaţa unei ghete. Căci, spre deosebire de papuc, tot încălţăminte, dar care simbolizează siesta, lenea, statul pe loc, gheata e semnul mersului. Şi mai cu seamă pe stradă e învăţată să fie în ritmul pasului, însumată în succesiunea drumului. Ori iat-o oprită, descorporată din viaţa ei tocmai în matca fluxului vital, care e strada. Deşi aparţine tot vieţii, stă ca pe un catafalc, într-un fel de relief solemn.

O gheată fixată pe calapodul unui lustragiu e o invitaţie la monolog interior, la mirări, la revizuiri —, ca şi mîna ostenită de scris, cu care te întîlneşti tîrziu noaptea, la lumina lămpii.

(Văd perfect un roman de Joyce, de pildă, desfăşurîndu-se în dilatarea interioară a cîtorva minute exterioare, cele necesare lustragiului care nu ştie că periile lui ating solemnitatea timpului oprit al ghetei de pe calapod.)

Dar, lăsînd la o parte literatura, şi contabilizînd riguros realitatea, constat că bărbaţii în genere, în timpul acestei pauze, nu alunecă în meditaţii şi introspecţii, ci dimpotrivă, primăvăratec stimulaţi, se uită mai cu seamă la sprintenele trecătoare elegante. Un *domn* care-şi face ghetele devine *bărbat* mult mai des decît atunci cînd e cu femeile laolaltă în tumultul străzii. Poate tocmai fiindcă-i ancorat devine atît de insistent faţă de unele trecătoare, încît te întrebi cu poetul (Topîrceanu) dacă n-are să plece la vînătoare, lăsîndu-şi baltă toate interesele.

Numai că astfel de nebunii nu se întîmplă. N-am văzut bărbat care să plece după o femeie numai cu o gheată lustruită, plătind însă pentru amîndouă.

Nu, nu! Literatura calomniază romantic pe oameni. În realitate (această iluzie unanimă), oamenii sînt mult mai cuminţi decît îşi închipuie scriitorii lor.

*

Dar să revenim la gheata suită pe calapod. Acolo, sub ochiul competent şi investigator al specialistului, îşi mărturiseşte omul calitatea, viaţa şi beteşugurile.

Uneori e provincială. A venit cu clasa a doua la București, părăsindu-și ulițele pe care umbla măsurat, tacticos, prin fața cizmelor sergentului din colț, trecînd pe la chioșcul de ziare, scîrțîind la slujbă, plecînd la aperitive —, uneori mai călcînd și strîmb. E intimidată, dar și excitată.

Altă gheată destăinuită pe calapodul lustragiului vine din tramvai, molestată, jupuită, răzvrătită. Vrea lustru — dar vrea și dreptate, că suferă cînd e călcată.

Iată și un bocanc : al domnului elev cu termen redus de la școala de infanterie. Tare e mîndru ; în sfîrșit și pe el îl lustruiește un altul. Se simte puțintel cimotie cu soarele și alte înalte străluciri. Într-un bocanc lustruit e un juvenil imperialism destăinuit. Bocancul care pleacă duce fanfare.

Cizma, orice s-ar spune, e altăceva decît ruda ei civilă, gheata, după cum și gheata e altăceva decît bunica ei rurală, opinca. Cizma e o gheată cu pinten și lung gît tubular. O cravașă o alintă nervos cu coada ei subțire.

Gheata pensionarului e zbîrcită ca un obraz. E cu trecut și amintiri — într-un fel retrospectivă și oarecum postumă.

Gheata care vine din Moldova e botină. Nu se încrede în ghete. Milcovul continuă să curgă între ea și celelalte, ca o nuanță păstrată.

Dar gheata scoasă din cutie ce caută acolo printre pacienții autentici ? E paradoxal, dar veridic. Caută iluzia unei învechiri tocmai prin lustru, căci nu poate suporta (estetic) ostentația lucrului nou. Vrea deci un fel de biografie.

Iată și gheata unui tînăr care ține în mînă o creangă de liliac înflorit. E pe pragul dezastrului (gheata). Astă-iarnă tălpile ei găurite au absorbit toate noroaiele reci. Își mai aduce aminte în căldura soarelui. Dar piciorul e robust, liliacul e înflorit și ea speră (lustru).

Iată și gheata de bizon veritabil sau de piele de elefant cu tălpi buzat groase de *crêpe*. Stă ca un transatlantic. Simți că ghetele golane de alături o suduie printre dinți (ca să zic așa).

Dar la capătul acestei schițe sociologice trebuie să pomenesc și despre un condur dîmbovițean.

Într-o zi de toamnă, mă învecinam la o lustragerie, pe aceeași canapea, cu soția unui cunoscut critic, palid și hieratic. Am salutat-o. Doamna însă a părut că nu observă nici pălăria, nici glasul. N-am insistat cu amplificatorul, lăsînd-o

pe doamnă într-un fel de condensare hipnotică. Pînă la urmă însă, prin nu știu ce întîmplare, ne-am întîlnit nas în nas, într-un soi de carambol optic. Am reiterat salutul. Dar doamna, ca arsă : „Vai, iartă-mă, te rog..."

Nu știam pentru ce să o iert ? Pentru soțul ei, neiertătorul critic ?

Dar ea, parcă acoperindu-și insuficient cu mîinile o nuditate simbolică, se scuza mereu, ca cei care au mîncat usturoi.

Abia după un timp am înțeles că i se părea compromițător de rușinos să fie văzută la o lustragerie.

(Așa e Veta : rușinoasă.)

Caragiale e mereu prezent ; chiar și în soțiile distinșilor critici români.

*

Meșterul ales de clientul nehotărît își stinge țigara, punînd-o la o parte, sau și-o lipește de buză ; își freacă mîinile a Doamne-ajută ; raclează cu unghia manșeta pantalonului, curățînd-o cu expertă perie (eventual și cu benzină) ; și pe urmă își dă drumul, avînd în mînile cu perii stufoase acel tumult vital în stare să scoată un soare și din cel mai opac iuft. La hotarul tumultuos al periilor, cîteva boabe de apă picurate cu vîrful degetelor se bulbucă pe luciul botului ; postavul lustrului suprem scîrțîie, apoi lunecă intens și tangențial. Miruite cu luminație, ghetele pleacă mai departe, ducînd pe omul lor c-un fel de optimism care-i vine de jos în sus.

E interesant de observat că simple amănunte au uneori rol hotărîtor în determinarea dispoziției noastre.

De pildă senzația obrazului neras (și optică, dar și tactilă, căci aspra desime a bărbii cheamă necontenit degetele spre ea, obsesiv, ca o mîncărime) ne dă o apăsare umilitoare, înnourîndu-ne. Omul ras se luminează, acțiunea briciului depășind localizarea facială. Iar cel care se rade singur, de obicei, șuieră sau cîntă.

Doliul creează și menține prin însăși culoarea sa, dacă nu o tristețe adîncă, măcar tonalitatea unei gravități.

Dar iată și mai mult din și mai puțin : un om care și-a suflecat mînecile cămeșii e mai energic, mai avîntat, mai juvenil, decît unul cu brațele acoperite.

Pieptănătura unei femei îi schimbă şi psihologia. Femeile simt primăvara şi prin subţiimea rochiilor de primăvară. Bărbaţii la fel. Primăvara, pentru ei, nu începe numai cu soarele şi florile, dar şi cu femeile sprintene în strai subţire.

Un pantalon necălcat, cu conturul general blegit, dă un fel de blazare paşilor noştri, îngreuindu-i ca un adaos de ani. Odată cu dunga începe şi cochetăria pasului sprinten, aducîndu-ne un nou ritm vital.

Toate acestea (de la obrajii raşi pînă la ghetele lustruite) conţin germenii unui *coué*-ism empiric.

În oraşele de provincie, de pildă, oamenii sînt mai greoi şi mai plumburii, în genere, decît bucureştenii centrului, fiindcă în provincie ghetele-s mai cu noroi, pantalonii mai cu genunchi şi obrajii mai mîloşi, practica rasului, a călcatului şi lustruitului zilnic nefiind observată cum ar trebui.

Lustragiii, deci, sînt oamenii de jos care vin în contact tehnic cu încălţămintele oamenilor de sus.

Ghete vin, ghete trec.

Şi cum spune poetul : toate-s vechi şi-s nouă toate.

THEODORIC

Ghetele lui Theodoric (C.D. : corpul diplomatic) s-au întîlnit cu ale noastre (venite din dulce tîrgul Ieşului), tocmai la Constantinopol, unde, după cum am mai spus, eram cu conu Mihai şi cu Ştefana Velisar.

Cer iertare lustragiilor, dar nu mă pot opri numai la ghete. Urcîndu-mă mai sus, pot spune că prietenul Theo (camarad de tinereţă) era pe atunci consilier la legaţia română de acolo.

Alături de conu Mihai (pe care pana mea nu se satură să-l îmbrace cînd în pelerina dealurilor, cînd în zalea legendară a cruciaţilor), Theodoric părea o aşchie, un fel de semn de exclamare, fin şi perpendicular, de o eleganţă sumbră ca un doliu, cu obraz oval de aur mongolic, dominat de o mare frunte palidă şi de dungile cam oblice ale unor ochi toropiţi.

Eroul unei nuvele de-a lui Theodoric, după o alambicată dramă (în care viespuiesc mai multe iubite concomitente), speră că-şi va găsi unitatea dizlocată într-o sinucidere. Dar

nu se sinucide (deşi vrea), fiindcă, după cum bagă de seamă zîmbetul lui Theodoric, nu e om de acţiune.

Autorul acestei confesiuni indirecte e un contemplativ, incapabil să lupte, după cum deîndată se va vedea.

*

În acea zi era tare cald (ca în toate zilele de acolo, dealtfel, dar întotdeauna o zi îţi pare mai caldă decît celelalte —, şi o femeie la fel).

Vizitasem dintîi apartamentul lui Theodoric. De acolo, vederea era atît de fabuloasă, încît conu Mihai de cum a intrat s-a dus la vechea sa prietenă, fereastra, şi s-a oprit acolo, într-un fel de dincolo de noi. Rămaşi singuri, am vorbit despre salonul Agathei, despre Dan, despre Paul şi despre alte minunăţii încă nedezgropate din cenuşa vulcanică a moartei cetăţi moldovene. Cînd au început limonăzile (tare iscusite), conu Mihai a deschis gura : ca să bea.

Cum am ieşit din dulcea răcoare a odăilor lui Theodoric, s-a şi aprins asupra noastră cupola de aur mitologic a amiezii pontice. Şi îndată lui conu Mihai i s-a făcut sete : dar de ceai clocotit.

Ne duce deci la o cafenea. Paşii noştri stîrnesc în drum nişte draci zdrenţăroşi, cum sînt dancii şatrelor pe drumurile noastre de ţară. Cu păr clocotitor de creţ, cu ochi fulgerător negri şi dinţi fulgerător albi, fiecare îşi duce sub aripa de zdrenţe a braţului profesia — cutia şi periile lustrului.

Bombănesc ei în turceasca lor un fel de „lustru facem frumos", dar nici nu mai e nevoie, că sîntem convinşi. Intră cu noi la cafenea, roind în jurul ghetelor noastre şi, cum ne aşezăm, ne şi cuprind picioarele cu perii galopante, pornind un fel de întrecere voioasă, ca de sănii. Care e gata mai dintîi ? Îşi aruncă vorbe turceşti. Şi albul ochiului lor, vînăt ca albuşul oului răscopt, îţi aduce aminte de oglingioara cu harap a copilăriei.

Conu Mihai pare dus între înaltele moschei, dar îl simt că e tare bine dispus de întîmplările de la picioarele lui. Turcaleţul, simţindu-l mai barosan decît noi, prizăriţii, învinge, isprăvind cel dintîi. Picioarele lui conu Mihai se întind sub ochii noştri, cu un fel de zîmbet în lustru. Apoi îşi face gura mică şi spune delicat :

— *Ghiuzel ! Tecekur iderim.*

(Adică : frumos. Îți mulțumesc.)

Multe mai știe conu Mihai : cînd vrea să deschidă gura.

Apoi numără pe turcește (*bir, ichi, uci*) nu mai știu cîți *curuși*, dînd turcaletului fulgere de bucurie în ochi și-n dinți.

Ieșim de acolo plini de ceaiuri și strălucitori în pas, ca încălțați cu soare. Mergem ce mergem, mai intrăm într-o moschee, mai stăm lîngă o fîntînă, răsfoind cetatea turcului, și numai iată că nemerim (mereu după conu Mihai) într-altă cafenea.

Iar i se făcuse de ceai. Așa e conu Mihai : cînd apucă măiastra pană, apoi scrie cogeamite carte, împărțită în nu știu cîte capitole. Iar cînd i-i sete, nu-i ajunge paharul, domnia-sa fiind din povestea lui Creangă, *Harap-Alb*, unde tot soarbe unul Sătilă și tot nu-i ajunge.

Dar aici nu e vorba (vorba vine) de conu Mihai, ci despre cel pe care era cît pe ce să-l pierd în umbra lui conu Mihai, despre uitatul Theodoric.

Vrasăzică, vrînd nevrînd, bem și noi niște ceaiuri, ca să nu rămîie singur paharul lui conu Mihai. Dar iată că ne învăluiesc alți lustragii, răsăriți ca musca.

Conu Mihai umflă dintr-o nară la cel din valea lui, și acela, ca bătut de vînturi, fuge.

Ștefana Velisar și cu mine ne descotorosim de ai noștri, răcnindu-le un : „*Yoc !*“ Adică : iaca ba !

Numai ghetele lui Theodoric (scoase ca din cutie încă de cînd au ieșit pe ușa casei lui) o iau de la început. Cum s-ar spune, lustru peste lustru, căci praful umbletului abia le aburise marea strălucire aprinsă de întîiul lustragiu.

Ștefana Velisar și cu mine schimbăm comentariul unui zîmbet.

Theodoric (distrat : e și îndrăgostit) nu observă.

Conu Mihai bea ceai și alt nimic ; n-aude, n-a vede (parcă cine-l crede ?).

Plecăm și de acolo, picurînd de ceaiuri, strălucind de lustru, Theodoric fulgerător la fiecare pas.

Ne mai întîlnim cu marea, mai facem o raită pe la Buyuc-Chearci (marele bazar), iar ne fierbe soarele, batista lui conu Mihai, larg desfășurată, plutește asupra lui ca zborul cocostîrcului peste sat — și iar ne duce la o cafenea.

Ș-acolo picioarele noastre se împiedecă în lustragii de-o șchioapă, care te înșfacă de cum te văd, fără să te întrebe. Ne scuturăm. Numai Theodoric nu poate. Pentru a treia oară e învins. Surîde însă dulce și aprobă oarecum tot ce-i spune diavolul de la picior ; apoi plătește, mulțumind politicos celui care l-a vămuit.

Plecăm și de-acolo.

Mergem ce mergem, simțind cum soarele își schimbă straiele (aur alb, apoi topaz, ș-apoi rubin adînc), și deodată conu Mihai se îndreaptă spre o nouă cafenea răsărită, ca la poruncă, în calea domniei-sale. Dar după cîțiva pași, conu Mihai se răsucește înspre noi, cu fața clătinată de strașnic rîs :

— Hai să nu mai intrăm, se înduplecă el în șagă.

— De ce, coane Mihai ?

— Or să ieie foc botinele bietului creștin de-atîta frecătură !

CASTANUL DE AUR

Poate că prin mirare copilul e mai adînc, mai aproape de marile taine decît părinții mirării lui. Într-o neuitată poveste (al cărei nume n-am să vi-l spun, rugîndu-vă să-l aflați singuri), conu Mihai scrie cu floare de cîmp mirarea copilului între lucrurile pe care le descoperă mereu. E o fetiță cu ochi albaștri (fără să fiu sigur) ca de cicoare în lanul de aur al acelui scris. Ea mereu se întîlnește cu lucruri care o uimesc, unele o și înspăimîntă, luîndu-i suflarea. Astfel o întîmpină (cît un nour de mare și cu un ieșind de trăsnet roșu) un cocostîrc, pasăre nemaivăzută, după cum se știe, și cam fioroasă. Fetița trece pe lîngă el, vitează, cu inima cît puricele năzdrăvan. Iar lîngă un zaplaz, într-o mare depărtare de locul omului, întîlnește văzul rotund cu tulpină și raze al unei flori știută de noi toți, dar căreia fetița îi spune intim și reverențial, galeș și solemn : „Mata, Floarea-Soarelui“.

Și cu aceasta să intrăm în dulce tîrgul Ieșului, unde pe atuncea, nalt de-o șchioapă, nu eram tare departe de „mata, Floarea-Soarelui“. Mă speriaseră pe rînd curcanul care se umflă, cînele care latră, cioara care cîrîie și tot ce se ivește

în împărăția ograzii părintești copilului abia desprins de pe covorul casei, din cel dintîi țarc.

Dar mă deprinsesem cu aceste spaime (pe care le domesticisem), ducîndu-mă pe poartă înspre altele : și spaime și descoperiri. Cu încetul mă încumetasem să umblu de capul meu, fiind printre lucruri așa cum mai tîrziu n-am fost decît la lumina lămpii, aplecat pe-o carte.

Cartea dintîi pe care o ceteam în fiecare zi era chiar lumea, preaștiută de cei mari, dar abia deschisă pentru mine, mai mult poveste decît altăceva.

Cînd mă întorceam acasă, mama se uita apăsat la picioarele mele, spunîndu-mi :

— Iar îmi feștelești casa. Du-te și te curață. Deprinde-te să fii om !

Îmi plăcea această din urmă vorbă care începea de la picioare. M-am învățat deci să-mi văcsuiesc botinele cu bumbi : cum se purtau pe atunci, adevărată pacoste, pe care le încheiai cu un croșet de metal. (De ce nu cu lacăt și cu cheie ? îmi spuneam eu cu afurisenie și creț pe frunte.) Vacsul era mai slut decît nămolul de la Tekirghiol (de mai tîrziu) și mirosea așa de tare că cerneala părea parfum scump alături de duhneala negreții sale : vacs. Dar eram mîndru că mînuiesc și eu o perie cu care îmi înnegresc botinele albe de colb sau solzoase de glod. Că atîta izbuteam, să le dau întunecimea vacsului botinelor mele răpănoase, să duhnesc a vacs (mai rău decît a iuft) și să am dungi negre pe toate cele zece unghii administrate de mama și examinate în fiecare duminică de ochelarii bunicei.

Dar în sfîrșit mă văcsuiam singur. Și tocmai din această pricină, ca oarecum specialist, am devenit mai atent la botinele altora. Tata a observat într-o zi cu ce reculegere și apoi cu cîtă evlavie mă uit la botinele lui.

— Ce s-a întîmplat ? mi-a vorbit el, revăzîndu-și-le.

— Mă uit la botinele matale.

— De ce ?

— Îs frumoase.

— Fiindcă strălucesc ? a întrebat tata cu fumegare în musteața blondă ca tutunul bectimis.

— Da, am recunoscut eu cinstit.

— Ce nu-mi spui, măi prostule ? Na o băncuță și du-te și tu la lustragiu.

Cu băncuța în mînă am izbucnit pe ușă, mîndru ca un cer cu luceafărul serii. Băncuța de argint era mai mult decît o avere ; era consacrarea unei maturități. Prin ea eram *om*. Un om (mic) care se duce în orașul celor mari să-și facă botinele la văcsuitor.

*

Mult timp n-am fost preocupat decît de mine (viață interioară), uitînd de botinele mele (contingențe). Așa că am mers în neștire pe străzi, plimbîndu-mă pe mine însumi ca pe un trofeu, trezindu-mă tocmai în Piața Unirii, hăt, dincolo de Beilicul plimbărilor mele de pînă atunci.

Pe malul oceanicei piețe (așa-mi apărea intima piațetă), mi-a bătut inima amarnic și foarte cu greu m-am hotărît să mă încumet. Am luat-o șoricește pe lîngă case, am trecut linia tramvaiului care cotește pe lîngă băcănia lui Ermacov (miros mai bun decît al pragului acelei băcănii niciodată n-am să întîlnesc) și, cu ajutorul lui Dumnezeu, am ajuns nevătămat pînă la lustragii de lîngă spițăria „Werner". Acolo, între confrații vacsului meu, m-am regăsit, liniștindu-mă, redevenind oarecum client, dar nehotărît.

— Lustru facem frumos ! Ei, cocuța, poftim la lustru !

„Cocuță" nu mi-a plăcut mie, care de atîta timp mă văcsuiam, și care veneam cu băncuța de argint. Am plecat deci, lăsîndu-i să clămpănească, fără să mă fi înghițit.

Apoi, cuprins iar de vîntul odiseic, am luat-o pe strada Lăpușneanu (o gigantică stradă a Guliverilor) printre picioarele oamenilor mari, ajungînd din una-n alta tocmai la cofetăria „Tuffli". Am înghițit de nu știu cîte ori în sec, văzînd ce mîncau cucoanele care stăteau afară, la mesele rotunde, subțiri la talie și umflate mai jos, cu cortele cu mîner înalt și danteluțe, cu pălării încărcate cu fructe și străpunse de ace lungi, de-a curmezișul, și cu voaluri răsucite pînă deasupra nasului. Ce credeți că mîncau dumnealor cu mănuși lungi pînă la cot, în sus, și-n jos pînă la jumătatea degetelor ? Mîncau (ș-acuma mi se face poftă), ținînd degetul cel mic în sus și lipăind ușor ca pisicile, *înghețată*. Of ! Înghețată ! Înghețată de zmeură, de vișini, de lămîie, de portocale : adevărat curcubeu. Mă uitam și simțeam de departe toate gusturile ca o acreală aromat răcoritoare în gura mea uscată.

Am oftat din greu și m-am dus la necazurile mele, oprindu-mă la văcsuitorii de acolo.

Un boier cu pălărie de panama (grozav de răsucită) și musteață ascuțită-n sus își făcea botinele, stînd măreț în văzul cucoanelor de la „Tuffli".

— Ce-i, băiețele ?

Am tresărit (din tăcerile de gînduri ale lumii mele) simțindu-mă descoperit de glasul care se oprise lîngă mine.

— Al cui ești, băiețele ?

Am spus : cu capul în jos, botos, mahmur.

— Aa ! Îl cunosc pe tatăl tău ! Și te lasă el singur pe străzi ?

„Să te ia dracu !" am spus în gînd și mi-am luat tălpășița de-acolo.

*

Am mai descoperit și alți lustragii în drumul de poveste al băncuței mele de argint, dar era un făcut să nu pot alege pe nici unul. Toți mă primeau ba cu „cocuță", ba cu „băiețele" ; protector, fără să mă ia în serios cum hotărîse o dată pentru totdeauna băncuța tatei.

Așa că tot bălăbănindu-mă pe străzi, cînd colo și cînd dincolo, fără ca niciodată să găsesc ce căutam, m-a ajuns (ca în poveste, umbra care crește a Ghenarului) înserarea. Am înghițit și m-am simțit deodată cu respirația mai învălmășită, ca lîngă zaplazul cimitirului. C-un frig în spate, am dat drumul pasului spre casă.

Aici începe ciudățenia acestei amintiri.

Am văzut ? Sau am visat ?

Dezlege alții ; eu nu pot.

Deci veneam spre casă, mai mult gonind decît mergînd și din pricina fricei de noapte, dar și din cauza mamei pe care o și auzeam strigîndu-mă peste biserica Sfîntul Ion Gură-de-Aur.

Era vară, cum mi se pare c-am mai spus. Era ? Sau mi se pare numai că era ?

Parcă era, de vreme ce cucoanele de la „Tuffli" erau îmbrăcate cu bluze de vară, strînse la mijloc cu centură lată ; de vreme ce cavalerul cu panama avea surtuc de *soie-écrue*,

ca și tata, și de vreme ce cucoanele mîncau neuitata înghețată la mesele rotunde de afară.

Deci era vară.

Și totuși castanul din acea înfundătură tăcută (răsărită deodată în ochii mei — deschiși ? sau închiși ?) s-a luminat a toamnă : *galben ca steaua*. Cădeau frunze rar, frumos, dulce, desprinse cîte una. Și sub castan ședea un văcsuitor palid, cu ochi adînci și blînzi. (Înger ? sau lustragiu ?)

Mă aștepta aproape zîmbind.

Pe mine ?

Cădeau frunze galbene, cădeau stele galbene, și era așa de frumos că mi-a venit să plîng ca la o moarte.

Și deodată iar mi-am adus aminte de cimitir și am fugit cu spinarea străpunsă.

Toată copilăria mi-am văcsuit singur botinele, cum m-am priceput.

*

— Hei, domnu ! Lustru facem frumos !

Chemarea aceasta, pe străzile și bulevardele Bucureștiului, e încărcată de vitalitate. Mai ales cînd vine primăvara, sprintena, stropindu-ne în ochi cu portocala soarelui, e o bucurie să te întîlnești cu fulgerul de flori al țigăncilor și cu țimbalul cu perii clămpănitoare al lustragiilor înșirați pe un caldarîm.

— Hei, domnu ! Lustru facem frumos !

Dar uneori, cînd trec printre oameni, scufundat în mine, chemarea lor mă face să tresar, oprindu-mă. Gîndul fuge de acolo, din primăvara lor, în dulce tîrgul Ieșului, unde sînt morții și amintirile, ajungînd pînă la acel hotar al straniului dintre vis și viață, unde a rămas chipul lustragiului care zîmbește palid ca o candelă sub căderea frunzelor și stelelor de aur.

Toate cad : frunzele, stelele, viețile.

Lin ! lin ! lin !

Oh ! Cine mă strigă din urmă ?

FLAŞNETARUL

OMUL DIN VIS

Într-o noapte, somnul meu, oarecum progresist, a acordat şi flaşnetarului binefacerile civilizaţiei, motorizîndu-l. Lucrul s-a întîmplat fără preambul logic, deodată şi din senin : ca în vis.

Am văzut deci ivindu-se un punct şi apoi crescînd într-o dilatare hipnotică (a marei viteze).

Era un flaşnetar, cu insolit răsunet, dar nu din cauza flaşnetei, ci dintr-a motorului. Căci dulapul muzician nu mai era invalid cu trei picioare (dintre care cel propriu, de lemn), ci, aerian ca un etaj, anexat unei impetuoase motociclete. Flaşnetarul (crăcănat unghiular, după tipicul echitaţiei mecanice) avea cască şi ochelari, înfăţişîndu-se transuman, ca un scafandru, ca un marţian. Motocicleta exprima cu temperament flatulenţa specifică acestor sonore vehicule. S-a oprit brusc (*ex machina*), într-o albăstreală de benzină : omul cu cască, fără s-o descalece, a apăsat pe un buton. Minaveta a dat glas, slobozind un cîntec atît de modern prin epilepsiile ritmice şi aritmice, cu recitativ de tobă, încît am fost încredinţat că sînt deplin treaz şi încă în inima actualităţilor cacofonice.

„Dar unde e papagalul ?" mi-am spus eu în vis. Şi unde-s planetele ?

Flaşnetarul s-a uitat la mine ca un stenodactilograf aviator la o babă ştirbă, ridicînd din umeri cu adică : „N-am timp. Sînt grăbit. Lasă-mă, omule."

După care motorul a detunat a ducă — du-du-du —, benzina a clăbucit tumultuos aureole, şi flaşnetarul motorizat s-a mistuit ca o Satană în zarea urgentă.

TAINA FLAŞNETEI

Numai că una ca asta nu se poate întîmpla decît în harababura visului. Căci motocicleta trece (în spaţiu) şi flaşneta rămîne (în timp), fără interferenţă posibilă.

Dar ce e flaşneta ?

E o elegie care merge pe străzi, murmurînd întru sine, însoţită de un moşneag şi de un papagal.

Nu e nevoie să o vezi. O auzi. Cîntă undeva, pe o uliţă, un valţ, o romanţă sau o arie care niciodată nu-i de azi. Nimeni nu-i ascultă cîntecul (la drept vorbind), fiindcă toţi l-au auzit de atîtea ori, încît îl ştiu pe dinafară. Atîta numai că *a îmbătrînit*. Flaşneta e bătrîneţa de pe străzi a cîntecelor cunoscute în tinereţă.

Flaşneta deci rămîne singură, *neascultată*, muzica ei fiind o simplă aluzie la melodiile (aceleaşi) care dorm stratificat în fiecare.

Cine mai poate asculta efectiv, pînă la capăt, valsul *Dunărea albastră*, cu trena zdrenţuită într-o flaşnetă ? Sau *Călugărul din vechiul schit*. Sau *Steluţa*. Sau *Pe lîngă plopii fără soţ ?* Sau cine ştie ce alte domnişoare ale muzicii de odinioară, devenite babe cu mîna întinsă.

Mergi pe stradă, printre oameni, printre vehicule, în plin tumult al concretului citadin. Şi deodată te întîmpină sau te ajunge din urmă un răsunet de flaşnetă. Asculţi două, trei secunde, abia —, şi îţi reiei preocupările.

Dar iată că nu mai eşti exact acelaşi : O imponderabilă melancolie îţi burniţează în suflet dinspre adîncul atunci deschis. Ai avut bunici. Au murit. Ai fost copil. Nu mai eşti. Dar fata dulce ca un fîn cosit, pe care ai iubit-o la şaisprezece ani, făcîndu-i versuri ? Dar tinereţa ta ? Dar cîntecul din toate ?

E-hei ! oftezi ca un bătrîn —, simţindu-ţi (oricît ai fi în putere) un fel de bătrîneţă nu în raport cu ce este, ci în raport cu ce a fost (odată).

Biblioteca Fac. de Lb. şi Lit. Română
SE... N
LI...RA...RA
Bucureşti

Nimic nu-i mai iremediabil decît, în plin oraș grăbit, *oprirea* cîntecului demodat al unei flașnete. Cu timpul (dus) al acestei opriri începe melancolia fără moarte a omului muritor.

BIETUL FLAȘNETAR

Ați observat, cred, tendința multora dintre noi, mai cu seamă a celor sentimentali, de-a spune: „un biet flașnetar", deși aceiași spun salahorului, salahor (fără biet), fochistului, fochist (fără adjectiv filotim) și acrobatului, acrobat, pur și simplu.

El, în schimb, flașnetarul, beneficiază de înduioșarea deșteptată în fiecare de cîntecul, oarecum învins, al flașnetei.

Flașnetarul deci (conformîndu-se acestei oglindiri generice în altul) trebuie să fie bătrîn, cam șubred, dacă nu chiar infirm, și atît de umil în straiul lui, încît să fie vecin cu sărăcia cerșetorului, fără ca totuși să ajungă chiar pînă la treanța acestui specialist.

Fiecare flașnetar are circumscripția lui (vadul lui comercial) ca și cerșetorii. De preferință se așază la o răspîntie de-a școlarilor. Aceste vrăbii cu ghiozdan au mare atracție pentru știința papagalului: pasărea cu vorbă. Planeta nu-i decît pretextul unei audiențe acordate de domnul papagal (poate să fie și doamnă, dar domnu papagal sună mai serios).

În schimb, servitoarele au cultul înfiorat al planetei. Mînile lor roșii iau cu evlavie fițuica tipărită din pliscul papagalului, silabisind-o cu glas tare (dacă știu carte), iar dacă n-au școală primară, rugînd pe cineva din colț (băcan, tutungiu, sergent) să le cetească telegrama destinului. Unele dintre ele se botoșesc, îngreuindu-se a ponos; în genere însă toate se duc cu un bujor deschis în inimă, simțind mir de floare și speranță de curcubeu, în viața lor cu mătură, cîrpă și ceapă prăjită. Ele *cred*. Și cine crede e vecin de aripă cu îngerii.

Uneori, dar c-un fel de fereală, se opresc și domnișoare studente (poate la filozofie), în fața papagalului. Se codesc, dau banul, iau planeta și o cetesc fugar, ca în zeflemea —, dar femeia din ele (cea din străfund, vecină cu trandafirii) tot e emoționată. Și le șade tare bine domnișoarelor studente, la științe sau filozofie, să plătească tributul lor papagalului agramat.

Apoi nu mai vine nimeni, nimeni, nimeni.

Rămîne numai cîntecul care poftește mereu, la un fel de bal de fantome, pe trecătorul grăbit al orașului.

EPILOG

Și pe mine m-a oprit o flașnetă.

Eram numai în clipă, pe un bulevard bucureștean, cu soarele, cu primăvara, cu tumultul vieții. Mergeam. Respiram. Trăiam. Îmi era bine. Văzduhul mirosea a benzină, ca întotdeauna la București, dar și puțintel a floare. Țigăncile primăverii aprindeau pe la răspîntii focuri bengale de culori.

Ieșind din fluviul larg al bulevardului, m-am abătut pe străzi mai potolite, înspre casă. S-auzeau găinile, cîte un cîne, vrăbii, covoare bătute, piulițe de aramă: s-apropia Paștele. Dar deodată a crescut un cîntec de flașnetă. L-am recunoscut: *Pe lîngă plopii fără soț*.

M-am apropiat de flașnetar, fără putință de împotrivire, și am stat pînă la capăt, dîndu-i obolul cuvenit.

În acea clipă, un tînăr prieten al literaturii mele m-a surprins cu ochii melancolici.

A zîmbit jenat, dar nu s-a putut opri:

— Domnule Teodoreanu...

Și a spus ce-am spus și eu cu ani în urmă.

Ș-am vrut să-i spun, la rîndul meu, vorbele profesorului Ibrăileanu: „N-am ascultat muzica. Am revăzut locurile copilăriei și tinereții mele: dulce tîrgul Ieșului. Ce-a mai rămas?"

Dar nu i-am spus nimic.

Însă am scris tot.

PARTEA A PATRA

BUNICII

CELE PATRU ANOTIMPURI

În casa bunicilor totul începe şi sfîrşeşte cu bunica. Bunicul, de pildă, niciodată nu trece pragul uşii de dinfaţă, fără să nu spuie, oprindu-se cu aşteptare :

— Eu plec, Elencu...

Asta înseamnă mai în adînc decît vorba : „Pot să plec ?"

— Du-te mata, Alecule.

Numai această încuviinţare descuie lacătul din calea bunicului de fum.

Iar dacă nepotul, făcîndu-se că nu ştie cum şi ce fel, întreabă : „Bunicule, pot să mă duc în oraş ?" — bunicul trece vorba :

— I-auzi mata, Elencu, poate să plece ?

— Da dumnealui n-are gură ? sare bunica.

— Cum să n-am ? Am spus, bunică.

— Bunică-ta să-i spui, că ea, săraca, îţi poartă negreaţa păcatelor. Şi du-te odată, că m-ai năucit !

Cu ce oare să o fi năucit ? Că nepotul tace ca omătul de pe casa bunicilor, adunîndu-şi ca şi acela, negreaţa păcatelor, dar nu printr-un cinstit hogeag (al amintirii lui Moş Crăciun), ci cu ţigaretă de lemn de cireş cumpărată de la tutungeria lui domnu' Iacob cu ban dat de bunicul „pentru acadele".

Nepotul se duce, şi uneori vine cu sania.

Cum dă cu ochiul de nepot, bunica bate din nări.

— Iar ai fost la tat-tău, la club ?

— Am fost, bunică, răspunde nepotul stînd cît mai la o parte de nasul bunicei.

— El ţ-o dat bani de sanie ?

— Nu, bunică, mi-a dat chiar sania lui.

— Şi mai ce ?

— Atîta bunică.

Minte.

Bunica ştie că minte.

Căci tata i-a mai dat şi bani din care şi-a făcut noua provizie de ţigări pe care le va fuma la gura sobei, noaptea, cînd afară şuieră crivăţul. După care va afuma cu răşină de brad, albăstrind odaia bunicilor. După care va dormi, ascultînd vîntul, viscolul, focul şi, dincolo, în ietac, somnul bunicilor.

E bine ca în pastelul lui Vasile Alecsandri.

> Din văzduh cumplita iarnă cerne norii de zăpadă,
> Lungi troiene călătoare, adunate-n cer, grămadă,
> Fulgii zbor, plutesc în aer ca un roi de fluturi albi,
> Răspîndind fiori de gheaţă pe ai ţării umeri dalbi.

Vorbele „umeri dalbi" fulgeră prin gîndul nepotului, nebulos, neliniştindu-l. Dar roiul de fluturi albi ai versului îl potolesc, dîndu-i somnul literaturii lui Alecsandri.

*

Vine şi primăvara în casa bunicilor, dar nu din calendar, căci oricît ar spune calendarul april, april, april, bunicul tot cu şoşoni, blană, fular şi căciuliţă de lutră ruginie se încumetă pe-afară, pînă la hală, de pildă (de unde aduce nepotului cîte o bucată de halviţă) sau pînă la Piaţa Sfîntului Spiridon.

(Grozav îi plăcea nepotului, cînd era mic, să audă că bunicul a fost în Piaţa Sfîntului Spiridon : adică în vizită la sfîntul Spiridon. Şi de ce „piaţă" ? Păi dacă un boier de pe pămînt primeşte musafiri în salon, un boier din cer, adică un sfînt, nu-i poate primi decît într-o piaţă ; din care judecată, în afară de altele, se poate vedea şi vrîsta nepotului.)

Pînă cînd, într-o bună zi, tocmai cînd bunicul să plece împodobit ca un Moş Crăciun, glasul bunicei răsună glumeţ, dar şi cam urzicat, de pe undeva din fundul casei :

— Hei, coane Alecule, da mata nu mai scuturi iarna ? Că doar nu te-ai tocmit moşneag cu anul la cojoace !

Iar către nepot, c-o octavă mai jos :

— Flaimucule, sai de-ajută lui bunicu-tău să fie cavaler.

Prin urmare, nepotul scoate şoşonii bunicului care pleacă la plimbare, fără mănuşi de lînă, scîrţîind la fiecare pas din botinele uşurele, însoţit pînă la portiţă de nepot şi de motanul raitelor de primăvară.

Cu capul gol în soare şi în adiere, nepotul rămîne la portiţa de lemn, ca şi cum ar aştepta pe cineva. Nu aşteaptă pe nimeni. Stă în soare, pe urma bunicului. Portiţa e de lemn albastru — aşa cum mai tîrziu a văzut că e şi bisericuţa Sfîntului Mercurie de pe uliţa Rădăşenilor. E tare dulce lemnul albastru cînd începe primăvara. Parcă stai lîngă cer, cot la cot cu îngerii.

Vorba bunicei : „Mata nu mai scuturi iarna ?" e ca o piatră năzdrăvană ; de-acolo începe primăvara ; şi cu nepotul şi cu celelalte, pînă la bunicul. Crengile zarzărilor fumegă floare nouă cu atîta luminaţie, că parcă în fiecare zarzăr e un răsărit de lună plină.

Apoi se pornesc piersicii, merii, prunii, cu fustele de floare şi de frunză clătinate în scrînciobul primăverii.

Bunicul îşi pune lavalieră de matasă albă cu puchiţei.

— Măi, măi, zice bunica ; să nu te deochi !

Bunica scoate de la ferestre perdelele de iarnă, punîndu-le la naftalină într-un sipet cît o fîntînă de adînc, înlocuindu-le cu perdele lungi şi albe ca straiul zînelor.

Ferestrele stau tot mai mult deschise. Sobele au amuţit. Motanul e mereu pe afară. Melcii scot coarne boureşti. Încep fluturii albi ca lavaliera bunicului.

Într-o dimineaţă, nepotul aude ceva şi nu-i vine să creadă. Glasul bunicei încearcă să cînte.

— Bravo, bunică !

— Ia să nu-ţi iei nasul la purtare !

— Lasă-l, Elencule, doară te-o complimentat.

— Unul ca el să mă complimenteze ? Mata să mă complimentezi, Alecule, dacă n-ai uitat...

Vine Paştele cu explozia marei grijituri, apoi cu denii, cer albastru, cozonaci şi ouă roşii.

Trece Paştele, lăsîndu-l pe nepot fără vacanţă pe hotarul de pădure tăiată al cozonacilor.

Bunicul devine din ce în ce mai cavaler. În timpul ninsorilor de iarnă, părul și barba bunicului sporeau ca din fulgii de afară, troienindu-l și pe el, în rînd cu casa și grădina. Dar iată că acuma, într-o bună zi, bunicul răsare pe ușă ca dintr-un an rămas în urmă.

— Măi, măi, măi ! răsună bunica, bătînd toba cu glasul. Da ce-ai pățit mata, Alecule ?

Bunicul se face roș, cu încercare de fulger în ochii de culoarea toporașilor.

— M-o ferit Dumnezeu să pățesc ceva, Elencule. M-am tuns.

— Bine că-mi spui mata, Alecule, că altminteri aș fi crezut că te-or fi pedepsit vrăjmașii.

— Bunică-ta glumește, drăguță ! îl lămurește bunicul pe nepot.

Dar într-adevăr, chipul bunicului, scos din iarnă de foarfeca unui bărbier, a întinerit glumeț, depărtîndu-se de amintirea lui Moș Crăciun.

Noul bunic începe să se plimbe în casa perdelelor de primăvară, după ce mai întîi și-a scos botinele colbăite, lăsîndu-le la ușa din antret, pe seama nepotului (care le va șterge cu o anumită petică), punîndu-și în loc bujmachiii brodați de bunica.

Scîrțîie ușurel ca noaptea greierilor pașii bunicului dintr-un capăt pînă-n celălalt al casei cu odăi dintr-una-ntr-alta, din salonul cu străluciri de oglinzi și fotolii de catifea galbenă și verde (în care lumina soarelui aprinde parcă împărați), pînă-n ultima odaie din capătul dimpotrivă al casei, unde păcatele nepotului fumează și scriu versuri.

Ah ! unde-s acelea, că le-aș
Aduna din nou înspre nară.
Pe-atuncea și din călimară
Răsăreau frigurоși toporași.

Dar bunica n-are numai nas pentru tutunul nepotului, dar și ureche pentru bujmachiii bunicului, care-i destăinuiesc toate opririle, altele decît acele ale bunicului de iarnă.

— Coane Alecule (răsună deodată glasul bunicei), nu te mai uita mata în toate oglinzile, că ești frumos și pace. Poți să ai și un haiabuc.

— Ce-ai asta, bunică ? sare nepotul la substantivul necunoscut.

— Nu-i de nasul tău, cîrnule. Așteaptă mai dintăi să fii cavaler.

(Abia după ani, la mănăstirea Agapia, unde a mai găsit și cuvîntul „tivilichiu", nepotul a aflat că atunci cînd maica Vriana sau sora Aglaia se întîlnesc la un ceas dinspre diavol, adică pe înserat, c-un om din iad, adică ochios și păros ca țapul, asta înseamnă că maica Vriana sau sora Aglaia au un haiabuc.)

Dar bunicul, chiar tuns a primăvară, e prea de nea pentru întunecimea unei astfel de vorbe.

*

Zilele cresc în soare și în dimineți. Unde mai încape și noaptea ?

Bunicul își pune jiletcă de pichet și surtuc de *soie-écrue* (ca și tata) sau de lustrin albastru, pălărie de pai negru, botine galbene și mănuși de ață. Uneori vine cu muscalul din oraș (mai ales cînd și-a încasat pensia), aducînd cu mare grijă un carton cu trei porții de înghețată de la cofetăria „Georges" : două de fructe, lămîie și zmeură sau lămîie și portocale, și una de lapte : ciocolată și fistici sau vanilie și zahăr ars. Asta-i una dintre multele slăbiciuni ale nepotului.

Cling-clingul linguriților de înghețată sună cu totul altfel decît al linguriților de ceai sau de compot.

— Ce moșmonești acolo, Alecule ? răsună deodată glasul bunicei care pînă atuncea a sorbit năprasnic porția ei de înghețată.

— Ce să fie ? oftează bunicul, mai dau și băiețelului nostru, că n-o avut de fructe.

— Vrei să-l ucizi numaidecît ?

— Lasă, Elencule, nu mai spune vorbe ! Poftim și matale.

Așa e întotdeauna. Bunicul mănîncă numai o jumătate de porție ; cealaltă fiind împărțită de bunică și nepot.

Dacă însă bunicul ar aduce trei porții și jumătate, bunica s-ar face foc. Așa e bunica : fiecare cu porția lui.

— Că mata, coane Alecule, îi fi vrînd poate să dai înghețată și fiarei.

(Fiara e motanul bunicului.)

— Elencule, nu-i frumos să vorbești așa despre o ființă credincioasă, spune bunicul din adîncul ochilor albaștri.

— Și tu ce rîzi ? sare bunica la nepot.

Nepotul dă din cap cu tăgadă c-ar rîde, dar zîmbește înainte.

— Măi, că mincinos mai ești ! se minunează bunica. Ești bun de avocat ca tat-tău — dac-ai avea și cap ca el.

— Lasă, Elencule, zice bunicul.

— Eu mă duc, zice bunica, ridicîndu-se, că văd c-am intrat la stăpîn.

*

Cerul e o vorbă albastră : a lui Dumnezeu.

Și liliacul e la fel : o vorbă din cer, pe care o spun, albastră, crengile înfrunzite de la începutul grădinii bunicilor.

Acolo duce nepotul banca de lemn. Și acolo stă cuminte pe bancă bunicul, cu motanul lîngă el. Parfumul liliacului îi acoperă capul alb și crește și peste casa bunicilor, pînă dincolo de portița albastră, ajungînd pînă la uliță — ca un copil cu ochi vineți care iesă din ograda părintească, atît de frumos, că și trecătorii se opresc, întîlnindu-l, cu o îndulcire pe față.

Dacă n-ar fi decît bunicul și nepotul, liliacul ar crește și s-ar scutura așa cum a lăsat Dumnezeu. Dar iată că mai e și bunica. Vine, vede, soarbe cu nări bălăurești parfumul tufelor de liliac și cu cogeamite foarfecă începe, crant, și iar crant, aici și dincolo, făcînd cu liliacul ceea ce foarfecele bărbierului a făcut cu bunicul.

Brațele bunicului și ale nepotului se umplu de floare. Ale bunicei la fel. Trei tufe de liliac pornesc spre casa bunicilor, revărsîndu-se în toate odăile.

Casa bunicilor miroase a liliac.

Nu știi unde e mai bine : afară ? sau în casa cu perdele albe ? Și albinele se înșală, bîzîind ametit.

Nepotul nici nu se duce afară, nici nu intră în casă.

Rămîne la mijloc, pe pervazul unei ferestre, bătut de fluturarea lungilor perdele albe, în parfum de liliac.

E ca în barcă, plutind pe amintirea celei mai suave mări.

— Unde ești ? tună glasul bunicei.

— Aici, bunică.

— Iaca ! Și ce faci, mă rog ?

— Stau.

— Adevărat că stai ! Numai la asta ești bun. Ai să cazi cloșcă de-atîta stat !

*

Bunicii se duc în vizită la doamna Boù.

— Ce rîzi ? Că nu-i nimic de rîs.

— Boul e doamnă, bunică ? De cînd ?

— Măi, că prost mai ești !

— Nu-i prost, da nu știe, Elencule, intervine bunicul.

— Să-ntrebe, hotărăște bunica, îngroșîndu-și glasul, în timp ce-și trece dopul de la șipul cu parfum pe șuvițele de păr de pe tîmple și pe sprincenele groase și zburlite.

Bunicul e gata îmbrăcat, cu pălăria de pai negru, mănușile de ață și bastonul de trestie în mînă. Poarta de dinfață e deschisă. A tras la scară trăsura muscalului. Calul face ni-ha-ha-ha. Cînii din mahala s-au stîrnit la lătrat. Perdelele albe se leagănă uneori cu atîta avînt ondulat că ajung pînă departe în odaie.

— Potaie, să nu te miști de-acasă ! Te las paznicul avutului nostru. E mare cinste pentru un neisprăvit ca tine, vorbește bunica, în timp ce-și încheie mănușile lungi cu bumbi de sidef. Miroase stins a liliac pe sfîrșite, și proaspăt (foarte aproape de nară), a apă de flori, a *papier d'Arménie*, a paciuli, a vetiver, a afion. Toate acestea se revarsă din sertarele bunicei. Mai miroase și a bomboane acre. Nepotul prizează cu dinadins, pînă la strănut.

— Ce-i cu nasul tău ? Ai gutunar ?

— Îmi miroase a bomboane englezești...

— Păreri, zice bunica și închide sertarul. Hai, Alecule !

Trăsura cu bunicii pleacă : la doamna Boù. Un ultim strănut de rîs, și nepotul rămîne singur, de capul lui, „paznicul avutului bunicilor". Bineînțeles mai e acasă și Măriuca și bucătăreasa și spălătoreasa și motanul bunicului. Dar, dacă bunica nu-i acasă, casa a murit. Țiuie tăcerea în toate încăperile. Nepotul încuie ușa de dinfață, ia cheia și se simte liber să facă ce vrea.

Dar tocmai asta nu știe ; ce vrea ?

Dacă bunica ar fi acolo, auzindu-i gîndul, i-ar spune :

— Nu te mai foi atîta, că nu vrei nimic. Creşte lenea pe tine ca iarba din pămînt.

Nepotul zîmbeşte. Are în el nu numai vorbele bunicei, dar şi glasul ei. Da, da, tăcerea lui adună încetul cu încetul tot felul de glasuri. Cînd vor răsuna ? Nu ştie. Dar, în astfel de clipe, nepotul simte, c-o tresărire a inimii, că nu-i sărac, cum cred unii profesori, adică mai toţi. Nici camarazii lui de la liceu nu-i acordă vreo preţuire. Îl ştiu că nu învaţă şi atît. Poate că-l cred şi prost, căci pentru ei are minte numai cel ce vorbeşte. Nepotul însă abia deschide gura ; mai ales la şcoală. E mereu în gînduri, dar uneori atît de vagi, că parcă nici n-ar fi. Un fel de somn cu luciri de vis. Zboruri în noapte. Culori în întuneric. Şi un fel de lene zîmbitoare. Nu vrea încă să facă lumină, să vadă. Aşteaptă.

Se plimbă prin ograda bunicilor, cu mînile la spate, întocmai ca bunicul. Văzîndu-l astfel, n-ar crede nimeni că abia nu mai e copil. Ieri se juca cu zmeul şi azi se plimbă ca un cocostîrc într-un pastel de Vasile Alecsandri, grav, tacticos.

Ograda bunicilor e vecină cu cimitirul bisericei Sfîntul Ion Gură-de-Aur. Între ogradă şi cimitir e şi loc de trecere printr-un fel de tunel cu picături de glasuri, care e poiata păsărilor. Intri într-un fel de penumbră caldă, cu miros de cuibar şi o sonoritate guturală. Cloştele cîrîie întrebător. În fund, uşa de lemn dinspre cimitir e crăpată. Şi-n toate crăpăturile străluce aurul amiezii.

Cot-cot-cot, cot-co-dac ! Zboară umbre. Plutesc fulgi.

Nepotul deschide uşa din fund şi, păşind peste pragul înalt, intră în cimitirul Zlataust. Acolo e îngropată fata bunicilor, sora tatei. Acolo mai sînt şi alţi morţi ai neamului. Nu s-aude nimic decît tăcerea mirată a ierburilor.

Şi, cu toată puterea soarelui, cimitirul tot cimitir rămîne, trimiţîndu-ţi uneori fiori în spate, căci fiecare pas e vecin cu mîna de os a unui mort. Brr ! Noroc că şi biserica e acolo, dar cu spatele. Parcă o vezi fără ca şi ea să te vadă.

Nepotul se aşază pe o piatră de mormînt, la soare. Se suie pe el cîte o furnică, o vaca-domnului, sare o lăcustă, pîlpîie un fluture.

Parcă a rămas pe acolo şi un uşor miros de tămîie. Sau poate că într-un cimitir pămîntul miroase altfel decît oriunde aiurea. E un pămînt bisericesc.

Dar nu e asta, nu e asta. Altăceva umple nara nepotului, tulburîndu-l. E mirosul ierburilor de primăvară.

Sîngele duduie în tîmple. Suflarea buzelor e mai caldă. Nepotul închide ochii şi a uitat că e într-un cimitir, părîndu-i-se că stă pe o margină de culcuş în care primăvara nu-i decît trupul unei fete care îl aşteaptă.

*

Creşte primăvara cu tumult de soare şi de frunze. Bunicul nu mai iesă la plimbare fără de cortel. Se apără de soare ! Nepotul însă nu ştie cum să-l găsească mai bine. Unde i se pare că soarele bate mai aprins, acolo stă închizînd ochii. Nimic nu poate fi mai dulce decît să priveşti la soare cu ochii închişi. Vezi, abia, culoarea de trandafir a sîngelui. Şi la mîni dacă te uiţi, ridicîndu-le în soare de primăvară, începi să le întrevezi afundul roz.

Dar cel mai bine e cînd face bunica o grijitură, trimeţînd canapelele afară. Bubuie covoarele, iar nepotul se întinde cu burta în sus pe canapeaua din ietacul bunicilor, ţinînd mînile sub cap. Încălzită de soare, canapeaua miroase a stofă călcată cu fierul fierbinte. Te apucă o lene atît de copleşitoare, încît în fiecare clipă eşti în primejdie de somn sub cerul albastru şi intim ca şi lampa cu glob din ietac. E cerul bunicilor.

— Scoală, trîntorule !

Noroc de bunica.

La dejun miroase a pui fript sau a friptură de miel, şi nepotul învîrte uneori frigarea.

— Măi, zice bunica, aşa are să te frigă Scaraoţchi !

— Glumeşte Elencu ! explică bunicul, trecîndu-şi palma peste fruntea nepotului.

*

— Ce poznă ai făcut, coane Alecule ? îl cercetează bunica.

Bunicul e pe pragul uşei de dinfaţă. Abia a venit din tîrg, apărîndu-se de soare cu cortelul. Nu răspunde bunicei. Parcă se fereşte să dea ochii cu ea. Îşi scoate mănuşile de

ață, își leapădă botinele colbăite, încredințîndu-le nepotului, își pune bujmachiii, se șterge pe frunte cu batista, își ia gazeta și se duce în salon.

Întrebarea bunicei a rămas fără răspuns.

Bunica însă iar s-a revărsat asupra gospodăriei, uitîndu-l pe bunic în salon. Acolo e și portretul în ulei al bunicului, cu frac, guler tare și decorații. Pe atunci era procuror general. Acuma e numai bunic. A adormit cu gazeta în mînă pe fotoliul de catifea galbenă. Pe fereastra deschisă vine o muscă și se așază tocmai pe nasul bunicului. Pleacă. Iar vine. Nu-l lasă în pace pe bunic să doarmă în căldura și lumina dimineții de primăvară.

— A dracului muscă, drăguță ! oftează bunicul către nepot, deșteptîndu-se. Nu știi mata ce avem la dejun ?

— Să-ntreb, bunicule.

— Nu mai întreba, c-o stîrnești pe Elencu.

Ce-o fi cu bunicul de se păzește ca de foc de coana Elencu ? L-o fi ghicit într-adevăr bunica ? Să fi făcut într-adevăr bunicul „o poznă" ?

Vine și ceasul dejunului.

— Unde ți-s gîndurile, coane Alecule ?

— Cînd te-apucă pe mata, Elencule, ești mai rea decît musca. Lasă-mă să mănînc.

S-aude numai bîzîitul a două, trei muște (mai multe nu rabdă bunica) și zdup-zdupul pașilor Măriucăi, fată în felul ei, dar care ar umplea cu vrednicie haina și cizmele unui recrut din flancul drept.

— Dulce n-avem ? întreabă bunicul care niciodată nu întreabă.

Sprincenele bunicei se ridică.

Se ridică și bunicul de pe scaun, se duce undeva, ia ceva (cu taină) și vine cu mînile la spate.

— Aha ! Asta ți-i pozna ?! zice bunica. Cireși !

Bunicul le răstoarnă pe masă.

Ca niște pui de ouă roșii, cireșele de mai lucesc pe masa bunicilor.

— Mersi, Alecule ! Da nu-i păcat s-arunci mata atîta bănet ?

— Of ! Elencule, grozav nas mai ai ! oftează bunicul.

Nepotul dă din cap. Știe el de ce.

*

Bunica se duce în fiecare zi „să vadă de trandafiri". Nepotul o aude în fundul grădinii, supărată ca pe cineva, bodogănind, mormăind, răstindu-se.

— N-are inimă ră ! explică bunicul nepotului. Da-i iute de gură ! Așa-i Elencu.

Sapă bunica, scoate, face, drege, stropește cu stropitoarea, ca și cum s-ar fi lepădat de cei din casă, rămînînd bunică numai cu trandafirii. Și n-o îngăduie pe Măriuca.

— Tu, fato, cu mînile tăli să te duci la elefanți, nu la trandafirii mei !

Nici pe nepot nu-l îngăduie.

— Ce cați, mă rog, aici ?

— Am venit să văd trandafirii, bunică.

— Vezi tu pe dracul acuși ! zice bunica, deschizînd amenințător foarfeca de grădinar.

În fiecare seară bunica aduce alte dureri de șale în fotoliu. Se înfășoară cu șalul și stă îmbufnată sau geme. Dar deodată un zîmbet îi trece pe față : gîndul trandafirilor.

Acești trandafiri nu mai sînt o floare a pămîntului din grădină, ci o faptă a bunicei, a mînilor ei, cum ar fi cozonacii și dulcețurile.

— Elencule ! o cheamă bunicul, văzînd-o adîncită în gînduri.

Bunica tresare.

— Am auzit ! spune bunica. Ascult.

— Nu te iuți ! o roagă bunicul. Vroiam să-ți spun o vorbă numai...

— Spune.

— Mata ești cu trandafirii cum sînt eu cu motanul...

Umbra unui zîmbet trece și piere pe fața bunicei.

— Bine, coane Alecule, slavă Domnului că ți-ai găsit și mata trandafirul. Și tu ce rîzi, potaie ?

— Numai eu n-am.

— Ce să n-ai ?

— Trandafir, bunică.

— Da învățătura ce-i ?

— Că bine zici, bunică. O uitasem, vorbește nepotul spășit ca o fată de la maici.

Toată casa așteaptă trandafirii bunicei.

Bunica nu mai are astîmpăr. Mereu e acolo, la trandafiri. Și mereu e îmbufnată : ba că-i vînt, ba că-i soare, ba că plouă, ba că nu de ajuns. Bunica e în război cu văzutele și nevăzutele, pentru trandafirii ei.

Pînă cînd, într-o bună zi, trandafirii au înflorit.

Bunica vine din grădină ca de la Înviere. Dă din cap, fără să spuie alt nimic. Strălucește.

— Au înflorit trandafirii ! explică bunicul nepotului. Bravo matale, Elencu. Să-ți trăiască !

Bunica dă din cap cu modestie, dar bunicul înțelege, deprins și pe motan să-l gîdile uneori sub bărbie.

Deși bunica e tare muncită, deși o dor șalele, deși drumul din fundul grădinii pînă în casă e binișor, fără să mai socotim urcatul scării —, bunica n-a venit să stea, ci numai să dea veste. Astfel că de îndată se și întoarce, urmată de bunicul, de motanul bunicului și de nepot.

E dulce drumul spre cei dintîi trandafiri înfloriți. Soarele apune, dînd cerului culoare de grîu copt. Crengile cîntă și foșnesc. Rîndunelele se joacă de-a trăsnetul. Fluturi albi și albaștri se desfac în zbor silabisit.

Iată-i ! Roși, galbeni, albi, abia deschiși — au răsărit în grădină ca un vals într-un salon de altădată, dînd deopotrivă bucurie ochiului, nării și amintirii.

— Trandafirii ! îi regăsește bunicul, dînd din cap.

— Trandafirii mei, și-i ia bunica.

— Vara ! șoptește nepotul.

*

— Mîne mă duc la beci, spune bunicul ca și cum ar vorbi cu sine, să nu uite cumva.

Dar vorba e pentru bunica : „Pot să mă duc la beci ?“

Bunica însă își caută de treabă și nu spune nimic.

Bunicul oftează și rămîne cu nasul și ochelarii în gazetă.

Uitate sînt vorbele bunicului. În casă nu răsună decît glasul bunicei. Dar, către aprinsul lămpilor, bunicul deschide iar gura :

— Mîne mă duc la beci.

Însă bunica-i surdă pentru aceste vorbe care dealtfel nu-i cer nimic pe față.

S-aprinde lampa în sufragerie, se stinge, s-aprinde lampa din ietac pentru pregătirile de noapte și iar răsună glasul bunicului înspre bunica.

— Mîne mă duc la beci.

— Du-te mata, Alecule, și ia-ți și nepotul că m-ați năucit cu-atîta beci și beci.

— Ai auzit, drăguță ? explică bunicul nepotului, cu o lucire în ochi ; mîne mergem la beci.

Lucirea din ochii albaștri ai bunicului a readus deodată copilăria în jurul nepotului, vorbele „mergem la beci“ venind dintr-acolo și tot într-acolo ducîndu-se. Așa, cînd era mic, plănuia cu frații cîte o cumplită faptă, cîte o ispravă năzdrăvană. De pildă, cu o lanternă electrică, aprinsă în buzunarul pantalonilor, întîrziau la capătul lumii, în întunericul hambarului de lemne, sau, fără de știrea nimănui, se suiau în pod, deschizînd ușa cu cheile luate din șifoniera mamei. Gîndite și istorisite cu vorbele oamenilor mari, aceste isprăvi par copilării, o nimica toată, o joacă, o glumă. Nepotul însă știe că nu e așa. Licărea o epopee în aceste isprăvi, în adîncul lor de taină.

În casa bunicilor, nepotul își sună din nou copilăria readusă de vorbele bunicului și mai cu seamă de steluța din ochii lui albaștri. Bunicul e un fel de copil.

Nepotul surîde ca un bunic, privindu-l.

Ferestrele sînt deschise. Noaptea e albastră. Perdelele sînt albe. Albă și lumina lunii. Greierii scîrțîiau argintiu.

Somnul întîrzie. Nepotul își aduce aminte ca un om bătrîn de tot ce a rămas în urmă. N-a uitat nimic. Vorbele, poreclele, chipurile golanilor cu care el și frații lui se jucau pe uliță și pe maidan, servitorii, jucăriile, absolut tot, pînă și gîndurile copilăriei sînt în el, așa cum e în noaptea de afară glasul greierilor și lumina lunii.

„Mîne mergem la beci...“

Nepotul e pe marginea somnului. Vorbele spuse de bunic devin fabuloase, adunînd în ele pașii lui Făt-Frumos, peștera balaurului, palatul zmeilor...

Apoi nepotul doarme. Pesemne că visează. Luptă prin somn. *Trăiește* vorbele bunicului. Asta nu mai e somn. E poveste. Se trezește răsturnat din pat, jos pe covor, viscolit de lună.

— Ce-a căzut acolo? răsună de dincolo glasul bunicei.

— Eu, bunică.

— Halal! De-acum încolo oi pune pe Măriuca să te lege.

Dimineaţa, de cum deschide ochii, nepotul sare la fereastră să vadă cum e cerul: slavă Domnului, e senin. Căci vorbele bunicului tot n-au plecat din el, drumul spre beci apărîndu-i ca un fel de expediţie.

Bunicul se pregăteşte ca un vînător. Şi pentru el dusul la beci e un fel de eveniment. Îşi potriveşte o lumînare în sfeşnic (de ce nu o lanternă? se întreabă nepotul, lumînarea fiind mai puţin *misterioasă*), îşi alege o cutie cu anume chibrituri care se aprind pe orice, caută cheia, ia un cuţitaş de sidef cu mai multe lame (nepotul ar dori şi un pistol), pregăteşte un coşuleţ cu sticle spălate de Măriuca (zdupa-zdupa), examinează cu atenţie fiecare dop în parte...

— Alecule...

Atîta spune bunica, dar bunicul a înţeles că bunica nu-l mai rabdă.

— Iaca plecăm îndată, Elencule.

Îşi pune şoşonii (fără să-i încheie), paltonul, fularul, fesul (bunicul are şi fes) şi ca un căpitan de oaste aruncă o privire la toate: adică la nepot (care şi-a pus mantaua şi chipiul, luînd coşul cu sticle) şi la motan.

Apoi începe, cu glas tare, dar pentru sine:

— Vrasăzică: cheia am luat-o, chibriturile...

— ...le-ai luat, intervine bunica năprasnic ca un tren fulger printr-o gară cu castani. Ai luat tot, Alecule. Hai, plecaţi!

— Iute mai eşti, Elencule! oftează bunicul. Doar nu dau turcii!

Cu această vorbă şi cu fesul pe cap, bunicul pleacă în frunte, urmat de nepot şi de motan.

— Călătorie sprincenată! îi ajunge glasul bunicei.

Dar batjocura în glumă nu-i atinge.

Bunica ştie că se duc la beci. Atîta ştie. Deci nu ştie. I-adevărat că se duc la beci, dar nu numai bunicul, nepotul şi motanul, ci şi altcineva care merge înaintea lor, prin dimineaţa de vară cu parfum de trandafir, ca într-un adînc de beznă, dînd drumului un fel de depărtare şi de străşnicie.

Acest cineva din frunte e copilăria.

Ea se opteşte dintîi la uşa cu zăvor, ea se-nfioară de prăpastia cu trepte a întunericului umed cu miros de doagă, ea intră cu pîlpîirea de aur a lumînării aprinse de bunicul.

Motanul şi cu vara trandafirilor rămîn pe prag, într-o depărtare de ceea lume.

Din ce în ce răcoarea creşte, devenind frig de criptă cu miros de ciupercă.

Suflarea buzelor dă abur de iarnă. Glasul simte că răguşeşte, deşi nu spune nimic.

Iată butoaiele! În doagele lor a fost închis Zmeul!

Vinul! Tot un fel de zmeu, gîndeşte nepotul care habar n-are ce-i vinul.

Dar bunicul e fericit ca un copil lăsat singur cu jucăriile lui. Nimeni nu-l grăbeşte. E stăpîn şi liber să facă ce vrea, cum vrea şi cît vrea. (Totuşi se uită la ceas. Oare de ce? se întreabă nepotul.) Apoi începe să cerceteze butoaiele, unul cîte unul, citindu-le inscripţia, ciocănindu-le, verificîndu-le caneaua... Nepotul îl lasă într-ale lui. Dar şi mai în fund, într-o firidă din care întunericul nu pleacă, vîrîte în nisip, nişte sticle par răsturnate pe hotarul iadului.

— Bunicule, ce-i acolo?

— Acolo? Hei, drăguţă, oftează bunicul —, amintiri din vechi: Uricani, Cotnar...

Ochii nepotului adună clipa şi o strîng. Butoaiele cu ochiul lor orb, aurul de lumînare, vorbele cu abur, bunicul, Uricani, Cotnar...

La întoarcere, vara-i aşteaptă pe prag şi mai tînără, ca o fată de aur cu trandafiri.

Iar pe pragul casei, vorba bunicei:

— Bravo, coane Alecule. Ai să-l deprinzi beţiv că tare mai prinde uşor pacatele!

— Glumeşte Elencu! explică bunicul în şoaptă.

*

— Unde-ai fost, drăguţă? îl întreabă bunicul pe nepot, văzîndu-l cu frunze în păr şi rumen la obraji.

— În livadă, bunicule.

Iaca şi bunica.

— De unde-mi vii, potaie?

— Din grădină, bunică.

Bunicul zîmbește, auzind cele două nume pe care le dă nepotul aceluiași loc. Numai că ceea ce pentru bunic e livadă pentru bunica e grădină: adică locul trandafirilor bunicei. Dar nepotul socotește în sinea lui că și bunicul și bunica au dreptate. Căci sînt de toate în grădina bunicei sau în livada bunicului. (Nepotul va afla, cînd va avea vrîsta tatei, că și în dreptate sînt de toate.) Și flori și pomi de tot felul și tufe de agrișă și pomușoară și zmeuriș și vie.

Dar toate încep cu hotarul: zaplazul dinspre Nănoaia. (În părțile Zlataustului nepotul a auzit de mic nume cu bubuit de tunet și pîlpîiri de fulgere în norul lor: Nănoaia, casa Zmeu, Podul Roș, Manta Roșie... Casa Zmeu, de pildă, nu e chiar a zmeilor din poveste, ci numai a familiei Zmeu: niște oameni. Bine-bine, oameni să zicem —, dar de ce se numesc Zmeu? Nu-i lucru curat! Deci copilăria nepotului a ocolit zidul unui astfel de nume. Tot așa, după zaplazul din fundul grădinei nu e altăceva decît Nănoaia care vine cîteodată în vizită la bunici, scoțîndu-și din ureche ghemotoacele de vată, pe care și le strînge în hîrtie de matasă, repunîndu-și-le la plecare; rumegînd ca o broască țestoasă, galbenă, surdă, clipicioasă, iscoditoare. Totuși, nu numai în copilărie, dar și acum, cînd e afumat de păcate, nepotul parcă simte atingere de poveste în zaplazul Nănoaiei.)

La zaplaz sînt nucii. Cresc pînă-n ceruri, stînd toată vara lîngă soare pînă cînd frunza lor va fi de aur ca și soarele —, de aur amar.

Dar mai dintîi vine cireșul. Adică se coace. Dar nepotului îi place mai mult să spuie că vine. Că vine ca Scufița Roșie spre gura lupului. Cireșul e mai tînăr decît tinerețea. Și nicăieri aiurea cerul nu e mai proaspăt albastru ca deasupra unui cireș copt. Totul e să se coacă mai repede. Toate vrăbiile stau pe capul lui, rugîndu-l să se coacă mai repede. E o zvoană de vrăbii mai răsunătoare decît a celor dintîi sănii cu zurgălăi. Se coace? Nu se coace? E o joacă de-a cireșele într-un cireș care se coace. Îți vine să glumești, să bați din palme, să sai într-un picior. Și nicăieri aiurea iarba nu e mai verde și cerul mai albastru ca în preajma unui cireș copt. Pe crengile cireșului e un descîntec cu vorbe copilărești. Dar numai vrăbiile (mereu în recreație) îl știu.

— S-a copt?

— Nu s-a copt, bunică.

— Măi, tare mai ești nătăfleață.

— De ce, bunică? Fiindcă nu s-a copt cireșul?

— Lasă cireșul, că se coace singur. Tu nu te coci, nătărăule, cu o sută de profesori plătiți cu banii lui bietu tată-tu. Nu vezi, măăăi! Cireșul nu se duce la școală și iaca dă...

— De asta *dă*, bunică.

— Iaca vorbă.

— Poate că și eu am să *dau*, cînd oi scăpa de școală.

— Ce să dai, mă rog?

Nepotul tace ca o taină mare în jurul cireșului care se coace în inima lui.

— Dai din plisc! Atîta dai.

Trec albastre zilele așteptării cireșelor. La liceu treburile sînt foarte încîlcite. Dea Dumnezeu numai corijențe. Ferească Dumnezeu de repetență. Dar mai știi? Mare e Dumnezeu. Nepotul însă îl speră pe Dumnezeu la școală, aplecat asupra cumplitului catalog, dar nu-l simte decît la bunici, aplecat asupra cireșului.

Căci asupra unui cireș care se rumenește, c-un început de zori pe toate rotunzimile lucii, Dumnezeu e aplecat. Dumnezeu e bunicul cireșelor.

— S-a copt?

— Nu s-a copt, bunică.

— Măi fariseule, să n-o minți pe bunică-ta, că-ți tai limba din gură și-o dau la rați.

— Se coace, bunică, dar nu s-a copt.

— Așa mai merge, zice bunica, lepădînd din mînă foarfeca de grădină pregătită pentru limba nepotului.

Bineînțeles, bunica e în fiecare zi în grădină, la trandafirii ei.

Dar cireșul e în livadă. De asta bunica îl întreabă pe nepot.

— Ei, s-a copt?

— Încă puțin, bunică.

— Măi!

— Zău, bunică.

— Spune drept: Cîte-ai mîncat?

— Poate că Măriuca. Eu nu, bunică.

— Măi magarule, nu ți-i rușine? Ai mîncat și tu, o mîncat și proasta de Măriuca...

Bunica face o pauză și crește cu fală :

— Și o mîncat și bunică-ta. Ei, ce mai zici ?

— Să ne fie de bine, bunică. Dar lui bunicul nu-i dăm ?

— Iaca cine-i poartă de grijă ? I-am dat și lui bunicu-tău !

*

Bunicii stau la dejun în pavilionul de lemn din mijlocul grădinii bunicei și livezii bunicului. Bunica potrivește storurile de pai după soare, lăsîndu-le în așa fel încît lumina să nu supere ochii.

Bunicii, motanul și nepotul. Măriuca servește. Mai vin și cîteva albine.

Grădina murmură și bîzîie ușurel. Uneori vîntul leagănă ferestrele deschise, dîndu-le un scîrțîit dulce de violină cercată cu arcușul pe struna cea subțire.

Bunicii mănîncă mai mult lucruri albe : două ouă fierte (care-s trandafirii, abia luate din cuibarul găinei care și acum întreabă după oul ei) ; smîntîna din strachina acoperită cu frunză de brustur (și smîntîna are o undă trandafirie) ; pîne, unt, brînză de vacă, colțunași, sparangă, orez, lapte cu griș și alte asemenea.

Și bunicii sînt albi.

Totul e alb în pavilionul din mijlocul amiezei aurii.

Dar iată că, într-o zi, nara nepotului, abia venit de la școală, parcă simte culoare nouă mijind fraged în adîncul albului de toate zilele. Își mănîncă ouăle trandafirii, apoi mămăliguța cu brînză și smîntînă. Aduce Măriuca și un pui fript care-i castaniu ca o vioară veche.

Dar de unde vine unda fragedă ? Parcă vor să răsară zorii, dar nu în văzul ochilor, ci în simțirea nasului care, stîrnit mereu caută, nu găsește, uită și iar își aduce aminte.

S-a isprăvit și cu puiul fript, adus ca pentru trei, dar mîncat mai cu seamă de unul : nepotul.

Gata.

Nu ?

Mai e ceva ?

Gata să se ridice de pe scaun, nepotul se lasă iar, pecetluit de ochii bunicei.

— Na, nătărăule !

Fragii ! Ard fraged în strachina de lut.

Îți vine să-i săruți dintîi.

— Magarule ! Sărută mîna bunică-ta. Ea, săraca, ți i-o cumpărat.

*

Cireșul, cu cercei roșii la urechi, a venit și a plecat. Un fost cireș i-a luat locul, cuconit în desimea frunzelor.

E mult de-atunci.

Acum nepotul se coace la soare sub cais.

— Hei, boier-mare, încotro ? îl întreabă bunica, văzîndu-l că pornește cu geanta subțioară și cu pledul pe brat, fără tunică, numai în cămeșă cu gulerul descheiat.

— Mă duc să învăț, bunică.

— Și unde, mă rog ?

— În grădina bunicei mele.

— Măi ! Cum îi sare minciuna din gură ! se bate bunica cu palma peste obraz. Isuse Mîntuitorule, cum de-l rabzi ? Rușinea pămîntului, nu înveți în grădina bunică-ta, că acolo tot ai avea ceva de învățat ; casti gura în livada lui bunicu-tău. Parcă nu te știu !

— Uite geanta cu cărți, bunică —, i-o arată nepotul.

— Iaca vorbă ! Cine spune că n-ai cărți ? Ai, mă nepricopsitule, că doar tatu-tu ți le-o cumpărat cu agonisita lui. Cap n-ai, că asta nu-ți poate cumpăra tat-tău, dar nici nu ț-o dat din născare. Ș-acuma ce mai aștepți ?

— Să isprăvești mata, bunică.

— Lipsăști din ochii mei, neisprăvitule.

După această binecuvîntare, nepotul se tîrăște a lene pînă sub cais, întinde pledul și se culcă. Geanta e pernă. Tot îs bune la ceva cărțile de învățat. Caisele verzi învață ?

De unde !

Stau și tot stau la soare, umplîndu-se de lumină, îndulcindu-se, îmbujorîndu-se, începînd cu încetul să semene cu soarele care și el e un fel de caisă căzută în livada lui Dumnezeu. Livada sau grădina ?

Nepotul și prin somn zîmbește sub cais cînd se-ntîlnește, nas în nas, cu asemenea întrebări care-i aduc aminte de cei doi bunici.

El doarme, nepotul, și caisele soarelui se coc.

Îs bune ele și verzi. E-hei ! Îți străpezesc dinții și parcă îți aduc puțin aminte de iarba din cimitirul Zlataust.

Vrea sîngele să dea în clocot. Dar nu ! Pace ! Şi asta să mai doarmă, cum dorm atîtea în livada sau în grădina nepotului.

După ce se deşteaptă din transparenţa acestui somn, nepotul începe să doarmă cu ochii deschişi. Iar deasupra lui, caisele, în cerul lor de frunze, se coc mereu, aşteptînd ceasul de slavă cînd, aurii ca luceferii, vor răsfrînge soarele şi constelaţiile.

Cînd se gîndeşte numai la viitorul dulce al caiselor acre, nepotului îi vine apa la gură. La viitorul lui a renunţat să se mai gîndească. Fie cum o fi. Mai mult nu poate face. Asta înseamnă că nu poate face nimic. Măcar să-l facă bine, adică fără părere de rău.

Cînd se întoarce în casă, la ceasul mesei, bunica îl priveşte lung.

— Nu te doare căpăţîna de-atîta învăţ ?

— Ba parcă mă încearcă.

— Pune-i o compresă de spirt, Elencule, intervine bunicul.

— Compresă ! icneşte bunica. Vrei mătăluţă compresă ?

— N-am spus, bunică.

— Spune.

— Ce să spun ?

— Ce vrei.

— Nu vreau nimic.

— Gura păcătosului, suspină bunica. Asta eşti : nu vrei nimic, nu poţi nimic. Mai spune ceva.

— Iaca tac.

— Amin. Poftiţi la masă.

Pornesc. Dar deodată bunica se răsuceşte ca bătută de vînt.

— Măi, pacat că nu te-o făcut tat-tău motan...

— ...la bunici, adaugă nepotul.

— Nu-l linguşi pe bunică-tău, că nu te crede bunică-ta.

Aşa trec serile cu bunicii, şi aşa amiezile cu caişii.

Stelele ! Caisele !

Soarele ! Caisele !

Vara ! Vara !

Pace ţie ! Eşti încă la bunici. Nu te grăbi. Că-nainte mult mai este.

Uneori, înainte de a se tolăni pe pledul de sub cais, nepotul se reazemă de trunchi, rămînînd aşa cîtăva vreme, în

vag, fără de nici un gînd. Aude frunzele, albinele, cosaşii, păsările — vara : corul de murmure în mare lumină, al verii.

Vara ! E un cuvînt care te îneacă şi în care te îneci, dar fără spaimă, cu încredere, fericit.

„Dormi de-a-n picioarele !" se apostrofează nepotul cu glasul şi intonaţia bunicei.

Încetul cu încetul, bunicii apar *din el*, nu ca un dialog, ci ca un monolog. Sînt într-adevăr bunicii lui : *ai lui.*

E frumos să poţi spune : sînt ai mei, ca despre un lucru pentru care ai muncit, *agonisindu-l.* Căci asta face la bunici : *agoniseşte cu inima pentru mai tîrziu.*

Pledul de jos îl cheamă. Dar, înainte de-a se culca, toropit de căldură, clatină uşurel caisul, încercîndu-l : cade sau nu cade vreo caisă coaptă ? Sună clopotul de frunze, cu foşnet bogat, dar caisele chemate rămîn pe crengi.

Nici nu ştie cum trece timpul la bunici şi sub cais, căci iată că, fără de veste, într-o bună zi, cum s-ar aprinde deodată un policandru, caisul e copt.

Nepotul însă vrea să aleagă. Se suie deci cît mai sus, spre vîrfurile învăluite în frunze, căutînd cu mîna fructele catifelate, calde, încercîndu-le cu o uşoară apăsare a mînii, să vadă care e mai moale. Numai pe cele coapte le apucă şi le smulge, umplîndu-şi palma de rotunzimea lor aromată.

Ştie deajuns de multe nepotul, fără să le fi învăţat de la nimeni. Caisa, de pildă, în cais să o mănînci, sus, sub cer, în soare, împrejmuit de frunzele caiselor din care ca nişte ochi de aur te privesc caisele celelalte, aşteptîndu-şi rîndul. Acolo numai, caisa găsită ca în cuibul ei, caldă ca trupul deşteptat din somn, îşi dă toată aroma, îşi dă vara.

Căci asta e caisa, ca şi pătimaşa piersică de mai tîrziu : sărutarea pe gură a verii.

Dar nepotul nu lasă nimic. După ce se dă jos din cais, sparge sîmburii, mîncîndu-le migdala dulce, albă ca luna nouă —, că şi cea de pe cer tot de la soare îşi trage aurul, ca şi caisele.

Aşa că nepotul muşcă dintr-un fel de fruct oprit, în fiecare zi, după ce s-a ospătat, culcîndu-se, şi după ce-a dormit în transparenţele verii, sorbindu-i fructele de aur.

A uitat (acolo) de bunica. Dar bunica trandafirilor nu l-a uitat pe nepotul caişilor.

— Stai cu burta la soare, nătăfleață ! Te-am tocmit cioban la caisele mele ? Scoală, trîntorule !

Și sub privegherea bunicei, răsărită ca nourul de furtună din aurul verii, nepotul se întinde la cules și adunat caise în coșuri și panere.

Bunica se uită la el tot dînd din cap.

— Ia-o pe asta, bunică, îi recomandă nepotul cîte o caisă.

Mușcă din ea bunica, apoi o soarbe cu răsunet, ca și din filigeana cu cafea, nu cumva să piardă un strop din zeama ei ; și iar dă din cap.

Abia cînd se crapă cerul de luceafăr, nepotul se dă jos din cais, rumen, cu mînicele suflecate, cu părul vîlvoi, cu frunze în păr, cu nara încă rotunjită de aroma caiselor.

Și bunica tot dă din cap.

Pornesc spre casă c-un rînd de panere, apoi cu altul, ajutați și de Măriuca.

— Ei, cum o fost, Elencule ?

— Întreabă-l pe dumnealui.

Bunicul se uită mirat la nepot. Măriuca se uită nedumerită la bunica. Și bunica tot dă din cap.

— Nu vezi, măi berechetule, ai făcut și tu o dată o trebuliță în viața ta de trîntor, și nu te crede nimeni.

— Nici mata, bunică ? zîmbește nepotul.

— Eu te-aș crede, dacă nu te-aș ști.

— Glumește Elencu ! explică bunicul.

*

Ograda bunicilor s-a umplut de care cu lemne trase de boi. Lemne, țărani, boi, coceni —, bunica.

Bunicul e pe-acolo. Dar bunica e pretutindeni, acoperă tot. Știe pe nume pe fiecare țăran. De unde i-o fi învățat și cînd ? La nici unul nu-i spune : „Măi omule !“ Sau : „Ei, dumneata de colo !“ cum le spun boierii la tîrg.

Nu. Bunica spune :

— Moș Ghiță, ia pune umărul, că te vede crucea bisericii Sfîntului Ion Gură-de-Aur.

Se uită moș Ghiță la crucea bisericii care scînteie de vară, oftează și se pune la treabă. Pe toți îi ia bunica numai cu sfinții, cu Dumnezeu, cu pătimirile Domnului. Țăranii o

ascultă cu gura căscată, și fac tot ce le poruncește bunica. Lemnele bine alese, uscate și grele, sînt clădite cu știință în hambarul de lemne. E o forfotă în ogradă ca la furnici. Numai țărani ducînd lemne și rînduindu-le la locul lor. Unii vin, alții se duc. Totul e numai mișcare. Sus, nouri albi sclipesc în lumină, fără gînd de ploaie. Jos, în ogradă, ca alți nouri, boii rumegă blajin coceni de aur. Miroase a pădure, a fîn, a baligă. A venit satul la oraș. Într-un car cîntă un greier.

— L-auzi, drăguță ? zîmbește bunicul. Aista-i greier de la țară. Eh ! oftează bunicul care e și el fiu de țăran.

— Coane Alecule, nu-i mai vîrî mata și alți greieri în cap, că are deajunși !

Nici pe cei de-acasă nu i-a uitat bunica. Dar nu stă o clipă. E cînd aici, cînd dincolo, mai dezlănțuită ca la grijitura de Paști.

— Pe Elencu trebuia s-o facă Dumnezeu comandant de oaste, îndrăznește bunicul către nepot, dar în șoaptă.

E o zi harnică aceasta. Și e frumos că totul e afară : și sufletul a ieșit din trup și stă sub cer, cu nourii opriți alb, cu boii din ogradă, cu țăranii, cu lemnele.

Apune soarele.

După un timp răsare luna.

(Dar și acestea parcă tot în ograda bunicilor se întîmplă.)

Munca se apropie de sfîrșit. Măriuca sosește pe portiță, de unde a trimis-o bunica, aducînd un coș cu nu știu ce.

Îndemnați de bunica, țăranii s-au pus să măture ograda.

Se întunecă.

Bunica împarte la țărani cîte un „pac di titiun“ de căciulă, — dar cu mîna ei, pe care fiecare o sărută.

Sclipesc stelele în noaptea care începe. Dar e un făcut : tot ce e în cer să fie și în ograda bunicilor. Că asemeni stelelor se aprind și licăresc țigările.

Apoi, îngînînd luna care a crescut galbenă peste casa bunicilor, iată că răsare coșcogeamite măligă în abur, adusă pe masa rotundă din bucătărie. Începe praznicul. Dar înainte, bunica varsă la fiecare și tot cu mîna ei, pe care fiecare i-o sărută, holercă.

— Asta zic și eu, suspină un țăran. Cinstită băutură. O simți. Nechează și mațele.

Se aprinde și un foc. Țăranii se adună în jurul focului, cu umbre de uriași pe obrazul casei bunicilor. Măligă, ceapă, brînză iute, slănină și cîte un chil de vin de la Coniver.

Ochii boilor aprind aur, ca într-o mare biserică.

Sus, luna stelelor. Jos măliga țăranilor.

Sus norii albi. Jos boii albi.

Sus, Dumnezeu.

Jos bunica.

Și ea e un fel de doamnă Dumnezeu.

Ar fi să-nceapă somnul în casa bunicilor, dar nepotul, după ce și-a fumat țigara la fereastră, simte că nu poate dormi. Sufletul se cere afară, în ogradă, cu boii care au adus pădurea la oraș. Sclipesc stele. Țîrîie greieri. Miroase a lemne. În răcoarea care se ridică, mirosul lemnelor dă un fel de solemnitate neobișnuită nopții.

Toamna !

Cuvîntul cade ca o stea, de aur lung, peste ținutul sfîntului Ion Gură-de-Aur, Zlataust —, mistuindu-se. Dar inima a sunat a toamnă.

Și dis-de-dimineață, cînd scîrțîitul carelor pornește din nou pe poartă, spre satele de unde a venit și greierul bunicului, nepotul lasă somnul și, oprindu-se la fereastra deschisă, privește și ascultă vara care se duce din ograda bunicilor, agonisind și-această clipă pentru timpul care va să fie.

*

Nepotul a fost întotdeauna uituc. Uită la matematică, la religie, la geografie, la botanică, la latină, la istorie...

De asta și pînă acum a uitat, deși e de atîta vreme în vacanță, să spuie că n-a rămas nici repetent nici corijent. Dar cum de nu, numai tata poate să știe. Că doar nu degeaba, de cîte ori vine vorba de tata, bunica dă din cap cu of și strășnicie, spunînd : „Toate le face bietu tat-tău !"

Dar scurtă i-a fost bucuria. Căci vacanța se topește, de unde în primele zile mai că-i venea să caște de urît neștiind cum o să umple el, nepotul, atîta amar de zile.

Acuma simte apropierea școlii și numără, ca la vacanțele de Paști și de Crăciun, cîte zile i-au mai rămas.

Slavă Domnului, tot mai sînt. Păcat numai c-a început să viseze școala. Asta-i strică și nopțile vacanței și începutul

dimineților. Și nopțile și diminețile-s mai răcoroase. Nu îndrăznește să ceară bunicei încă o învelitoare, dar somnul dinspre dimineață e atît de înfrigurat, încît, de cum se trezește, nepotul fuge la soare, unde stă ca la sobă, pînă ce nu mai poate de căldură.

— Are să te trăsnească, harapule ! dă din cap bunica.

— I-adevărat că s-a înnegrit. Iar părul, crescut în voie, de unde la începutul verii era castaniu-închis, acuma are luciu de aramă. Mi se pare că se cam uită în oglindă nepotul, bineînțeles, cînd nu-l vede bunica.

— Ce-mi faci acolo la oglindă ?

— Îmi crește musteața, bunică.

— Iaca vorbă ! Bunică-ta n-are musteață ?

„Are !" zice zîmbetul nepotului.

— Și nu mă vezi toată ziulica la oglindă.

— Fiecare om cu socoteala lui, bunică.

— Mă fîrlifusule, nu te-apuca să vinzi înțelepciune bunică-ta. Dintăi să te văd om, și după aceea numai să-mi vorbești de fiecare om cu socoteala lui. Hait !

Dar nepotul și-a găsit altă oglindă, pe care însă a învățat-o de la Măriuca.

În ograda bunicilor, pe lîngă nu știu cîte altele, este și o fîntînă rămasă din vechi, cum spune bunicul. A fost săpată odată cu beciul de tatăl bunicei care era cam grec. Pe-atuncea apa era rară în tîrgul Ieșului, atît de rară că doar crîșmele îi mai țineau locul. Acuma, ograda bunicilor are cișmea care picură toată ziulica. Bunica a vrut să astupe fîntîna în care, cică, de demult, s-ar fi înecat o fată din neamul bunicei. Dar bunicul s-a împotrivit.

— Las-o, Elencule, e din vechi.

Nepotul nu știe dacă bunicul chiar s-a împotrivit și cu anume astfel de vorbă. Dar vorba e ca din gura bunicului și de asta nepotul nu se sfiește să i-o deie, ca și cum ar fi de-acolo.

Totul e că cișmeaua n-a gonit fîntîna și că fîntîna a rămas. Fîntînă cu roată pe care o învîrți cu mîna, adîncindu-i ciutura legată cu un lanț, pînă ce face pleosc în adîncuri ude, începînd să se îngreuie. Apa e rece, dar cam sălcie. Acolo ține bunica harbujii pe care Măriuca-i duce și botează, tot ea scoțîndu-i din adînc, cu puterea brațelor ei de flăcău cu fustă.

— Tare-i mai place fetei la fîntînă, oftează bunicul. Își mai aduce aminte, săraca, de satul ei, explică el.

— Măi fato, zice bunica, eu în trebile tăli nu m-amestec. Numai să nu-mi bei fîntîna, că mă fac foc.

— Cum să beu eu, o nimicuța de ghiatî fatî, coșcogeamite fîntînă ? sughiță Măriuca. Pacatili mele cele grele !

— Măi proasto, dacă te-neci, o bei toată, că ai o burtă în care-ncape și turnul Goliei.

— Hî ! rîde sughițat Măriuca, rămînînd cu mîna pe gura rușinată.

Dar nepotul știe mai mult decît bunica. Măriuca și-a găsit oglinda tocmai în fundul iadului din fîntînă, la o parte de ochii bunicei, adică mai la o parte decît în casă. De asta stă atîta Măriuca, pe marginea fîntînii deschise, cu fața cufundată în răcoare, hlizindu-se, făcîndu-și bezele, jucîndu-se cu cozile, zvîrlindu-și cîte o pietricică. Harbuzul Măriucăi e ea însăși printre harbujii fără ochi din ciutura scufundată.

Și nepotului îi place oglinda iadului : așa o numește el în gînd. Se duce la fîntînă, o deschide, dă drumul ciuturei, o lasă să ajungă în apă și, apucîndu-se cu mînile de lanțul oprit, se apleacă din aurul zilei în umbra adîncului, rămînînd ochi în ochi cu sine însuși, într-o boltire de cer.

— Ce-i fi vrînd tu acolo, măi nepricopsitule ?

— Mă uit, bunică.

— La musteață ?

— Nu se vede.

— Atunci la ce ?

— La gîndurile mele, bunică.

— Iaca ! La ce-ai spus ?

Nepotul zîmbește, dînd din umeri.

— Ai căzut în doaga Măriucăi, zice bunica. Măi, la nimica nu ești bun. Iaca, începe școala acuși. O trecut vacanța. Și o carte n-ai deschis. Și acuma te-ai apucat să cetești în fîntînă ! Am să chem popa să-ți cetească o moliftă.

— Elencu glumește, explică bunicul. Numai vezi mata, drăguță, să nu cazi.

Nu cade. Nepotul s-a deprins la fîntînă. Și bunicii s-au deprins să-l știe acolo. Uneori nepotul nici n-o deschide. Stă aplecat pe adîncul ei, întîlnindu-se cu marele obraz de aur al soarelui, rezemîndu-se de ciutură. Alteori deschide

capacul, rămînînd cu urechea visător aplecată pe glasul adîncului. Alteori veghează așa, cu ochii închiși —, ca pe un mal al tainei.

Și el e o fîntînă.

De asta nu face nimica. S-ascultă, aplecat cu lene și înfiorare pe adîncul lui.

*

Începe să fie mai grea decît pînă atunci inima nepotului. Toată vara a fost la bunici. Și acuma tot la bunici e. Dar școala care se îndepărtase pînă la uitare acum s-apropie din nou, cu fiecare zi a calendarului. Se dezmorțește răcoarea din umbrele ei și răsare, răspîndindu-se la-nceputul și la capătul zilei, cu miros de ciupercă și de tufănică. Cerul e mai albastru, dar nu ca cel de primăvară (albastru și acela). Acesta parcă-și aduce aminte de celălalt, cu zîmbet ostenit și cu îngîndurare.

Nepotul se uită la toate cu un fel de rămas-bun. Acolo a fost vara lui. (Mai tîrziu vara din grădina bunicilor se va numi *La Medeleni*. Dar nepotul nu cunoaște încă obrazul viitorului.)

De cîte ori aude un greier, se oprește și-l ascultă, ca și cum ar sta de vorbă cu el. Și greierul e o vorbă de-a verii, rămasă în ierburi pînă-n tîrziu de toamnă.

Se duce la nucii de lîngă zaplazul Nănoaiei.

Se duce la hambarul cu lemne.

Se duce la tufele de vie cu poamă coarnă, fragă, turcească și tămîioasă.

Se duce la bucătăria de vară a bunicilor, care e ridicată numai din scîndură vopsită albastru (ca și portița, ca și biserica Sfîntului Mercurie, ca și cerul de toamnă). Acolo, cu clocot dulce, fierb perjele albastre, din care bunica face povidlă. Tot acolo a făcut bunica bulionul cel roș ca fesul turcului. Acolo arde un foc pîrîitor de vreascuri și surcele, dînd fum albastru.

Albastru ! Totul e albastru ca o evaporare în cer.

Ochii rămîn mereu spre cer. Parcă cerul te privește ca cineva care pleacă și nu spune nimic de teamă să nu plîngă.

Nepotul simte ca și cum s-ar scoborî cufere din pod și s-ar face bagaje în jurul lui. În toate e plecare : în cer, în frunză, în inimă.

Inima nepotului pricepe frunza toamnei.

— Ce corăbii ți s-au înecat ? îl întreabă bunica.

— Vine toamna, bunică.

— Ei și ?

— Ei iaca !

*

Numai nepotul a rămas cu bunicii, de bună voia lui. Tata, mama și frații lui sînt la Constanța, la tante Valența, sora mamei. Vor sta acolo pînă ce se deschid școlile. Mai este pînă atunci. Nepotul s-a deprins să fie numai cu bunicii, pe ceilalți avîndu-i în gînd. Că de avut îi are. Nu-i uită. Le și scrie chiar, dar așa de scurt și de-a scăpării, încît mama care scrie lung și frumos a pus pe hîrtie astfel : „De ce nu-ți dai puțină osteneală cînd scrii părinților tăi ?"

Uf ! nu-i place să scrie. Cum se apleacă pe hîrtia (de scrisori) cu creionul, gîndul fuge, nelăsîndu-i decît greutatea vorbelor șchioape. E drept că uneori face un fel de versuri, dar asta e cu totul altăceva. Pentru nimic în lume n-ar îndrăzni să-i arate mamei astfel de bazaconii. Versurile, dealtfel, în mintea nepotului, nu aparțin scrisului, ci singurătății, tainei. Nu-s de arătat, ci numai de avut — cum e bucătăria de vară a bunicilor, unde fierb perjele albastre. Și de la o vreme nici versuri nu mai face. Într-adevăr, nu face nimic. E ca un mecanism care a stat. Dacă l-ar întreba cineva (cum desigur că-l vor întreba frații și părinții) : „Ce-ai făcut toată vara ?" — n-ar putea să răspundă decît : „N-am făcut nimic". Atunci de ce uneori parc-ar fi mîndru de el ?

E gol ca ciutura, dar i se pare că fîntîna nedeschisă e plină.

Ceilalți văd numai ciutura ; el știe mai mult. Dar nu-i place să vorbească despre asta cu nimeni, nici măcar cu frații lui. Și parcă nici lui singur nu-și mărturisește ce crede despre el, ce speră poate. E leneș : și-n afară ca și înlăuntru. Are dreptate bunica : trîntor. Mai mult visează decît gîndește. Nu-i place linia dreaptă, geometria gîndului. Toate-s cu somn, cu brumă și cu ceață în el — cum sînt și dulcile zări din tîrgul Ieșului. Ah ! nu se satură uneori, privindu-le, mai cu seamă în apusul soarelui. Acolo se adună norii care duc pulpana soarelui pe zare, rămînînd apoi ca un jar, ca o

grădină de bujori —, în timp ce gîndul spune ca la împărat : „Acolo apune soarele".

— La ce te uiți, măi pierde-vară ? îl ajunge bunica la portiță.

— Acolo apune soarele — spune nepotul cu măreție, ca o fanfară.

— Ei și ?

— Ei iaca !

— De unde-ai luat tu, mă rog, vorba aiasta ?

— De la tine, Elencule, răspunde bunicul.

— Ei iaca ! exclamă involuntar bunica.

— Vezi, Elencu !

*

Pavilionul de vară al bunicilor e de lemn zugrăvit albastru și-i cuprins de jur împrejur de viță cu poamă coarnă (care pocnește în dinți), avînd acoperiș țuguiat ca o scufă de pitic, în vîrful căruia, drept moț, ruginește un cocoș de tinichea, pe care vine cîte o cioară cîrîită, iar noaptea uneori se lasă și cîte o cucuvaie cu glas de văduvă.

Încă de cu primăvară pavilionul s-a umplut de soare, păstrîndu-l dulce cum sînt cozonacii abia scoși de la cuptor. Acolo au mîncat bunicii toată vara ș-or să mai mănînce încă. Așa a hotărît bunica. Ș-acolo toată vara a lucit galben vinul din sticla bunicului. Nu-i ca vinul de la Coniver. Vinul bunicului e galben ca o lalea care ar fi transparentă. După ce-l toarnă din sticlă, paharul se duce înflorit la gura bunicului. Bea bunicul trei păhăruțe : unul după ouă, altul după friptură, și al treilea după fructe.

— Măi, ai s-ajungi și bețiv ! spune bunica, răstălmăcind privirea nepotului îndreptată către paharul bunicului.

— Să-i dau și lui, Elencu, o picătură, se îndeamnă bunicul apucînd sticla.

— Ba, mă rog ! Dă-i mai bine motanului, că tot îmi dă gata scumpete de lapte.

Nepotul n-are știința vinului. Ar vrea numai să afle de ce-i place bunicului. Dar bunica nu lasă niciodată sticla în calea vînătorului.

Iată însă că se oprește ca furtuna o neașteptată întîmplare la poarta bunicilor. S-aude trap împărătesc de muscal cu doi cai. Și răsună de la portița albastră glasul tatei.

Tata ! E ca o explozie tata, în inima nepotului şi în ograda bunicilor. A venit neanunţat de la Constanţa. A pledat un proces, mănîncă la bunici şi se întoarce la Constanţa. Se cunoaşte că-i feciorul bunicei. N-are astîmpăr. Ca întotdeauna a venit încărcat de pachete : piersici (un coş de la Constanţa), icre negre, banane, rahat cu fistici, un fes nou pentru bunicul, mătăsuri turceşti pentru bunica, şi încă atîtea şi atîtea altele că te întrebi : unde-au încăput ? Dar aşa e tata : mereu cu mînile pline către alţii.

Mănîncă laolaltă în pavilion. Nu s-aude decît gura tatei, şi zvonul verii rămas în începutul toamnei. Şi-n tata e numai vară. Lumină, căldură, belşug, veselie. Îi place vinul bunicului.

— Tot de la Vişan, de la via Cătănescu, papaie ?

— Tot, spune bunicul cu mîndrie.

— Îl ştiu de mic copil, exclamă tata, regăsindu-l. Tu nu bei ?

Nepotul se uită la bunica.

Bunica ridică din umeri, spălîndu-se pe mînă. Tata se face că nu vede şi toarnă şi nepotului bunicilor, devenit fiul tatei.

— Îţi place ?

Nepotul surîde. Nu îndrăzneşte mai mult. Dar ar mai cere un pahar. Îi vine mereu să rîdă şi abia se ţine.

După dejun, tata îl ia pe bunic de braţ, cu celălalt braţ luîndu-şi fiul, şi porneşte cu ei prin grădină, adică prin livadă. Ştie tot : beciul, pomuşoara, poama, cireşele, caisele, cleiul cireşului din fund, gutuii, părul cu busuioace. Bunicul şi nepotul ascultă. Bunicul dă din cap. Ajung pînă la nucii de lîngă zaplazul Năncaiei. A început să cadă frunza nucului. Miroase a toamnă. Tata stă ca în amintire. Apoi istoriseşte o întîmplare din tinereţa lui : Cum a ciocnit un pahar de Cotnar, cînd era student, cu Eminescu, într-o crîşmă.

Nucul i-a adus aminte.

Acum are băiat mare. Eminescu a murit.

Vezi, rîndunelele se duc
Se scutur frunzele de nuc...

— Poftiţi la cafea, îi strigă bunica.

Se duc : unul după altul, pe sub crengi de toamnă, sub cerul albastru, bunicul, tata...

Aşa s-au dus.

•

A început şcoala. Cei de la Constanţa s-au întors. Dar nepotul tot mai stă la bunici. Va trebui să se mute. Adică să se înapoieze la părinţi, alături de fraţii lui. Dar vacanţa cea mare e la bunici. Acolo cad frunzele toamnei în amintirea zilelor lui de vară.

Bunicii dejunează tot în pavilion, dar nu-l aşteaptă pe nepot să vie de la şcoală, căci bunica a hotărît nişte ore din care bunicul nu iesă. Aşadar, nepotul, cum vine de la şcoală, sărută mîna bunicei, apoi pe-a bunicului şi se duce în pavilion, unde-l aşteaptă bîzîitul albinelor pe farfuria care acoperă fructele pe care i le-a lăsat bunica. Îl îndoapă ca pe un curcan bunica. Nu se plînge. Dar tare ar vrea nepotul, în dulceaţa zilelor de toamnă, să mai bea din vinul galben al bunicului. Bunica însă îl ţine sub cheie care nu uită ca nepotul.

Dar toate-s aşa pînă cînd îs altfel : în sufletul nepotului ca şi în pavilionul bunicilor. Căci iată că într-o bună (într-adevăr bună) zi, ochii nepotului, care s-a pus flămînd la masă, întîlnesc (fără încă să creadă) o sticlă mai mică, foarte prăfuită. N-o fi goală ? Nu-i. N-o fi cu spirt de camforă ? O deschide, miroasă, îi bate inima ceva mai tare, toarnă în pahar : aur. Gustă încet, cu atenţie, cu evlavie. Şi intră în el, vastă ca suflarea unei mări, o aromă amăruie. Mai gustă.

Frunzele cad, de aur blînd, la toate ferestrele pavilionului.

Cu încetul, nepotul deşartă paharul. Ş-apoi, deşi paharul e gol, îl respiră adînc. Miroase a frunză de nuc. E toată toamna în golul de aur al paharului băut. Cade o stea prin inimă. Nepotul îşi reazemă tîmpla în pumn şi rămîne aşa mult timp, cuprins de toamnă. Sticla îl aşteaptă. Îşi toarnă încă un pahar. Îl bea cu încetul.

E toamnă.

Toţi copacii spun cu Eminescu :

Vezi, rîndunelele se duc
Se scutur frunzele de nuc.

În fiecare creangă e un „vezi, rîndunelele se duc". Îţi vine să plîngi, privind cerul călătoriilor arătat de versul crengilor.

Dar nepotul surîde cu lumina lacrimii, bînd aur din sticla uitată de bunici.

Dar asta ce-i ?

Au apărut bunicii. Îl văd. Şi nu se încruntă. Surîd.

— Nepricopsitule ! N-ai putut să aştepţi ? Toarnă bunicilor tăi. Ciocneşte cu ei, berechetule !

— Dar ce s-a întîmplat, bunică ?

— Ai băut Cotnar, măi, pentru nunta de aur a bunicilor tăi.

*

Şi asta-i tot.

Căci şi acest aur s-a stins în pămîntul toamnelor.

Raiul nu e în cer, unde pasul pămînteanului nu ajunge, ci în urmă, unde pasul călătorului spre moarte nu se mai poate întoarce.

ICOANA BUNICEI

— Ce stai ca proasta la panoramă ?

— Mă uit, bunică.

— Te uiţi ! Te uiţi ! La ce te uiţi ?

Nu-i vine nepotului să-i spuie bunicei că se uită la icoană. O ştie de cînd era atît de mic, încît şi gîndul se opreşte, nemaiîncăpînd în capul aceluia care astfel pare un altul decît acesta care cearcă să-şi aducă aminte.

(La fel şi cu oul de lemn din salonul bunicilor. E roş ca fesul turcesc al bunicului, pe care-l pune cînd merge spre întunecimea beciului. Dacă-i desfaci capacele însă, trăgîndu-le unul dintr-altul, dai peste un alt ou, galben acesta ca gutuia coaptă pe luciul negru al pianului din salon. Într-acesta aşteaptă unul verde ca papagalul lui moş Flaşnetarul. De la acesta treci la altul învelit în culoarea vişinei. Apoi vine la rînd unul portocaliu ca soarele după ploaie. Şi altul şi altul, cu toate culorile curcubeului. Le pui la rînd şi ele lucesc, fiecare în altă culoare şi mărime, ca nişte scufe de pitici din ce în ce mai mici. Dar, cînd ai ajuns la cele mai mărunte decît aluna veveriţei, ţi se pare că degetele au crescut şi s-au îngroşat deodată, nemaiştiind să găsească şi să apuce cum trebuie, aşa cum păţeşti şi cînd te uiţi cu ochii deschişi în apă şi-ţi vezi mînile. Îţi aduci aminte de toate mărunţimile de la bunici, mazăre, alunele, mărgele, dulceaţă de pomuşoară, poamă pe care o pregăteşti pentru dulceaţă scoţîndu-i sîmburii cu acul şi abia cutezi să umbli, de ouşoarele de lemn care au ajuns ca boaba icrei şi tot mai sînt. Pînă cînd

ai ajuns la unul, parcă cel mai din fund, care nu vrea să se mai deschidă. Dar, cum atîta te-ai deprins să faci, să dezghioci ouă de lemn, din mare-n mic și din mic în și mai mic, tot nu crezi că s-a sfîrșit, oricît de mic e cel care nu se mai desface. Stai, simțindu-te uriaș și grosolan și te întrebi : Ce-o fi în el ?)

Așa și cu icoana bunicei. Nepotul o știe de cînd a făcut ochi. O fi venit cu mama la bunici, cînd era încă în fașă și ochii lui deschiși fără cuvînt asupra lumii, numai cu mirări, au păstrat întipărirea icoanei ?

Dar nici acela nu-i hotarul, căci parcă știe icoana de și mai de mult. Cum adică ? Mai departe decît copilăria în leagăn nu-i nimic.

N-o fi nimic, și totuși stă și nu crede. Parcă de pe atunci și de pe acolo știe icoana bunicei. De pe acolo, adică de dincolo. Cum ?

Gîndul nepotului s-a trezit spunînd într-o noapte, asupra somnului : „Stă Isus la o fereastră stinsă". Vorba i-a venit ca din somn. N-a cugetat-o. Ca și icoana bunicei parcă era mai înainte de a o fi gîndit. Îl aștepta de mult.

Stă Isus la o fereastră stinsă.

Dar chiar așa e, a gîndit nepotul altădată și tot asupra somnului, întîlnindu-se cu icoana bunicei, slab luminată de candelă și de jăratecul din sobă.

Nu e o zugrăveală ca celelalte, de la bunici sau din alte case.

E o prezență în umbra lumii.

Cineva stă la o fereastră stinsă : Isus.

*

Nepotul nu mai e la bunici. S-a întors acasă, la părinții și la frații lui. E foarte bine acasă, dar e altfel decît la bunici. I se pare că e prea mult zgomot. Motanul bunicului, de pildă, ori ar fugi, ori s-ar ascunde sub pat, clipind din coadă. Mama cîntă la pian, supărîndu-se pe orice zgomot. Tata primește clienți cu care discută nervos și autoritar. Fostul nepot, redevenit fratele fraților lui, se ceartă frățește cu ei, căci fiecare dintre ei se simte dator să fie mai strașnic decît ceilalți la toate. Ușile, mereu trîntite, pocnesc. Degeaba se stropșește mama :

— Nu v-am spus să închideți ușile încet ?

Podelele duduie. Soneria zbîrnîie mereu. Toate odăile sînt pline. E o casă cum nu se poate mai vie. Cînele, ușile, ferestrele, oamenii, soneriile — totul e cu glas și șfichi.

De aceea, cînd vine sîmbăta, fostul nepot se duce la pian, unde o găsește pe mama :

— Mamă, îmi dai mata voie să dorm la bunici ?

Mama iesă din Beethoven sau Debussy, privindu-și cu mirare fiul :

— Eu îți dau voie. Dar bunicii ce spun ?

— Mă așteaptă.

— Bine. Du-te. Na-ți bani de tramvai. Nu vrei mai bine să te duci și tu la teatru cu frații tăi ?

Nu vrea. Mama ridică din umeri și renunță de a-și pricepe fiul.

Astfel, în fiecare sîmbătă, nepotul răsare la bunici.

Într-adevăr îl așteaptă. Bunicul stă la fereastră și cum îl vede pornește spre ușa de dinfață cu motanul după el.

Fiul redevine nepot, chiar de pe pragul casei. De acolo începe căldura : egală în toate odăile. Glasul bunicei, bineînțeles, e și el acolo :

— Iar te-a lepădat maică-ta ! E de mirare cum de te-o răbdat o săptămînă !

— Glumește, Elencu, explică bunicul.

Nepotul intră, tace și ascultă. Nicăieri aiurea nu se simte mai la el acasă. Îl știe și motanul bunicului. Cu toată gura bunicei (care e un fel de alt tic-tac) se simte cuprins de pace și nu dorește nimic. E fericit că stă : că stă pe loc.

Și doar e sîmbătă seară, sîmbăta liceanului, după o săptămînă întunecat școlară. Frații se pregătesc pentru mers la teatru. Se dau cu pomadă, lipindu-și părul, își calcă singuri pantalonii, își văcsuiesc ghetele, își curăță cu benzină tunicele, picurîndu-le apoi cu parfum ciordit din șifoniera mamei, și-ncep să strîngă bani : și de la mama și de la tata și uneori chiar și de la Babeta (bucătăreasa), căci niciodată n-au bani de ajuns pentru păcatele lor.

Nepotul simte sîmbăta fraților lui (și a tuturor liceenilor), ca și cum ar fi și el în ea, dar n-ar da pentru zece sîmbete de acestea una singură de la bunici.

Dincolo, la părinți, cu frații, la școală, e copilul care trăiește.

Aici, la bunici, e nepotul care se coace. Aici își simte sufletul, și-l capătă din nou. Dincolo, în tumult, zgomot și mulțime și-l pierde.

E așa de bine la bunici, că nepotul ar vrea să spuie o vorbă cuiva, să-i mulțumească. Dar nu e ureche pentru astfel de vorbe ale tainei. Numai tăcerea să le știe, numai tăcerea să le poarte.

— Măi, zice bunica răsărind de la camară ; tu ai să torci într-o zi ca fiara lui bunică-tău, că la vorbă tare n-ai spor !

Nepotul zîmbește. Într-adevăr toarce. Că ceea ce-i în el nu încape în vorbele de care e în stare.

Vine masa în casa oblonită care se scufundă în adînc. Începe noaptea. Răsare luna cu trandafiri din ietacul bunicilor. Pornește somnul. Nepotul deschide gura sobei și fumează o țigară, gură-n gură cu harbuzul jarului. Apoi afumă cu rășină — nu doar că bunica n-o să simtă că a fumat, dar ca să vadă cuviința grijei lui de a-i ascunde un astfel de păcat.

Și tot nu se culcă. Mai stă la gura sobei, privindu-și palmele trandafirii în bătaia jarului. Două palme desfăcute, care țin pe ele ca o floare buna căldură din casa bunicilor.

Își simte inima plină : de căldură și de bunătate. Parcă ies raze din inima lui. Ș-ar vrea să-i spuie cuiva o vorbă, o vorbă în care să încapă și inima din casa bunicilor și bunicii din casa inimii. Dar cui ?

Stă Isus la o fereastră stinsă.

— Tatăl nostru, carele ești în ceruri...

Atît numai a apucat să spuie nepotul, că s-aude pasul bunicei care vine la rugăciunea cea de toate zilele.

*

Au trecut anii și bunica a rămas singură. Lampa cu abajur de mătasă verde, care se aprindea în fiecare dis-de-dimineață la căpătîiul bunicului (care-și citea din nou gazeta), s-a stins, lăsînd acolo umbra ei, dar s-a aprins în candelă la cimitirul unde s-au adunat toți cunoscuții bunicului, în salonul cu pămînt și cruci.

Nepotul nu mai e nepot. Încearcă să fie om, luptînd cu viața pentru bucata de pîne și bucata de soare. Nu e nici rău, nici bun, nepotul. Ei și bun, e și rău, ca toți oamenii. Și

e lacom de multe, ca toți oamenii tineri. Merge grăbit înainte, fără să mai privească în urmă.

Trec zile, trec săptămîni, uneori și luni și nu mai dă pe la bunici. Gîndul lui tot așa spune : la bunici, deși unul nu mai e. Același gînd îl îndeamnă uneori : „Du-te. N-ai s-o mai vezi mult. E bătrînă".

(Așa și cînd era copil. În fiecare noapte a Învierii gîndul îi spunea — același gînd : „Nu adormi. Du-te cu părinții și cu frații la Înviere". Dar adormea în fiecare noapte a Învierii, știind că ard păduri de lumînări, dar în mînile altora.)

Dar uneori s-abate și pe-acolo. Trece pe ulița copilăriei, pe lîngă biserica Sfîntului Ion Gură-de-Aur, și iată portița de lemn albastru, după care-i ograda, casa, grădina. Vara de ieri !

Toate acestea dorm în inima lui, dar parcă nu vrea încă să le deștepte. Le lasă numai să fie, afară ca și înlăuntru : în somn —, ca el să poată fi mai liber, mai despovărat, mai sprinten. Într-un cuvînt : mai tînăr.

Ograda bunicilor a ostenit. Și grădina. Și casa.

În pragul casei nepotul nu mai regăsește glasul de acolo. Bunica a început să fie ca Nănoaia. E galbenă, cu fața spartă de zbîrcituri, nasul i s-a ascuțit, gura i s-a scufundat, ochii s-au dus afund în orbite, părul s-a rărit, mînile-i tremură, învinețite de vine groase. Aude greu. Privește adormit.

Nepotul stă în casa bunicilor, dar nu e cu bunicii, ci numai cu ceața lor.

Uitată într-un fotoliu, bunica își așteaptă moartea.

Motanul nu mai e.

Bujmachiii bunicului nu mai scîrțîie. Nici gazeta nu mai foșnește.

Nepotul vede că nu mai are ce vorbi cu ceea ce a mai rămas din bunica. Deci stă și tace, simțind mereu că-i vine să plece și că-i pare rău, fără să poată altfel.

Și pleacă, ușurat că iesă dintr-o apăsare care-i oprește bucuria vieții îngreuindu-i-o cu lacăt.

Afară-i soarele, căldura, omul, glasul, frunza, floarea. pasărea—, dragostea.

E bine să trăiești !

Cu fiecare pas, bunica rămîne și mai în urmă.

Și iar trec zilele, săptămînile, lunile.

Într-o zi a murit și bunica, firește. Nimeni nu s-a mirat și parcă nimic nou nu s-a întîmplat, fiindcă, în fotoliul timpului din urmă, bunica era mai mult o dispariție decît o prezență.

Iar nepotul, în casa din care au început să plece mobilele — paturile și canapeaua bunului somn, scrinul bunicei, măsuța pasienților, ceasul oprit cu ore de aur —, în casa fără de covoare, în casa cu podele răsunătoare în bocăneala pașilor străini, și-a adus aminte că Isus stă la o fereastră stinsă.

Și n-a luat decît icoana bunicei.

*

Iat-o în fața ochilor mei.

E capătul dinspre cer al mesei umbrelor. Stă Isus la o fereastră stinsă. Pe toți ne știe. Pe toți ne vede. Pe toți ne așteaptă.

Uneori noi nu-l știm, noi nu-l vedem, noi nu-l așteptăm.

Dar el mereu stă lîngă lumea noastră, în picioare, la o fereastră stinsă.

Umbre am și eu, umbre ai și tu, cetitorule, călătorule spre moarte, frate al trecerii mele.

Și iată-l și pe Isus alături de noi, veghind înalt în marea umbră.

Spune și tu cu mine, privindu-l, că eu atîta știu, rugăciunea lui: „Tatăl nostru, carele ești în ceruri, sfințească-se numele tău, vie împărăția ta..."

Pentru toți cei care au fost și nu mai sînt, pentru toți cei care sînt și nu vor mai fi.

Acum și-n vecii vecilor.

Amin.

NOTE

NOTE

Cufundîndu-se în paginile celor trei cărți de amintiri și memorialistică ale lui Ionel Teodoreanu, cititorul își va da seama încă o dată, luînd cunoștință cu mărturisirile scriitorului, cît de mult a fost acesta înrobit vîrstelor de început ale vieții, cu cît alean s-a întors la ele, retrăindu-le, datorită firii lui de ins claustrat — psihologic — în edenul infantil, dublată de un temperament artistic prin definiție mirific-romantic. Nu e, desigur, o simplă întîmplare că în pragul celei de a doua maturități — dacă e firesc să vorbim de așa ceva în cazul lui —, Ionel Teodoreanu, prea puțin integrat cu ființa sa intimă în materia romanelor pe care le elaborează acum, practică în scris o adevărată dedublare. Paginile de amintiri și memorialistică dobîndesc astfel atributele unui tărîm existențial *sui-generis*, căruia scriitorul i se dăruiește în chip plenar. Pentru artistul cu suflet de adolescent care a fost întotdeauna Ionel Teodoreanu, iluzia că prin intermediul amintirii se regăsește pe el, cel de altădată, este atotcuprinzătoare. Această parte a operei lui nu dezvăluie doar un obișnuit artificiu de creație, ci ne pune în contact cu un mod de a reacționa psihologic, încapabil parcă a face distincție între cîmpul realității prezente, obiective, și acela aparținînd realităților conservate de amintire. Artistic, ceea ce rezultă de pe urma efortului creator poartă peste tot pecetea unui univers existențial cvasiimaginar. Scriitorul pare a fi fost conștient de formula artistică utilizată în decursul redactării amintirilor și memoriilor sale, acceptînd, în cunoștință de cauză, riscurile „infidelității" față de fondul strict documentar al realităților reînviate.

„*Masa umbrelor* mele — precizează el încă de la început — e un acord de real și posibil, de aparențe exprimate și de

miezuri intuite, de redare și de fabulare." Și mai departe: „Ibrăileanu știa (cum știe și conu Mihai Sadoveanu) că nu pot plagia realitatea, că nu sînt nici caligraful ei, lăsînd altora glorioasa ambiție de a repeta spusa vieții, transcriind-o, oferind un duplicat al realității".

Prevalîndu-ne de argumentele la care îndeobște se face apel atunci cînd se încearcă definirea „condiției" genului, este necesar să ne punem următoarea întrebare: se circumscriu cele trei cărți ale lui Ionel Teodoreanu — într-adevăr — genului memorialistic? Luînd în considerare fie și una din legile de bază ce guvernează structurile consacrate ale genului, să ne întrebăm, de exemplu, cum e rezolvat criteriul autenticității originare, acel criteriu ce se revendică exclusiv de la date atestate documentar? A încerca să răspundem la această întrebare, angajîndu-ne pe calea confruntărilor dintre textul literar și eventualele lui corespondențe faptice, controlabile, în cea mai mare măsură, înseamnă să apelăm la o soluție de-a dreptul impracticabilă. Este astfel izbitor că întreg materialul de viață rememorat în cele trei cărți se ordonează epic într-o deplină ignorare a criteriului cronologic. Tot atît de simptomatică apare completa absență a datelor calendaristice, a cifrelor de orice natură și, în general, a bagajului informativ în sensul strict al cuvîntului. Din toate acestea deducem lesne că lipsește orice premeditare menită a materializa un cadru autobiografic riguros, fixat pe o traiectorie narativ-retrospectivă marcată de momente datate, cu adresă exactă într-o anume realitate documentară. Situația este aceeași și atunci cînd avem în vedere amintirea ce își trage conținutul din existența așazicînd obiectivă a evenimentelor și a persoanelor care, într-un fel sau altul, intră în fluxul rememorativ. Și acum intenția de a *documenta*, de a informa, nicăieri nu își face simțită prezența. Spre deosebire de memorialistul propriu-zis, mînat peste tot de ambiția restituirii exacte, împărțiale (crede el!) a evenimentului, interesat deci de anecdotic și revendicînd privilegiul cunoașterii de la sursă a realității, scriitorul nostru se complace în postura de a fantaza în chiar marginea propriei sale biografii. El lasă totul pe seama inspirației, dezinteresîndu-l, cum el însuși mărturisește, ipostaza de grefier sau de cronicar al vieții trăite în trecut. De luăm bine seama la principalele două filoane rememorative din cele trei cărți ale lui Ionel Teodoreanu — cel „autobiografic" și cel „memorialistic" — observăm numaidecît că autorul nu și-a propus să scrie nici un „hronic al vîrstelor" și, respectiv, nici o carte de evocări, utilă în plan documentar cercetării din domeniul istoriei literare. Sub cel dintîi aspect, făcînd comparația — de exemplu — cu instructivul, lucidul „hronic" al lui Lucian Blaga, observăm că la Ionel Teodoreanu

nu străbate de nicăieri tentația pentru autoanaliză. Pe autorul cărții *În casa bunicilor* nu-l ispitește ideea de *studiu* aplicat persoanei lui, precum în cazul lui Lucian Blaga.

Pentru a putea orienta retrospectiva pe o astfel de traiectorie ar fi fost nevoie de multă detașare, de cenzură și analiză matură, în sens goethean, așa cum se întîmplă în *Hronicul și cîntecul vîrstelor*. Efortul creator la Blaga se relevă tocmai în subtilitatea cu care este interpretat evenimentul rememorat. Dintr-un element al obsesiilor genuine acesta devine un solid punct de sprijin pentru reflecția de anvergură ontologică. La Ionel Teodoreanu nu depistăm nimic din angrenajul propriu acestui mecanism de „reconstituire" a vîrstelor revolute. El nu este un explicativ, un analist. Nu este niciodată dispus a se conforma unei anumite idei directoare, cu implicații pedagogico-morale exact formulate în prealabil și atent urmărite apoi. Cel puțin acesta este sentimentul cu care, întru totul captivați și de poezia ingenuă a textului, rămînem după încheierea lecturii.

Acesta ni se pare a fi unghiul de înțelegere a artei de evocator al copilăriei și adolescenței la Ionel Teodoreanu, un unghi — după părerea noastră — apt să permită raportarea la un prototip artistic la prima vedere cu totul inadecvat. Anume, ne gîndim la *Amintiri din copilărie* a lui Ion Creangă. Susceptibil a fi invocat și în cazul romanului *La Medeleni*, exemplul capodoperei lui Creangă vizează acum alte nuanțe. Dispărînd nevoia disimulării romanești, cum spune Tudor Vianu despre Creangă (*Studii de literatură română*, Editura didactică și pedagogică, 1965, p. 326-335), impresia că autorul „se povestește pe el însuși", deși atotputernică, este totuși pe deplin compatibilă cu ideea de univers artistic autonom, funcționînd prin el însuși. E un univers revelator prin tipicitatea lui aparent fictivă. Ceea ce interesează peste tot este *personajul-povestitor* și nicidecum *personajul-autor*. Cel din urmă este subminat în drepturile lui de cel dintîi, fiindcă, la drept vorbind, Nică al lui Ștefan a lui Petrea Ciubotariul din *Amintiri...* este și nu este totuna cu copilul Creangă, privit ca existență nemijlocit reală.

Analizînd chestiunea din punctul de vedere impus de ceea ce numim psihologia creației, putem spune, așadar, că totul stă sub semnul unui fenomen de *fixație*. După teoria lui Jean Delay despre memorie (v. *Dictionnaire de la psychologie*, Librairie Larousse, Paris, 1965, p. 176-178), dintre cele trei trepte ierarhice ale acesteia, *sensori-moteur*, *mémoire sociale*, *mémoire autistique*, decisivă pare a fi cea din urmă căreia, exceptînd aspectele patologice, îi este propriu, între altele, faptul că *„le passé n'est plus reconnu comme tel; il est vécu comme présent"*.

În cazul prozei de invenție (roman, nuvelă) acest mecanism psihologic se integrează în ficțiunea epică, potențînd-o din unghi temporal, circumscriind-o deci unui prezent narativ continuu. Cînd e vorba de genul amintirii, un atare „artificiu" vizînd aducerea în prezent a trecutului se localizează de la sine în însuși nucleul epic și psihologic al faptului de viață originar, așa încît din toate punctele de vedere însuși *personajul-povestitor* își ignorează calitatea de creator, renunță la orice privilegiu de această natură. Povestirea, în timp, se desfășoară parcă în chip autonom, tăindu-i-se cordonul ombilical în dublu sens ; adică atît cu timpul prezent al autorului, cît și cu cel trecut, circumscris biografiei. Despre acest din urmă timp nu s-ar putea spune că e rememorat sau retrăit — ceea ce ar presupune conștiința existenței lui obiective — ci că el se impune ca o realitate biografică perpetuă.

Așadar, ceea ce numim categoria prezentului narativ este atoatecuprinzătoare. Valorificarea ei nu numai pe terenul expunerii epice sau al dialogului ci și pe acela al descripției îi autentifică definitiv supremația. Din această pricină înseși portretele se constituie exclusiv sub semnul lui *este* și nicidecum sub semnul lui *a fost*. Precum într-un univers romanesc de sine stătător, avem parcă de-a face cu personaje literare rezultate din portretizarea minuțios întreprinsă a unor tipuri umane ce trăiesc *acum*, adică în momentul în care sînt prezentate cititorului. Ele sînt *descrise* și nu *evocate*, ca și cum scriitorul s-ar afla nemijlocit în prezența lor, făcînd, să spunem astfel, chipii după natură.

Disimularea prin narațiunea obiectivată a filonului rememorativ atinge asemenea trepte, încît, chiar despre el, memorialistul vorbește ca despre un personaj epic înzestrat cu o psihologie de sine stătătoare : „Cel mijlociu (respectiv, Ionel Teodoreanu însuși, n.n.), cu păr buclat de culoarea castanelor sălbatece și obraji de măicuță, fură țigări din biuroul tatei, întîrzie dimineața la școală, are note proaste la matematică, științe naturale, chimie, germană și religie, e îngîndurat ca o salcie ninsă, tăcut ca o oglindă din pod, și nu face nimic : nici la școală, nici acasă. Cînd era mic, visa și cînd era treaz ; acum doarme și cînd nu doarme. Nuferi cresc, sau broaște, în apele somnului lui ? Mai ales el nu știe. Se simte ca un fum care se încolăcește-n semn de întrebare, înainte de a se destrăma."

Apare deci evident că adoptarea unei asemenea optici — a obiectivării fluxului rememorativ — mizează pe efectul produs odată cu trecerea materiei autobiografice într-alta, „contrafăcută", cu scopul reașezării ei în tipare portretistice frapante prin tipicitatea lor. S-ar putea spune că, în ceea ce privește personajele, scriitorul își „reconsideră" propria copilărie și adolescență din unghi categorial. În linia tradiției

prozei noastre (ne gîndim iarăși la Creangă, în primul rînd), fapt surprinzător, el este un clasicizant interesat de ceea ce numim prototipul etern ; mai exact, de modul „natural" în care acesta se perpetuează de-a lungul timpului, implicîndu-se în structuri biografice revelatoare. Autorul, mai presus de orice, este călăuzit de credința deliberat acceptată că și de data aceasta el face „literatură". Aceasta explică, desigur, libertățile pe care și le îngăduie în toate direcțiile. „Jocul" desfășurat pe terenul ce se constituie între adevărul documentar și cel artistic este atît de strîns, încît intenția de a deosebi cele două genuri de realitate se dovedește, practic, imposibilă. Cert este că peste tot autorul caută cel mai favorabil unghi de percepție artistică. De aceea criteriul ce decurge din respectarea adevărului documentar se subordonează de la sine unghiului de percepție artistică. Filonul strict autobiografic a cărui substanță provine din rememorarea chipurilor în ambianța cărora autorul și-a petrecut copilăria și adolescența (bunici, părinți, frați, rude, dascăli), sau a acelora care i-au marcat etapele carierei literare de la Iași (prietenii scriitori din cercul *Vieții românești*) se sublimează în narațiune poematică. În altă ordine de idei, să mai precizăm că memorialistul este interesat, așa-zicînd, de banalitatea revelatoare a datelor conservate de amintire, ocolind sistematic tentația insolitului, pentru care în opera de romancier vădește o frecventă atracție. În fine, să mai arătăm că, din unghiul ideologiei literare, și acum idealismul moldovenesc al scriitorului — asemenea „medelenismului" din romanele sale — se dovedește a fi categoria dominantă.

Cele trei cărți de amintiri și memorialistică ale lui Ionel Teodoreanu au fost elaborate la date cînd scriitorul își dăduse întru totul măsura talentului de nuvelist și romancier. În această situație, este firesc totuși ca *În casa bunicilor*, *Întoarcerea în timp* și *Masa umbrelor*, interpretate pe cît posibil și în *litera* lor, să divulge o sumă de date circumscrise nu numai biografiei propriu-zise a autorului ci și „biografiei" operei sale. În monografia noastră din 1970 și în comentariile la volumele anterioare ale ediției, în limitele necesare, materia celor trei scrieri, privită din unghi documentar, a fost explorată în ambele direcții. Acum, problema care se pune este de a vedea dacă ele însele dispun de un „dosar" în măsură să ne edifice asupra propriei geneze.

În acest punct, constatarea care se impune de la bun început este următoarea : materia „dosarului" în cauză se revendică de la două surse : pe de o parte, cea propusă de opera de ficțiune a scriitorului, iar pe de alta, cea propusă de mărturiile sale anterioare, făcute cunoscute prin intermediul unor articole și mai ales al unor interviuri. În prima direcție,

firește, sîntem străini de tentația punerii pe două coloane a textelor, operație cu atît mai inoperantă, cu cît (cum am arătat) opera de memorialist a lui Ionel Teodoreanu stă ea însăși constant sub semnul potențării „romanești" ; ceea ce, în consecință, reclamă maximum de circumspecție. Parcurgînd calea ce duce de la romane și nuvele la amintire și memorialistică — constrînși fiind de cronologia generală a operei scriitorului — este recomandabil să nu supralicităm nici de data aceasta. Un volum de povestiri și nuvele precum *Ulița copilăriei* (1922) sau un roman precum *La Medeleni* (1925-1927) anticipează — dacă se poate spune astfel — cele trei cărți de amintiri și memorii, mai ales în măsura în care acordăm atenție substratului lor autobiografic, înțeles din unghiul materiei originar-psihologice. Și, într-adevăr, fără eforturi detectiviste speciale, lectura în paralel a celor două categorii de scrieri procură mari revelații tocmai într-o asemenea direcție.

In două din piesele cuprinse în cartea de debut a scriitorului, modul de transpunere narativă a materiei autobiografice nu se deosebește de acela sesizabil în viitoarele sale volume de amintiri și memorialistică. Este vorba de povestirile *Bunicii* și *Ulița copilăriei*. În prima, am putea zice chiar că autorul „se povestește" pe el însuși la un mod mai direct, dacă ne gîndim, de exemplu, că povestirea se desfășoară la persoana întîi. In totul, secvența *Bunicii* din *Ulița copilăriei* are înfățișarea unei scene idilic-familiale, în care eroii — nepotul și bunicii — conviețuiesc într-o dulce și sublimă armonie.

Povestirea titulară a celei dintîi cărți a scriitorului, *Ulița copilăriei*, anticipează, ca materie de viață, proza sa cu caracter memorialistic prin prezența celor trei frați Teodoreanu. Dintre ei se detașează cel mic, Puiu, căruia, după moartea sa prematură, scriitorul îi dedică această duioasă elegie narativ-poematică.

Dar, în afara acestor două scurte povestiri de tinerețe, în epica lui Ionel Teodoreanu calchierea autobiograficului, raportîndu-ne la copilăria și adolescența scriitorului, nu se mai produce. Astfel, revenind la cele două ample nuvele din *Ulița copilăriei* — *Vacanța cea mare* și *Cel din urmă basm* —, să arătăm că de pe acum facem cunoștință cu modalitatea specifică a scriitorului de a apela în proza de ficțiune la sursele circumscrise propriei biografii. Volumele *În casa bunicilor*, *Întoarcere în timp* și *Masa umbrelor* arată că, pentru proza de ficțiune a lui Ionel Teodoreanu, autobiograficul constituie un punct de pornire numai în ceea ce privește psihologia personajelor și că plasarea acestora în circumstanțe epic-conflictuale nu beneficiază de sursa în cauză aproape cu nimic. Concret, singurul element depistabil și acum este doar atmosfera generală, atît de teodoreniană și într-o situație și într-alta. Se confirmă,

de fapt, una din teoriile romancierului Ionel Teodoreanu, asupra căreia el însuși a revenit stăruitor. Anume, în felul ei faimoasă *, este vorba de teoria „romancierului aventurier" și a „romancierului turist", deosebit de clar expusă mai ales în eseul *Valer și Trabuc* din 1938, apărut în *Universul literar* (nr. 42 din 3 decembrie, p. 1, 2) și din care, pentru edificare, citățm considerațiile concluzive :

„Specificul cel mai semnificativ al acestor două categorii de romancieri este următorul : Aventurierul își concepe romanele prin personagii, pe cînd turistul și le concepe prin subiect. Turistul își pune o problemă *in abstracto*, o rezolvă tot *in abstracto* și apoi își construiește personagiile care vor *demonstra-o* (s.a.). Astfel clădit, romanul va avea o evidentă calitate : claritatea și gradația compoziției. Toate personagiile vor deservi cu strictețe linia precisă a acțiunii, comportîndu-se concentric spre un efect final. Aventurierul, în schimb, nu gîndește cu idei, ci cu halucinații de oameni. Așadar, el pornește de la personagii. E suficient să existe cîteva în mintea lui și să intuiască posibilitatea unui conflict care va face din grupul lor încă nebulos *familia unui destin* (s.a.) pentru ca să poată începe romanul, fără ca să știe cum va fi, ce se va întîmpla în el ; căci acțiunea romanului e secretul — încă nedescifrat — al personagiilor [...].

Cine se apropie de marea creațiune : turistul sau aventurierul ?

Cred că aventurierul."

Netrecînd totuși sub tăcere doza de... spirit aventurier ce se insinuează în aceste disocieri, este evident căreia dintre cele două categorii de romancieri i se raliază Ionel Teodoreanu. Important de reținut, în contextul considerațiilor noastre, ni se pare însă faptul că înapetența scriitorului pentru epicul, așa-zicînd, documentar, în ordinea fabulației romanești, este, cum se vede, declarată. Prin ricoșeu, ne explicăm astfel și mai bine propensiunea memorialisticii sale spre viziunile romanești. De asemenea, ne explicăm și cum se face că această parte a operei teodoreniene, din unghi anecdotic, divulgă prea puține dintre „sursele" prozei sale de ficțiune. Terenul realmente mănos pentru identificări rămîne, așadar, acela al tipologiei personajelor. Unele dintre cele mai izbutite dintre personajele nuvelelor și romanelor lui Ionel Teodoreanu, confruntate cu acelea din amintirile și memorialistica sa, ne conving efectiv că nu sînt produse *ex nihilo*. Firește că în această ordine de idei pot fi invocate suficiente exemple : personajul-povestitor din *În casa*

* V. în eseul *Dileme de creație ale romanului în conștiința noastră estetică dintre cele două războaie mondiale*, de Dinu Pillat, în volumul *Mozaic istoric-literar — secolul XX*, Editura Eminescu, 1971, p. 82-132.

bunicilor și din capitolele cu același conținut existente în *Intoarcerea în timp* și *Masa umbrelor* reprezintă prototipul unor eroi memorabili, precum Dinu *(Vacanța cea mare)*, Ștefănel *(Cel din urmă basm)* și mai ales Dănuț din *La Medeleni*. La rigoare, confruntările pe aceeași direcție sînt posibile și cînd e vorba de romane precum *Bal mascat*, *Crăciunul la Silivestri*, *Arca lui Noe*, *Tudor Ceaur Alcaz* (vol. I, *Coca Duduș*) ș.a. Eroii-copii și adolescenți din aceste scrieri, psihologicește, într-un mod mai mult sau mai puțin fidel, aderă la tipologia eroului-povestitor din amintiri, în ciuda circumstanțelor epice în care se află acum, cu totul inventate, și a semnificațiilor, de asemenea, în fiecare caz, altele. În special, capodopera scriitorului, *La Medeleni*, pe lîngă cel principal, abundă în personaje ale căror prototipuri sînt dezvăluite de volumele *In casa bunicilor*, *Intoarcerea în timp* și *Masa umbrelor*. De pildă, părinții lui Dănuț și ai Olguței, doamna și domnul Deleanu, nu încape îndoială, au ca prototipuri înșiși părinții scriitorului; iar moș Gheorghe este inspirat de servitorul Gheorghe Iernilă, în timp ce Fița Elencu îi este sugerată romancierului de bunica sa, coana Elencu. În cazul acestor ultime două personaje, extrem de interesantă este constatarea că autorul își ia asemenea libertăți în planul ficțiunii, încît contrafacerile vizează însăși schimbarea semnelor distinctive sub raport caracterologic. Cele trei cărți mai propun și alte posibile „identificări", dacă ne gîndim la personaje din *La Medeleni* precum Herr Direktor, Puiu Deleanu, Babeta și altele. Însă dintre toate similitudinile aceea vizîndu-l pe redactorul *Vieții contimporane* a provocat cea mai mare senzație. În interviul din 1930, acordat lui N. Crevedia (*Universul literar*, XLVI, nr. 27, din 29 iunie și nr. 28 din 6 iulie 1930), romancierul însuși, chestionat în această problemă, a confirmat că personajul se „confundă" cu G. Ibrăileanu:

„— Directorul revistei *Viața contimporană* din *Medeleni* nu e altul decît domnul Ibrăileanu...

— El este, desigur, în volumul II (în realitate, este vorba de volumul al III-lea, n.n.) al *Medelenilor*."

Realismul documentar al portretului din *La Medeleni* pare atît de convingător încît, de pildă, G. Călinescu nu ezită să reproducă un amplu pasaj de aici în lucidul și vibrantul său articol omagial *Taine al nostru: G. Ibrăileanu (Adevărul literar și artistic*, an. XV, seria a II-a, nr. 698, p. 1-2), criticul fiind convins că în romanul lui Ionel Teodoreanu se află „cea mai amănunțită creionare a umbrei lui (a lui G. Ibrăileanu, n.n.) nocturne". Al. Piru, afirmînd de asemenea că „în portretul de aici se află poate cele mai fine lucruri care s-au spus vreodată despre autorul *Adelei*", în monografia sa, *G. Ibrăileanu (Viața și opera*, E.P.L., 1967), citează sau parafrazează cvasiintegral amplele pasaje din *La Medeleni* (v. capitolul *Ibrăileanu și „Viața românească"*, p. 86-102).

Explicația acestei încrederi în autenticitatea documentară a paginilor despre G. Ibrăileanu din *La Medeleni*, după părerea noastră, nu este decît una: excepționala forță de convingere a portretului psihologic întocmit de prozator care, printr-o fericită coincidență, confirmă însăși imaginea sublim romanescă a personalității lui G. Ibrăileanu pe care și-o formaseră înșiși contemporanii săi. Privit în chiar circumstanțele vieții reale de semenii săi, amici, colaboratori apropiați, scriitori și publiciști cu care vine în contact, mentorul *Vieții românești* înainte de a fi o personalitate este un *personaj*. Iar Ionel Teodoreanu este acela care, încă din anii redactării celui de al treilea volum al *Medelenilor* (1927), se face exponentul acestei viziuni mitizante căreia, ulterior, îi vor fi credincioși toți aceia care îl vor evoca pe G. Ibrăileanu.

Să tragem de aici încheierea, asemenea lui Al. Piru, că amplele capitole din *Intoarcerea în timp* și *Masa umbrelor* referitoare la G. Ibrăileanu nu mai prezintă interes? Nicidecum, căci oricine compară textul din roman cu acela din volumele de memorialistică nu poate să nu sesizeze, în substanța acestora din urmă, prezența unor noi elemente de indiscutabil interes istoric-literar. Reținem peste tot epurarea materiei portretistice de abundentele aluviuni romanțios sentimentalizante în favoarea unei mai lucide descrieri a faptelor. Odată cu deromanțarea viziunii asupra personajului, realitatea documentară, chiar dacă beneficiază și acum de un anume halou mitic, romanesc, subzistă într-un grad mult sporit. Practic, în memorialistică, asistăm la așezarea portretului moral în circumstanțe de timp și de loc; în ultimă analiză, într-o ambianță umană și artistică de o frapantă verosimilitate. Impresia degajată de paginile romanului, aceea a unui Ibrăileanu solitar, retras în sine, dominat de pasiuni și obsesii aproape funambulești (ipostază romanescă posibilă!), este sensibil nuanțată în memorialistică. Personalitatea criticului se dezvăluie în strînsă relație cu activitatea sa literară propriu-zisă, cu reacțiile sale cotidiene din cercul *Vieții românești*, cu membrii acestuia. Ca să nu mai spunem că, totodată, însăși biografia artistică a lui Ionel Teodoreanu în *Intoarcerea în timp* și *Masa umbrelor*, spre deosebire de ce se întîmplă în *La Medeleni*, se despovărează de același spirit romanțios, exaltat, primind însemnele obiectivării și ale determinărilor faptice.

Dealtfel, trebuie să arătăm că între tentativa de transfigurare epică din *La Medeleni* a lui G. Ibrăileanu și a cercului *Vieții românești*, pe de o parte, și portretistica din cele două cărți de memorialistică, pe de alta, se interpune un semnificativ „dosar" de documente pregătitoare. Cu

aceasta, de fapt, trecem la evidenţierea celei de a doua categorii de elemente prin care este anticipată materia amintirilor şi memoriilor lui Ionel Teodoreanu. Este vorba despre mărturisirile pe care scriitorul, cu vivacitatea-i şi sinceritatea-i recunoscute, le face în o serie de interviuri apărute în presa vremii şi în care, frecvent, subiectul de discuţie îl formează cercul *Vieţii româneşti*. Demn de remarcat în cazul acestor texte, după părerea noastră, este caracterul spontan, cu nimic alterat de tendinţa spre literaturizare, al afirmaţiilor şi opiniilor. Ne aflăm în prezenţa unor notaţii directe pe care, cu trecerea anilor, memoria afectivă a scriitorului le va mitiza, propunîndu-le posterităţii în forme cvasiromaneşti precum acelea din *Întoarcerea în timp* şi *Masa umbrelor*:

„— Fiindcă aţi vorbit de *Viaţa românească*, socotiţi că influenţa ei e aceeaşi ca şi înainte?

— Pentru mine unul, care am asistat la a doua epocă a *Vieţii româneşti*, această publicaţie, în vremea imediat următoare păcii, însemnează exclusiv d. G. Ibrăileanu. Marele public nu cunoaşte din activitatea d-lui G. Ibrăileanu la *Viaţa românească* decît cronicile şi recenziile semnate de d-sa. Eu însă, care am trăit în intimitatea acestei reviste, ştiu că, atît timp cît *Viaţa românească* a fost un fel de curte de casaţie literară a ţării româneşti, acest prestigiu şi l-a datorat numai d-lui Ibrăileanu care a însufleţit-o, ştiind să adune în jurul ei colaborări omogene, să fie pe rînd alimentator al tuturor rubricelor ale acestei reviste, fără să-şi pună totdeauna iscălitura. Dl. Ibrăileanu, la *Viaţa românească*, a fost un fel de om-orchestră. Cu alte cuvinte, a ştiut să cînte şi delaolaltă din toate instrumentele intelectuale. Totalizarea lor a dat ceea ce se cheamă o revistă. Astăzi, împrejurări străine de voinţa d-lui Ibrăileanu îl împiedică să mai fie ca pînă acuma animatorul direct al *Vieţii româneşti*. Retras în cea mai strictă singurătate, d-sa a înţeles să-şi închine maturitatea intelectuală la care a ajuns lui Mihai Eminescu.

Dl. Ibrăileanu a scris despre poet singurele rînduri critice care, alături de ale lui Maiorescu, sînt vrednice de a fi alăturate numelui lui Eminescu.

De pildă, în ultimul număr al *Vieţii româneşti*, d. Ibrăileanu, cu o subtilitate pe care n-am întîlnit-o la nici unul dintre criticii noştri de azi, a realizat ceea ce pînă acum proclamase unanimitatea admiratorilor lui Eminescu: ştim cu toţii că Eminescu e un poet mare. D. Ibrăileanu a dovedit de ce Eminescu e un poet mare. Pentru mine, acest articol intitulat *Note asupra versului* e cea mai de seamă producţie critică de după război şi mă mir că nimeni, dar absolut nimeni n-a semnalat importanţa acestui omagiu mult mai de seamă şi mai durabil pentru Eminescu decît toate statuile care i s-au ridicat şi i se ridică." (Interviu cu A. P. Samson, *Rampa*, an. XV, nr. 3599, din 20 ianuarie 1930, p. 1, 3.)

Sau:

„Ai văzut cum trăieşte criticul Ibrăileanu: numai noaptea, ca buhnele şi ca stelele, înconjurat de fumul tutunului şi împrejmuit de cărţi ca şi Silvestre Bonnard care-i spunea atît de dulce motanului său: *«Amilcar, roi somnolent de la cité des livres»*.

Profesorul Ibrăileanu nu este cum se crede un dezarticulat în viaţa socială. De la viaţa socială el a abdicat voluntar, părîndu-i-se mai preţioasă şi mai scumpă meditarea vieţii între patru pereţi. Cred că şi-ar fi putut valorifica personalitatea fie în politică, fie în orice alt domeniu şi cu destul de multă strălucire. Dar încă din tinereţe s-a mărginit la profesorat; n-a dorit nimic altceva. A refuzat statornic şi demnităţile politice şi toate celelalte demnităţi. De curînd i s-a oferit un scaun la Academia Română; l-a refuzat preferînd scaunul din faţa biroului său.

Şi-a închinat energia şi cea mai mare parte a anilor *Vieţii româneşti*, revistă care a fost orăcăită de broaşte şi lătrată de cîini, dar ocrotită în schimb de stelele unui ideal. Iar acum în urmă, bolnav, neajutat de nimeni, a întreprins o faptă culturală ce socot că e tot atît de importantă pentru români ca dezrobirea Sfîntului Mormînt pentru creştinătate: a încercat să redea posterităţii textul integral al poeziilor lui Eminescu." (Interviu cu N. Crevedia, *Universul literar*, XLVI, nr. 27-28, 29 iunie 1928.)

Iată şi nucleul miticei imagini a „masei umbrelor" a cărei percepţie din unghi portretistic, deocamdată, adică în 1926, i se relevă scriitorului în chip fugitiv prin apel la alt obiect-simbol: cuierul *Vieţii româneşti*:

„La *Viaţa românească* nu există propriu-zis un cerc literar, cu atît mai puţin faimoasa sinagogă obscură unde rabini haini oficiază liturghii lugubre.

Este o cameră albă cu o masă lungă acoperită cu muşama şi plină de manuscrise. Cei care se strîng acolo nu înjură pe nimeni, nu invidiază pe nimeni.

Ca să nu mai vorbesc de persoane, îi voi descrie după cuier. În vîrf zăreşti atîrnată pălăria de romantice dimensiuni a d-lui G. Ibrăileanu sub care, în loc de spadă, întîlneşti o paşnică umbrelă. Alături, se află pelerina amplă ca bolta unui castan a d-lui M. Sadoveanu. Mai vezi şi paltonul d-lui Octav Botez cu buzunarele pline de cărţi ca o bibliotecă ambulantă, iar dedesubt galoşii, căci Iaşul este un oraş îndeobşte umed iar cărturarii sînt sensibili la răceală. Apare în sfîrşit geanta d-lui Demostene Botez, atît de dilatată încît s-ar zice că con-

ține manuscrisul *Comediei umane*. În realitate, e plină de dosare comerciale, căci poetul *Duminicilor* numai duminica are răgaz să fie poet liric, iar în restul săptămînii un prozaic avocat comercial.

Ultima modă vestimentară în acest cuier intelectual o aduce pălăria, bastonul și paltonul d-lui M. Ralea, căci d-sa atît în revistă cît și în cuier recenzează ultimele noutăți europene. Cel care apare mai tîrziu ca toți este d. Axente Frunză, așa de distrat încît are aerul uluit al omului care a nimerit într-o cameră străină.

Însă imediat se reculege : pune pălăria pe călimară, iar paltonul pe umerii primului colaborator de la masă.

Lipsește numai d. M. Sevastos, al cărui cap e mai curînd de Sevastiță cu mustață postișă.

În această adunare de oameni maturi, d. Ionel Teodoreanu, în bluză rusească, trăgînd dintr-o țigară groasă, are aerul unui elev de liceu tolerat în cancelaria profesorilor. D-sa reprezintă în redacția *Vieții românești* literatura imberbă, după cum d. M. Ralea înfățișează critica imberbă." (Interviu cu I. Valerian, *Viața literară*, an. I, nr. 31 din 11 dec. 1926, p. 1, 2.)

În afara acestor ample anticipări privitoare la „romanul biografic" al grupării de la *Viața românească*, structurat în *Întoarcerea în timp* și în *Masa umbrelor*, interviurile citate, pe aceeași linie, conțin și alte referiri demne de reținut. Atrage atenția, de pildă, ceea ce am putea numi schița capitolului în care este relatată călătoria lui Mihail Sadoveanu, însoțit de Ionel Teodoreanu și Ștefana Velisar-Teodoreanu, la Constantinopol, în speță celebrul episod al „tăcerii" din prăvălia lui Ibrahim Lala Irami, variantă existentă în citatul interviu acordat lui A. P. Samson :

„În legătură cu d. Sadoveanu, îmi amintesc și o scenă petrecută într-un bazar. La Constantinopol, ne-am dus toți trei la bazarul persanului Ibrahim Lala Irami, care avea lucruri remarcabile.

Mai entuziaști și mai naivi, nevastă-mea și cu mine am debutat în cumpărături, dînd, natural, prețuri exagerat de mari. D. Sadoveanu, punîndu-și ochii pe niște miniaturi persane, s-a hotărît să-l întrebe pe Ibrahim : «*Coci para?*» (Cîte parale ?), așezîndu-se pe scaun în fața tejghelei. Persanul îi răspunse :

— 20 lire.

D. Sadoveanu, la acest răspuns, oferi foarte calm :

— 3 lire.

Soția mea și cu mine stam în picioare și așteptam plecarea. Au trecut vreo 20 de minute în care timp d. Sadoveanu se uita la miniaturi, iar noi ne uitam cînd la d. Sadoveanu, cînd la Ibrahim Lala Irami.

Văzînd că această poveste putea să mai dureze, am plecat din bazar, lăsînd pe d. Sadoveanu uitîndu-se la miniaturi și pe persan uitîndu-se la d. Sadoveanu. Era tocmai ora de închidere a bazarului. Eram obligați să plecăm. Acum s-a petrecut minunea. D. Sadoveanu a scos foarte calm trei lire, le-a pus pe tejghea, a luat cele trei miniaturi, le-a pus în buzunar, fără ca persanul magnetizat să spună nimic și a plecat. Ibrahim Lala văzuse desigur în viața sa și mai ales în bazar oameni care se tîrguiesc cu frenezie, care-și smulg părul, avînd adevărate accese de epilepsie în fața unui preț ce nu le convine, oameni în stare să vorbească trei ceasuri ca să reducă un preț de o liră cu cîțiva piaștri. Dar un om care să ofere un preț atît de disproporționat, 3 lire față de 20, și care să tacă atîta timp așteptînd rezultatul, nu mai văzuse persanul de cînd era în bazar.

Iată cum moldoveanul Sadoveanu a învins prin placiditatea sa pe cel mai iscusit negustor care e persanul prin definiție."

Asupra oricăruia dintre citatele de mai sus ne-am opri (altminteri, fiecare de un indiscutabil interes istoric-literar), nu este greu de sesizat faptul că materia lor strict faptică, comunicată acum la modul relatării gazetărești, în opera memorialistică își estompează într-o anumită măsură concretețea de natură informativă, sublimîndu-se în materie portretistică mitic-romanescă, sieși suficientă din perspectivă artistică. Aceasta fiind natura intimă a metamorfozei suferite de materia originară a amintirilor și a memoriilor, firește, chestiunea eventualelor inadvertențe nu-și mai are locul, întrucît sîntem obligați a ține seama de împrejurarea că totul este expresia a ceea ce simte și retrăiește autorul și că ceea ce interesează este doar *adevărul său*.

De altminteri, aceasta este, în esență, și perspectiva din care istoria literară actuală (de pildă, în lucrări precum *G. Ibrăileanu* de Al. Piru, ed. cit. ; *G. Topîrceanu* de Const. Ciopraga, E.P.L., 1966 ; *G. Ibrăileanu* de Mihai Drăgan, Editura Albatros, 1971) apelează, deși, după opinia noastră, într-o măsură încă insuficientă, la opera de memorialist a lui Ionel Teodoreanu.

În altă ordine de idei, să mai arătăm, în treacăt, că tentația de a confrunta *Întoarcerea în timp* și *Masa umbrelor* cu destul de bogata literatură memorialistică consacrată grupării de la *Viața românească* (semnată, între alții, de M. Sevastos, Demostene Botez, Constanța Marino-Moscu, Ștefana Velisar-Teodoreanu, Otilia Cazimir, D. I. Suchianu, Iorgu Iordan și alții) se cuvine să respecte același criteriu.

În sensul opiniei noastre cu privire la procesul de potențare „romanescă" a autobiograficului, nu e lipsit de interes nici faptul că mai ales secvențele despre copilăria autorului sînt desprinse din context și pri-

vite, ca narațiuni în sine, fiind socotite drept modele de schiță sau povestire. Astfel, Mircea Zaciu consideră secvența *Frunze* din *În casa bunicilor* o veritabilă schiță, publicînd-o în volumul *Cu bilet circular, o antologie (posibilă) a schiței românești*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1974, p. 199-205. Iar Ion Vlad, după ce în lucrarea sa *Povestirea, destinul unei structuri epice*, Editura Minerva, 1972, face dese referiri la cele trei scrieri, la bibliografie (cap. V, *Povestirea românească [propuneri pentru o antologie]*), în afara piesei titulare din *Ulița copilăriei*, selectează secvențele *Drumul miresei* din *Masa umbrelor* (precizăm că titlul real este *De întîi aprilie*, cel ales de critic aparținînd doar primului pasaj din povestirea respectivă) și *Vizita* din *În casa bunicilor*.

p. 7

ÎN CASA BUNICILOR

Întreg manuscrisul volumului *În casa bunicilor* se află la Biblioteca Academiei R.S.R. (fond Ionel Teodoreanu, ms. 5983). Scris cu cerneală neagră, citeț, cuprinzînd 104 file, textul este acela după care s-a tipărit volumul, întrucît pe lîngă faptul că în toate privințele între manuscris și volumul tipărit există o deplină identitate, la pagina 58 a manuscrisului (foaia de titlu a celei de a doua părți, *Curcubeul din sipet*) citim următoarele: „Pentru zețar: Titlul fiecărei bucăți vine pe o pagină nouă, nu în continuare pe aceeași pagină cu bucata precedentă. Iar titlul *Curcubeul din sipet* e tipărit pe o pagină deosebită, cum se tipărește titlul unei părți de roman." Un alt indiciu de aceeași natură îl constituie și prezența „tablei de materie" la sfîrșit, dat fiind faptul, îndeobște cunoscut, că doar manuscrisele definitive, destinate tiparului, cuprind și acest ultim element.

În casa bunicilor este ultima scriere aparținînd perioadei ieșene a biografiei lui Ionel Teodoreanu. Elaborată după apariția romanului *Secretul Anei Florentin*, în a doua parte a anului 1937, *În casa bunicilor* este gata pentru tipar în primele luni ale anului 1938. Două sînt argumentele ce îndreptățesc această afirmație. Mai întîi este vorba de datele existente în dedicația ce precede manuscrisul: „Rog pe domnul inginer N. Malaxa — prin puterea căruia viața mea își schimbă albia —, să accepte manuscrisul ultimului meu volum ieșan. Ionel Teodoreanu, Iași, 2 aprilie 1938".

Avînd în vedere că — așa cum am arătat — manuscrisul trecuse înainte de începutul lunii aprilie 1938 prin tipografie, unde fusese deja culeș, este de presupus că volumul se află în librării cel tîrziu la începutul lunii mai a anului respectiv. În același sens pledează și apariția

în presă — concomitent cu tipărirea volumului — a unor secvențe, cu scopul evident de a atrage atenția publicului cititor. Astfel, în *Universul literar* (nr. 3 din 5 martie 1938, p. 5) se publică nuvela *Beișor*, însoțită de următoarea notă: „Din volumul *Casa bunicilor*, ce va apare la Editura Cartea românească", pentru ca nu după mult timp în aceeași revistă (nr. 8 din 9 aprilie 1938, p. 3) să fie prezentă secvența *Teză la limba română*, însoțită de o caricatură a lui Ionel Teodoreanu semnată: *Neagu* (Neagu Rădulescu). Ca detaliu, să reținem și abaterile de la titlurile definitive: *Casa bunicilor* în loc de *În casa bunicilor*, și, respectiv, *Teză la limba română* în loc de *Teză la română*. La mijloc nu pot fi decît următoarele cauze: ori autorul a procedat astfel atunci cît a copiat după manuscris textele încredințate *Universului literar*, ori, pur și simplu, este vorba de intervenția în titluri a redacției.

Așadar, *În casa bunicilor* este tipărită prima dată în 1938, la Editura Cartea românească, avînd 285 (-287) pagini. Aceeași editură, ulterior, mai trage următoarele ediții: ediția a II-a, tot în 1938, 285 (-288) p., ediția a III-a, 1942, 285 (-287) p., ediția a IV-a, 1943, 285 (-287) p., ediția a V-a (numerotată eronat tot a IV-a), 1946, 241 (-244) p.

Confruntînd prima ediție a volumului *În casa bunicilor* cu manuscrisul și cu edițiile următoare, se constată că nu există deosebiri de text, așa încît problema variantelor nu se pune. Tot în legătură cu *În casa bunicilor*, chestiunea asupra căreia este necesar să ne oprim este aceea privitoare la ultimul ciclu, *Octave*, prezent atît în manuscris cît și în ediția I. În nota generală asupra ediției, ne propuneam ca în ultimul volum să inserăm și o selecție din „proza scurtă" a lui Ionel Teodoreanu, existentă în afara culegerii *Ulița copilăriei* (1923). De aceea considerăm îndreptățită eliminarea din sumarul prezentului volum a ciclului *Octave*, întrucît, în chip vădit, titlurile de aici, cu două excepții, aparțin exclusiv prozei de ficțiune. Este vorba de remarcabilele schițe și povestiri *Beișor, Trăienel și Cireșica, Îngerul a învins, Văduvele, Poveste* al căror loc firesc este în amintita secțiune a următorului volum. Excepție fac bucățile *Literatură* și *Teză la română*. Prima are un caracter pronunțat teoretic, înscriindu-se deci în sfera activității de eseist a scriitorului, activitate care de asemenea va fi ilustrată în următorul volum al ediției. În schimb secvența *Teză la română*, avînd un conținut prin excelență memorialistic, îndreptățește rămînerea ei în sumarul ediției. Revenind la ciclul *Octave*, trebuie să

arătăm că includerea lui în volumul *În casa bunicilor* s-a produs oarecum fortuit și în ultimul moment. Intenția autorului a fost de a alcătui un volum separat de povestiri și schițe. Deducem aceasta din faptul că o secvență din ciclul *Curcubeul din sipet — Călărețul Domniței* —, caracteristică prin pronunțata ei autonomie epică în raport cu întreaga structură a ciclului, trebuia să facă parte din proiectatul volum ce urma să se intituleze *Octave*. Publicînd-o și pe aceasta în *Universul literar* (nr. 1, 11 februarie 1938, p. 3) autorul inserează și o notă în care precizează că ea face parte din respectivul volum. Este de presupus că numai puținătatea paginilor acestui ciclu l-a determinat pe Ionel Teodoreanu, în ultimă instanță, să renunțe la ideea alcătuirii volumului *Octave* și să includă narațiunile amintite în volumul *În casa bunicilor*.

Întrucît episodul *Blanșa, Gheorghe și Anica* din *În casa bunicilor* este reluat, nuanțat și amplificat în capitolul *Prietenii noștri, cînii*, din *Întoarcerea în timp*, cu titlul *Blanșa*, l-am omis din sumarul prezentei ediții.

p. 121

ÎNTOARCEREA ÎN TIMP

Întoarcerea în timp s-a publicat în 1941 tot la Editura Cartea românească, avînd 240 (-236) pagini. Cu privire la data exactă a apariției este de reținut și precizarea inserată pe fila penultimă a volumului: „Acest volum s-a tipărit în atelierele Cartea românească în luna decemvrie — anul 1941". În timpul vieții lui Ionel Teodoreanu, *Întoarcerea în timp* nu a fost reeditată.

Judecînd după mărturiile scriitorului, volumul *Întoarcerea în timp* pare să fi fost elaborat în decursul anului 1941. În secvența poematic-confesivă cu care se deschide volumul se face următoarea precizare: „Aceasta-i lampa anului o mie nouă sute patruzeci și unu. În fața ei e negru viitorul." Iar în preambulul capitolului final, *Prietenii noștri, cînii*, despre cîinele Roro se spune: „Afară, în ograda casei, latră Roro. E ultimul cîne al casei noastre. Vine cu noi din Moldova. Cînd l-a adus tata la Iași, copiii mei erau mai mari decît el. Ei au dădăcit puiul orfan. Acum însă cînele e moșneag de paisprezece ani, iar copiii sînt tineri de douăzeci de ani."

Întrucît cei doi băieți gemeni ai lui Ionel Teodoreanu, Ștefan și Osvald, s-au născut la 3 februarie 1921, rezultă într-adevăr că ei aveau douăzeci de ani în 1941. Însă o altă precizare din același preambul este de natură a stîrni un oarecare echivoc. „E noaptea Ajunului. La fereastra odăii mele de lucru — citim deci în locul amintit —, în

care sînt singur cu masa, lampa și fruntea, iarna nu mai e o iarnă a acestui timp, ci Iarna de totdeauna, cu omătul, crengile și insomnia gîndului." Ne întrebăm deci dacă este vorba de noaptea de ajun a anului 1941. Precizarea de mai înainte potrivit căreia volumul s-a tipărit în decembrie 1941 exclude posibilitatea unui răspuns afirmativ în acest sens. Singura ipoteză capabilă să îndreptățească, eventual, un asemenea răspuns s-ar putea sprijini pe supoziția că autorul a scris capitolul *Prietenii noștri, cînii* în ultimul moment, adică în noaptea de ajun a anului 1941, și că l-a trimis imediat la tipar, adăugîndu-l la textul deja culeș și, probabil, paginat. Ceea ce, mai departe, presupune faptul că scrierea a apărut în ultimele zile ale lui 1941. În totul însă ipoteza este destul de hazardată. Mai degrabă înclinăm să credem că este vorba de noaptea de ajun a anului 1940. În acest caz, va trebui să admitem totuși că elaborarea volumului a început la sfîrșitul anului 1940 cu un capitol care în sumar va fi distribuit la urmă. Cît despre eventuala neconcordanță vizînd raportul dintre data nașterii celor doi fii ai scriitorului și vîrsta lor exactă în momentul în care este redactat capitolul *Prietenii noștri, cînii*, să arătăm că, în fond, lucrurile sînt cît se poate de limpezi. Este mai plauzibil ca autorul să considere că fiii săi au vîrsta de douăzeci de ani cu o lună și cîteva zile înaintea zilei lor de naștere, decît după ce a trecut aproape un an de la evenimentul în cauză.

Revenind la conținutul secvenței ce deschide volumul *(Nu vreau să uit nimic)*, demne de reținut sînt și aceste pasaje:

„Pana mea trudește deseori învecinat cu vîsla lui Caron, luntrașul apei morților. El duce. Eu duc.

Încerc să nu mor, dîndu-mi bătaia inimii, din nou, copilăriei, tinereții și acelora care s-au oglindit, chiar și o clipă numai, în ființa mea de abur, umbră și lumină.

De aceea, noaptea mă despart de drumul vieții înspre viitor, veghind la masa mea de lucru, aplecat asupra timpului. Alt văz și alt auz încep odată cu lumina lămpii, în afund de noapte și singurătate. Tot ce-a fost odinioară iarăși e, cum bate din adînc de mare clopotul cetății scufundate, cum cade din înalt de noapte steaua ce luci."

Despovărate de metaforismul lor, asemenea fraze relevă elemente deosebit de prețioase atît în ceea ce privește structura cît și geneza volumului *Întoarcerea în timp*, scrutat din perspectiva a ceea ce numim psihologia creației. Sînt, astfel, pregnant sugerate unele dintre cele mai intime resorturi morale care prezidează geneza scrierii. Aflat la o vîrstă de răscruce, aproape 45 de ani, obsedat de întrebări fundamentale cu privire la sensurile existenței, implicit ale propriului destin, scriitorul

simte o acută nevoie de a dialoga cu sine, proiectîndu-şi eul în trecutul a cărui amintire îi bîntuie conştiinţa. În ordine strict biografică, reţin atenţia, de asemenea, unele date apte şi ele să explice o asemenea obsedantă retrăire a trecutului. La acea dată, stabilit în Bucureşti de trei ani, scriitorul se va fi simţit un dezrădăcinat în multe privinţe. Nostalgia vieţii din „dulce tîrgul Ieşului" îl urmăreşte la tot pasul. Iar trecerea din viaţă a multora dintre cei dragi, fie că aparţin familiei (fratele mai mic, bunicii, tatăl, slugile), fie cercului *Vieţii româneşti* (G. Ibrăileanu, G. Topîrceanu) sau vieţii juridice ieşene (fostul său profesor Matei Cantacuzino) (v. în studiul nostru *Ionel Teodoreanu — viaţa şi opera*, Editura Minerva, 1970) constituie unul din puternicele imbolduri ce stimulează „întoarcerea în timp". Pe de altă parte, starea de spirit a lui Ionel Teodoreanu cu privire la prezent nu e mai puţin stimulatoare în aceeaşi direcţie. Cum am arătat pe larg în amintitul studiu monografic, în vara lui 1940 scriitorul trece printr-o grea boală, cariera sa de romancier, în acest răstimp, se află într-un alarmant declin. Cauzele enumerate se manifestă pe fondul neliniştii morale pricinuite de evenimentele ce preced şi declanşează cel de al doilea război mondial. Ceea ce conferă un vădit spor de dramatism, de febrilitate psihică dialogului pe care scriitorul îl poartă cu umbrele trecutului său. Capitolele *Melancolie* (despre G. Topîrceanu) şi *Popasul printre oameni* (despre M. Sadoveanu) fuseseră însă scrise mai de mult, fiind întîi publicate în *Însemnări ieşene*; primul în nr. 12, 15 iunie 1937, p. 1011-1013, al doilea în nr. 5, 1 mai 1939, p. 299-307.

p. 235

MASA UMBRELOR

Masa umbrelor s-a tipărit în prima ediţie în 1946, la Editura Forum, însumînd 290 (-292) p. Aceeaşi editură scoate a doua ediţie însumînd 260 p., în 1947. La p. 260 a acestei ediţii se precizează: „Tipărită la Editura Forum, Bucureşti, luna mai, 1947". Ambele ediţii au aceeaşi copertă, acelaşi format şi sînt tipărite cu aceleaşi litere. Singura modificare se referă la trecerea motoului („Umbre ai şi tu, cetitorule, călătorule spre moarte, frate al trecerii mele") de pe coperta întîi pe cea interioară. Numărul mai mic de pagini al celei de a doua ediţii se explică prin mărirea numărului de rînduri pe pagină.

În general, geneza volumului *Masa umbrelor* revendică explicaţii similare cu *Întoarcerea în timp*. Dat fiind faptul că aici prevalează memorialistica a cărei substanţă o formează cercul *Vieţii româneşti*,

trebuie să arătăm totuşi că sublimarea filonului confesiv-nostalgic în document istoric-literar este mult mai accentuată. De aici decurge, pe de o parte, tonul subtil polemic, demonstrativ, al scrierii, şi, pe de altă parte, complexitatea ei compoziţională. Este indiscutabil faptul că, în comparaţie cu *Întoarcerea în timp*, *Masa umbrelor* prezintă un mai mare interes documentar, fie că este vorba de biografia literară a lui Ionel Teodoreanu, fie că se are în vedere evocarea cercului de la *Viaţa românească*.

În ceea ce priveşte circumstanţele biografice care au determinat elaborarea scrierii, autorul însuşi oferă cîteva date ce merită a fi reţinute. În secvenţa *Acolo mi-am numărat morţii* din primul capitol *(În dulce tîrgul Ieşului)* facem cunoştinţă cu o mărturisire în care este relatat momentul celei dintîi revelaţii a laitmotivului fundamental din *Masa umbrelor*. Tînăr scriitor încă, într-una din acele „sfîşietoare amieze de primăvară ale vidului ieşan", plictisit de toate, apăsat de urîtul existenţei, Ionel Teodoreanu se refugiază în redacţia *Vieţii româneşti*:

„Într-o astfel de zi, ucisă şi ucigaşă, m-am refugiat la *Viaţa românească*, cerînd cu autoritară lehamete lui moş Neculai cheia redacţiei. Mi-a dat-o, pus pe vorbă lungă, dar i-am luat-o înainte pe scară, suind cîte trei trepte deodată şi cînd m-a ajuns din urmă, uşa era încuiată pe dinăuntru.

«Lucrez!» am urlat eu, afirmîndu-mi măcar aşa nevoia de acţiune şi autoritate.

Apoi am rămas ca o haină atîrnată, în cuier: apsihologic.

În încăperea absenţei celorlalţi, masa părea şi mai lungă. Muşamaua neagră care o acoperea îi dădea un aer ocult. Înconjurată de scaune deşarte în plină lumină a amiezii, căpăta o intensitate stranie, o viaţă proprie — cum se întîmplă în odaia de spital a unui început de scarlatină sau de febră tifoidă, cînd zidul (gol) şi tic-tacul ceasornicului, ca şi mîna pe care ţi-o mişti pe cuvertura patului, te obsedează ca un preludiu al nebuniei.

Ferestrele erau deschise spre aerul zarzărilor înfloriţi şi al colbului leneş. Intrau muşte (unele chiar verzi), albine, viespi, bondari, fluturii văruiţi ai începutului de primăvară, dînd murmur şi însufleţire vidului din încăperea mesei negre.

Şi deodată m-a ajuns, ca de pe alt tărîm, parfumul copilăros al zarzărilor, amintindu-mi-l pe cel dintîi: de la fereastra bunicilor. Acum însă bunicii dormeau sub candelă.

(După dricul lor, poarta casei din Zlataust a rămas ca spartă. Au început plecările.)

Apoi mi-am amintit de fratele cel mic, Puiuţu, tovarăşul copilăriei mele. Şi tinereţa lui abia începută dormea în Franţa, sub candela şi elicea oprită a aviatorilor căzuţi.

Apoi mi-am amintit de alţii şi de alţii, rude, camarazi de joacă pe maidanele copilăriei, prieteni, colegi, fete...

La masa neagră, în vidul unei amieze de primăvară cu zarzări înfloriţi, mi-am numărat întîiaşi dată morţii.

Doamne ! cît de mulţi !

— Ce faci, domnule Teodoreanu ? m-a întrebat la ceasul deniilor cel dintîi venit, profesorul Ibrăileanu.

— Am stat la masa umbrelor."

În următoarea secvenţă din acelaşi prim capitol *(Jocul umbrelor)* întîlnim un pasaj în care scriitorul, fiind de mulţi ani stabilit în Bucureşti, îşi aminteşte o călătorie la Iaşi. Cu acest prilej, avînd de corectat un articol pentru *Însemnări ieşene*, vizitează tipografia unde un lucrător îi arată o fotografie „reprezentînd într-un an îndepărtat redacţia *Vieţii româneşti*". Totul însă se soldează cu o constatare dintre cele mai amare : „Cei din tipografie — notează memorialistul — mai cunoşteau numai pe Ibrăileanu, pe Stere şi pe Mihai Carp, ceilalţi le erau cu totul necunoscuţi : umbre. Şi-a trebuit — ca un rămas din a vechimii zile — să-i recunosc pe rînd, punîndu-i fiecăruia un nume, deşi fiecare fusese o individualitate în oraşul mort." Martor al unei asemenea întîmplări contrariante, Ionel Teodoreanu este acum urmărit de gîndul că are datoria de a da la o parte vălul uitării ce planează tot mai puternic asupra cercului „vieţist" de altădată :

„Cei tineri nu mai ştiu decît din carte. (...) *Viaţa românească* a intrat în nebuloasă ca şi «Junimea»". Lăsînd cititorului plăcerea de a urmări singur, parcurgînd amintita secvenţă, şi celelalte momente care marchează etapa anterioară deciziei definitive a autorului de a scrie *Masa umbrelor*, reţinem doar fraza cu care se încheie secvenţa respectivă : „Dar astăzi, *în ceasul proaspetei primăveri* (s.n.), iată că umbrele s-au apropiat ele singure, privindu-mă întrebător şi straniu". Ce vrea să însemneze strict faptic „ceasul proaspetei primăveri" se va înţelege îndată. Pornim de la pasajul cu care începe următorul fragment *(Spuma valului)* tot din capitolul *În dulce tîrgul Ieşului :* „Un camarad de scris, Vulpescu (...), m-a ademenit într-o zi să colaborez la un ziar de curînd pornit, *Poporul*, unde să fac din cînd în cînd aşa-zise reportagii". Făcînd investigaţiile necesare am constatat că, într-adevăr, Ionel Teodoreanu colaborează cu „aşa-zise reportaje" la ziarul *Poporul*, „cotidian independent de atitudine democratică", ce apare la Bucureşti între anii 1946-1948. Colaborarea începe chiar din primul număr al ziarului respectiv şi se desfăşoară după cum urmează : *Tramvaiul nostru cel de toate zilele*, în nr. 1, 2 februarie 1946, p. 1, 3 ; *Scoroboştea* (cu supratitlul : *La antipodul cinului*), în nr. 8, 10 februarie 1946, p. 1, 3 ; *Poftiţi, vă rog !* „*La briciul vesel*", în nr. 11, 14 februarie 1946, p. 1, 3 ; *Capşa* (cu supratitlul : *Unde trecutul se întîlneşte cu prezentul* şi cu subtitlul : *A fi sau a nu fi*), în nr. 14 din 17 februarie 1946, p. 1, 3 ; *Ţigăncile* (cu supratitlul : *Mereu prezente în peisajul bucureştean*), în nr. 15, 18 februarie 1946, p. 1, 3 ; *Redeşteptarea primăverii* (cu secvenţele intitulate : *Hotrie, Vezeteul mitropolitului Calinic, Pe trotuar, alături...*), în nr. 18, 22 februarie 1946, p. 1, 2 ; *Într-o cîrciumioară, la şosea*, în nr. 21, 25 februarie 1946, p. 1, 2 ; *Mărţişorul* (cu secvenţele intitulate : *Geometrie şi psihologie, Coropcarii absurdului*), în nr. 25, 2 martie 1946, p. 1, 2 ; *Hulitul nostru prieten, tutunul*, în nr. 31, 9 martie 1946, p. 1, 2 ; *O taină a bărbatului : cîrciuma*, în nr. 35, 14 martie 1946, p. 1, 2 ; *Talentul de a vinde* (cu fragmentele intitulate : *Gura lui Iliuţă, Tăcerea lui Ibrahim*), în nr. 39, 18 martie 1946, p. 1, 3 ; *Un înger depăşit : cortelul*, în nr. 42, 22 martie 1946, p. 1, 3 ; *Profesori şi elevi*, în nr. 45, 25 martie 1946, p. 1, 3 ; *De întîi april*, în nr. 51, 1 aprilie 1946, p. 1, 3 ; *O taină a femeii*, în nr. 57, 8 aprilie 1946, p. 1, 3 ; *Comedia socială a bacalaureatului*, în nr. 63, 15 aprilie 1946, p. 1, 3 ; *Un ou roşu de Paşte*, în nr. 68, 21 aprilie 1946, p. 1, 6 ; *Despre omul divers*, în nr. 72, 29 aprilie 1946, p. 1, 2 ; *Lustru facem frumos !*, în nr. 77, 6 mai 1946.

Reţinem deocamdată faptul că cel din urmă „aşa-zis reportaj" apare în *Poporul* la începutul lunii mai 1946 şi, în continuare, atragem atenţia asupra modului în care autorul îşi caracterizează, în acelaşi loc, colaborarea la numitul ziar :

„Poate că din întîmplare te vei fi întîlnit, cetitorule, cu acest din urmă scris al meu, cu ramă îngustă. Am încondeiat numai lucruri obişnuite şi fiinţe curente, pe care le vei regăsi în parte şi în cuprinsul acestei cărţi, de data aceasta însă în varul şi cerdacul casei lor, alcătuind o familie.

De cum am început să scriu pentru ziar, am observat că pana lunecă mereu spre dulce tîrgul Ieşului. De acolo îmi venea cadenţa scrisului, lumina lui, muzica lui —, ca atunci cînd pianul care cîntă în odaia din fund învinge cu încetul, învinge dulce discuţia de afaceri din biurou, oprind-o. Într-adevăr, mă sileam mereu să fiu din Bucureşti, din Bucureştiul ăstui timp, în actualitate, cum se spune, şi iată că pana mă trăgea necontenit spre timpul dus, încovoindu-mă spre amintire, acoperindu-mi ferestrele dinspre stradă şi aprinzîndu-mi lampa privighiului."

„Așa-zisele reportagii pentru ziar — conchide memorialistul — nu erau decît fragmente nenumite din *Masa umbrelor* — val adînc a cărui creastă de spumă a fost zarzărul de la fereastra bunicilor."

Revenind, apare limpede că „ceasul proaspetei primăveri", adică momentul în care Ionel Teodoreanu începe să scrie la volumul *Masa umbrelor,* mai exact părțile I *(În dulce tîrgul Ieșului),* II *(Cei trei: Eminescu, Ibrăileanu, Sadoveanu)* și IV *(Bunicii),* urmează imediat încheierii colaborării la ziarul *Poporul,* deci chiar în luna mai. A III-a parte a cărții *(Ceilalți)* rezultă din prezența — „în parte" — a textelor publicate în ziarul *Poporul.* Lipsesc din volum următoarele „așa-zise reportaje" dintre cele citate: *Tramvaiul nostru cel de toate zilele, Într-o cîrciumioară la șosea, Comedia socială a bacalaureatului, Un ou roșu de Paște, Despre omul divers.* Unul dintre aceste texte reapare totuși în *Masa umbrelor;* anume, cel intitulat *Un ou roșu de Paște,* ca secvență *(Gura de iad și nasul ghiaurului),* în capitolul *Un moldovean al tăcerii* (este vorba despre M. Sadoveanu) din partea a II-a *(Cei trei: Eminescu, Ibrăileanu, Sadoveanu).*

Manuscrisul *Intoarcerii în timp* și, respectiv, al *Mesei umbrelor* nu s-a păstrat; cel puțin pînă în momentul de față nu se cunoaște nici un fragment din ele.

Volumul de față, în cazul fiecăreia dintre cele trei scrieri, reproduce textul din primele ediții. La stabilirea textului, pentru *În casa bunicilor,* am apelat atît la manuscris cît și la edițiile ulterioare. De asemenea, pentru *Masa umbrelor* am consultat și ediția a II-a.

După proza de ficțiune (romanele, nuvelele și povestirile) amintirile și memorialistica alcătuiesc compartimentul cel mai important din opera lui Ionel Teodoreanu. E un compartiment care, din nefericire, nu s-a bucurat și nu se bucură nici azi din partea criticii de atenția meritată. Pentru a ne explica o atare stare de lucruri este nevoie mai întîi să întreprindem o succintă retrospectivă, raportîndu-ne la ansamblul „biografiei" întregii opere a scriitorului. Două sînt, credem, aspectele asupra cărora se cuvine să poposim în acest context. Unul, mai greu de definit pentru moment, dar relevabil la nivelul analizei faptelor din unghi istoric-literar, constă în frecventa minimalizare și poate chiar în ignorarea, din partea criticii curente, a unor domenii de activitate care în primă instanță pot apărea nesemnificative pentru personalitatea celuia căruia îi aparțin, dată fiind neta supremație deținută de genul sau genurile literare ce i-au asigurat, fulgerător, s-ar putea spune, consacrarea. Cum am afirmat și în alte rînduri, în cazul lui Ionel

Teodoreanu se poate vorbi mai întîi de o stranie tiranie exercitată de capodopera sa epică, trilogia *La Medeleni,* asupra celorlalte romane.

Dacă amintitul fenomen de „tiranie" s-a putut manifesta cu o atît de mare tenacitate în chiar sfera operei de romancier a scriitorului, este ușor să ne imaginăm ce s-a putut întîmpla cu activitatea sa de memorialist.

Scrutînd faptele la modul retrospectiv, ne dăm seama că al doilea aspect ce a contribuit substanțial la slaba receptivitate critică de care au avut parte cele trei volume constă în poziția absolut nefavorabilă deținută de ele pe axa cronologiei generale a operei scriitorului. Rememorarea cîtorva date, în acest sens, ni se pare concludentă. Apariția volumului *În casa bunicilor* este precedată de aceea a romanelor *Secretul Anei Florentin* (1937) și *Fundacul Varlaamului* (1938). Or, aceste două romane, datorită aproape totalei lor lipse de valoare, marchează unul dintre cele mai accentuate momente de inadeziune a criticii la opera de romancier a lui Ionel Teodoreanu; ceea ce, fatalmente, creează un climat dintre cele mai ingrate apariției fermecătorului și originalului volum de amintiri *În casa bunicilor.* „Drama" se repetă și la apariția celor două cărți de memorialistică ale scriitorului: *Intoarcerea în timp* are nefericirea să fie precedată de apariția naivei narațiuni *Ce-a văzut Ilie Pînișoară* (1940) și de primul volum al ciclului *Tudor Ceaur Alcaz (Coca Duduș),* de departe cel mai masiv eșec romanesc al prozatorului. La rîndul ei, *Masa umbrelor* este precedată de romanul *La porțile nopții* (1946) și urmată de un altul, intitulat *Zdrulă și Puhă* (1948), ambele marcînd, fără îndoială, punctul terminus al degringoladei prin care trece în acea perioadă cariera de romancier a lui Ionel Teodoreanu. Așa se face că apariția volumelor *În casa bunicilor, Intoarcerea în timp* și *Masa umbrelor* nu reține cîtuși de puțin atenția criticii. Convinsă fiind că autorul și-a epuizat toate resursele, fiind victimă sigură a propriului manierism, ea le ignoră cu desăvîrșire. Stranie este și constatarea că această stare de lucruri se perpetuează și în anii ce urmează. Astfel G. Călinescu, propunîndu-și a completa capitolul despre Ionel Teodoreanu din *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent,* scrie doar atît: „Romancierul și-a continuat activitatea fără nici o rectificare a manierei, dezvăluindu-se doar o dată în *Hai diridam* autor de grațioase versuri:

Doamnele molii
Sînt delicate
Ca niște fete
Nemăritate"

Prin urmare, despre *În casa bunicilor*, *Întoarcerea în timp* și *Masa umbrelor* nici un cuvînt, fiind trecute, pur și simplu, doar la bibliografia operei (*Studii și cercetări de istorie literară și folclor*, X, nr. 2, 1961, p. 362-363). La rîndul său, Al. Piru (*Panorama deceniului literar românesc 1940—1950*, Editura pentru literatură, 1968, p. 241-244), acordă, deși fără mare entuziasm, unele merite celor trei scrieri : „Amintirile care privesc copilăria sînt uneori prea vaporoase, nu mai puțin ele apar ca produsul unei miraculoase memorii a fazei infantile." ; „Dialogurile (...) aduc aminte de schițele lui Delavrancea, căruia însă îi lipsea umorul. Ionel Teodoreanu este un grațios poet al mediului domestic parfumat de liliac, paciuli, vetiver și afion, cu un bunic blajin și o bunică iute, de care se tem și nepotul și bunicul." ; „Foarte exact sînt surprinse ticurile în vorbirea copiilor care reproduc ticuri ale bătrînilor ce învinuiesc nepotul de stereotipie, căzînd ei înșiși în culpă." ; „Unele întîmplări sînt caragialești. Astfel, la o înmormîntare, uimit de mulțimea din asistență a babelor îmbrăcate în negru, copilul pune o întrebare de o autentică puerilitate, stil Goe." etc. În ceea ce privește partea memorialistică a scrierilor, inaderența criticului, exprimată, cum am arătat, și în monografia sa despre G. Ibrăileanu, apare tot atît de explicită :

„Amintirile despre Ibrăileanu din *Întoarcerea în timp* și *Masa umbrelor* repetă pagini cunoscute din *La Medeleni*. Romancierul abuzează de imaginea cu «dulce tîrgul Ieșului» și dă a înțelege că criticul îi acorda o mare prețuire, pentru care invocă și mărturia «duduii Maricica», fiica lui Ibrăileanu. Bine definit ca un «moldovean al tăcerii» (sau «balaur al tăcerii») este Mihail Sadoveanu, calificativul de «Țăndărică» pentru Topîrceanu e mai riscat. În genere, *Masa umbrelor* e un album de familie cu scurte portrete adesea izbutite, insuficient din punct de vedere memorialistic. Ionel Teodoreanu nu-i nici Gh. Panu și nici Iacob Negruzzi, e doar un amic al tuturor celor care au stat cu el la «masa umbrelor»."

Criticul care a făcut dovada celei mai adecvate înțelegeri a operei memorialistice teodoreniene este, fără îndoială, Ion Negoițescu. Este vorba de cronica sa publicată cu prilejul apariției într-un singur volum a cărților *Întoarcerea în timp* și *Masa umbrelor*, în 1957, la Editura de stat pentru literatură și artă, cronică ce a fost reprodusă în volumul *Scriitori moderni*, Editura pentru literatură, 1966, p. 281—285. Pornind de la observații cu caracter general de mare pregnanță („un tot de suveniruri literare și intime", „amara conștiință a timpului pierdut", „materialitatea vie a momentului supus evocării", „dulcele concret al timpului de altădată" ș.a.), în finalul cronicii, I. Negoițescu, cu remarcabilă intuiție, schițează următoarea imagine a lumii oglindite în cele două cărți :

„E o veritabilă antologie de senzualități întreprinsă cu scopul de a indica drumul evocării la Ionel Teodoreanu, drum care aici duce totdeauna prin simțuri. Astfel, lumea reconstituită cu ajutorul memoriei, fie că e vorba de bunicii și părinții care se străvăd luminați de paloarea magică a «lămpilor vieții», fie de «masa umbrelor», de figurile pitorești din «dulce tîrgul Ieșului», ca vezeteul mitropolitului Calinic, împins la păcat de haiducescul miros al pădurii desprimăvărate, ori de «gliganul» din tutungeria domnului Iacob, de țigăncile cu flori de pe bulevardele Bucureștiului, ori de lustragiii presărați de pe malurile Dîmboviței pînă la Bosfor — e văzută cu ochii unui povestitor oriental, căruia îi strălucesc în priviri reflexele universului de plăceri din *O mie și una de nopți*. Nimic nu confirmă mai mult această identificare a lui Ionel Teodoreanu cu Orientul, decît lipsa de psihologie (cum caracteristică pentru această lipsă și pentru pitorescul ce o suplinește este imaginea desprinsă din variațiile anecdotice pe tema cutremurului, acea casă cu zidul exterior căzut, lăsînd să se vadă interiorul odăilor : «Am avut ciudata viziune a personajelor lui Caragiale intrînd în Apocalips») a portretelor pe care scriitorul le încearcă foștilor săi soți de la «masa umbrelor». Nepsihologice și pur metaforice, aceste portrete au ceva fabulos, care le situează în visătoria melancolică a amintirii, ca într-o *Halima*. Iată-l pe Topîrceanu, la modul benignei caricaturi, prins de un condei pe cît de fin și de exact, pe atît de fantasmagoric în fond : «îmbrăcat într-o uniformă de licean fantezist, cu șuvița potrivită pe frunte, picior cambrat și tocuri femeiești înalte, ședea mereu strîmb, cam într-un picior, cu capul cam înclinat, c-un ochi cam închis, avînd un ritm de codobatură în ființa lui uscat sprintenă» ; pe Al. Philippide, estetizat de licoarea poeziei sale : «cu ochelari de contabil, chip de buhnă corcită cu uliu și versuri care aminteau galopul centaurilor, bîta lui Hercule și glasul lui Jupiter Tonans» ; pe M. Sadoveanu, văzut metaforic-retoric, «ca un turn al vechimilor cu steme și inscripții, răsărit ca din adînc de ape și de timp», sau : «Nu era el asemeni copacului de la Eyub, răsărit ca o pădure pe un singur trunchi, din mormintele neamului, și revărsat sub soare cu tot belșugul sevelor și glasurilor românești ?» ; pe G. Ibrăileanu, misterioasă, romantică apariție : «cu pelerina pe umeri, fuma atît de îmbelșugat și de înșuvițat, încît parcă fumega într-un orizont vulcanic, amăgitor apropiat cu ocheanul. Totul în el era îmbinare de noapte neagră și lumină de lună, de palori întunecate și umbre viorii, din care răsăreau ochii lui homerici de buhnă a Minervei, în veșnică insomnie», zarea de fum a «profesorului» cuprin-

zînd deopotrivă şi pe fiul veridic al lui Allah. «Un turcaleţ de-o şchioapă face meremetul narghilelei, potrivind c-un cleşte de aramă un cărbune cu palpit de rubin în spuza viorie. Obrazul turcului, cu ciubucul în gură, se scobeşte de puterea sorbiturii. Apa face gîl-gîl-gîl, clăbucindu-se ca un curcan stîrnit. Fumul porneşte, se iuţeşte, năvăleşte, ajunge, intră, umple (adîncul turcului) şi iesă (de azur împaienjenit) pe gură şi pe nas, în prelungirea şi amplificarea bărbii (întru Allah) sub cerul şi mai albastru, sub frunza şi mai verde, în lumina şi mai înfloritâ.» Căci tot ca în *Halimaua* cea adevărată, amintirile lui Ionel Teodoreanu sînt străbătute de marea lui simpatie umană, de un suflu de bunătate, ai cărui aburi luminoşi şi al cărui parfum, mai delicat şi mai preţios decît toate, se revarsă peste fiinţele simple şi umile, ca Babeta, credincioasa slugă, Dumitrache, băieşul, ori Neculai, portarul *Vieţii româneşti.*

«Dorul de zîmbet al grelei melancolii» îşi aşterne, aşadar, petalele cele mai pure peste un trecut care nu îngheaţă în propria sa metaforă, ci îşi prelungeşte o mirifică existenţă în climatul de sensibilitate şi durere — evocarea pătrunzîndu-se de sentimentul crepusculului şi al trecerii, ce învăluie lucruri şi fapte cu aripa sa de aur. Încît, purcezînd la această reală *întoarcere în timp,* Ionel Teodoreanu izbuteşte să atingă totuşi, în plinul vieţii, printre umbre, poezia."

NICOLAE CIOBANU

Biblioteca Fac. de Ib. şi Lit. Române
SECŢIA
LITERATURĂ
Bucureşti

TABLA ILUSTRAŢIILOR

Ionel Teodoreanu cu bunicul dinspre tată, Alexandru Teodoreanu . . . . . 32—33
Coperta romanului *În casa bunicilor* . . 32—33
Facsimil după manuscrisul romanului *În casa bunicilor* . . . . . 32—33
Ionel Teodoreanu, adolescent . . . . 32—33
Facsimil după manuscrisul romanului *În casa bunicilor* . . . . . 96—97
Calistrat Hogaş, profesor de limba română al lui Ionel Teodoreanu . . . . . 96—97
Coperta romanului *Intoarcerea în timp* . . 128—129
Coperta romanului *Masa umbrelor* . . . 128—129
G. Ibrăileanu . . . . . 128—129
Ştefana Velisar Teodoreanu . . . . . 128—129
M. Sadoveanu . . . . . 256—257
C. Stere . . . . . 256—257
G. Topîrceanu . . . . . 256—257
D. D. Pătrăşcanu . . . . . 256—257
Generaţia postbelică a *Vieţii româneşti*: Demostene Botez, Al. A. Philippide, Al. O. Teodoreanu, Mihai Ralea . . 352—353
Otilia Cazimir . . . . . 352—353
Ionel Teodoreanu şi M. Sadoveanu la Constantinopole, în 1931; Ionel Teodoreanu cu Cezar Petrescu (în stînga) . . . . 352—353
Ionel Teodoreanu cu G. Ibrăileanu . . . 352—353

CUPRINS

ÎN CASA BUNICILOR

În casa bunicilor 9
Curcubeul din sipet 57
Octave 113

ÎNTOARCEREA ÎN TIMP

Lămpile vieții 123
Melancolie 151
Popasul printre oameni 157
Un boier moldovean 169
Slugile noastre 179
Prietenii noștri, cînii 213

MASA UMBRELOR

În dulce tîrgul Ieșului 239
Cei trei: Eminescu, Ibrăileanu, Sadoveanu . . 281
Ceilalți 315
Bunicii 421

Note 461
Tabla ilustrațiilor 489